

**T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA KURUMSAL
DÖNÜŞÜM: YENİ SANAYİ BÖLGELERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bahar BAYSAL

BURSA 2009

**T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA KURUMSAL
DÖNÜŞÜM: YENİ SANAYİ BÖLGELERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bahar BAYSAL

**Danışman
Prof. Dr. Zeynel DİNLER**

BURSA 2009

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Anabilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalı'nda, 700611003 numaralı Bahar BAYSAL'ın hazırladığı "Bölgesel/Yerel Kalkınmada Kurumsal Dönüşüm: Yeni Sanayi Bölgeleri " konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının(başarılı/başarısız) olduğuna(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Zeynep DİNLER
Zeynep Diner

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Aslanoglu
M. Aslanoglu

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe OĞUZLAR
Ayşe Oğuzlar

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Feridun YILMAZ
Feridun Yılmaz

...../...../ 20.....

ÖZET

Yazar	:Bahar Baysal
Üniversite	:Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	:İktisat
Bilim Dalı	:İktisat
Tezin Niteliği	:Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	:X+180
Mezuniyet Tarihi	:.../...../2009
Tez Danışmanı	:Prof. Dr. Zeynel Dinler

YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA KURUMSAL DÖNÜŞÜM: YENİ SANAYİ BÖLGELERİ

Kurumsalcı yaklaşımlar, bölgesel iktisadi gelişme yörüngesini şekillendirmede kurumsal faktörlerin önemini vurgulamaktadır. Kurumsallaşma kapsamında ortaya atılan ve yerel/bölgesel ekonomik kalkınma çerçevesinde yoğun olarak tartışılan kavramların (kurumsal yoğunluk, yerel yerleşiklik, ağlar, yönetim, yerel beceriler) yerel ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir rol oynadığı iddia edilmektedir. Bölgeler bu yeni kapitalist gelişme çizgisinde mekânsal organizasyon ve üretimde temel birimler olarak görülmekte ve bölgesel düzenleme, ekonomik gelişmenin devam ettirilmesinde kritik bir rol üstlenmektedir.

Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yerel/bölgesel ekonomik kalkınmanın teorik temelleri, üretim ve düzenleme mekanizmalarındaki dönüşümler ve bölgesel kalkınmada etkili olduğu düşünülen kurumsal unsurlar incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Kırklareli ilinin gelişiminde kurumsal unsurların etkinliği, bölgede faaliyet gösteren imalat sanayi firmalarında anket çalışması yapılarak değerlendirilmiştir. Anket çalışmasının sonuçlarına göre kurumsal atmosferin iktisadi kümelenmelerin yaratılması ve devamlılığında etkin birincil faktör olmadığı, gelişmede bölgenin İstanbul ard bölgesinde yer alması başta olmak üzere, iktisadi ve fiziki unsurların etkili olduğunu anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Kurumlar, Yeni Kurumsallaşma, Yerel Ekonomik Kalkınma, Bölgesel Düzenleme

ABSTRACT

Yazar	:Bahar Baysal
Üniversite	:Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	:İktisat
Bilim Dalı	:İktisat
Tezin Niteliği	:Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	:X+180
Mezuniyet Tarihi	:.../...../2009
Tez Danışmanı	:Prof. Dr.Zeynel Dinler

INSTITUTIONAL TURN IN LOCAL/REGIONAL DEVELOPMENT: NEW INDUSTRIAL DISTRICTS

Institutional approaches emphasize institutional factors in shaping in regional economic development trajectories. The concepts which has been introduced within the context of institutional turn in economic geography and discussed intensively in local economic development context (institutional thickness, embeddedness, networks, governance, local competence) are claimed that has important implications in local economic development. In this capitalist development trajectory regions are seen the primary unit of spatial organization and production and regional regulation has a critical role to maintain economic development in the new global competition.

In this thesis, since Second World War foundations of regional economic development, transformations in production and regulation mechanisms, institutional factors which are claimed to have a direct impact on region's competitive potential have been examined. After this theoretical perspectives, finally, for the importance of on institutional atmosphere a survey have been performed with in the region's manufacturing industry through the case of Kırklareli. Survey results showed that in the creation and maintenance of an agglomeration, economic and physical conditions are more effective rather than institutional factors. The fast industrialization is related to the spatial distrubition of industry around İstanbul.

Key Words

Institutions, New Institutionalism, Local Economic Development, Regional Regulation.

ÖNSÖZ

1990’lardan bu yana ekonomi coğrafyasının temel fikir ve kurumları yoğun biçimde tartışılmaktadır. Geleneksel yaklaşımların temel bir kritiği olmasının ötesinde bu yaklaşımlar mekânın yeniden canlandırılması, yönlendirilmesi veya radikal bir biçimde yeniden yapılandırılması gerektiğini varsaymaktadır. Geleneksel yaklaşımlardan farklılaşan bu yeni eğilimler iktisadi hayatın ekonomik, sosyal, kültürel, kurumsal ve politik yönlerini bir araya getirmektedir.

Yapılan bu çalışmada, bölgesel kalkınmada kurumsal unsurların rolü araştırılmış ve Kırklareli’de bu kurumsal unsurların etkisi anket çalışmasıyla belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu alanda görebildiğimiz kadarıyla, yapılmış iki çalışmadan bahsetmek olasıdır. Birincisi bir sanayi odağı olarak literatüre geçen Denizli örneği ile Tanyel Özelçi Eceral’in “Ekonomi Coğrafyaya Kurumsal Yaklaşım” (2006) adlı çalışmasıdır. Bir diğer çalışma kurumsal yapılanmaların yerelin küresel olarak rekabet edebilirliğini nasıl etkilediği bağlamında önemli ipuçları taşıyan “kurumsal yoğunluk” kavramından hareketle, Tuğba Aydın’ın “Turizm Odaklı Yerel Ekonomik Kalkınma Kapsamında Kurumsal Sağlamlığın Değerlendirilmesi: Beypazarı örneği (Assessment of Institutional Thickness within the Context of Tourism-Led Local Economic Development: The case of Beypazarı) isimli çalışmasıdır.

Bu çalışmada sağlamış olduğu her türlü yardımdan dolayı danışman hocam Prof. Dr. Zeynel Dinler’e, alan araştırmasında yardımlarını esirgemeyen Kırklareli Üniversitesi Rektörümüz Prof. Dr. Mustafa Aykaç’a, KOSGEB Kırklareli İşletme Geliştirme Merkez Müdürlüğü’nden Yasin Akkuş’a, çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Furkan Yıldız, Arş. Gör. Taha Eğri, Arş. Gör. Nuri Gökhan Toprak, Arş. Gör. Selver Kılıç ve Arş. Gör. Nevin Türker’e ve hayatımın her döneminde yanımda olan aileme teşekkürü borç bilirim.

Kırklareli

Bahar BAYSAL

2009

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR.....	VIII
TABLolar	IX
ŞEKİLLER.....	X
HARİTALAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YEREL/BÖLGESEL EKONOMİK KALKINMA VE TEORİK TEMELLERİ

1.1 Bölge/Yerel Kavramı.....	6
1.2 Bölgesel/ Yerel Kalkınma ve Kuramsal Arayışlar	8
1.2.1 Alan Analizleri, Bölge Planlama ve Bölge Bilimi.....	9
1.2.1.1 Yer Seçimi Kuramı ve Bölge Bilimi.....	9
1.2.1.2 Merkezi Yerler Teorisi.....	10
1.2.1.3 Kalkınma Kutupları Teorisi	11
1.2.2 İktisadi Bunalım, Esnek Uzmanlaşma ve İçsel (Endojen) Büyüme Modelleri.....	14
1.2.2.1 Esnek Uzmanlaşma	14
1.2.2.2 Düzenleme Okulu: Yeni Marksist Yaklaşım	16
1.2.2.3 Yerel İçsel (Endojen) Büyüme Teorileri	18
1.2.2.3.1 Sanayi Odakları Teorisi: Güven, Esnek Uzmanlaşma, Rekabet ve İşbirliği Dengesi.....	19
1.2.2.3.2 Yeni Endüstriyel Alanlar: Kaliforniya Okulu, İşlem Maliyetleri	21
1.2.3 Küreselleşme, Ağ Tarzı Endüstriyel ve Kurumsal Örgütlenmeler: Yerel Kalkınmada Evrimci ve Kurumsal Yaklaşımlar	22
1.2.3.1 Sanayi Coğrafyasında Değişen Değerler ve Yerelin Sosyo-Mekansal Analizi.....	22
1.2.3.2 Yerelde Kurumsal Örgütlenmeler: Yönetişim, Kurumlar	24
1.2.3.3 Yerel Gelişmeye İlişkin Yeni Yaklaşımlar	25
1.2.3.3.1 Yenilikçi Çevre (Innovative Milieu).....	26
1.2.3.3.2 Bölgesel Yenilik Sistemleri	28
1.2.3.3.3 Öğrenen Bölge	29
1.3. Esnek Üretim Coğrafyasına Düzenleme Yaklaşımı	32
1.3.1 Düzenleme Yaklaşımı: Kavramlar Ve Metodoloji	32
1.3.2. Sanayi Coğrafyasında Değişimlere Düzenleme Yaklaşımı	35
1.3.3. Fordist Birikim ve Düzenlemeden Esnek Birikim ve Bölgesel Düzenlemeye Geçiş	37
1.3.3.1 Fordizm ve Kriz	37
1.3.3.2 Post-Fordizm ve Sanayi Coğrafyasında Yaşanan Değişimler	40
1.4. Bölüm Değerlendirmesi	44

İKİNCİ BÖLÜM

YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA KURUMSAL UNSURLAR

2.1. Kurumsal İktisat ve Bölgesel Kalkınma	49
2.1.1. Kurumsal İktisadın Gelişimi	51
2.1.2. Kurum, Kurumsal Değişim	53
2.1.3. Temel Varsayımlar, Ekonomi ve Ekonomik Yönetişim: Yeni Kurumsallaşma	57
2.2. Bölgesel Kalkınmada Kurumsal Dönüşüm	63
2.2.1 Kurumsal Yoğunluk/Kapasite	67
2.2.2 Yerel Yerleşik Değerler ve İlişkiler	72
2.2.2.1 Yerleşiklik Kavramının Evrim Süreci	73
2.2.2.2 Ekonomi Coğrafyasında Yerleşiklik	76
2.2.3.Yığılma Eğilimleri ve Ticari Nitelikte Olmayan Bağımlılıklar	81
2.2.4.Yönetişim	83
2.2.5. Ağlar ve Ağ Dışsallıkları	89
2.2.6. Yerel Kapasite/ Beceriler	93
2.3. Yerelleşmiş Öğrenme, Yenilikçilik ve Kurumlar	97
2.3.1. Bölgesel Yenilik Sistemleri	101
2.3.2. Etkileşimli Yenilik Modelinin Unsurları: Öğrenen Bölgeler	107
2.4. Bölüm Değerlendirmesi	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRKLARELİ'NİN GELİŞMESİNDE KURUMSAL UNSURLARIN ROLÜ

3.1.1. Araştırmanın Amacı	116
3.1.2. Araştırmanın Kapsamı	116
3.1.3. Araştırmanın Yöntemi	116
3.1.4. Araştırmanın Değerlendirilmesi	116
3.1.5. Araştırma Sonuçları ve Değerlendirme	117
3.1.5.1. Tarihsel Gelişim	117
3.1.5.2. Sanayinin Niteliği ve Öne Çıkan Sektörler	119
3.1.5.3. Yerel Girişimcilik	121
3.1.5.4. Emek Piyasasının Özellikleri ve İşçi İşveren İlişkileri	123
3.1.5.5. Piyasa ve Dünya Piyasalarıyla Bütünleşme	129
3.1.5.6. Gelişme Sürecinde Kurumların Rolü	132
3.1.5.7. Teknoloji ve Bilgi Kaynakları	134
3.1.5.8. Rekabet	139
3.1.5.9. Dayanışma ve İşbirliği	140
3.1.5.10. Sosyal İlişkiler	142
3.1.5.11.Kamu Politikaları	144
3.1.5.12 Rekabet Gücü ve Bölgede Gelecek	147
3.1.6.Bölgede Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesine Ait Bir Uygulama	149
3.2. Bölüm Değerlendirmesi	149
SONUÇ	155
KAYNAKLAR	159
ÖZGEÇMİŞ	180

KISALTMALAR

BYS	:Bölgesel Yenilik Sistemleri
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
GREMI	: Yenilikçi Çevre Araştırma Gubu
İGEME	:İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
KOBİ	:Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KOSGEB	:Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Başkanlığı
OSB	:Organize Sanayi Bölgesi
TESK	:Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
TOBB	:Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TABLÖLAR

Tablo 1.1. Bölgesel Gelişme Modelleri	31
Tablo 3.1. Firmanın kuruluş tarihi nedir?	119
Tablo 3.2.Kırklareli İlinde Sanayi Tesislerinin İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılımı .	120
Tablo 3.3. Firmanın faaliyet gösterdiği sektör hangisidir?	121
Tablo 3.4.Girişimcinin kökeni nedir?	122
Tablo 3.5. Girişimcilik yeteneğinizin gelişmesindeki temel faktör sizce hangisidir? ..	123
Tablo 3.6. Firmada kaç kişi çalışmaktadır?	123
Tablo 3.7. İşgücü ile ilgili olarak karşılaştığınız temel sorunlar nelerdir?	124
Tablo 3.8. Üretim faaliyetlerinde çalışanların uzmanlaşma durumu nedir?.....	125
Tablo 3.9 Faaliyet Alanlarına Göre Uzmanlaşma Durumu	126
Tablo 3.10. Çalışan Sayısına Göre Uzmanlaşma Durumu	127
Tablo 3.11. Çalışanlarınız izmrt içi eğitimi nereden almaktadır?.....	127
Tablo 3.12. Son beş yıl içerisinde emeğin devir hızındaki değişme nasıldır?.....	128
Tablo 3.13. Çalışanlarınızın işten ayrılarak, elde ettikleri üretim bilgisi ile kendi işlerini kurması yani sosyal mobilite söz konusu mu?.....	129
Tablo 3.14. Çalışanlarınız bir sendika veya derneğe üye mi?	129
Tablo 3.15. Satış yüzdeniz dikkate alındığında ürünlerinizin çoğu kime satılmaktadır?	130
Tablo 3.16. Fason iş yaptırıyor musunuz?	131
Tablo 3.17 Üretimi desentralize etmeniz temel nedeni nedir?	131
Tablo 3.18. Üretim girdilerini nerelerden sağlıyorsunuz?	132
Tablo 3.19. Hangi kurumlardan ne konuda yararlanıyorsunuz?.....	133
Tablo 3.20. İlinizde sosyal ve kültürel faaliyetlere firma düzeyinde veya bireysel katkılarınız var mı?	134
Tablo 3.21. Teknolojiyi/bilgiyi nasıl sağlarsınız?	135
Tablo 3.22.Teknoloji/bilgi kaynaklarınız nelerdir?	136
Tablo 3.23. Bulunduğunuz bölgede aşağıda belirtilen resmi olmayan kanalların hangileri ile bilgi akışı gerçekleşir?	136
Tablo 3.24. Resmi olmayan kanallarla hangi tip bilgiler paylaşılmaktadır?	137
Tablo 3.25.Yenilik yatırımlarınız toplam harcamalarınızın yüzde kaçını oluşturmaktadır?	137
Tablo 3.26.Tescilli marka yada patentiniz var mı?.....	138
Tablo 3.27. Bir araştırma geliştirme departmanınız var mı?	138
Tablo 3.28.Araştırma geliştirme departmanınız hangi alanlarda çalışma yapıyor?	138
Tablo 3.29. Firmada, çalışanlarınızın yenilik geliştirme konusunda katkıları oluyor mu? Üretim sürecinin iyileştirilmesine yönelik fikir geliştiriyorlar mı?Küçük çapta da olsa firma içi buluş yapıyorlar mı?.....	139
Tablo 3.30. Rakipleriniz kimlerdir?.....	139
Tablo 3.31. Rakiplerinizle en çok hangi konularda yarışyorsunuz?.....	140
Tablo 3.32. Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz?	141
Tablo 3.33. Diğer firmalarla işbirliği içinde olmanızın en önemli nedeni nedir?	141

Tablo 3.34. Bu bölgedeki diğer firmalarla işbirliği yapmanızda en etkili faktör hangisidir?.....	142
Tablo 3.35. Sanayiciler arasında bir güven var mı? Sizin güven duyduğunuz sanayiciler var mı?	142
Tablo 3.36. İş bağlantısı kurmada (hammadde, üretim, bilgi aktarımı vs) yada işçi alırken hemşerilik ilişkileri önemli midir? Hemşerinize daha çok mu güvenirsiniz? .	143
Tablo 3.37. Başka illerden gelip burada yatırım yapılmasını nasıl karşılıyorsunuz? Böyle kişiler iş hayatına rahat uyum sağlayabiliyorlar mı?Yoksa dışlanıyorlar mı? ..	143
Tablo 3.38. Kırklareli’de Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (2008).....	145
Tablo 3.39. Devletten hangi tür teşvikler aldınız?	146
Tablo 3.40. Yatırım yaparken hükümet politikaları ile ilgili olarak karşılaştığınız en önemli sorun hangisidir?.....	146
Tablo 3.41. Globalleşme ile birlikte artan rekabet koşulları sizi nasıl etkiliyor?	147
Tablo 3.42. Firmanızın bölgedeki geleceğinde hangileri etkili olur?	147
Tablo 3.43. Açıklanan Toplam Varyans.....	149
Tablo 3.44 Döndürülmüş Faktör Matrisi (Varimax Yöntemi).....	150
Tablo 3.45. Açıklanan Toplam Varyans.....	151
Tablo 3.46. Döndürülmüş Faktör Matrisi.....	151

ŞEKİLLER

Şekil 2.1	82
-----------------	----

HARİTALAR

Harita 3.1 Kırklareli.....	113
----------------------------	-----

GİRİŞ

Artan küreselleşme eğilimleri, 1980'lerden itibaren iktisadi kalkınmanın ve bölgesel gelişmenin itici gücü olarak, yerel dinamiklerin önemini artırmış ve yerel kalkınma yaklaşımları, kalkınma anlayışında merkezi bir öneme sahip olmuştur. Yerel ekonomik kalkınma yerel kaynakları kullanarak, kamu ve özel sektör arasındaki ortaklık ve işbirliği faaliyetlerini destekleyen bir kalkınma süreci olarak tanımlanabilir. Böyle bir tanımlama bölgesel/yerel gelişme dinamiklerinde ortaya çıkan iki önemli hususa dikkat çekmeyi gerektirir: yerel kaynaklar kapsamında yerel bilgi ve beceri ile devletin değişen rolü.

Mal, sermaye ve işgücü piyasalarının artan ölçüde dışa açıldığı, rekabetin arttığı ve küresel nitelik kazandığı yeni dünya ekonomisinde, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki önemli gelişmelere rağmen, bilgiye olan ihtiyacı artırmıştır. Ancak bilgiye erişmede ve tabana yaymada hem kamu yönetimindeki merkeziyetçi bürokratik yapılanmalar hem de iş dünyasındaki ölçek ekonomileri rasyoneli üzerine kurulu, hiyerarşik firma örgütlenmelerinin yetersiz kalmaya başladığı görülmektedir. Bilginin başlı başına bir üretim faktörü durumuna geldiği ve küresel ölçekte rekabetin arttığı dünya ekonomisinde, esneklik kabiliyeti yüksek küçük ölçekli birimler ile yatay düzlemde ağ tarzı etkileşimler temelinde örgütlenmiş kurumsal yapıların önemi artmıştır. Böyle bir yapı içerisinde yerelin bilgi açısından önemi ise daha çok beceri/yetenek, know-how örneklerinde olduğu gibi, açık biçimde ifade edilemeyen ve aktarılması sosyal etkileşimler aracılığıyla aynı mekân ve bireysel ağları paylaşmaktan geçen örtük (tacit) bilginin kaynağı olmasından kaynaklanır.

Diğer taraftan yaşanan bu çok yönlü dönüşümlerden biri olarak ulus devletlerin doğrudan kontrol ve yönlendirme kapasitesindeki azalmaya paralel olarak, küresel bir dünya ekonomisinde yerel birimlerin birer aktör olarak önü açılmıştır. Çeşitli ülkelerdeki yaşanan deneyimler göstermiştir ki yerel örgütlenme ve uyum kapasitesi yüksek yerel birimler, küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamında başarılı olabilmekte

ve bölgesel küresel tehditleri avantaja dönüştürebilmektedir. Ayrıca dinamik yerel birimler içinde bulundukları ülkelerin dışa açılmalarında da önemli şeyler üstlenmektedir.

Yerel birimleri, yerel strateji ve politika oluşturmada etkin konuma getiren bu yaklaşım literatürde yönetimden yönetişime (governance) geçişi işaret eder. Kurumlar ve kuruluşlar arasında sürekli bir iletişim ve bilgi alışverişini kapsayan yönetişim kavramı bu bağlamda karar alma sürecinin özerkleştiğini simgeler. Dolayısıyla bugün gelinen noktada temel anlayış, bölgesel gelişmenin tepeden aşağı değil yerel aktörlerin katılımıyla aşağıdan yukarıya olması doğrultusundadır. Böyle bir anlayış ise kalkınma sürecinde temel politika olarak başta beşeri sermaye olmak üzere yerel içsel kaynakların harekete geçirilmesi gerektiğini öne çıkarmıştır.

“Bölgelere dünya ekonomisi içerisinde karşılaştırılmalı bir üstünlük ve beraberinde rekabetçi avantaj sağlayan nedir?” sorusunun cevabına ekonomi coğrafyacılara son dönemde yerel iktisadi ve fiziki faktörlerin dışındaki diğer faktörlerle cevap aramaya başlamışlardır. Bu doğrultuda iktisadi hayatın toplumsal boyutu ve iktisadi büyümenin dinamik evrimci doğası vurgulanmaya, toplumsal ve kurumsal koşulların bölgesel gelişmeyi nasıl etkilediği araştırılmaya başlamıştır. Bir bölgedeki yerel sosyo-kültürel yapı ve ilişkiler ile yerel bilgi ve beceriler, ortak girişimcilik gibi unsurların önemini vurgulayan ve literatürde “kurumsal dönüşüm” söylemiyle anılan kurumsal yaklaşımın temel önermeleri şöyle sıralanabilir (DPT 2000:243):

- Kültürel yapıdaki ulusal ve yerel farklılıkların bütünü iktisadi avantajı belirlemektedir.
- Sanayiler tarihi geçmişleri nedeniyle yerelleşirler ve her ekonomi kendi niteliksel uzmanlaşmasını yaratır.
- Bir bölge ekonomisinin gelecekteki potansiyelini belirlemede bölgeye özgü niteliklerin, tarihsel sürecin, insan ilişkisi biçimlerinin çok önemli bir rolü vardır.
- Girişimcilik, dayanışma, işbirliği, değişimlere esnek biçimde uyarlanabilme yeteneği yerel düzeydeki gelişme için anahtar faktörlerdir.
- Yerel kalkınma ortamının yaratılmasında aracı ya da lider olan birimlerin ya da bireylerin varlığı önemli rol oynamaktadır.

- Yerel üretim sistemini oluşturan birimler arasındaki güven ortamını sağlayan sosyo-kültürel kimlik ve etkili yerel kurumlar gelişmeye önemli katkı sağlarlar.

Bu çalışmada kurumsal yaklaşımların bölgesel/yerel kalkınmayı etkilediği iddia edilen kurumsal unsurlar incelenmiştir. Uygulama çalışması ise Kırklareli ili için yapılmıştır.

Bu amaca yönelik olarak çalışmanın birinci bölümünde, İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze bölgesel/yerel kalkınmanın teorik temelleri incelenmiş ve değişen üretim organizasyonları ve düzenleme tarzları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise bölgesel kalkınmaya yeni bir bakış açısı getiren kurumsal yaklaşımlardan, bu yaklaşıma adını veren kurum kavramından, temel varsayımlarından ve son olarak yaklaşım çerçevesinde etkili olduğu düşünülen kurumsal faktörlerin ülke ve bölge kalkınmasındaki etkileri araştırılmıştır.

Anket çalışmasının yer aldığı üçüncü bölümde ise Kırklareli de imalat sanayinde faaliyet gösteren firmaların nitelikleri, imalat sanayinin tarihsel gelişimi, işgücü piyasasının özellikleri, yerel girişimcilik yapısı, gelişme sürecinde kurumların rolü, teknoloji kaynakları, rekabet, işbirliği, sosyal ilişkiler ve kamu politikaları başlıkları altında Kırklareli de kurumsal yapı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YEREL/BÖLGESEL EKONOMİK KALKINMA VE TEORİK TEMELLERİ

Son yıllarda, kalkınma yazını genel kalkınma kavramından ziyade kent ve bölge ölçeğinde çok canlı tartışmalara sahne olmaktadır. Özellikle “yeni sanayi bölgeleri” olarak adlandırılan mekânsal birimlerin gelişme deneyimleri, üzerinde en fazla durulan konuların başında gelmektedir (Eraydın 2002:19).

1970’li yıllar ile birlikte bir yandan, gelişmiş sanayi ülkelerindeki geleneksel sanayi bölgeleri olarak nitelendirilen mekân birimlerinde durgunluk ve gerileme süreci yaşanırken, diğer yandan, aynı ülkelerin kırsal veya az gelişmiş olarak nitelendirilen bölgelerinde iktisadi hareketlilik gözlenmiştir. Büyük ölçüde özkaynak, yerel girişimcilik, esnek üretim teknolojileri ve ilişkileri, dayanışma, güven ve örgütlenme kapasitesi gibi içselleştirilmiş faktörlere dayalı olarak gelişen bu tür bölgeler “yeni/yerel sanayi bölgeleri” olarak adlandırılmaktadır (DPT 2000:160). Üstelik bu bölgeler sadece yüksek teknolojiye dayalı sektörlerde değil aynı zamanda geleneksel olarak nitelendirilen emek yoğun sektörlerde de uzmanlaşarak dünya piyasalarına girebilme başarısı göstermiştir.

1970’lerin sonunda ve 1980’lerin başında yaşanan dünya ekonomik bunalımı ile birlikte, üretimin yeniden yapılanmasına gidilmiş ve büyük ölçekli kitle üretiminin gerçekleştiği Fordist üretim sistemi yıkılmıştır. Böylece, üretimin her aşamasında Fordist üretim yapısından çok daha esnek bir yapı gösteren ve bu nedenle günümüz kapitalizm krizlerine daha fazla dayanıklılık gösteren Post-Fordist üretim sistemine geçilmiştir. Fordist üretim sistemi homojen malın kitlesel üretimi, stoklama, üretim sonrası kalite kontrolü, kaynak yönlendirici üretim dikey bütünleşme gibi temel özellikler taşıırken, Post-Fordist üretim sistemi farklılaşmış ürünlerin esnek küçük ölçeklerde üretimi, sıfır stok üretim, üretim esnasında kalite kontrolü, talep yönlendirici üretim ve düşey ayrışma, tam zamanında bağlantı sağlama gibi özellikler taşıyan bir

Üretim sistemi olarak tanımlanabilir. Değişen piyasa koşullarına hızla cevap vermeye muktedir küçük ve esnek firmalardan oluşan (Storper ve Christopherson 1987:105) bu yeni üretim sisteminin birinci özelliği esneklik olduğundan, Post- Fordist retim sistemi ile birlikte çoğu zaman aynı anlamda değerlendirilen “esnek birikim rejimi” ve “esnek uzmanlaşma” kavramları da kullanılmaktadır.

Post-Fordizme geçiş ile birlikte, işbölümünün ve tanımlamalarının katı bir biçimde yapıldığı, sendikalaşma ile iş güvencesinin elde edildiği, dikey bütünleşme altında büyük ölçekli firmalarla üretim gerçekteştiği, sosyo-ekonomik ilişkilerde mekanın statik varsayıldığı bir yapıdan, ağ örgütlenmeleri içinde yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerin başat rol oynadığı, işbölümü ve tanımlamalarının esnekleştirildiği, sosyo ekonomik ilişkilerde mekanın dinamik varsayıldığı (Cumbers vd. 2003:325) bir yapıya doğru dönüşüm sağlanmışır. Dikey olarak ayrıışmış böyle bir üretim sisteminde küçük ve orta ölçekli firmalar daha geleneksel bir deyişle taşeron firmalardır (Storper ve Christopherson 1987:105).

Esnek uzmanlaşma, firma ve endüstriyel organizasyon teorilerine atfen de izah edilebilir. Örneğin Coase (1937:390-391) işlem maliyetlerinin minimizasyonu açısından üç temel kurumsal yapı ortaya koymaktadır: Firma, piyasa ve piyasa dışı kurumlar. İşlem maliyetlerinin minimum düzeyde olduğu ve dolayısı ile iktisadi etkinliğin maksimumuma çıkarıldığı en elverişli yapı firmadır. Ne var ki tek başına firma piyasayı tamamen ortadan kaldırarak tüm değişim ilişkilerini ve sürecini içselleştiremez. Dolayısı ile bir içsel işlemler sistemi olarak firma ile firmalar arası bir işlemler sistemi olarak piyasa arasındaki sınır, zaman içinde tamamen değişken olmalıdır. Çünkü risk üstlenmeyi ima eden üretim sürecinin içselleşmiş avantajları ile kontrol kaybı, potansiyel kar alanlarını ima eden, bunların dışsallaştırma avantajları sektörün piyasa, teknoloji ve işgücü piyasası ilişkilerine göre farklılaşacaktır. Esnek uzmanlaşma da bu bağlamda kutupları tamamıyla entegre üretim ve tam dikey ayrışma ya da diğer bir ifade ile fasoncu ve mamul parça kullanarak yapılan üretim yöntemleri arasından sürekli bir seçimi öngören belirli bir noktayı temsil etmektedir (Storper ve Christopherson 1987:105).

Esnek uzmanlaşma ile birlikte yaşanan söz konusu değişimler, 1970 öncesi egemen olan paradigmaların sorgulanmasına neden olmuştur. Öyle ki 1970 öncesi ancak kamu desteği ve kaynak transferi ile mümkün olabilecek az gelişmiş bölgelerin kısa bir süre içerisinde ve ulusal sınırlar ötesinde başarılı olması geçmiş tüm söylemleri değiştirmiş ve yerel ekonomik kalkınma konusunun artan şekilde gündeme gelmesine neden olmuştur. Aynı zamanda bu gelişme dünyada ulusal sınırların aşıldığı ulusal kalkınma tartışmalarının bittiği bir dönemde yeni bir kalkınma modeli özelliği taşımaktadır (Eraydın 2002:19)

1.1 Bölge/Yerel Kavramı

Bölge kavramı, eski dönemlerden bu yana farklı içerikle ve farklı vurgu noktaları ile gündeme gelmiştir. Daha çok farklılıkların belirlenmesi güdüsü ile ortaya çıkan bu kavramın belirli dönemlerdeki mekana bakış açısını yansıttığı görülmektedir (Eraydın 2002:1)

Bölge kavramının evrimi üç aşamada incelemektedir (Eraydın 2002:1-3). İlk olarak, mekan coğrafik öğelerle özdeşleştirilmekte, diğer bir ifade ile bölge fiziksel yapının özellikleri ile tanımlanmaktadır. Tarımın tek uğraş alanı olduğu dönemlerde çiftçilerin toprak, topografya ve iklim koşullarının benzerliklerine göre, bazı yerleri aynı isimle tanımlamaları ile başlayan bölge kavramı, aynı zamanda bir mekan parçasının diğerlerinden farkını belirtmekteydi. İkinci olarak, bölge antropolojik ve fiziksel öğelerle birlikte tanımlanmakta ve bu yaklaşım zamanla tarihsel yaklaşımla bütünleşmektedir. Mekanda insan öğesinin keşfedildiği bu yaklaşımda fiziksel yapının niteliklerinin yanı sıra farklı mekansal birimlerde yaşayan insan gruplarının farklı olup olmadığı sorusu gündeme gelmiş ve bu soru bölgelerin sosyo-kültürel niteliklerinin tanımlanması çabalarını da arttırmıştır. Liberal ekonominin hızla geliştiği bu dönemde ekonomik vurgunun firmalar üzerinde olması nedeniyle bunların eylemleri ile ilgili konular gündeme gelirken mekan hep ikinci planda kalmıştır. Son olarak, 20. yüzyılda ulus devletlerin ortaya çıkışı ile bölge tanımı kapsamında bölgesel farkların öne çıkarılması veya en azından tanımlanması gündeme gelmiştir. Mekansal örgütlenmede ekonomik ve kültürel öğelerin gündeme geldiği söz konusu dönemde, ulus devlet

içindeki farklılıklar ekonomik göstergeler olarak tanımlanarak devlet olmanın ana koşulunun ekonomik bütünleşme olduğu vurgulanmıştır.

Bölgelerin kaynaklarını değerlendirme temel amacı çerçevesinde, ulus devletlerin ortaya çıktığı döneme kadar farklı bölgelerdeki kaynakların amaca uygun olarak kullanılabilmesi için müdahaleler söz konusu olmuş ve teknik ve sosyal altyapının geliştirilmesine yönelik düzenlemeler dönem koşullarına göre yapılmıştır. Ancak bu yaklaşımın özellikle ulus devletlerin egemen siyasi birimler haline gelmeleri ve kapitalist ekonomik uygulamaların İkinci Dünya Savaşı sonrasında olumsuz sonuçların ortaya çıkması ile değiştiği ve bölge planlamanın ağırlıklı olarak gündeme geldiği gözlenmektedir (Eraydın 2000:3). 1970'lerin ortasına kadar egemen olan bu yeni dönem mekansal örgütlenmede akılcı kuralların arayışı, bölgelere yönelik çalışmaların artışı ve bölge planlamanın yükseliş dönemidir. Söz konusu dönemde mekan iktisadi eylemleri belirleyen ve sınırlandıran bir alan olarak görülmektedir. Dolayısıyla, iktisadi eylemden bağımsız bir biçimde tanımlanmakta ve teorileştirilebilmektedir (Bathelt ve Glückler 2003:123).

Son otuz yıl içinde yaşanan, küreselleşme ve bölgeselleşme, Post-Fordist üretime geçiş, post-modernizm, bilginin artan önemi gibi ekonomik, sosyal, teknolojik ve politik değişimler (DPT 2000:7) geçmişte ulus devletin alt birimi olarak tanımlanan bölgeyi bugün küresel sistemin bir parçası durumuna getirmiş (Eraydın 2002:17) ve bölge kavramından yerellik kavramına bir dönüş yaşanmıştır (Eraydın, 2004:127). Geleneksel yaklaşımda ya da bölge planlamanın hakim olduğu dönemde, bölge kavramı yan yana gelmiş yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan ulus devlet dışına kapalı, ulus devlet denetiminde sınırları çizilmiş bir birim olarak tasavvur edilmektedir. Küresel anlayışta ise bölge ilişki ağı ile belirlenen, mekansal süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu, uluslar arası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birimdir. İlişkiler ağının niteliği ve ilişkilerin yoğunluğu yerelin dolayısı ile bölgenin gelişmişliğini belirler. Bu durumda yerel dinamikler ekonomik kalkınmanın ve bölgesel gelişmenin itici gücüdür (DPT 2000:7-8).

Mekanın bu aktif rolünü vurgulayan yaklaşımlar, iktisadi eylemin yerelleşmiş maddi ve kurumsal koşullara bağlı olarak değişebileceğini ileri sürmekte ve iktisadi

birimlerin kendi bölgesel çevrelerini kendilerinin ürettiğini vurgulamaktadır. İktisadi eylem üzerinde yerel unsurlar ve bölgesel olguların etkisi ancak o eylemin belirli ekonomik ve toplumsal bağlamı analiz edilirse anlaşılabilir. Dolayısıyla, şöyle bir genelleme yapılabilir: Mekan tek başına, ne iktisadi eylemler için açıklayıcı bir değişken, ne de ekonomik ve toplumsal yapılar ve ilişkilerden bağımsız ayrı bir araştırma unsurudur (Bathelt ve Glückler 2003:124).

Bölge/yöreler büyüme ve kalkınma süreçlerinin yeni birimleri olarak ulus devletin önüne geçmekte ve kalkınma amaçlı bir sürecin başlatılması ve sürdürülebilmesi için ne yapılabilir soruları bu ölçekte cevaplanmaya çalışılmakta ve bu haliyle iktisadi gelişme süreçlerini destekleyen yönetim politikalarına işaret etmektedir (Cooke ve Leydesdorff 2006:6). Bölge planlamanın hüküm sürdüğü dönemde, bölgeler arası farklılıkların azaltılması amacıyla hareket edilirken küresel düzlemde bugün bölge /yörelere geçmişten gelen birikim ve yöreye özgü nitelikleri ile yarattıkları farklılıklar rekabet gücünün kaynağı olmaktadır. Yani bölgeler eski edilgen kimliklerinden sıyrılarak kendi kapasiteleri, birikimleri ve kimlikleri ile dünya içinde var olmaya çalışmaktadır. Dolayısı ile bu çalışmada bölge/yerel/mekan kavramı için bir tanımlama yapmak gerekirse tarihsel gereklilikler veya belirli bir kuruluş yeri seçimi ile nedenlenen, yerel insan topluluğu ile karakterize edilen sosyo-mekansal bir varlığı ifade eder (Dawkins 2003:134; Becattini 2004:19). Mekanın cazibesi yerel kültür, yerel istihdam merkezleri, yerel doğal kaynaklar ve diğer yerele özgü unsurlardan kaynaklanabilir.

1.2 Bölgesel/ Yerel Kalkınma ve Kuramsal Arayışlar

İkinci Dünya Savaşından sonra bölgesel gelişme konusunda önem kazanan kavramlar ve bunların tanımladığı kuramları, elli yılı aşan bir süreçte üç evrede incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi, yerel analizle birlikte bölge bilimi ve bölge planlamanın yükseliş dönemi olarak kabul edilen ve 1950'lerden 1970 ekonomik bunalımına kadar geçen süreçtir. Hazırlanacak planlarla yerel kaynakların harekete geçirilebileceği ve yabancı yatırımlarla bunların desteklenmesi halinde bölgesel kalkınmanın başlatılarak, bölgeler arası eşitsizliklerin ortadan kalkacağı görüşü, 1970 bunalımı ile tartışılmaya başlamıştır. Klasik Fordist hiyerarşik tarzdeki sanayi

örgütlenmesinden, düşey ayrışma sürecine geçilmesi şeklinde bir dönüşümün yaşandığı ikinci dönem ise bunalım yıllarından, 1980'lerin ortalarına kadar devam etmektedir. Son dönem ise, küreselleşmenin her boyutu ile etkili olduğu ve bölgeler arası rekabetin gittikçe arttığı 1990'larda günümüze kadar geçen evredir. Bu dönemin en belirgin özelliği ağ tarzı endüstriyel ve kurumsal örgütlenmelerin ortaya çıkmasıdır (Scott 2000:483;Özaslan 2004:74; Şengül 2004:218; Eraydın 2004:130-133).

1.2.1 Alan Analizleri, Bölge Planlama ve Bölge Bilimi

İkinci Dünya savaşı sonrası ülkeler arası gelişmişlik farklılıklarının belirgin bir biçimde ortaya çıkmasından sonra güncellik kazanan kalkınma iktisadı, bölgesel politikalar ve bölge planlama kavramlarının da gündeme gelmesine neden olmuştur. Ulusal kalkınma stratejilerinde benimsenen sektörler arası denge ve gelir dağılımında denge kavramlarına bölgeler arası denge kavramı da eklenmiş ve bu kavramlar ulusal kalkınmanın ayrılmaz parçası durumuna gelmiştir.

Kalkınma ve büyüme kavramlarının bu dönemdeki egemenliği mekan organizasyonu üzerine geliştirilen kuramları da etkilemiş ve optimal ölçekli işletmelerin yer seçimi sorunları temel vurgu noktalarında biri olmuştur. Bu çerçevede mekândaki yığılmalar, dağılmalar ve kademelenmelerin işletmelerin yer seçimi ve örgütlenme biçimlerine dayalı olarak açıklanmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Bu bağlamda gelişimi 1950'ler öncesine dayanan ve bölgesel/yerel kalkınma teorilerinin temelini oluşturan Yer Seçimi Kuramı ve Merkezi Yerler Teorisinden bahsetmek uygun olacaktır. Ayrıca yine aynı dönemde kalkınma kutupları etrafında yoğun bir ekonomik ve sosyal hareketliliğin giderek artması ve bunun sonucunda bölgeler arası dengesizliğin ortaya çıkmasını kaçınılmaz bir zorunluluk ve ekonomik gelişmenin bir ön koşulu olarak gören Perroux'un "kalkınma kutupları teorisi" söz konusu dönemde bölgeler arası dengesizlikleri açıklamak üzere ortaya konulmuş teorilerden biri olarak, üzerinde durulması gereken yaklaşımlardandır.

1.2.1.1 Yer Seçimi Kuramı ve Bölge Bilimi

Yer seçimi kuramı, geleneksel ekonomik analizde mekanın ihmal edilmesine bir tepki olarak geliştirilmiş ilk kuramlardan birisidir (Dinler 2005:6;Dawkins 2003:136). Orijinal olarak Alfred Weber tarafından geliştirilen ve 1950'lerde Edgar Hoover, Walter

Isard ve Melvin Greenhut gibi yazarlarca genişletilen yer seçimi kuramları, üretim ve hizmet birimleri için en uygun kuruluş yeri üzerinde durmaktadır. Hammadde ve nihai ürünün veri taşıma masraflarıyla, endüstrinin optimal kuruluş yerinin formel matematiksel modellerini geliştirmeye çalışan yer seçimi kuramlarının temel mantığı şöyle özetlenebilir: Nihai ürünün parasal ağırlığı, üretimde gerekli olan girdilerin parasal ağırlığını aştığında firmalar piyasaya yakın yerleri kuruluş yeri olarak seçme eğilimindedir. Aksine hammaddelerin parasal ağırlığı nihai ürünün parasal ağırlığını aştığında firmalar birincil girdi kaynaklarının yakınında yerleşmeyi tercih etmektedir (Dawkins 2003:136). Daha açık bir ifadeyle, taşıma harcamalarının, uzaklık ve taşınacak malın ağırlığının fonksiyonu olduğu varsayımı altında, firmaların optimum kuruluş yeri hammaddelerin üretim merkezine ve nihai malın tüketim merkezine kadar olan taşıma masraflarının minimum olduğu yerdir (Dinler 2005:13).

Döneme ilişkin bahsedilmesi gereken önemli bir isim de Isard'dır. 1940'ların sonlarında Isard öncülüğünde, iktisadi karar almada mekanın önemini ortaya koyan ve bugün bölge bilimi olarak bilinen bilim dalı veya çalışma alanı, bölgesel gelişmenin iktisadi cephesini araştırmak için kantitatif araçlar kullanmaktadır. “Bölgesel Gelişme ve Planlama (Regional Development and Planning)” isimli klasik çalışmalarında John Friedmann ve William Alonso (1964) bölgeye “iktisadi bir alan” olarak atıfta bulunmakta ve bölge planlamanın temelde iktisadi gelişme ve kaynak problemleri ile ilgili olduğu vurgulamaktadır (Dawkins 2003:136; Wheeler 2002:268).

Bölge biliminin doğuşunu sosyal bilimlerin mekansal/bölgesel problemlere analitik yaklaşımı ihmal etmesinin bir sonucu olarak gören Isard “dünyaya mekansal boyutu olmayan harikalar diyarı (wonderland of no spatial dimensions)” olarak gören yaklaşımları eleştirmektedir. “Bölge bilimi” adı altında melez bir disiplin yaratan Isard ve arkadaşlarının amacı, tüm talep, arz ve fiyat değişkenlerinin kuruluş yerinin bir fonksiyonu olarak ortaya konulabilmesi için coğrafi unsurlarla birlikte neo-klasik rekabetçi denge modelinin yeniden yazılmasıdır (Scott 2000:486).

1.2.1.2 Merkezi Yerler Teorisi

En genel ifade ile merkezi yerler teorisi, bir kentin büyüme sürecinden ziyade çok sayıda kentin büyüme süreçlerinde ortaya çıkan kademelemeyi açıklamaktadır. Bir ülkede iktisadi faaliyetlerin alansal dağılımında düzenlilik görülmemekte, genellikle bir

veya birkaç büyük kent nüfusun büyük bölümünü bünyesinde topladığı gibi, bu alanlar ayrıca iktisadi anlamda da daha baskın nitelik kazanmakta ve çıktının büyük bölümü yine bu merkezlerde yaratılmaktadır. Çevrede ise daha küçük kentler bulunmakta ve bunlar merkez kentlere göre daha az çıktı üretmektedir. Baskın kent en yüksek rank sıralaması ile tanımlanırken, diğerleri ikinci ve üçüncü sıra kentleri oluşturmaktadır. Bu çerçevede bir kademeleme yapısı tanımlanmakta ve her kademede kentsel işlevlerle, hizmet nitelikleri arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır.

Walter Christaller (1933) Güney Almanya içinde farklı büyüklükteki kentlerin dağılımını tanımladığı “Güney Almanya’daki Merkezi Yerler” adlı çalışmasıyla merkezi yerler teorisini açık bir biçimde ortaya koyan ilk isimdir. Christaller taşınmaz malları dikkate aldığından onun merkezi yerler teorisi kent hiyerarşisine dayanmaktadır. Christaller’ın başlangıç çalışmalarını genişleten Lösch ise taşınabilir malları ele alarak iktisadi faaliyetlerin mekansal dağılımını kuruluş yeri, üretim yapısı, taşıma masrafları ve dışsal ekonomiler içinde incelemiştir. Berry ve Garrison Christaller’ın analizlerini genelleştirmeye çabalamış ve nüfus ile talep eşikleri ve hizmet derecesi kavramlarını kullanarak bu teorinin genellikle üçüncü derece faaliyetlere uygulanabileceğini göstermiştir (Dinler 2005; Dawkins 2003; Scott 2000).

Kuruluş yeri teorisi ve merkezi yerler teorisinin her biri firmaların yerel örüntülerini anlamamıza önemli katkıda bulunmasına rağmen, statik yaklaşımları ve bölgesel ekonomik büyümenin, başta emek göçü olmak üzere pek çok önemli boyutunu ihmal etmeleri nedeniyle bölgesel ekonomik kalkınmanın genel teorileri olarak kullanılmaya imkan tanımamaktadır (Dawkins 2003:137).

1.2.1.3 Kalkınma Kutupları Teorisi

Neo-klasik büyüme teorisine ait yakınsama¹ kavramı, özellikle de uzun dönemde sabit kişi başına gelir büyüme oranı öngören koşullu yakınsama pek çok yönden

¹ Neo-klasik büyüme teorisinde iki tür yakınsamadan bahsedilebilir. İlk olarak, koşullu yakınsama (conditional convergence) sabit kişi başına gelir, sabit tüketim düzeyi ve sabit emek-sermaye oranları ile sonuçlanan istikrarlı bir büyüme oranına doğru yakınsamaya atıfta bulunur. Bu adı almasının nedeni, tasarruf oranı, amortisman oranı ve nüfusun büyüme oranının ülkeler arasında farklılaşmasına izin vermesindendir. Dolayısı ile koşullu yakınsama ülkeler arasında eşit kişi başına gelire ihtiyaç duymaz. İkinci olarak mutlak yakınsama, büyüme modeli parametreleri tüm ülkeler için eşit olduğunda gerçekleşir ve dolayısı ile zengin ülkelerin fakir ülkelere daha yavaş büyümesi ve kişi başına gelirin zaman içinde ülkelerde eşitlenmesi durumunu ima eder (Dawkins 2003:136).

eleştirilmektedir. Bunlarda birincisi, büyük ölçüde ampiriktir. Kalkınma iktisadı, İkinci Dünya Savaşından sonra sanayileşmiş ve azgelişmiş ülkeler arasında büyüyen iktisadi farklılıkların açığa çıkması ile ortaya çıkmıştır. Ampirik çalışmalar bölgesel ölçekte iktisadi yakınsamaya doğru bir trendin olduğunu desteklese de eleştiriler dünyanın bazı bölgelerinin neo-klasik büyüme modeli tahminlerine uygunluk göstermediğini ve çok sayıda az gelişmiş ülkede sürekli bir fakirliğin olduğunu vurgulamaktadır. Bir diğer eleştiri, ölçeğe göre sabit getiri, sıfır ulaşım maliyeti, bölgeler arasında aynı üretim teknolojisinin kullanılması, tam rekabet, bölgeler arasında aynı tercihler ve homojen emek ve sermaye girdileri gibi neo-klasik büyüme teorisinin gerçekçi olmayan varsayımlarına odaklanmaktadır. Eksojen büyüme modelinin günümüz versiyonları, daha gerçekçi varsayımlar geliştirmesine rağmen, çoğu neo-klasik teori emek ve sermayenin mekanlar arasında homojen olmadığına bile koşullu yakınsama tahminleri yaratma eğilimi içindedir.

Büyüme kutupları kavramı, literatüre Perroux tarafından kazandırılmıştır ve gelişimi boyunca ekonomilerde bu denge kavramının tahtidlerini ortaya koymuştur (Plummer ve Taylor 2000:223).

Perroux alansal ve sektörel gelişme sürecini şöyle tanımlamaktadır: Ekonomik gelişme her yerde aynı anda görülmez ve yalnızca bir kez ortaya çıkan bir süreç değildir. Gelişme/büyüme farklı şiddetlerde çeşitli nokta ya da kutuplarda ortaya çıkar, çeşitli yollardan değişen nihai etkilerle ekonomiye yayılır.

Perroux'un (1950) orijinal formülasyonunda, bir büyüme kutbu firmalar ve endüstriler arasındaki ilişkilere atıfta bulunur. Sürükleyici/lider firmalar (propulsive firms) diğer firmalar göre daha büyüktür ve endüstri çıktı miktarını arttırdığında endüstriler arası ilişkiler aracılığı ile uyarılmış büyüme yaratılır (Dawkins 2003:140). Dolayısı ile modelin birincil odağı, büyük iktisadi birimler(firmalar ve endüstriler)dir. Büyüme kutbu, sürükleyici yada itici böyle bir birimin varlığı ile oluşabilir (Perroux 1950:103)

Plummer ve Taylor (2000:222) bir büyüme kutbunun niteliklerini şöyle sıralamaktadır:

- Belli bir alanda aşırı yoğunlaşma,
- Ulusal bir piyasada satılan malların/ürünlerin talebinin gelir esnekliğinin yüksek olması,
- Girdi ilişkileri aracılığı ile güçlü çarpan ve polarizasyon etkileri,
- Gösteriş etkisi aracılığı ile yerel yayılımı sağlayan ileri teknoloji ve yönetsel uzmanlık,
- Gelişmiş yerel altyapı ve hizmet tedariki/sağlama,
- Etki alanı aracılığı ile gelişme fikrinin ve dinamizminin yayılması

Perroux ve onu takip eden ekonomistlere [Boudeville (1957), Myrdal (1957), Hirschman (1958)...vd] göre büyüme kutupları ve büyüme merkezleri yeni bilgi ve teknolojinin kaynağı olan ve bunların yayılmasını sağlayan bilgi merkezleridir. Asıl olarak, bu modelde büyüme ölçülebilir niteliklere sahip üç süreç setine bağımlıdır: Büyük firmalar, bilgi yaratılması ve transferi ve yeni teknolojiler (Plummer ve Taylor 2000:222-223).

* * *

Bölgesel politikaların çerçevesi, bahsedilen dönemde, gelişmiş ekonomilerin çoğunda Keynesyen anlayışın hüküm sürdüğü, firma merkezli, standartlaştırılmış, teşvik sisteminin esas olduğu devlet güdümlü politikalardır (Amin 1999:365). Bu politikalar, az gelişmiş bölgeleri geliştirmek amacıyla gelirin yeniden paylaşımı ve sosyal politikalara ağırlık vermiştir. Keynesyen anlayış, bölge ekonomisinde çarpan etkisi yaratmak ve gelişmeyi bölgenin tamamına yaymak için büyüme kutupları oluşturan büyük ölçekli imalat sanayini ekonominin itici gücü olarak kabul etmiştir. Finansal teşvikler, altyapı yatırımları, devlete ait veya devletin kontrolünde sanayi tesisleri ve imalat sanayinin kontrolü bu dönemin temel politika araçlarını oluşturmaktadır. Bu politikaların oluşturulmasında sistem ülke genelinde kaynakların verimli alanlara kanallize edilmesini öngörmekte olup, merkeziyetçi ve kademeli bir yapıdadır.

Merkezi bir kurum tarafından yürütülen (top-down) bu geleneksel politikalar bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Kuklinski (1986) bölgesel politikalara temel olan seçimlerle ilgili dört temel sorun ortaya koymaktadır (Eraydın 2004;129):

- Sosyal adalet-makro ekonomik verimlilik
- Yerel kaynakların etkin kullanımı-dış kaynakların katkısı ile büyüme
- Kültürel dönüşüm projelerinde tekdüzelik- çeşitlilik
- Merkezde toplanan kaynakların bölgelere dağıtılması-yaratıcılığı destekleyen politikalar

Bu ve benzeri sorunlar sonuçta devlet yardımlarının uzun dönemdeki faydasını sorgulamaya başlamıştır. Her ne kadar bu politikalar az gelişmiş bölgelerde istihdam ve geliri arttırmaya yardımcı olsa da gelişmiş bölgelere nazaran az gelişmiş bölgelere de verimlilik artışı sağlanamamıştır. Pezzini (2003:1) bölge politikalarının, büyüme lokomotifini yaratması ve sürdürmesi, yerel becerileri geliştirmek için bireysel ve organizasyonel öğrenmeyi kolaylaştırması, teknoloji ve yeniliklerin yayılmasını desteklemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda bölgelerin rekabet gücünü arttırmaya yönelik yeni bir paradigma arayışı kaçınılmazdır.

1.2.2 İktisadi Bunalım, Esnek Uzmanlaşma ve İçsel (Endojen) Büyüme Modelleri

1960'ların son yarısında başlayan ve 1970'lerin başında üst noktasına ulaşan ekonomik bunalım kalkınma ekonomisi çerçevesinde prestij kazanan planlamanın hızla değer yitirmesine neden olmuştur. İktisadi bunalım yaşayan ülkeler daralan kaynakları nedeniyle bölgesel düzeyde sürdürdükleri politikaları uygulayamaz hale gelince ulusal nitelikli bölge planlamanın eski içeriği ve önemi azalmıştır (Eraydın 2002:5-6)

1.2.2.1 Esnek Uzmanlaşma

Kitle üretiminin egemenliği İkinci Dünya Savaşı sonrası pekişerek 1970'lere kadar sürerken bu dönemde büyük tekeller ve Keynesçi refah devleti fiyat rekabetini ve ürünlerin geliştirme sürecini, toplam talebin gelişimini düzenleyerek kitlesel üretimin devam edebileceği mikro ve makro kurumları da oluşturmuşlardır. Fakat bu gelişim süreci bir süre sonra kitle üretiminin sınırlarına dayanmaya başlamış

ve böylece yaşanan krizin kitle üretimine dayalı sınai gelişme krizi olarak tanımlamaya olanak sağlamıştır.

Bu krizin üç temel nedeninden bahsedilebilir (Taymaz 1993:11):

- Otomobil, beyaz eşya gibi kitlesel üretimin egemen olduğu ve gelişmenin motoru olan dayanıklı tüketim malları sektöründe piyasaların doymaya başlaması ya da diğer bir ifade ile talep-arz dengesizliğinin yaşanması,
- Piyasaların parçalanması yada diğer bir ifade ile geliri artan tüketicilerin artık daha çeşitli mallar talep etmesi
- Ekonomilerin dışa açılmasıyla artan uluslar arası rekabet ve petrol şokunun etkisi ile piyasalarda artan belirsizlik, üretim artış oranındaki istikrarsızlığın kitlesel üretim için bir engel haline gelmesi. Ayrıca Keynesci refah devletinin düzenleyici işlevlerini yerine getirememesi.

Kitlesel üretim krizi derinleşirken yeni gelişen mikro elektronik teknolojilerinde katkısı ile yeniden canlanan zanaat üretimine (esnek uzmanlaşmaya) doğru bir eğilim başlamıştır. Esnek uzmanlaşma, bir girdi-çıktı ve taşeron ilişkiler ağı içinde birbirlerine bağlı, çok sayıda uzmanlaşmış birimin oluşturduğu üretim yapısı olarak tanımlanabilir. Böyle bir üretim ağı içinde, birbirine bağımlı üreticiler, dışsal işlem maliyetlerini azaltma ve üretim sistemlerinin toplumsal ve informasyonel yapısına erişimi maksimize etme amacıyla birbirlerine yakın yerleşme eğilimi içindedirler. Modern ekonomide, esnekliğe doğru bu eğilim üretimin yerel olarak yığılması ve sanayi bölgelerinin yeniden canlanması anlamına gelmektedir (Storper ve Scott 1990:581). Böylece, bir yandan küçük ve orta ölçekli firmaların yoğunlaştığı sınai bölgeleri geliştirken diğer yanda büyük firmaların küçük görece özerk birimlere bölünmesi “küçük güzeldir” anlayışını beraberinde getirmiştir.

Esnek uzmanlaşmaya dayalı yeni sanayi bölgelerine örnek olarak Kuzey İtalya’da üçüncü İtalya olarak bilinen bölge (Rabellotti 1997:53-97) ve Almanya ‘da Baden-Württemberg (Raco 1999:960) gösterilmektedir. Piore ve Sabel’e göre bu bölgeler esnek uzmanlaşmanın sürdürülebilir bir gelişme modeli olduğunu göstermektedir. Bu bölgelerde yoğunlaşan küçük ve orta ölçekli işletmeler bir ilişki ağı

oluşturmakta, firmalar birbirlerine taşeronluk yaparken, üretim bilgisini paylaşmakta, bir firmanın sağlayamayacağı, eğitim araştırma, kredi temini gibi faaliyetler ortaklaşa yürütülmektedir. Firmalar arası işbirliği ve rekabet ile sermaye-emek ilişkileri yerel politik yapılanmalar aracılığı ile düzenlenmektedir. Başarılı bölgelerde firmalar arası rekabet ücretin düşürülmesi yoluyla değil ürün ve üretim süreçlerindeki yenilikler ile yürütülmesini teşvik eden kurumsal yapılanmalar oluşturulmuştur. Sınai bölgeyi oluşturan firmalar birbirlerine piyasa mekanizması dışında güven ilişkileri ile bağlıdır ve firmalar yüksek yenilik temposunu sürdürmek için gerekli olan firmalar arası bilgi akışı ve paylaşımı piyasa dışı mekanizmalarla gerçekleştirilmektedir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin oluşturduğu bu yapıya esnek uzmanlaşma denir (Taymaz 1993:12).

1.2.1.2 Düzenleme Okulu: Yeni Marksist Yaklaşım

Düzenleme teorisi, kapitalist toplumlarda yaşanan değişimleri ve ortaya çıkan krizleri irdeleyen bir analiz biçimidir. 1970’lerde sanayileşmiş ülkelerde yaşanan verimlilik oranlarındaki azalışlar ve iktisadi şoklar (yüksek petrol fiyatları, Bretton-Woods sisteminin çözülüşü, stagflasyon), İkinci Dünya Savaşına kadar yaşanan önceki krizlerden farklı olarak hükümetin, kullandığı politika araçlarıyla durumu iyileştirmek bir yana, daha da kötüleştirdiğini ortaya koymuştur. Bu problemi çözmek amacıyla Fransız Düzenlemeciler (Aglietta 1979; Boyer ve Mistral 1983; Lipietz 1985; Boyer 1989), her dönemin tarihsel olarak gelişmiş, özgül toplumsal-kurumsal yapılarla tanımlanan farklı eğilim ve ilişkileri ile kapitalizmin tarihini değişik dönemlere ayırarak incelemeye başlamışlardır (Digiovanna 1996:375).

Fransız Düzenlemeciler, krizi “tam istihdam dengesinden kısa dönemli sapmalar” şeklinde tanımlayan neo-klasik görüşe karşı çıkmaktadır. Marksist ve Schumpeteryan analizi birleştiren Düzenleme yaklaşımı, krizin sermaye birikiminin doğal bir sonucu olarak sürekli oluştuğunu ve dahası krizlerin ve sonrasındaki çözümlerin, kapitalist sistemde dinamik değişim ve birikim yarattığını ileri sürmektedir (Digiovanna 1996:375).

Kullandığı kavramlar ve yöntem ile Marksist iktisada dayanan düzenleme okulu, Yeni Marksist yaklaşım olarak da bilinir. Örneğin, Lipietz (1987) kullandıkları kavramsal araçların Marks’ın çalışmalarından türetildiğini belirtir. Aglietta’nın bu

ekolün temel kaynaklarından olan “Kapitalist Düzenleme Teorisi” isimli çalışması da başta emek değer teorisi olmak üzere, Marksist teori üzerine kurulmuştur. Boyer Marksist Ortodoksi’nin eleştirisi ve Kalecki ve Keynes’in makro ekonomik düşüncelerinin geliştirilmesi ile (Boyer 1999:3) yeni bir teorik çerçevenin oluşturulduğunu belirtir (Taymaz 1993:18).

Marksist bölgecilik, bölgesel ekonomik gelişme analizlerine iktidar ve toplumsal dinamiklerin bir eleştirisi ile katkıda bulunan David Harvey, Manuel Castells’in çalışmaları ile 1970’lerde ortaya çıkmıştır (Wheeler 2002:268). 1980’li yıllarda gündemin ana kavramı haline gelen, esnek üretim kavramının, bu okulunun bakış açısı ile karşılaşması ve bu karşılaşmada ortaya çıkan yaklaşımın Marksist yaklaşımla bütünleştirilmesi, mekandaki gelişmeleri açıklamaya yönelik yeni bir çerçeve oluşturmuştur. Bu yaklaşım, mekana yönelik tartışma ve araştırmalara yeni bir soluk getirmiştir. Düzenleme okulu tarafından geliştirilen esnek birikim rejimleri yaklaşımı kapitalist gelişme çizgisine yeni boyutlar getirmekte ve olumsuzlukları tanımlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle kapitalist sistemin dinamiklerini hem tarihsel hem de mekansal olarak açıklamaya çalışan Düzenleme yaklaşımı, yeni mekansal paradigmaların belkemiğini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde bölgeler, tarihsel olarak uluslar arası birikim tarzına eklemlenen üretim, toplumsallaşma, politikalar ve ideoloji arasında spesifik bir ilişki ve onun yerel bir ifadesidir (Wilson 1995:646) veya birikim rejimlerinin ve bu birikim rejimlerinde egemen olan sosyal düzenleme mekanizmalarının farklı mekansal gösterimleridir (Eraydın 2002). Bu çerçevede yeni sanayi bölgelerinin ortaya çıkışı üretimin yeniden örgütlenmesi ile ortaya çıkan esnek üretim biçiminin mekandaki en önemli sonucu olarak değerlendirilebilir.

Düzenleme yaklaşımı tek yönlü bir determinizmden uzaklaşma amacıyla, yalnızca global-yerel ilişkilere aracılık eden yerel iktisadi faktörlere değil, ayrıca iktisadi olmayan faktörlere de önem vermektedir. Kitle üretim modelinden, esnek üretime geçişi tanımlamada, düzenlemeciler ücret düzeyleri ve sendikaların azalan önemine ve daha soyut faktörlerin önemine işaret etmektedir. Bu faktörler yerel spesifik, kültürel ve toplumsal niteliklerdir. Ayrıca global yapı ve yerel birim arasındaki

dikotomiye çözüme niteliksel metodolojilerin canlanmasına katkıda bulunan düzenleme yaklaşımının analizlerinde, ekonometrik modellerin yerini, alan analizleri (case studies) almaktadır (Wilson 1995:646).

1.2.2.3 Yerel İçsel (Endojen) Büyüme Teorileri

1970'lere kadar uygulanan dışsal (eksojen) bölgesel kalkınma modelleri Fordist üretim sistemi ve Keynesyen ekonomi politikaları ile yakından ilişkilidir. Ancak merkezi bir kurum (top-down) öncülüğünde gerçekleştirilen bu modeller ne yazık ki dinamik-sürdürülebilir bir büyüme yaratamamıştır. Temelde işgücünün alansal dağılımına bağlı olarak sürükleyici bir bölgeden, çevreye doğru yayılan kalkınma modelini yansıtan bu yaklaşım çerçevesinde bölgesel ekonominin endojen sektörlerinin gelişimi için yeterli destek almadığı ve yatırımların gerçekleşmediği görülmüştür.

1980'lerin başından itibaren bölgesel kalkınma teorilerinde eksojen bölgesel kalkınma anlayışının yerini endojen bölgesel kalkınma anlayışının aldığı görülmektedir. Bu yaklaşım yerel birimlerin ve bölgelerin gelişmesinde daha önce mekansal paradigmada sözü edilmeyen pek çok faktörü gündeme getirmiştir. Bölge bu yaklaşımda kullanılmayan bir çok kaynağın bulunduğu iktisadi bir varlıktır ve bölgesel kalkınma kurumsal bir altyapının oluşturulması ve bu altyapının kullanılmayan kaynakları harekete geçirmesi ile gerçekleşir. Bu yeni paradigma bölgenin arz yapısının güçlendirilmesi, bölge dışından yatırımların çekilmesi, karar verme süreçlerinin desentralizasyonu, bölgeye özgünlük, beşeri sermaye, sosyal sermaye, yerel iş kültürü, bilgi transfer ağları, üretim faktörleri ve sistemin kalitesi, bölgesel deneyimlerden öğrenme ve yenilikler gibi kavramların ön plana çıkmasına neden olmuştur (Kumral 2006:280;Eraydın 2002:8).

Endojen büyüme teorisinin sıralanan bu özellikler bağlamında bölgenin üç boyutunu bir araya getirdiğini söylemek mümkündür. İlk olarak, iktisadi boyut, yerel olarak yaratılmış veya kısmen mevcut olan girdilerin kullanımı ile ekonomik büyüme kavramında kendisini bulur. İkinci olarak sosyo-kültürel boyut, toplumsal kimlik ve kültürel ihtiyaçları yansıtır. Son olarak, politik boyut ise politika sürecinde politik karar alma ve bölgesel gruplar ve bireylerin kararlara katılımı ya da diğer bir ifade ile tepeden

inme politikaların yerini yerinden yönetim ya da yönetişim kavramının alması ile ilgilidir.

1.2.2.3.1 Sanayi Odakları Teorisi: Güven, Esnek Uzmanlaşma, Rekabet ve İşbirliği Dengesi

1977 yılında Bagnasco ile başlayan sanayi odakları teorisi, aynı endüstri ya da yerel alana ait küçük ve orta ölçekli firmaların yenilikçi kapasitesini vurgulamaktadır. Sanayi odakları belirli bir faaliyette (yada sınırlı sayıdaki faaliyette) bir endüstriyel sektörün üretim ve dağıtım evresinin farklı aşamalarında küçük ve orta ölçekli firmaların aşırı uzmanlaşmasına bağlı yerelleşmiş üretim sistemleridir. Hem piyasa içinde hem de piyasanın dışında, firmalar arasında ve firmalarla yerel toplum arasındaki ilişkiler çeşitlidir. Firmalar ve yerel toplum arasındaki ilişkiler güven ve karşılıklılığa dayalıdır. Formel ve informel kurumsal ilişkileri bir araya getiren, rekabet ve işbirliği dengesini sağlayan bu melez organizasyon modelinin başarısı, tarihi ve sosyo-ekonomik faktörler aydınlatılmaksızın anlaşılamaz (Moulaert ve Sekia 2003:291-292; Becattini 2004:20-21; Newlands 2003:524; You ve Wilkinson 1994:260; Paniccia 2002:18-19).

Rabellotti (1997:23) sanayi odaklarının ortak niteliklerini dört madde ile özetlemektedir:

- Küçük ve orta ölçekli, yerel olarak yoğunlaşmış ve sektörel olarak uzmanlaşmış girişimciler kümesi (yerel faktörler)
- İktisadi birimleri birbirine bağlayan güçlü, göreceli olarak homojen kültürel ve sosyal altyapı (sosyo-kültürel faktörler)
- İleri ve geri bağlantılar, yatay ilişkiler, işgücü piyasası ilişkileri (işgücü yeterliliği bu noktada yalnızca resmi yeterlilikleri değil aynı zamanda uzun vadede üretim sürecinde bulunmaktan kaynaklanan yetiler) (organizasyonel ve ekonomik faktörler)
- Küme/odak içerisinde iktisadi birimleri destekleyen kamu ve özel kuruluş ağı (kurumsal faktörler)

Neo-klasik ekonomiler firmaları, birbirlerinden ancak formel piyasa işaretleri ile haberdar olabilen atomistik birimler olarak görürken, modern sanayi odakları teorisi

firmalar arası dayanışmaya, esnek firma sınırlarına ve odak içerisinde iktisadi birimler arasında işbirliği yaratma ve sürdürmede güvenin önemine işaret etmektedir (Newlands 2003:523)

İşbirliği sanayi odakları literatürünün önemli bir unsurudur. Firmalar yeni bir iş/faaliyet yaratmada işbirliği yapabilirler, büyük projelere katılabilirler. Daha ucuz finansal kaynak elde etmek için işbirlikleri/ortaklıklar oluşturabilirler, malzeme/araç gereçleri birlikte satın alabilirler ve araştırma faaliyetlerini birlikte sürdürebilirler. Birlikte plan yapabilirler ve ortak kamusal alandan teknik, finansal ve diğer bazı hizmetleri sağlayabilirler. Güven ilişkisiyle desteklenen veya kurulan tüm bu işbirlikçi ilişkilerle birlikte, firmalar odak içerisinde aynı zamanda rekabet halindedir ve bu rekabet çoğunlukla fiyat rekabetinden ziyade kalite rekabetidir (Newlands 2003:524). Firmalar arasındaki ilişkilerin işbirlikçi yönü, küçük firmaların ölçek ekonomisi elde edememe dezavantajını minimize ederken, rekabetçi yönü ise büyük firmaların elde edemediği esneklik ve dinamizm kazandırır (You ve Wilkinson 1994:260). Eğer rekabetin yanı sıra işbirliği de sanayi odaklarının önemli bir unsuru ise bu geleneksel iktisadın üretimin her aşamasında rekabetin tam bir yarar sağladığı görüşünü de değiştirecektir (You ve Wilkinson 1994:260).

İktisadi sistemde, özellikle küçük firmalar arasında, birimler arası koordinasyon, işbirliği sanayi odakları literatüründe özel öneme sahiptir. Spesifik roller ve uzmanlaşmalar ile birlikte, üretim ve dağıtım sistemlerinde çok sayıda küçük firma arasındaki tamamlayıcı faaliyetin koordinasyonu, fiyat sisteminin gerektirdiğinden daha fazla bilgi ve mübadeleye ihtiyaç duymaktadır (Moulaert ve Sekia 2003:292). Dei Ottati işbirliğinin sanayi odaklarında bir yönetim kuralı olarak nasıl çalıştığını ortaya koymak için yeni kurumsal iktisadın işlem maliyetleri iktisadından fırsatçı davranışlar (opportunizm) ve asimetri kavramını ödünç almıştır. Ottati'ye göre işbirliği geleneği yerel birimleri fırsatçı davranışlardan alıkoymaktadır. Çünkü odağa ait birimler fırsatçılık yapmamaya karşı üstü kapalı bir kuralı içselleştirmişlerdir (Paniccia 2002:122).

Sanayi odakları literatürünü diğer sanayi bölgelerinden ayıran bir diğer önemli husus güven ilişkileridir ve önemi fırsatçı davranışlar, değişimin bir aracı olarak

kültürün rolü ve toplumsal etkileşim normlarının, yanlış davranışlardaki caydırıcı niteliğine yapılan vurgudan kaynaklanır (Dei Ottati 1994:531) Güven firmalar arası karşılıklı yararlı ilişkileri destekler. Burada üstü kapalı varsayım, güvenin firmaların coğrafi olarak yoğunlaşmış olduğu alanlarda, ayrı olanlara nazaran daha etkin biçimde sürdürülebileceğidir. Yani iktisadi birimler arasındaki yerel yakınlığa ve bunlar arasındaki tekrarlanan ilişkilere bağlıdır.

1.2.2.3.2 Yeni Endüstriyel Alanlar: Kaliforniya Okulu, İşlem Maliyetleri

Storper ve Scott öncülüğünde gelişen bu yaklaşım, sanayi odakları literatürü (Brusco 1986), esnek üretim sistemleri (Piore ve Sabel 1984), toplumsal düzenleme (Boyer 1986; Lipietz 1986) ve yerel toplum dinamikleri (Storper ve Walker 1983) literatürünü bir araya getirmiştir. Storper ve Scott (1988:24) esnek üretim sistemlerinin iki önemli özelliğine vurgu yapmaktadır: a) Bir ürün veya süreç yapılanmasından diğerine derhal geçiş b) Kısa dönemde etkinlik düzeyinde güçlü, zararlı bir etki oluşturmaksızın çıktı miktarını artırma ya da azaltma şeklinde bir ayarlanma.

Esnek üretim sistemlerinin etkinliği iktisadi faaliyetlerin belli bir alanda yoğunlaşmasına bağlıdır. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere firmalar, hızla değişim gösteren piyasa koşullarına iki şekilde uyum sağlayabilmektedirler. Birincisi, içsel ekonomik ilişkilerin, ön plana çıktığı, dikey bütünleşmeye dayalı üretim örgütlenmesi olup, bu tür örgütlenme firma içi esnekliklerin ortaya çıkması ile sağlanabilir. İkincisi, dışsal ekonomik ilişkilerin ön plana çıktığı dikey ayrımlaşmaya dayalı üretim örgütlenmesi olup, bu tür örgütlenme firmalar arası esnek üretim ağları ile sağlanabilir. Dışsal ekonomik ilişkilerin getirisinin görece yüksek olduğu durumlarda küçük ve orta ölçekli firmaların oluşturdukları güvene dayalı ağlar aracılığı ile odak içerisinde oluşan teknolojik bilgiyi kendilerine saklayabildikleri ve bu şekilde diğer bölgelere göre bir rekabetçi üstünlük elde ettikleri görülmektedir (Storper ve Scott 1987:220-221).

Sanayi odaklarının geçmişi ve diğer faaliyet alanlarına atıf yapmak suretiyle Storper ve Scott esnek üretim sistemlerinin Fordist kurumsal mirasın yükünden kurtulmuş alanlarda ortaya çıktığını gözlemlemektedir. Burada, vurgulanması gereken önemli bir husus yeni endüstriyel alanların yığılmış üretim sistemlerinden ibaret olmadığıdır. Bu sistem ayrıca a)firmalar arası işlemlerin koordinasyonuna, b)yerel emek

piyasaının organizasyonuna ve işgücünün toplumsal olarak yeniden üretimine, c)toplumsal yapı ve toplumsal yeniden üretim dinamiklerine ortam hazırlayan bir toplumsal düzenleme sistemidir (Moulaert ve Sekia 2003:292)

* * *

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan bu dönemin dünyadaki ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümün iktisadi birimler üzerinde nasıl etkiler yaratığının araştırılması üzerine odaklandığı görülmektedir. Ekonomik bunalım ve bunalım sonrası ortaya çıkan gelişmeler yeni oluşumları ve bunları nedenleyen dinamiklerin araştırılmasını ön plana çıkarmıştır. Ancak geçmişte geliştirilen planlama yöntem ve yaklaşımlarının da yerine bir şey konmadığı için bölgesel politikalar ve planlama girişimleri bilinen yöntemlerle sürdürülmüştür. Bu nedenle mekansal planlama kuram ve öğretisi ile uygulama arasında büyük bir kopukluk ortaya çıkmıştır.

1.2.3 Küreselleşme, Ağ Tarzı Endüstriyel ve Kurumsal Örgütlenmeler:

Yerel Kalkınmada Evrimci ve Kurumsal Yaklaşımlar

Yerel gelişme literatüründe mekanın önemine ilişkin iki alan bulunmaktadır: Birincisi, bir önceki bölümde sıkça vurguladığımız, üretim örgütlenmesi ve teknolojik değişiklikler sonucu yaşanan değişimlerin endüstriyel coğrafyayı da yeniden şekillendirmesidir. İkincisi ise bu değişimle bağlantılı olarak yerel idare politikasında yükseliş ve yerel birimlerin daha aktif bir konuma geçmesi anlamında yönetim mekanizmasıdır.

1.2.3.1 Sanayi Coğrafyasında Değişen Değerler ve Yerelin Sosyo-Mekansal Analizi

1980’li yılların ortalarından itibaren neo-liberal politikalar çerçevesinde yeniden yapılanma uygulamaları, yerel birimleri koruma duvarlarının kaldırıldığı veya azaltıldığı, küresel bir piyasada diğer yerel birimlerin de içinde bulunduğu küresel rekabet olgusu ile yüz yüze getirmiştir. Öncesinde, iktisadi faaliyetlerin belli bir alanda yoğunlaşması, yerel yakınlık ve bunların yarattığı dışsallıklar gibi iktisadi unsurlar, bölgesel gelişme dinamiklerini ortaya koymada etkili olurken, 1990’ların başından itibaren etkili olan endojen kalkınmanın ikinci jenerasyonu iktisadi gelişmede iktisadi

olmayan faktörlerin üzerine yoğunlaşmış ve bölgenin/yerelin sosyal, kültürel, kurumsal ve siyasal boyutları önem kazanmıştır. Söz konusu bu faktörler, iktisadi ilişkilere, bunları daha etkin hale getiren faktörler olarak eklenmiştir.

1970'lere kadar yaşanan gelişme sürecinin, kitlesel üretimin sınırlarına dayanmaya başlaması ile yaşanan ekonomik kriz piyasadaki değişikliklere kalifiye işçileri ve genel amaçlı makineleri sayesinde daha kolay uyum sağlayan esnek uzmanlaşma modeline geçişe neden olmuştur. Bu tür bir sanayi örgütlenmesinde, esnek üretim süreçleri ve teknolojileri temelinde yapılanmış KOBİ'ler avantajlı konuma geçerken, bunların yoğunlaştığı sanayi bölgeleri de önem kazanmaya başlamıştır. Küçük ve orta ölçekli firmaların üretken birimler haline dönüşürken, mekansal anlamda da birbirine yakın yer seçiminin sağladığı yığılma ekonomilerinden yararlanan, düzeyde ayrılan firmaların yer aldığı sanayi bölgeleri en dinamik ve rekabetçi bölgeler olarak tanımlanmıştır.

1980'lerin ikinci yarısından itibaren hız kazanan küreselleşme ile iletişim, ulaşım ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, bölgelerin rekabet gücünü açıklamada etkili geleneksel faktörlerin önemini azaltırken, sosyal, kültürel, kurumsal ve politik faktörlerin önemini arttırmıştır. Özellikle 1990'lardan itibaren gündeme gelen kurumsalcı yaklaşımlar, bir bölgedeki yerel girişimcilik, bölgeye özgü bilgi ve beceri stoğu, ortak bir kültürel ve sosyal geçmişe sahip olmadan kaynaklanan ortak davranış kodları ile güven ve dayanışma gibi sosyal normlara sahip olma diğer yerel unsurlarla birlikte belirli sektörlerde uzmanlaşma becerisi gösterebilen sektörlerle dünya ekonomisi içerisinde karşılaştırmalı bir üstünlük ve rekabet gücü kazandıracığını vurgulamaktadır.

Küreselleşme ile gündeme gelen bir diğer unsur, çeşitli birimlerin eylemlerini gerçekleştirdikleri yerel ve küresel ağlardır. Küresel ağlara katılan çeşitli birimler yerel değerleri yeniden düzenleyerek bunların küresel dolaşımını sağlamaktadır.

Küreselleşmenin bölgelere sağladığı avantajlar özellikle üretim, bilgi ve diğer olanakları paylaşmaya yönelik ağların önemini gündeme getirmektedir. Bir bölgede veya yörede yer alan firmalar çeşitli ağlar aracılığı ile aynı kent veya bölge içinde firmalarla ilişkilerini geliştirerek dünya pazarlarına ulaşmaya çalışabilecekleri gibi ülkenin ve dünyanın herhangi bir yerindeki firma ile ortaklık yapabilme veya en

azından iletişim sağlayabilmektedir. İlişkiler mekan ağırlıklı değil, ortak çıkar ağırlıklı ve mekandan bağımsız hale gelmektedir.

1.2.3.2 Yerelde Kurumsal Örgütlenmeler: Yönetişim, Kurumlar

Küresel yeniden yapılanma, bütçe krizleri ve bölge ile kentlere ayrılan kaynakların azalması bağlamında bir yandan ulusal ekonomilerin düzenleme kapasitesi daralırken, diğer yandan da yerel ekonomilerin yeni bir düzenleme birimi olarak artan ölçüde küresel ekonomide yer aldığı görülmektedir (Ettlinger 1994:144). Aslında bunun iki temel nedeninden bahsedilebilir. İlk olarak 1980’li yıllardan sonra gündeme gelen yeniden yapılanma politikaları, yukarıda da belirtildiği gibi merkezi devletlerin bölgelere daha az kaynak aktarmasına ve bu durumda yerel birimlerin daha çok kendi kaynaklarına yönelmesine neden olmuştur. İkinci olarak, küreselleşme süreci merkezi idarelerin dünya ekonomisinde yaşanan değişimleri algılama da yetersiz kalmasıdır. Tüm bu olumsuz gelişmeler sonucunda yerel idareler, merkezi idarelerden daha fazla yetki istemeye başlamış ve son dönemlerde tüm dünyayı saran bir yerelleşme olgusu gündeme gelmiştir (World Development Report 1999-2000:109-111).

1970’li yılların ikinci yarısından itibaren Batılı ekonomilerde refah devleti sisteminin gerilemesine paralel olarak merkezi devletlerin kentlere ve bölgelere yaptığı sübvansiyon ve kredi gibi mali araçlarda nisbi azalmalar olmuş (Fielding 1994), bunun etkileri ise yoğun olarak 1980’li yıllarda hissedilmeye başlanmıştır (Fielding 1994). Ulus devletlerin geçmiş dönemdeki bazı işlevlerinin gerilemesi daha özelde ise, farklı mekansal birimlere yönelik düzenlemelerinin ve özellikle azgelişmiş bölgelere kaynak aktarmalarının azalması bölgeler üzerinde de iki türlü etki yapmıştır. İlk olarak, bölgeler yeni oluşan küresel ekonomide, ulus devlete referansla değil, uluslararası sistem içerisindeki konumları ile tanımlanmaya başlamışlardır. İkinci olarak, ulus devletin sınırlamaları ve desteği ortadan kalkınca bazı bölgeler sıçrama yaparken, diğerlerinin geçmişteki gelişmişlik düzeylerini bile korumada zorlandıkları görülmüştür. Bu durum bölgesel ve yerel düzlemlerde müdahale biçimlerinin ne olması gerektiği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Eraydın 2002:40). Fakat, sonuçta 1980’li yıllar sonrasında ortaya çıkan yeni koşullar, yerel birimlerin kendi kaynaklarıyla ayakta durmalarını gerektiren bir ortamı gerekli kılmıştır. Dolayısı, global bir ekonomide ulus devletin

bölge politikalarının ve yardımlarının önemi de ortadan kalkmıştır (Ettlinger 1994:145). Bu durum ise yerel idarelerin yerel ekonomiye müdahalelerini artırırken, diğer yandan da bu müdahaleler yerel kaynaklara, yerel girişimciliğe ve yerel istihdam yaratma politikalarına dayalı gelişme modellerine odaklanmıştır. Ancak devlet bu durumda tamamen güçsüz ve zayıf bir konumda değildir. Her ne kadar doğrudan kontrol ve yönlendirme kapasitesinde bir azalma olsa da, etkileme kapasitesi her zaman varlığını korumaktadır (Peters ve Pierre 1998:224). Ulus-devlet karşısında yerel birimler, yerel ekonomik gelişme politikalarının tasarlanma, planlama, yönlendirme ve uygulama aşamalarında öne çıkmaya başlamıştır (Wilson 1995:648). Bu dönemde başta gerileme ve durgunluk yaşayan kentler ve bölgeler olmak üzere çoğu yerel birim mevcut ve potansiyel içsel kaynakların güçlendirilmesine yönelik politikalar geliştirmeye başlamışlardır. Yaşanan gelişmeler karşısında yerel birimler yeni birer idari ve kurumsal düzenleme birimi olarak ortaya çıkarken, değişimin gereklerini yerelliklerin bünyelerine içselleştirme işlevleri artmıştır.

1.2.3.3 Yerel Gelişmeye İlişkin Yeni Yaklaşımlar

Ekonomi coğrafyasında, “yeni bölge bilimi” , “yeni bölgecilik”, “bölgesel gelişmede “kurumsal dönüşüm” veya “kültürel dönüşüm” gibi söylemlerle anılan son dönem yaklaşımları, neo-kurumsal ve neo-Shumpeteryan ekonomi teorisinin koalisyonu ile oluşan evrimci iktisat teorisine dayanır. Yeni bir heterodoksi oluşturan bu yaklaşım çerçevesinde, bölgesel gelişmede önem kazanan unsurlar şöyle sıralanabilir (Cooke vd 1998:1563):

- Global sistemin bir alt birimi olarak bölgelerin artan önemi,
- Bölgelerin rekabet gücünde etkili bir unsur olarak kurumsal yapının önemi,
- Firmalar arasında işlem maliyetlerinin minimizasyonunda etkili güvene dayalı ilişkilerin sürdürülmesinde enformel ağlarla birlikte, daha formel organizasyonların farkındalığı
- Yenilikçi örtük (tacit) bilgi alışverişi ve diğer dışsallıkların ortaya çıkmasında etkili olan kümelenmeler veya coğrafi yakınlığın öneminin yeniden değerlendirilmesi

- Başarılı bir iktisadi performans yaratmada kurumsal ve organizasyonel öğrenmenin öneminin farkına varılması

1.2.3.3.1 Yenilikçi Çevre (Innovative Milieu)

Avrupa’da yenilikçi çevreler araştırma grubu (GREMI) tarafından geliştirilen yenilikçi çevre yaklaşımı çerçevesinde yapılan ampirik ve teorik çalışmalar, firmalar ve onların çevresini analiz etmek ve onları niteleyen organizasyon modellerini araştırma çabası içindedir. Bu yaklaşımda firmalar, çevrelerinden bağımsız birimler değildir, aksine yenilikçi kapasiteleri ile çevrenin bir parçası konumundadırlar (Moulaert ve Sekia 2003:291)

Yenilikçi çevre yaklaşımı mekansal devamlılığa temellendirilmiş, güvene dayalı örtük ilişkilerin hakim olduğu, üretim örgütlenmesini ön plana çıkarır (Camagni 1991:135) Bu tür üretim örgütlenmesinde, karşılıklı güven ilişkileri resmi anlaşmaların yerini almakta olup, bilgi gizli kodlar aracılığı ile devindiğinden yada daha açık bir ifade ile sözsüz bilgi (tacit knowladge) önem kazandığından ve bu bilgiyi başka bölgelere aktarmak güç olduğundan, bölge rekabetçi bir üstünlük elde etmektedir. Yenilikçi çevre aslında, bir bölgenin sosyo-ekonomik çevresi olup, firmaların, kurumların ve işgücünün ortak öğrenme süreci sonucu ortaya çıkar ve teknolojik paradigmaların değiştiği dönemlerde belirsizlikleri mümkün olduğunca ortadan kaldırır (Sternberg 1996:529).

Larsson ve Malmberg (1999:4) bu bölgelere ilişkin dört temel nitelik ortaya koymaktadırlar:

- Karar alma ve strateji oluşturmada göreceli olarak birbirlerinden bağımsız, çok sayıda birimin (firmalar ve kurumlar) varlığı.
- Firmalar, altyapı, bilgi, yerel yetkililer ve yasal organizasyonları bir araya getiren maddi unsurlar, maddi olmayan unsurlar ve kurumsal unsurlar,
- İşbirliğine bağlı olarak birimler arası etkileşim,
- Öğrenmeye öncülük eden, kendi kendini düzenleyen yerel dinamikler

Tüm bu unsurlar incelendiğinde, yenilikçi çevrenin firmaları cezbeden faktörlerin olduğu bir yer olmaktan ziyade, çok sayıda birimi bünyesinde barındıran ve bunlar arasında yoğun etkileşim sonucu etkileşimli öğrenmeye uygun koşullar yaratan bir alan olduğu söylenebilir. Çevre, öğrenme için hem bir ön koşul hem de sonuçtur. Yani pasif bir alan olmaktan çok sürekli olarak yeniden üretilen bir alandır. Fiziksel sermaye ve insan sermayesi, bu alan içinde yaratılır, zaman içinde birikir ve bunu yerleşik firmalar için rekabetçi bir avantaja dönüştürür.

Ratti (1992:56) yenilikçi çevre içerisinde daha spesifik olarak üç alan belirlemektedir: Piyasa, üretim, destekleyici alan (support space). Destekleyici alan belirsizlikle karşılaşan girişimciyi yetkilendirmekte ve üç tür ilişkiyi kapsamaktadır: a)Firma, ortakları, tedarikçiler ve müşteriler arasında stratejik ilişkiler, b)Üretim faktörleri organizasyonuna göre, nitelikli ve ayrıcalıklı ilişkiler, c)Yerel çevreye ait birimler arasında stratejik ilişkiler. Destekleyici alan bu bağlamda ortaklaşa yenilik ve yerel gelişme arasındaki ilişkileri belirlemekte ve yenilikçiliğin doğasını ortaya koymaktadır.

Yenilikçi çevre yaklaşımına göre, kümelenme ya da alanda yığılma, firmalara nitelikli işgücü mobilitesi (yerel emek piyasası içinde), alıcı ve satıcıların teknik ve organizasyonel mübadelesi, taklit süreci ve enformel ilişkiler aracılığı ile işleyen bir kolektif öğrenme sürecinden faydalanmalarını sağlar (Camagni 1991:130). Yerel birimler arasında temelde enformel ilişkilerin karmaşık bir ağını kullanan bu süreç, yüz yüze iletişim, bilgi akışı, alıcı ve satıcı işbirliği yaratır (Camagni 1991:131).

Yenilikçi çevre yaklaşımının en zayıf noktası “çevre” kavramının açık bir biçimde ifade edilememesidir. Bazı çalışmalarda çevre, yenilikçi faaliyetleri yöneten ve koordine eden, gelişme için uygun bir ortam sağlayan kurumlar, kurallar ve uygulamalar topluluğudur. Diğer bazı çalışmalarda ise çevre, başarılı yenilikler için gerekli koordinasyonu sağlayan firmalar, araştırma kuruluşları ve politika yapıcılardan oluşan bir ağıdır. Bu farklı yorumlar, soyut bir çevre ile temel entellektüel problemlerin kaynağını oluşturmaktadır. GREMİ bir “çevre”nin yenilikçiliği nasıl hızlandırdığına ilişkin iktisadi mantığı da asla ortaya koyamamaktadır. Bu noktada bir belirsizlik söz konusudur: Yenilik çevreden dolayı oluşur ve çevre yeniliğin ortaya çıktığı bir bölgedir.

Yani hangisinin neden hangisinin sonuç olduğu belli değildir. Daha açık bir ifade ile GREMİ böyle yenilikçi fonksiyonları olan potansiyel mekanizma ve süreçleri belirtmemektedir (Storper 1995:203).

1.2.3.3.2 Bölgesel Yenilik Sistemleri

Bölgesel yenilik sistemleri en genel ifade ile bir bölgenin üretim yapısı içinde yenilikçiliği destekleyen kurumsal altyapı olarak düşünölebilir (Asheim ve Coenen 2005:1177). İlk olarak ulusal düzeyde Lundvall, Freeman ve Edquist tarafından geliştirilen ulusal yenilik sistemi Cooke vd. (1998:1573) tarafından bölgesel düzeyde ele alınmıştır. Bölgesel yenilik sistemlerinin hem geniş hem de dar anlamda iki tanımı yapılabilir. Dar anlamı ile üniversitelerin AR-GE fonksiyonlarını, kamu ve özel araştırma kuruluşlarını bir araya getirilen ve merkezi olarak yönetilen bir model karşımıza çıkar. Ve aslında yenilik yaratılmasında üniversite-endüstri-hükümet işbirliğini yansıtan bu sistem (Asheim ve Coenen 2005:1179; Cooke ve Leydesdorff 2006:1) doğrusal yenilik modeline işaret etmektedir (Isaksen ve Asheim 1996:10). Geniş anlamda ise firmalar arası iletişim ve karşılıklı bağımlılığın yanı sıra öğrenme ve araştırmayı etkileyen kurumsal yapı da önemlidir (Asheim ve Coenen 2005:1179) ve etkileşimli yenilik modeli ile ilişkilidir (Isaksen ve Asheim 1996:10). BYS'lerinin bu geniş tanımı ayrıca bölgesel kalkınma literatüründe 'öğrenen bölgeler' olarak adlandırılan ve yerel olarak yönetilen etkileşimli yenilik modelinin unsurlarını bir araya getirir (Asheim ve Coenen 2005:1179). Bu bağlam da BYS'de teknolojik bilgi hem yenilikçi ortamın yani farkında olmadan bilgi paylaşımı ve üretimi olarak tanımlanabilecek olan birlikte öğrenmenin gerçekleştiği çevrenin hem de resmi kurumsal çerçevenin (üniversiteler ve kamu-özel AR-GE kuruluşları) bir ürünü olarak ele alınmaktadır.

BYS'ni oluşturan unsurlar buna göre firmalar, araştırma kuruluşları, odalar ve borsalar gibi sivil toplum kuruluşları, mesleki eğitim kurumları..vb'dir. Cooke vd.(1998) etkileşimli öğrenmenin gerçekleştiği böyle bir yer de enformel kurumların (güven, normlar gibi) önemini vurgulamaktadır. Bu dinamik ve karmaşık etkileşim yenilikçi firmaların ortaya çıkmasına ve bölgenin yenilikçiliğinin artmasına neden olacaktır.

Bir bölgedeki üretim yapısını kurumsal yapıya bağlayan üç farklı bölgesel yenilik sistemi tanımlanabilir (Asheim ve Coenen 2005:1179). Birincisi, bir bölgedeki üretim yapısı ve kurumsal altyapının bölgesel olarak gömülü olduğu ve katılımcı bir şekilde yaratıldığı yenilik sistemidir. Bu tür bir sistemde firmalar yenilik faaliyetlerinde bilgi yaratan kuruluşlarla doğrudan etkileşimleri söz konusu değildir. Öğrenme, coğrafi ve sosyo-kültürel yakınlığın etkisi ile gerçekleşir. İkinci bölgesel yenilik sistemi, ağlar aracılığı ile bölgesel olarak kurulmuş BYS'dir. Firma ve kurumlar yine spesifik bir alanda yerleşiktir ve firmalar arasında etkileşimli öğrenme söz konusudur. Ancak bölgenin kurumsal altyapısı kamu-özel sektörü işbirliği ile planlı bir biçimde geliştirilmiştir. Son olarak, bir bölgedeki üretim yapısı kurumsal altyapının ulusal yenilik sistemine ait olduğu bölgeselleşmiş ulusal yenilik sisteminden bahsedilebilir. Bu sistemin en tipik örneği teknoparklar/teknopollerdir. Teknoparklar, sınai, teknoloji ve kentsel gelişme amaçlarının bütünleştiği bir sanayi odağı geliştirme aracı olarak tanımlanabilir.

1.2.3.3.3 Öğrenen Bölge

Öğrenen bölge fikri, bölgesel yenilik modelleri tartışmasında ara bir sentez olarak görülebilir (Cooke vd. 1998; Morgan 1997). Model yenilik sistemleri literatürü, kurumsal-evrimci ekonomiler, öğrenme süreçleri ve bölgesel kurumsal dinamiklerin spesifikliğini bir araya getirir (Moulaert ve Sekia 2003).

Öğrenen bölge yaklaşımının üç farklı açıdan ele alındığı söylenebilir. Bunlardan birincisi, öğrenen bölgeyi seri üretimden esnek üretime olduğu gibi, küresel bir dönüşüm süreci olarak algılamaktadır (Florida 1995). İkincisinde, yenilikçilik, girişimsel öğrenme ve mekansal yakınlık arasındaki ilişki ön plana çıkmaktadır (Morgan 1997). Üçüncüsü ise, öğrenen bölgeyi bölgesel ekonomik gelişme için tasarlanmış kuramsal temelleri olan politik bir kavram olarak ele almaktadır. Bu son ele alışıta öğrenen bölgenin gerek esnek uzmanlaşma-esnek üretim kuramının işaret ettiği sanayi odakları, gerekse yenilikçi çevreler ile örtüştüğü görülmektedir. Öğrenen bölge kavramının sanayi odakları ve yenilikçi çevre literatüründen temel farklılığı öğrenen bölge kavramının geleneksel yığılma etkilerini örtük bilgi ve ticari nitelikte olmayan bağımlılıklar gibi yeni kavramalarla zenginleştirilmesinde yatmaktadır. Özellikle ticari

nitelikte olmayan bağımlılıklar (untraded interdependencies), genellikle bölgeye has olup, yenilik sürecinin önemli bir unsuru olarak görülmektedir (MacKinnon, vd 2002:301; Storper 1993:14).

Öğrenen bölge kavramına ilişkin tanımlar oldukça çeşitli ve bir o kadar belirsizdir (Hassink 2005:524). Martin (2001:198) öğrenen bölgeleri bu bağlamda, kurumsal yoğunluk, ticari nitelikte olmayan bağımlılıklar, yerleşiklik gibi kavramlarla birlikte belirsiz bir kavram olarak tasavvur etmekte ve “emperyionist neolojizm (impressionistic neologism)” ifadesini kullanmaktadır. Öğrenen bölgenin ne olduğu ya da olmadığına ilişkin verimsiz tartışmaları engelleme amacıyla olan Boekema vd.(2000) öğrenen bölgeyi “tanımlanmaya ihtiyaç duymayan bir paradigmaya” indirgemektedir. Daha somut olarak OECD (2001:24)’ye göre öğrenen bölgeyi, ekonomik ve politik birimlerin, esnek ağlarının koordinasyonun aracılığı ile bireysel ve organizasyonel öğrenmeyi kolaylaştıran kurumlarca nitelenmektedir. Son olarak Morgan (1997:493)’a göre yerinden yönetim, katılımcılık, şeffaflık, yüz yüze ilişkiler, problemlerin birlikte çözümü, geri besleme etkisi ile sürekli öğrenme ve öğrenme istekliliği gibi unsurlarla karakterize edilen, yeni jenerasyona ait bir bölge politikasıdır.

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak ortak bir tanım geliştirmek gerekirse, öğrenen bölgeyi birbirleri ile güçlü fakat esnek bağlarla bağlı bölgesel birimlerin (politika yapıcılar, ticaret odaları, sendikalar,yüksek eğitim kurumları, kamu araştırma kuruluşları ve firmalar) bölgesel yenilik stratejisidir (Hassink 2005:524). Öğrenen bölge, eklektik nitelikli bir kavram olarak nitelendirilirse, yeni kurumsal paradigma ya da yeni bölgecilik gibi yaklaşımlar (Lovering 1999:380) veya yukarıda sözünü ettiğimiz bölgesel yenilik modelleri ile ilişkilendirilebilir. Ancak diğer bölgesel yenilik modellerinden farklı olarak öğrenen bölge Silikon Vadisi, Baden-Wurttemberg ve Üçüncü İtalya gibi belirli bölgelerin gelişme tecrübelerine bağlı olarak geliştirilen bir kavram değildir. Bu nedenle yapısal olarak zayıf bölgelerin gelişimine yönelik olarak da kullanılabilecek bir bölgesel kalkınma stratejisi olarak görülebilir (Hassink2005:525).

Tablo 1.1. Bölgesel Gelişme Modelleri

	MODEL				
	Sanayi Odakları	Yeni Endüstriyel Alanlar	Yenilikçi Çevre	Bölgesel Yenilik Sistemleri	Öğrenen Bölge
Yenilik Dinamikleri	Ortak bir değerler sistemi içinde birimlerin yenilik gerçekleştirme kapasitesi	Yenilik ar-ge ve onun uygulamasının bir sonucudur. Ayrıca yeni üretim yöntemleri de yenilik kaynağıdır.	Aynı mekanda diğer birimlerle, ilişkiler aracılığı ile firmaların yenilik yapma kapasiteleri	Yenilik, araştırma ve geliştirmenin etkileşimli, kümülatif ve spesifik bir sürecidir (yol bağımlılık)	Bölgesel yenilik sistemlerinden ayrılan tek yönü, teknoloji ve kurumların birlikte evrimidir
Kurumların Rolü	Kurumlar; toplumsal düzenlemeyi sağlayan, gelişme ve yenilikçiliği hızlandıran birimlerdir	Firmalar arası işlemlerin koordinasyonu ve girişimci faaliyet dinamikleri için toplumsal düzenleme.	Araştırma sürecinde kurumların (üniversite ,kamu kuruluşları vb) önemli rolü.	Kurumlar, organizasyonların hem içinde hem de dışında davranışların düzenlenmesine öncülük etmektedir.	Bölgesel yenilik sistemlerinden farkı, kurumların rolüne daha fazla önem verilmesidir.
Bölgesel Gelişme	Yerelde dayanışma ve odakta esneklik. Esneklik yenilikçiliğin temel unsurudur.	Toplumsal düzenleme ve kümelenmiş üretim sistemleri arasında etkileşim	İşbirlikçi bir atmosferde birimlerin yenilikçi kapasitesi	Bölge, etkileşimle öğrenme ve düzenleme sistemi olarak görülmektedir.	Teknolojik ve organizasyonel dinamikler, iktisadi ve kurumsal dinamikler
Kültür	Odak içindeki birimler arasında paylaşılan değerler; güven ve karşılıklık.	Ağ ve toplumsal etkileşim kültürü.	Güven ve karşılıklık	Kültür, etkileşimle öğrenme kaynağıdır.	Güven, karşılıklık, İktisadi ve sosyo kültürel yaşam arasındaki etkileşim.
Birimler Arası İlişkiler	Ağ, bir toplumsal düzenleme modeli ve sanayi odakları yaklaşımının kaynağıdır. İşbirliği ve rekabetin eşanlı oluşumunu sağlar.	Firmalar arası işlemler	Destekleyici alanın rolü; firmalar, tedarikçiler ve müşteriler ile stratejik ilişkiler	Etkileşimli öğrenmede ağ bir organizasyon modelidir.	Birimler arası ağlar (Yerleşiklik) (embeddeness)
Çevre/Mekan ile İlişkiler	Çevre ile ilişkiler bazı sınırlamalar yaratmakta ve yeni fikirler sunmaktadır; çevredeki değişimlere tepki gösterilebilmelidir, yoğun ilişkiler.	Toplumsal yapı ve toplumsal yeniden üretim dinamikleri	Çevrelerindeki değişimlere göre birimlerin davranışlarını değiştirme kapasitesi	Mekansal tehditler ve içerideki spesifik ilişkilerde denge	Bölgesel yenilik sistemleri ile aynı.

Kaynak: Moulaert ve Sekia 2003:293

1.3. Esnek Üretim Coğrafyasına Düzenleme Yaklaşımı

Kapitalizme özgü, uzun dönemli yapısal değişim sürecini, çözümlemek için bir çerçeve ve bir dizi ara kavram oluşturan Düzenleme Okulu, Fransa'daki iktisatçıların 1970'lerde geliştirdikleri bir yaklaşımdır (Goodwin 2001:72). Büyük ölçüde Marksist iktisada ve Keynes ve Kalecki'nin düşünceleri üzerine inşa edilen bu yaklaşımın amacı modern kapitalizmin bugünkü aşamalarının, temel kurumlardaki dönüşümlerin ve yapısal krizlerin değişen yapısının açık bir analizini ortaya koymaktır (Boyer 1999:3). Daha açık bir ifade ile düzenleme yaklaşımı a) büyük bir krizin ortaya çıkışına kadar, önceki mevcut birikimden kaynaklanan, çelişkilere yol açan sosyal ve ekonomik yapılar, b) Toplumsal birimlerce üstlenilen eylemler ve krizden kaynaklanan yeni sosyo-ekonomik yapıların gelişimini teorileştirme çabası içindedir (Moulaert ve Swyngedouw 1988:329).

1.3.1 Düzenleme Yaklaşımı: Kavramlar Ve Metodoloji

Düzenleme kuramına göre, kapitalist ekonomilerin merkezinde sermaye birikiminin mantığı yer alır. Bu nedenle sermaye birikim sürecinin incelenmesi, kapitalist gelişim dinamiklerinin incelenmesi için başlangıç noktası olarak kabul edilir (Taymaz 1993:18). Birikim süreci ile ilgili temel kavram olan birikim rejimi, net ürünün tüketim ve birikim arasında tahsis edilmesi sürecinin uzun vadede istikrara kavuşturulmasını tanımlar; üretim koşulları ve ücretli emeğin, yeniden üretiminin koşulları arasında bir bağıntıyı ima eder (Lipietz 1986:61).

Boyer ve Aglietta birikim rejiminin sürmesi için beş teknolojik, toplumsal ve ekonomik koşul ortaya koymuştur (Taymaz 1993:18):

- İşçilerin üretim araçları ile ilişkisini belirleyen üretim örgütlenme biçimleri,
- Yatırım kararlarının planlandığı dönemin süresi,
- Ücret, kar ve vergi arasında gelirin paylaşımı,
- Üretim kapasitesindeki değişimlere uygun olarak efektif talebin hacmi ve bileşimindeki değişimler,
- Kapitalist ve kapitalist olmayan üretim tarzları arasındaki ilişkiler,

Özetle, birikim rejimi, kapitalist büyümenin istikrarlı dönemlerine işaret etmekte olup, bu rejim çatışan çıkarlarla birlikte, toplumsal gruplar arasında uzlaşma sonucu oluşan çok sayıda kurumsal yapıya bağlıdır (Digiovanna 1996:375). Ancak birikim rejimleri tek başlarına var olamazlar. Birikim rejiminin matematiksel gösterimi olan, yeniden üretim şemalarının gerçekleşmesi için kapitalist piyasa ekonomisindeki birimlerin beklenti ve stratejilerinin uyumunu sağlayacak güçlerin ve kurumsal biçimlerin saptanması gerekir. İktisadi birimlerin davranışlarında, mevcut birikim rejimi ve toplumsal ilişkiler çerçevesinde, gerekli uyumu sağlayacak kurallar, normlar, gelenekler, davranış biçimleri, toplumsal ağlar, organizasyon yapıları ve kurumlar bütününe düzenleme tarzı (Goodwin 2001:72; Lipietz 1986; Taymaz 1993:19) denir. Daha farklı bir deyişle, düzenleme tarzı, iktisadi sistemin uygun işleyişini ve zaman içinde yeniden üretimini sağlayacak kurumsallaşmış uzlaşımlar topluluğudur (Digiovanna 1996:375). Tabii ki, desentralize uzlaşımların hassas bir dengesine bağlı böyle bir sistem, çoğunlukla krize eğilimlidir. Mevcut düzenleme tarzı içinde çözülebilen bu krizler konjonktürel krizlerdir ve faaliyet döngülerinin (business cycle) normal resesyonları ile uyumludur. Fakat, birikim rejimi er yada geç, mevcut düzenleme tarzı ile içsel çelişkilerin başa çıkılamaz hale geldiği bir noktaya ulaşacaktır. Bu tür krizler yapısal krizler olarak bilinir ve birikim rejiminin dengesinin bozulması ile sonuçlanır (Digiovanna 1996:375). Yukarıda bahsettiğimiz, artan teknolojik değişimler, emeğin aşırı uzmanlaşması ve kurumsal düzenlemeler gibi nedenlerden kaynaklanan küçük/önemsiz değişikliklerin neden olduğu konjonktürel krizler ve birikim süreçlerinin organizasyonunda niteliksel değişimlere öncülük eden yapısal krizler dışında düzenleme yaklaşımı içinde ayrıca kapitalist üretim tarzının kendi temel çelişkilerinden kaynaklanan krizlerden de bahsedilebilir (Moulaert ve Swyngedouw 1988:330).

Düzenleme yaklaşımına ait önemli bir diğer unsur düzenleme tarzı içinde bahsettiğimiz, kurumsal yapılardır. İstikrarlı bir birikim rejiminin oluşumu ve sürdürülmesinde gerekli uzlaşımları içeren kurumsal yapılar statik bir yapıda değildir. Kurumsal yapılar zaman içinde ve mekanlar arasında değişir (Digiovanna 1996:376). Düzenleme tarzında incelenmesi gereken altı tür kurumsal yapıdan bahsedilebilir (Coriat ve Dosi 1998:6):

- Emek-ücret ilişkisi (çalışma koşulları, sendikaların varlığı veya yokluğu, emek piyasasının yapısı, devletin müdahale derecesi),
- Mal piyasalarında rekabet türü (tam rekabet veya oligopolistik rekabet, fiyat oluşumu ile ilgili mekanizmalar),
- Finansal piyasalar ve parasal yönetimi düzenleyen kurumlar (bankalar ve endüstri arasındaki ilişkiler, endüstriyel finansmanda menkul kıymetler borsasının rolü, sistemde likidite yaratma mekanizmaları),
- Tüketim rejimi (tüketim sepetlerinin oluşumu ve değişimi ve bunların toplumsal gruplar arasında farklılıkları),
- Ekonomiye devletin müdahale biçimleri (parasal veya mali politikalar, toplumsal çelişkilerle ilgili olarak devletin aktif bir rolünden ziyade aracı rolü, gelir dağılımı ve refah),
- Uluslar arası sisteme eklemlenme tarzı (uluslar arası ticaret kuralları, egemen tek bir gücün varlığı yada yokluğu, dış ticaret, yabancı sermaye yatırımları, dış borç-kredi ilişkilerini düzenleyen kurallar ve koşullar).

Düzenleme yaklaşımında, kapitalist birikimin özgünlüğüne dair vurgulanması gereken iki husus vardır. Birincisi, birikim rejimlerinin tarihsel olarak spesifikliğidir². Yani her rejim bir toplumsal düzenleme tarzına³ sahip olsa da ve bir yapısal krizle sonuçlansa da iki rejimin her biri birbiri ile tamamen aynı değildir. Dahası farklı

² Düzenleme kuramına göre, iki birikim rejimi söz konusudur. Yaygın birikimde, firmalar var olan bilgi temelinde, üretim kapasitelerini mevcut makine ve ekipman sayılarını fazlalaştırarak arttırdıklarından büyüme kantitatif bir nitelik arz etmektedir. Buna karşın, teknolojik gelişme ve verimlilik artışlarının üretim artışında önemli bir rol oynadığı yoğun birikimde, üretim kalitatif niteliktedir. Diğer bir ifade ile üretim miktarının nicel artışının ötesinde bir takım yapısal değişimleri de öngörür.

³ Düzenleme yaklaşımı çerçevesinde, tarihsel olarak oluşmuş “eski düzenleme”, “rekabetçi düzenleme” ve “tekelci düzenleme” şeklinde üç düzenleme tarzından bahsedilebilir. Eski düzenleme, tarımın hakim faaliyet olduğu ve kapitalist sanayinin henüz oluşmadığı dönemlerde görülen düzenleme tarzıdır. Söz konusu dönemde ortaya çıkan krizler eksik üretimin yarattığı krizlerdir. Rekabetçi düzenleme, sanayinin geliştiği ve firmalar arasında daha çok serbest rekabetin geçerli olduğu ve 19. yüzyıl Avrupa’sında yaygın olan bir düzenleme tarzıdır. Bütün kurumsal oluşumları olmasa da büyük çoğunluğunu piyasa mekanizması yönetmektedir. Bu düzenleme tarzında krizler daha çok aşırı üretim krizi biçimindedir. Son olarak, tekelci düzenleme, sermaye ve emek arasında, firmalar arasında ve devlet-vatandaşlar-sermaye arasında bir dizi taviz sonucu gelir dağılımının büyük ölçüde toplumsallaştığı bir düzenleme tarzıdır. Piyasa mekanizması toplumsal üretim ve talebi ayarlamada küçük bir rol oynarken, üretim, talep, fiyat teşekkülü ve kurumsal kanunlaştırma, devlet müdahaleleri ile tüm ekonomik ortam şekillenir (Taymaz 1993:20; Boyer 2005:22).

dönemlerin yapısal krizleri benzer görünse de farklı nedenlerle ortaya çıkmıştır ve farklı yollarla çözümlenmiştir⁴. İkinci husus, kapitalist düzenlemenin yere özgü (place-specific) olması ile ilgilidir. Fordist birikim rejimi, Düzenleme okulu temsilcilerine göre, her bir sanayileşmiş ülkede farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır (ayrıntı için bkzn. Tickell and Peck 1995: 362) (Digiovanna 1996:375).

Düzenleme yaklaşımının bu zaman ve mekana bağımlı doğası, düzenleme teorisine yerel düzlemde de başvurma imkanı sağlamaktadır. Düzenleme yaklaşımına ilişkin bu genel nitelikleri takiben, Fordizm'den esnek birikim ve düzenlemeye geçiş boyunca yenilikçilik ve teknolojik değişimin sosyo-mekansal dinamiklerini araştırılacaktır. Ancak Fordizm ve Post- Fordizm'e ilişkin birikim rejimleri ve düzenleme tarzlarından bahsetmeden önce esnek üretim coğrafyasında bu çalışmayı yapmamıza neden olan bazı temel değişimlerden bahsetmek uygun olacaktır.

1.3.2. Sanayi Coğrafyasında Değişimlere Düzenleme Yaklaşımı

Yerel/ bölgesel gelişmeye ilişkin son literatür, endüstriyel kuruluş yerinin yeni yerel örüntülerinde bazı farklılıklar ortaya koymaktadır. Bu örüntüler firma içi ve firmalar arası ilişkilerin doğasından, rekabetçi stratejilerden ve yerel emek piyasası koşullarından kaynaklanmaktadır. Bunları ortaya koyan temel dinamikler şöyle sıralanabilir (Moulaert ve Swyngedouw 1988:328):

- İleri teknoloji bölgeleri (farklı dönemlerde farklı yazarlarca farklı isimlerle anılmaktadır: bölgesel yenilik kompleksleri (Stöhr 1986), yenilikçi çevreler (Maillat 1995), bölgesel kümeler (Porter 1998), yenilikçi sistemler (Lundvall 1994)vb) genellikle az yada hiçbir endüstriyel geleneğin olmadığı alanlarda ortaya çıkmıştır. Bu yenilikçi yapı Larsson ve Malmberg (1999:3) tarafından şöyle ortaya konulmaktadır: Bir firma müşteriler, tedarikçiler, rakipler kamu ve özel sektöre ait kuruluşların yer aldığı bir ağ içinde yerleşiktir. Bu yapı firmayı yenilik yapma istek ve zorunluluğu hissettirecek bir baskı ve dürtüye aracılık etmekte ve mevcut kaynak ve beceriler bunu mümkün kılmaktadır. Ürün ve

⁴ 1929 Krizi, Düzenleme kuramına göre kitlesel üretim teknolojileri temelinde gelişmeye başlayan yoğun birikim rejimi ile 19.yy'dan kalma rekabetçi düzenleme tarzı arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır

süreç yenilikleri, yeni organizasyon yapıları, yeni iş fırsatları böyle bir endüstriyel sistem içerisinde yer alan etkileşimli süreç aracılığı ile yaratılmaktadır. Endüstriyel sistem ayrıca geniş bir kurumsal ve kültürel yapı içerisinde yerleşiktir. Çok sayıda yerel birimin aynı yereli paylaşması, etkileşimli öğrenmenin başarısını geniş ölçüde etkileyen güven ilişkilerinin gelişimine de temel oluşturmaktadır.

- Firmalar arası ilişkiler ve işbölümüne dair iki dönüşümden bahsetmek mümkündür. İlk olarak büyük sanayi ve hizmet işletmelerinin örgütlenmesindeki dönüşümler yeni bir boyut kazanmaya başlamış, birleşmeler, devralmalar gibi firmalar arası stratejik işbirlikleri geliştirilmiştir. İkincisi ise üretim sürecinin dikey ayrışması ya da diğer bir ifade ile firmalar arası işbölümünün üretimin düşey ayrışması biçiminde oluşmasıdır.
- Yerele ait özkaynaklar, esnek üretim teknoloji ve ilişkileri, güven, dayanışma gibi endojen faktörlere bağlı olarak, yerel sanayi odakları gelişmiştir. Kriz eğilimlerine karşı mukavemet gösteren bu alanlar, aynı dönemde hızlı bir sanayileşme sürecine girmişlerdir.
- Hem kamu hem de özel sektörde araştırma geliştirme harcamalarının büyük bölümü, birkaç alan ve endüstride yoğunlaşmıştır.
- Yalnızca birkaç yerel alanda yoğunlaşan ileri teknoloji üretim sektörlerinin çıktı, istihdam, satış hasılatları veya ihracatlarında önemli bir artış söz konusudur. Dahası bu artış dönemsel canlanma ve kriz dönemlerine oldukça duyarlıdır.
- İşgücünün büyük bölümü mühendislik, bilimsel ve teknik işlerle meşgul olmaktadır.
- Devlet alımları ve yatırımları ileri teknoloji odaklarının gelişiminde belirleyici bir etkiye sahiptir.
- Hizmet sektörü büyümekte ve daha az beceri gerektiren faaliyetler, yerini danışmanlık, finans, sigortacılık gibi nitelikli ileri teknoloji hizmetlerine bırakmaktadır. Daha spesifik olarak nitelikli ileri teknoloji hizmetleri yığılma

avantajları sağlayan kent alanlarında kümelenme eğiliminde iken, daha standart üretici hizmetleri az gelişmiş bölgelerde yaygınlaşmaktadır.

Bu gözlemler ışığında düzenleme yaklaşımının temel hipotezi, temel kurumsal ve organizasyonel değişimlerle birlikte mikroelektronığe bağlı olarak bugünkü teknolojik devrim, kapitalizmin gelişiminde yeni bir çağın merkezini oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik birikim coğrafyasında, bu bir yerel yeniden organizasyonu içeren, yeni bir kapitalist organizasyon modeline işaret etmektedir. Bu yeniden organizasyon, teknolojik değişimler ve emeğin uzmanlaşması ve bununla uyumlu kurumsal ve yerel yapıları da içeren karmaşık ve karşılıklı bir ilişkinin sonucudur. Daha öz bir ifade ile burada amaç, toplumsal ve iktisadi dinamiklerin belli bir yerde ve belli bir tarihsel süreçteki değişkenliğini ortaya koymaktır. Takip eden bölümde sanayi ekonomisinin doğurduğu toplumsal ilişkiler Fordist açıdan değerlendirilecek ve ardından Post Fordizm ve düzenleme okulu perspektifinden yeni kapitalist gelişme biçimi ele alınacaktır.

1.3.3. Fordist Birikim ve Düzenlemeden Esnek Birikim ve Bölgesel Düzenlemeye Geçiş

İkinci dünya savaşından sonra pek çok Batı ülkesinde bölgesel ve kentsel gelişme savaş sonrası iktisadi canlanmayı idare eden mekanizmalardan önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu hızlı ve yoğun birikim endüstriyel alanda kitle üretimine, politik alanda refah devleti ile hasıl olan, devlet müdahalesine bağlıdır. Bu toplumsal düzenleme modeli 1960'ların sonlarında sarsılmaya başlarken, karşılıklı ilişkili eylem ve süreçlerin artan etkisi sonucu kriz 1970'lerde daha da şiddetlenmiştir. 1980'ler esnekliğe bağlı olarak kapitalizmin gelişiminde yeni bir aşamanın inşasının ilk işaretlerini vermektedir.

1.3.3.1 Fordizm ve Kriz

Fordizm, tarihsel ve teorik olarak bağlantılı fakat göreceli olarak farklı iki olgu ile karakterize edilir: Spesifik birikim modeli ve spesifik düzenleme tarzı (Lipietz 1986:26). Birincisi, bir sermaye birikim modeli olarak, emeğin aşırı uzmanlaşması, firma yapısında hiyerarşi ve dikey bütünleşmeye bağlıdır.

Fordist sistem, her işçinin dar anlamda tanımlanmış bir işi sürekli olarak yaptığı, bir işleyiş ile verimlilik artışı sağlamaya yönelmiştir. İşgücünün tek bir işi yapmaktan sorumlu olmasına bağlı olarak, Fordizm’de aşırı uzmanlaşma ve işbölümü söz konusudur. Ancak bu uzmanlaşma Adam Smith döneminin rekabetçi kapitalizminden daha basit ve yetenek geliştirme fırsatı yaratmayan hatta aksine yeteneksizleştirmeye uzanan bir iş tanımına dayanmaktadır. Üretim, özel amaçlı makineler ve niteliksiz işgücü kullanılarak sürekli kayan bir üretim hattı üzerinde yapılmakta, makine ile işçi arasında sabit bir ilişkinin kurulduğu bu hat farklı ritim ve işlemleri kontrol ederek çıktının standartlaşmasını sağlamaktadır. Üretimde ayrıntılı işbölümü ve standart mal üretimi, rekabetin esasını da aynı maldan çok sayıda ucuza üretme esası üzerine kurmuştur.

Verimlilik artışı yalnızca yukarıda bahsettiğimiz gibi, işbölümü ile değil organizasyon yapısı ile de pekiştirilmeye çalışılmıştır. Firma yapısında hiyerarşik bir örgütlenmeyi öngören bu organizasyon yapısında, üretim ile üretim öncesi ve sonrasında birimlerin birbirinden koparılmış ve dikey haberleşme ve kontrol esası üzerine oturtulmuştur. Böylece karar alma tamamen atölyenin dışına taşınmış, işçilerin üretimdeki kontrolleri kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu koşullarda verimlilik artışı sağlanması karşılığında, ücretler yüksek tutularak işçilerin tatmin edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Fordist sistemin diğer sac ayağını oluşturan sermayenin niteliğine bakıldığında ise, ağır ve sabit sermaye yatırımlarının ölçek ekonomilerine dayalı düşük birim maliyeti avantajı sağlamayı hedeflediği görülmektedir. Devletin oligopolcü eğilimlere göz yumması, Fordist dönem boyunca ölçek ekonomilerine daha da derinlik kazandırmıştır.

Bir düzenleme tarzı olarak Fordizm, yoğun birikimin neden olduğu verimlilik kazançlarına kitle tüketiminin sürekli adapte olmasını öngörür (Lipietz 1986:26). Diğer bir ifadeyle, başka ürünler için kullanılmayan, pahalı özel amaçlı makinelerin kullanıldığı piyasalarda istikrar, standart tüketim kalıplarının olmasına, geniş ve istikrarlı pazarların varlığına bağlıdır. Çünkü pazarlar hem büyük miktarlarda üretilmiş standart malların yutulmasına elverecek kadar geniş olmalı, hem de büyük ölçekli yatırımın amorti edilebilmesine yetecek süre için istikrarlı olmalıdır (Yentürk 1993:44).

Fordizmin ulusal düzenleme tarzı, refah devletidir⁵. Keynesyen politikalar büyük sermaye yatırımlarının sürekliliğini, toplam talep üzerindeki yönetimi ile sağlarlar. Talep yönetiminin başarısı, ekonomideki kontrol gücüne bağlıdır. Dolayısıyla içe dönük ve kapalı bir ekonomi (Jessop 1993:1), Fordist rejimin işlerliği açısından ulus devletlerin yapılanmasını şekillendirmiştir. Nitekim söz konusu dönemde sosyal güvenlik kurumları, asgari ücret, işsizlik sigortası tahsisi ile bireysel riskler sosyalleştirilmiş ve buna bağlı olarak tasarruflar azaltılarak tüketimin artması sağlanmıştır. Bütçe açıkları, yüksek devlet harcamaları ve devletin yeniden dağıtım mekanizmalarına müdahale ederek, ücretleri ve satın alma gücünü yükselttiği, tüketimin teşvik edildiği ve tüketici kredilerinin yaygınlaştırıldığı genişletici politikalar ile geniş ve istikrarlı pazarlar oluşturulmaya çalışılmıştır (Yentürk 1993:44-45; Goodwin 2001:74).

Fordizmin uluslar arası düzenleme tarzı ile ilgili olarak ise İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan hızlı büyümenin beraberinde, Batı Avrupa ve Japonya'ya yönelik yeniden inşa kredileri, az gelişmiş ülkelere sanayileşmeleri için yapılan yardım ve krediler dünya pazarının oluşması ve gelişimine katkıda bulunduğu söylenebilir. Yardım ve kredi yöneten uluslar arası kredi kuruluşlarının (IMF, Dünya Bankası) ve uluslar arası para sisteminin istikrara kavuşmasını sağlayan kurum ve yapılarda dönemin ürünleridir (Yentürk 1993).

Kentsel ve bölgesel gelişme çalışmalarında düzenleme ve birikim arasındaki ilişkinin analizi, kentleşmenin veya bölgeselleşmenin spesifik süreçlerini, genel toplumsal ve ekonomik gelişme hareketi ile ilişkilendirmemize olanak sağlar. Peck ve Tickell (1995) bu bağlamda kent ve bölgesel gelişme yapısının, kapitalist büyüme ve kriz süreçlerinin tarihi ve coğrafi evrimi içinde, ancak anlaşılabilir olduğunu ve bunlardan etkilenip, koşullandığını ortaya koymaktadır (Goodwin 2001:76). Bu bağlamda pek çok yazar, kapitalist büyüme ve kriz dönemlerinin, kent ve bölgesel gelişme arasındaki ilişkinin izini sürmek üzere düzenleme yaklaşımını kullanmaktadır. Örneğin, Fordist dönemde, işyerlerinden uzak Amerikan tarzı konutlar ve ek olarak

⁵ Jessop (1993:1) Keynesyen refah devletinin, ekonomik ve toplumsal yeniden üretimi ile ilgili olarak iki farklı amacından bahsetmektedir. Birincisi, talep yönetimi aracılığı ile göreceli olarak kapalı bir ekonomide tam istihdamı sağlamaktır. İkincisi ise, kitle üretimine uygun kitle tüketim normları geliştirmektir, ya da basit bir ifade ile piyasada arz-talep dengesini sağlamaktır.

otoyollar yeni tüketim kalıplarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Refah devletinin kent merkezleri ve çevresindeki yerleşim alanlarına uyguladığı refah politikaları, bu tüketim kalıplarının olgunlaşmasına yol açmıştır. Bu tüketimin sürekliliği, bankacılık sistemlerinin dayanaklı tüketime olanak veren kredi mekanizmaları üretmesiyle daha da perçinlenmiştir. Nihayetinde toplumsal barış, işçilerin tüketici kalabalıkları olarak topluma entegre edilmesi ile sağlanmış, kapitalist çatışma ve karşılıklar böylelikle ötelenmiştir.

1970’lerde yaşanan kriz Fordizmin yaşam koşullarını daraltmıştır. Burada etkili olan nedenlerden birisi, geniş ve istikrarlı pazarlar yüksek satın alma gücü oluşturmada, etkili olan iktisadi ve siyasi işleyişin krizle birlikte işlevini yerine getirememesidir. Kriz sonrası koşullar (ABD hegemonyasında çöküş, Keynesçiliğe karşı monetarizm..vb) küçük değişken pazarları ve talepte azalmayı beraberinde getirmiş ve tüketici tercihlerinde standartlaştırma karşıtı gelişmeler değişkenlik ve farklılaşma ile pekişmiştir. Bir diğer neden ise sermayenin teknik bileşiminde daha fazla makineleşme ve işin daha fazla ayrıntılandırılması ile verimliliği arttırmanın mümkün olmayışı, sermayenin getirisinin düşmeye başlamasıdır. Yani Fordist üretim sisteminin kendi içsel işleyiş koşullarının tıkanıklığa uğraması söz konusudur.

1.3.3.2 Post-Fordizm ve Sanayi Coğrafyasında Yaşanan Değişimler

1970’lerde Fordist birikim rejiminin krize girmesi ile kitlesel üretim, standartlaştırma ve modernist kültürel normlar yerini farklılaşan taleplere yanıt verebilecek esnek, dinamik üretim ve post modern kültürel normlara bırakmıştır. Esnek birikim, Post Fordizm ve esnek uzmanlaşma gibi farklı söylemlerle anılan bu yeni üretim tarzı nitelikli işgücü, esnek genel amaçlı makineler kullanılarak değişen çeşitli ürünlerin küçük ölçekli imalatı olarak tanımlanabilir (Taymaz 1993:8). Yaşanan bu değişimle bazı yaklaşımlar kültürel değişimleri vurgularken, bazıları ise üretim ve yönetim sürecindeki değişimlere odaklanmaktadır. Bu kısımda amaç, başta değişen üretim örgütlenmesinin yeni mekansal gösterimleri ve düzenleme tarzları olmak üzere, bölgesel gelişme yaklaşımlarında son dönemdeki değişimlere temel olacak bazı dönüşümlerin altını çizmektir. Dolayısı ile üretim ve yönetim sürecindeki değişimler asıl odak noktaları olacaktır.

Fordizm’de yaşanan birikim rejimi ve düzenleme tarzına ait tüm tarihsel, toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi süreçler, birikimin iskeletini oluşturan kitlesel üretimin endüstriyel paradigmasının değişmesi ile beraber, 1960’ların sonu 1970’lerin başından itibaren Post-Fordizm’e doğru harekete geçmiştir. Bu, doğrudan kapitalizmin bir krizle karşılaşmasıdır. Kapitalizm, endüstriyel paradigmasındaki değişime, birikim rejimini ve düzenleme tarzını uluslararası rejimle birlikte yeniden tasarlayarak karşılık vermiş, böylelikle kapitalizm kaçınılmaz olarak türettiği karşıtlık ve çelişkiler kapitalist sistemi krize sokarak, sistemin kendisini yeniden başka bir fazda üretmesi ile sonuçlanmıştır.

Post-Fordizm birikim rejimi içerisinde kitlesel üretimin zorunlu olmaktan çıkması, kitlesel-homojen tüketicilerin yaratılmasını gereksiz kılmaktadır. Talep yönetiminin işlevsizliği, devletin refah fonksiyonunu gereksiz kılmıştır. Devlet, talebi yönetmek yerine değişme frekansı yükselen teknolojinin takibi için firmaları desteklemek durumdadır. Refah devleti, bu bağlamda Schumpeteryan çalışma devleti ile ikame edilmiştir (Jessop, 1993). Harvey (1993:88) devlet politikalarının esnekliğini ya da daha açık bir ifade ile esnek uzmanlaşma ile birlikte devletin değişen rolünü, değişimlere engel olabilecek kurumlara yaptığı desteğin azalması, özelleştirme ve/veya düzenlemenin (deregulation) azalması şeklinde ortaya koymaktadır.

Merkezi yönetimlerin değişen bu rolü ve yerel kurumlaşmanın artan önemi bu yeni üretim örgütlenmesinin odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Yerel ekonomik kalkınmada son dönemde yapılan araştırmaların çoğu merkezi hükümetlerin azalan rolü ve yerel inisiyatiflerin artan önemini vurgulamaktadır (Wilson 1995:647). Devlete gelişme sürecinde verilen yeni rol arabulucu, kolaylaştırıcı veya katalizör olarak ve emredici işlevleri dışlanarak tanımlanırken, yerel-merkezi yönetim işbirliği ile oluşturulan kurumlar, esnek birikimin mekansal gösterimleri olarak görülen sanayi bölgelerinin yönetişimindeki en önemli birimler olarak görülmektedir. Dolayısı ile Post Fordizm’de ulusal düzenleme birimi olarak görülen refah devlet politikaları yerini, kamu-özel sektör işbirliğine bırakmıştır.

Yeni üretim örgütlenmesi, rekabetin niteliğini de değiştirmiş ve daha çok fiyat avantajlarına dayalı göreceli üstünlük anlayışı yerini kalite, esneklik, güvenilirlik, hız gibi

fiyat dışı niteliklerin de (Gertler 1992:260) önemli olduğu sürdürülebilir rekabet gücüne bırakmıştır. Yenilikçilik bu yeni rekabet anlayışının merkezi bir unsurudur. Ayrıca, araştırma ile yeni ürün arasındaki doğrusal yenilik modelinden, mekanın ve toplumun da dahil edildiği etkileşimli yenilik modeline geçiş, bölgede devletin sorumluluğunu farklı bir noktaya taşımıştır. Yeni bölgecilik olarak tanımlanan ve bölgedeki kamu, özel sektör ve farklı sivil toplum kuruluşlarının birlikte bölge için vizyon, politika ve uygulama projeleri tanımladığı böyle bir anlayışla, bölgedeki ekonomi dışı faktörlerin yani sosyo kültürel özellikler ve yerele özgü normların da önemi artmıştır. Dolayısı ile tarihsel olarak post-Fordist dalganın özel sektör üzerindeki ilk etkisi, iktisadi rekabet olurken zaman içinde sistemin taşlarının yerine oturmasıyla bu etki işbirlikçi rekabete doğru kaymıştır. 1980’lerde “acımasız rekabet ortamında” ifadesini sıkça kullanan sosyal bilimciler, 1990’larda “işbirliklerinden ve şirket evliliklerinden” bahsetmeye başlamışlardır. Üstelik günümüzde firmaların birbirlerine yaklaşması, Düzenleme Okulu’na göre, tekeli kapitalizm çerçevesindeki tartışmalarla açıklanamamaktadır (Boyer 2000). Çünkü, ekonomi dışı faktörlerin önem kazanması sermayenin yığılmasından farklı bir kapitalizme işaret etmektedir. Devlet, ağ ilişkileri aracılığı ile firmalar arasında işbirlikleri ve çağın rekabet kaynağı yenilikçilikte etkin olan işbirliği ortamını yaratmaktan sorumludur. Ayrıca sermaye, üretim sürecinin parçalara ayrılmasına paralel yoğunlaşmak yerine yayılmayı tercih etmektedir. Bu ise dışa açıklığı gerektirir. Devlet bir yandan ulusal sermayesini ve işbirliklerini desteklerken diğer yandan yabancı sermayeyi kendi topraklarına çekme çabası içerisinde olmalıdır. İhracatın desteklenmesi de bu anlamda, kitlesel ulusal tüketiciler yerine yeni bölümlendirilmiş küresel piyasalardan pay alarak kapitalizmin sürdürülmesini sağlamak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla dışa açıklık farklı pazarlardaki talebin karşılanması için de bir zorunluluk arz etmektedir. Sonuçta hem gelişmiş ülkelerin firmaları kendi aralarında hem de gelişmiş ve az gelişmiş ekonomilerdeki firmalar arasında işbirlikleri, maliyet veya teknoloji geliştirme avantajını elde edebilmek için kurulur (Jager ve Raza 2001).

Post-Fordist dönemde, sendikaların etkinliğini yitirmesi, sınıfsal ilişkilerdeki çatışmaları, Fordizmle karşılaştırıldığında sermaye lehine çevirmiştir (Hirsch 1991: 25-26). Dışa açıklık uluslararası rejimi ve bunun düzenleyici kurumlarını, yönetim anlayışına dayalı sabit kurdan finansal sermaye mobilitesine olanak sağlayan esnek kura yöneltmiştir. Çünkü geniş kitlelere yani işçi sınıfına yönelik standart dayanıklı ürünlerle varlığını verimlilik ve karlılık anlamında sürdürmeyen sermayenin, kapitalist gelişmenin devamlılığı için zengin piyasalara ve farklılaşmaya gereksinimi bulunmaktadır. Dahası ulus ölçeğinin geniş pazarlara nüfuz edebilmesi için ekonomik entegrasyona, üretimde rekabet gücünü yükseltmek ve iktisadi ve iktisadi olmayan potansiyelini aktif hale dönüştürmek için yerelleşmeye yönelmesi gerekmektedir. Bu da Jessop'un ulus devletin içinin boşaltılması (hollowing out) tezi ile uyumludur. Böylelikle yerel ekonomik kalkınma üretim için, bölgesel ekonomik entegrasyon ise pazar ve finansal sermaye hareketliliği için, politika hedefleri arasına girmeye başlamıştır. Zaten finansal serbestlik tam ulusal ekonomik kontrol edebilirliği imkansızlaştırmaktadır. Tüm bunlar post-Fordizmde Schumpeteryan devletin işgücünün yeniden üretiminin maddi maliyetine katlanması engeller ve işçi sınıfının bütünlük arz etmesi mümkün olamaz (Bonefeld ve Holloway 1991). Siyasal iktidar sınıfsal blok oluşturamayan işçi sınıfının baskısını daha az hisseder. Bu sayede temsili demokrasi katılımcı demokrasi ile yer değiştirir. Kapitalizm belirli sınıfların baskısından daha çok yerel ve ulus-üstü düzeydeki toplumsal, siyasal veya ekonomik örgütlenmelerin etkisi altına girer. Başka bir deyişle ulus devlet, kitlesel üretim ve tüketim döngüsü yeni birikim rejiminde yaşamsal mekan bulamamaktadır. Küresel ekonomik eylem, kapitalist üretim sisteminin neredeyse modern anlamda var olduğundan beri varlığını korumakla birlikte, yoğunluğunun artması dünya seviyesindeki yönetim gereksinimi artırmaktadır. Ulusal devlet ve ulusal eğilimli kapitalist arasındaki koalisyonun bozulması, ulus-üstü aktörlerin birikim rejiminin yeni bileşenleri olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır (Brown 1997: 251). Ancak daha önce belirtildiği gibi koalisyonun yeni bir ortağı da ulus-altı aktörler bölgesel ve yerel ağlardır. Sonuç, demokrasinin katılımcı ve çok-düzeyle-yönetişim kimliğine bürünmesidir.

Post-Fordist dönemde bölgesel gelişme dinamiklerinin unsurları anlatılanlar bağlamında üç başlık altında toplanabilir. Birincisi, bölgenin üretim sistemidir. Bölgesel

Üretim sistemi bölgesel ekonominin kurumsal farklılaştırmasına, hakim üretim anlayışlarına ve bölgenin endüstriyel kuruluşlarının piyasa yönelimlerine yoğunlaşmalıdır. İkinci unsur bölgesel düzenleme sistemidir. Sosyo-ekonomik etkileşim yapıları, endüstriyel organizasyon ve işgücü ilişkileri ve politik işbirliği yapıları açısından bölgenin kurumsal yapısı, bölgenin düzenleme sistemi olarak görülebilir. Bu sistem bölgeye özgü sosyo-kültürel niteliklerden ve endüstriyel kapasitesinden etkilenir ve bölgenin rekabet gücü ve yenilikçiliği için endojen kapasitesini belirler. nc ve son unsur, altyapısı ve yerel niteliği ile bölgenin yerel donanımıdır. Geleneksel analizin temel vurgularından farklı olarak, bu kavramsal yapı bölgesel üretim ve düzenleme sistemine odaklanır (Krtke 1999:691).

1.4. Bölüm Değerlendirmesi

Bölgesel gelişme literatüründe “bölge” kavramının iktisadi gelişmedeki rolünde ortaya çıkan dönüşümlere paralel olarak önem kazanan kavramlar ve bu kavramaların ortaya koyduğu kuramlar bu bölümde  dönemde incelenmektedir.

Birinci evre, İkinci Dünya Savaşından sonra ülkeler arasında büyüyen iktisadi gelişmişlik farklılıklarının açığa çıkması ile güncellik kazanan kalkınma iktisadının gelişimiyle, bölgeler arası dengesizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak bölgesel kalkınma politikaları ve bölge planlamanın da gündeme geldiği dönemdir. Bölge kavramı bu dönemde iktisadi faaliyetlerden bağımız bir biçimde, yalnızca farklı faaliyetlerin organize edilmesinde gerekli bir unsur olarak görülmektedir. Gelişimi 1950’ler öncesine dayanan üretim ve hizmet birimleri için optimum kuruluş yeri üzerinde duran yer seçimi kuramı ve kentlerde ortaya çıkan kademelenmeyi açıklayan merkezi yerler teorisi dönemin kalkınma teorilerinin temelini oluşturmaktadır. Perroux’un kalkınma kutupları teorisi, lider sektörlere yatırım, büyük firmalar, ölçek ekonomileri ve yığılma ekonomileri gibi dönemi betimleyen kavramları bir araya getirmektedir. Buna göre, lider bir endüstri ya da firma öncülüğünde çeşitli nokta ya da kutuplarda ortaya çıkan büyüme/gelişme çeşitli yollarla ve değişen etkilerle bölgenin tümüne yayılır. Perroux bu yaklaşımı ile belirli alanlarda ortaya çıkan gelişme olgusunu, uygun altyapı imkanlarının varlığında, bu alanda yerleşik olan firma veya endüstrilerin hakimiyet derecesi ve teknolojik gelişimi ile açıklamaktadır. Bu teori

bölgesel ekonomik kalkınmanın dengesiz doğası üzerine vurgu yapan Keynesyen bölge politikaları ile uyumludur. Keynesyen bölge politikası bu bağlamda bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasında yerel endüstrilerin, özellikle de gelişmeyi bölgenin tamamına yaymada büyük ölçekli firma ya da endüstrilerin desteklenmesi ve bölgenin altyapı olanaklarının iyileştirilmesi için devlet müdahalesini öngörmektedir.

1950'lerden 1970'lere kadar süren bu dönemin hakim birikim rejimi emeğin aşırı uzmanlaşması, firma yapısı içinde hiyerarşi ve dikey bütünleşmeye dayalı Fordist birikimdir. Ortaya çıkan verimlilik kazançlarına kitle tüketimin sürekli uyumunu sağlayan ulusal düzenleme tarzı ise Keynesyen refah devletidir. Ayrıca çeşitli ülkelere yapılan yardımlar ve tahsis edilen krediler şeklinde uluslar arası bir düzenleme tarzından da bahsetmek olasıdır.

1970'lerde yaşanan kitle üretim krizi ile değişen üretim örgütlenmesi ve beraberinde ortaya çıkan dönüşümleri, ikinci evre temsil etmektedir. Belirli bir bölgede, küçük ve orta ölçekli çok sayıda üreticinin, geleneksel yaklaşımlarda sözü edilmeyen güven ve işbirliği ilişkileri ile bağlı olarak üretim yapmasını temsil eden esnek uzmanlaşma, bölge kavramından yerellik kavramına doğru bir dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur. Bölge artık bu yaklaşımda mekansal süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu ve kendi imkanları ile ayakta kalmaya çalışan dinamik bir birimdir. İktisadi eylemler bu çerçevede yerleşmiş maddi ve kurumsal koşullardan etkilenmektedir.

Aynı dönemde ortaya çıkan düzenleme yaklaşımının bölgesel kalkınma için önemi, esnek uzmanlaşma ile ortaya çıkan sanayi bölgelerinin yalnızca iktisadi nedenlerini değil, beraberinde o bölgenin tarihsel ve mekansal özelliklerini de analizlerine dahil etmelerinden kaynaklanır.

Keynesyen ekonomi politikalarının sürdürülebilir bir büyüme yaratamaması bu dönemde devletin iktisadi gelişmedeki rolünün tartışılmasına neden olmuş, başarılı bir gelişme çizgisi gösteren sanayi odaklarının model olarak alınmasıyla, bölgesel yerel kalkınmada, bölgenin iktisadi kaynakları, sosyo-kültürel nitelikleri ve politik boyutunu bir araya getiren endojen bölgesel kalkınma anlayışının hakim paradigma haline gelmesine neden olmuştur.

Üçüncü evre, yeni sanayi bölgelerine ilişkin tanım ve nitelermelerde temel ilgi alanının endüstriyel ve kurumsal ağ tarzı ilişkilere yöneldiği evredir. Ağ tarzı ilişkiler sadece firmalar arasındaki ilişki, etkileşim ve değişim biçimlerini değil; firmalar ile kurumlar, sosyal yapı, siyasal yapı ve genel olarak bölgesel sistemi oluşturan tüm bileşenler arasındaki ilişkilerin niteliğini tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Öyle ki, 1970'lerde yaşanan bunalıma bağlı olarak gelişen yeniden yapılanma süreçleri, merkezi idari yapılanmalarda da çözölme eğilimlerine neden olmuş, merkezi idareler zayıflayarak, karar alma ve uygulama süreçlerinde yerel birimlerin önemi artmıştır. Dolayısıyla, firmalar düzeyinde yaşanan düşey ayrışma ve yatay entegrasyon sürecinin benzeri, idari yapılarda da meydana gelmiştir. Merkezi idari yapılanmalarının zayıfladığı, adem-i merkezileşme politikaları ile yerelleşme olgusunun öne çıktığı bu yeni dönemde, yerel birimler aynı zamanda yeni birer ekonomik düzenleme birimi olarak küreselleşme sürecinde yer almaya başlamışlardır. Yani, düşey ayrışma sadece firmalar bazında gündeme gelmemiş, idari anlamda merkezden yerele yetki devri ve yerel kurum ve kuruluşların yerel düzeyde entegrasyonu boyutuyla da benzeri bir eğilim yaşanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA KURUMSAL UNSURLAR

1950'lerden günümüze bölgesel kalkınmada gündeme gelen temel kavramlar ve bunların tanımladığı kuramalar üç evrede incelenmiştir. Yukarıda kısaca özetlediğimiz bu üç evrenin sonuncusu, yani değişen üretim örgütlenmesi ve 1980'lerden sonra hız kazanan küreselleşme eğilimlerine paralel olarak bölgenin rekabet gücünü açıklamada geleneksel faktörlerin yerini, sosyal, kültürel ve politik faktörlerin aldığı dönem bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

Son çeyrek yüzyılda dünya hızlı bir değişim sürecinden geçmektedir. Küreselleşme ile ortaya çıkan, yalnızca belirli bir bölge veya toplumla sınırlı olarak değil tüm dünya ölçeğinde yaşanan ve yine yalnızca belirli bir alanı değil teknolojik, toplumsal, siyasal, yönetsel ve kültürel tüm alanlarda etkili olan bu değişim (Klikberg 1994:83) bölgesel kalkınma politikalarına olan yaklaşımı da değiştirmiştir.

Geleneksel bölge politika anlayışının hâkim olduğu 1950'li yıllardan 1960'ların sonuna kadar geçen iktisadi gelişme süreci ekonomik planlama ile birlikte bölge planlamanın yükseliş dönemidir. Keynesyen anlayışın hüküm sürdüğü bu dönemin temel felsefesi gelirin yeniden dağılımı ve doğrudan veya dolaylı çeşitli teşviklerle bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılmasıdır. Büyük ölçekli imalat sanayine dayalı ve büyüme kutupları geliştirmeyi amaçlayan bu kalkınma modellerinde bölgesel politikalar daha çok firma merkezli, standart, teşvik sistemlerinin esas olduğu ve merkezi yönetimlerce gerçekleştirilen politikalar (Amin 1999:365).

Merkezi yönetimlerce yürütülen bu geleneksel (top-down) bölge politikaları geri kalmış bölgelerdeki istihdamın ve gelirin artırılmasına yardımcı olmuş ancak gelişmiş bölgelere nispeten verimlilik artışı sağlayamamıştır (Amin 1999:365). Daha da önemlisi yerel kaynakları harekete geçirmede ya da diğer bir ifadeyle bölgeleri pasifleştirdiği, girişimcileri baskıladığı, ekonomik yatırımları çekmiş olmasına rağmen yatırımların derinlik ve niteliğini arttırmadığı yönünde eleştiriler almıştır (Kumral 2006: 80).

1970 bunalımı bölge politikalarında bir dönüm noktası sayılabilir. Çünkü ortaya çıkan yeniden yapılanma süreciyle hem üretim rejimi hem de kalkınmada devletin rolü tartışılmaya başlamıştır. Öyle ki krizle birlikte büyük ölçekli, standart malların üretimi üzerine kurulu (Fordist) sanayilerin gelişmelere uyum sağlayamayarak hızlı bir gerileme sürecine girerken, esnek üretim (Post- Fordizm) teknolojileri ve ilişkilerinin önem kazanması, mekânın daha önceki pasif rolünden sıyrılarak özkaynaklar, yerel girişimcilik, dayanışma, güven, yerel kurumsal yapı, sosyal sermaye gibi içsel faktörlerle dinamik bir boyut kazanması yeni kuramsal arayışları da beraberinde getirmiştir.

1980'lerde Neo-liberalizmin hızla yükselişiyle başlayan küreselleşme sürecinde gerçekleşen önemli ekonomik, siyasal, toplumsal ve mekânsal dönüşümler bir taraftan bu dönüşümlerin merkezleri olarak bölgelerin diğer taraftan dönüşüme müdahale biçimi olarak planlamanın yeniden kavramsallaştırılmasını gerekli kılmışlardır. Dönüşüm süreçlerinin gerektirdiği kurumsal değişimler bu kavramsallaştırmanın temelini oluşturmaktadır.

1990'lı yıllardan bu yana tartışılan kurumsalcı yaklaşımlar ekonominin sosyo-kültürel yerleşikliğini ya da daha açık bir ifadeyle iktisadi davranışın hâkim normlardan kurumlardan ve sosyal davranışlardan etkilendiğini vurgulayarak iktisadi yaşamın çok sayıda belirleyicinin ürünü olduğunu ve zaman ve mekâna bağımlı doğasını açıklamaya çalışmaktadır. Bölgesel dönüşüm süreçlerini küresel bağlamla ilişkilendiren kurumsalcılar, farklı kurumların ekonomik, toplumsal, siyasal ve mekânsal dönüşümler üzerinde etkilerini incelemektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, bölgesel kalkınma politikaları açısından kurumsalcılık, maliyetini minimumlaştırma çabası içindeki firmaların yüksek maliyetli bölgelerden düşük maliyetli bölgelere yöneleceği varsayımı altında piyasa mekanizmasının uzun dönemde bölgelerarası eşitsizlikleri ortadan kaldırması anlamında piyasa determinizmini savunan neo-klasik görüş ile bölgelerarasında gelirin yeniden dağılımı ve istihdam yaratılmasında devlet müdahalesinin gerekliliğinden yana olan Keynesyen görüşe alternatif üçüncü bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın arkasında tutarlı bir ekonomik teori ve gerekli politikalarla ilgili görüş birliği bulunmasa da, yaklaşıma

ilişkin “karara verme süreçlerinin merkezden yerele aktarılması (bottom-up)” ya da “yerinden yönetim”, “bölgeye özgülük”, “çoğulcu katılımcılık (plurality)”, gibi niteleyici unsurlar Ortodoks iktisatla büyük ölçüde zıttır. Ayrıca geleneksel anlayışın “bireycilik” yaklaşımına karşı ortaklaşa faaliyetin önemini vurgulayan bu yaklaşım (Amin 1999:365-366) bölgesel kalkınmada “kültürel dönüşüm (cultural turn)” (Amin ve Thrift 2000), “kurumsal dönüşüm (institutional turn)” veya “yeni bölgecilik (new regionalizm)” gibi farklı söylemlerle anılmaktadır.

2.1. Kurumsal İktisat ve Bölgesel Kalkınma

Neo-klasik yaklaşım ekonomi coğrafyasını ve iktisadi kalkınmayı sosyal, kültürel ve politik yapıdan soyutlayarak, yalnızca iktisadi boyutu ile açıklamaktadır. Kurumsal yaklaşım ise iktisadi süreçlerin büyük ölçüde iktisadi birimleri faaliyet gösterdiği kurumsal çevre ve düzenlemeler içinde şekillendiğini ortaya koymakta (Martin 2000;79) ve neo-klasik iktisadi çeşitli yönlerden eleştirmektedir. Çağdaş kurumsal iktisadın önde gelen isimlerinden North’a göre neo-klasik iktisat kalkınmayı tetikleyecek politikaların çözümlenmesi ve oluşturulması için uygun birer araç değildir. North’a göre iktisat tarihi ve kalkınma bağlamında neo-klasik kuram son yıllarda teknolojik gelişme ve insan sermayesi üzerine odaklanmakta ancak bu unsurlardaki toplumsal yatırımın kapsamını belirleyen kurumlarda saklı bulunan teşvik yapılarını ihmal etmektedir. Diğer bir deyişle North (1994:364) neo-klasik kuramın iktisadi performansın çözümlenmesinde kurumları ve zamanı göz ardı ettiğini ortaya koymaktadır. Hem kurumsal iktisat hem de evrimci iktisadın gelişmesine oldukça büyük katkıları olan Hodgson’a (1996) göre günümüz rekabet koşullarının önemli bir unsuru haline gelen öğrenme ve beraberinde yenilikçilik sadece anlaşılabilir bilgi birikiminden ibaret değildir, aynı zamanda örtük bilgilerin paylaşımından da kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda neo-klasik iktisadın eksik bir yönü ar-ge ve eğitim yatırımlarının bilgi üretiminin tek kaynağı olarak görülmesidir. Kalkınmayı sosyo-kültürel yapıdan soyutlayan yaklaşımlara karşı temel önermeler aşağıdaki gibidir (Yavilioğlu 2002:62-64):

İlk olarak, kalkınma toplumsal bir olgudur ve toplumsal yapının içerisinde değerlendirilmelidir. Toplumsal yapı, ekonomi, siyaset, kültür, eğitim ve aile gibi temel

kurum ve grupların bir bileşimidir. Ekonomi bu yapı içerisinde yer alan faktörlerden yalnızca bir tanesidir. Dolayısıyla faktörler arası tamamlayıcılık, determinizm ve iç içelik tüm faktörlerin bir arada değerlendirilmesini gerekli kılar.

İkinci eleştiri, sosyo-kültürel değerlerin kalkınmayı sınırlayıcı ve tetikleyici etkilerinin göz ardı edilmesi ile ilgilidir. Sosyo-kültürel değerlerin iktisadi kalkınmada önemini vurgulamak eski kaynaklara geri dönüş (gelenekçilik) olarak algılanmamalıdır. Aksine geçmişe başvurarak ve ondan yardım alarak, kalkınma sosyo-kültürel değer ve kurumların çağdaş işlevlere uyarlanma süreci şeklinde tasavvur edilmelidir (Black 1986:38).

Kurumsalcıların analizlerinde merkezi bir yer işgal eden ‘kültür’ kavramının bu bağlamda üzerinde önemle durulması gerekir. Kültürün kümülatif nedensellik veya evrimde iki yönlü bir işlevi vardır. Bir yandan toplumsal yapıyı, bireysel kimlikleri, hedefleri ve mal tercihlerini etkileyerek iktisadi hayatı ve kurumsal ayarlanmaları yönlendirirken diğer taraftan bireylerin seçim ve davranışlarından etkilenecek değişime uğrar (Yılmaz 2000:78-79). Kalkınma açısından önemi ise yaratmış olduğu güven, işbirliği, görev bilinci, çalışma ahlakı ve güçlü bir ilerleme bilinci ile kalkınma olgusunun en önemli dinamiklerinden biri haline gelmesinden kaynaklanır.

Son olarak, toplumlar hem iktisadi hem de sosyo-kültürel nedenlerle farklı oluşum, gelişim ve değişim süreçleri yaşamışlardır. Çünkü geçmişten devraldıkları, fiziksel ve kültürel miras aynı değildir. Bu nedenle kalkınmayı yalnızca iktisadi nedenlere bağlamak yanıltıcı olacaktır

Kurumsal yaklaşımın bölgesel kalkınmaya ilişkin temel önermesi yerel ekonomilerin yenilikçi kapasiteleri ile ilgilidir. Hem firma, hem endüstriyel sektör hem bölge hem de ulusal düzeyde yenilik (inovasyon) rekabet gücünün merkezinde yer almaktadır. Kurumların yenilik süreci içinde işbirliği, güven, rutin eylemler (routines), sosyo-kültürel normları güçlendirmek suretiyle eşgüdüm sağlayıcı bir rol oynadığı ileri sürülmektedir. Daha da önemlisi büyük ölçüde evrimci nitelik taşıyan ve kurumsal değişimin ayrılmaz bir parçası olan böyle bir rol risk, belirsizlik ve istikrarsızlığın azaltılması ve dışsallaştırılmasında anahtar bir unsur olarak görülmektedir (Leibovitz 2003:2615) Bahsedilen yenilikçilik ve teknolojik değişim süreci iki temel varsayıma

dayandırılmaktadır. Birincisi, yenilikçilik firmalar, AR-GE kuruluşları ticari birlikler vb. içeren kurumlar ağı içinde etkileşime dayalı bir süreçtir. Böyle bir kurumsal çevre bilginin yayılması ve birlikte öğrenmeyi kolaylaştırır. Doğrusal yenilik modelinin eleştirisinden doğan bu etkileşimli yenilik modelinde yenilik doğrusal bir hat üzerinde tek yönde meydana gelen bir akıştan ziyade çok yönlü akışlardan meydana gelmektedir. Bilim adamları ve mühendisler üretim atölyelerinde aktif olarak görev almakta (yaparak öğrenme) ve bunun yanı sıra son kullanıcılardan gelen öneriler (kullanarak öğrenme) yeni ürünlerin ortaya çıkışında belirleyici olmaktadır. Dolayısı ile böyle bir modelde daha fazla sinerjik etki ortaya çıkmakta ve bu da daha fazla yenilikçilik anlamına gelmektedir. Birinci ile ilişkili olarak ikinci varsayım, yenilik süreci o topluma ait normlar, rutinler, gelenekler kısacası toplumda yerleşik ve tekrarlanan davranış biçimlerinden etkilenmesi ile ilgilidir. İktisadi hayatın içinde yerleşik bu unsurlar risk ve belirsizliğin azaltılmasına yardımcı olur (Morgan 1997:493; Hudson 1999: 62).

Bu temel yaklaşımlar çerçevesinde bu bölümünde kurumsal iktisadın bölgesel kalkınma açısından önemli varsayımları, kurumsal iktisada adını veren “kurum” kavramının içeriği ile birlikte kurumsal değişme kavramı üzerinde durulacaktır.

2.1.1. Kurumsal İktisadın Gelişimi

Gelişimi birinci dünya savaşından sonra hız kazanan kurumsal iktisat, entelektüel temelleri Thorstein Veblen, John Commons ve Wesley Mitchell tarafından atılan, kurumlar ve bunların evrimi ile ilgilenen öğretinin adıdır (Hodgson 1998:168)

Kurumsal yaklaşıma göre, iktisadi sistemler ve süreçlerin temelini bireyler değil, kurumlar oluşturmaktadır ve bireyler bu kurumların etkisinden bağımsız değildir. Wisman ve Rozansky (1991) kurumsal iktisadı iktisadi süreçleri çözümlemeye çalışan, sosyal değişimi evrimci olarak gören, kurumlar üzerine odaklanan, değerlerin toplumsal yapı üzerindeki önemini vurgulayan ve araştırmaları deneysel olarak temellendirilmesi gerektiğini savunan çalışmaların genel adı olarak tanımlamakta ve böylece aslında kurumsal yaklaşımın temel varsayımlarını özetlemektedir (Demir 1996:64–65).

Kurumsal iktisadın kendi içinde farklılaşma eğilimi kendisini ‘eski kurumsal iktisat’ ve ‘yeni kurumsal iktisat’ şeklinde göstermiştir. Yeni kurumsal iktisat, ekonomi, hukuk, organizasyon teorisi, siyasal bilimler, sosyoloji ve antropoloji gibi

farklı bilim dallarını sosyal, politik ve ticari yapıya ait kurumları irdelemek amacıyla bir araya getiren disiplinler arası bir yaklaşımdır. Eski kurumsal iktisadın temel çözümleme birimlerini neo-klasik iktisadın araçlarıyla inceleyen bu yaklaşımın amacı kurumların nasıl ortaya çıktığını, hangi amaçlara hizmet ettiğini, nasıl değiştiklerini ve nasıl düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktır (Klein 1998:1)

Eski ve yeni kurumsal iktisat arasındaki temel farklılık geleneksel iktisada yönelik yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Eski kurumsalcılara göre rasyonel iktisadi birimler üzerine kurulu neo-klasik yaklaşım tamamen terk edilerek yerine iktisadi davranışın kültürel bağlamda ortaya çıktığını varsayan yeni bir yaklaşım geliştirilmelidir. Fakat yeni kurumsalcıların pek çoğuna göre rasyonel tercih üzerine kurulu standart Neo-klasik yaklaşım terk edilmek yerine yeniden düzenlenmeli ve geliştirilmelidir. Rutherford'a (1995) göre bir kültür ürünü olarak insan, eski kurumculuğun ve rasyonel seçici olarak insan da yeni kurumsalcılığın merkezinde yer alır (Demir 1996:68-69).

Tablo 2.1 Kurumsal İktisat Teorileri

Teori	Teorik Öncüller	Metodolojik Gözlem
Eski Kurumsal İktisat	Kurumlar -Düşünce alışkanlıkları -Toplumsal olarak inşa edilen ilişkilerde işlemler	Evrimsel Metaforlar -Pragmatizm -Holizm
Neo-Kurumsal İktisat	Bireyler arasında mübadele olarak işlemler Sınırlı bilgi	-Metodolojik Bireycilik -Belirsiz bir çevrede işlem maliyetlerinin minimizasyonu
Yeni Kurumsallaşma (Evrimselcilik ve Düzenleme Okulu)	-İçsel tüketim ve yenilikçi iktisadi dinamikler -Kalkınmada evrimci görüş -Kalkınma ve regülasyonda kurumların rolü -Kültür, bilim, öğrenme	Tarihsel, kurumsal ve bölgesel olarak sosyo-ekonomik etkileşimlerin bağlamsal/durumsal analizi

Kaynak: Moulaert ve Nussbaumer 2005:2075

İki yaklaşım arasındaki bu farklılığa rağmen Ortodoks iktisada yönelik eleştirileri bakımından üç ortak noktayı paylaşmaktadırlar. Birincisi, her iki yaklaşımda bireysel eğilimlerden ziyade ortaklaşa eylemlerin önemini vurgulamaktadır. İkinci olarak, ekonomide mekanik denge fikrine karşı evrimci bir yaklaşımı öngörmektedirler. Diğer bir ifade ile kurumsal yaklaşımlarda iktisadi olaylar statik denge modelleri çerçevesinde değil geleceğe uzanan tarihsel bir süreç içinde ve daha genel bir çerçevede ele alınmaktadır. Son olarak tümünden gelim mantığına karşı ampirik gözlemlere vurgu yapılmaktadır (Klein 1998:1).

Oliver Williamson'ın öncülüğünü yaptığı işlem maliyetleri teorisi yeni kurumsal iktisadın en bilinen düşünce çizgisidir. Söz konusu yaklaşımla tam bilgi ve rasyonel iktisadi davranış, işlem maliyetleri kontrolü ve sınırlı rasyonaliteye dayalı bir bireysel iktisadi davranış modeli lehinde terkedilmiştir. İşlem maliyetleri paradigması temelinde inşa edilen kurumsal teori, gelişmenin kollektif boyutunu açıklamada kısmi olarak etkilidir. Örneğin kurumların gelişiminde ve bir bütün olarak toplumda, iktidar ilişkilerinin zararlı veya yapıcı etkileri dikkate alınmamaktadır (Moulaert ve Nussbaumer 2005:2074).

Bugün G.Hodgson'un öncülüğünü yaptığı çağdaş kurumsal ekonomiler eski Amerikan kurumsalcılığının ve Alman Tarihçi okulunun temel çözümleme çerçevesini benimsemiş ve geliştirmiştir. Tablo 2.1.1'de de özetlendiği gibi, özellikle tarihsel yaklaşımı, kurumların tarihsel ve bağlamsal (contextual) tanımları, evrimde biyolojik metaforların çoklu kullanımı, yenilikçiliğin endojen boyutu, tercih ölçekleri ve kurumsal yapı bunun en belirgin göstergesidir. Ayrıca ekonomik sosyoloji ile güçlü bir benzerlik içindedir (Moulaert ve Nussbaumer 2005:2075).

Yeni kurumsallaşmanın veya çağdaş kurumsalcılığın bir diğer önemli düşünce çizgisi yapısal Marksizm'in (Althusser), radikal devlet teorilerinin ve dolaylı olarak eski kurumsalcılığın ve Alman Tarihçi okulunun yan bir alanı olarak düzenleme teorisidir (Moulaert ve Nussbaumer 2005:2075).

2.1.2. Kurum, Kurumsal Değişim

Literatürde 'kurum' kavramının çok sayıda tanımı vardır. Farklı dönemler ve farklı disiplinlere ait sosyal bilimciler bu kavramı çok sayıda alternatif anlamlarla

doldurmuşlardır. Bu bölümde öncelikle bu alternatif tanımlara yer verilecek ve ortak bir tanım geliştirilmeye çalışılacaktır.

Kurumsal iktisat düşüncesinin temel kavramı olan kurum, kurumsal iktisat kavramını ilk kez 1918 yılında ‘İktisat Teorisine Kurumsal Yaklaşım (The Institutional Approach to Economic Theory)’ adlı eserinde kullanan W. Hamilton’a göre *bir topluluğun alışkanlıkları içinde yerleşik, yaygın ve sürekli eylem ya da düşünce tarzlarıdır*. Bu ekolün kurucusu kabul edilen Veblen’e göre ise *toplumun genelinde kabul görmüş düşünce alışkanlıklarıdır* (Hodgson 1998:179). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere eski kurumsal iktisatçılarda kurum kavramının kelime anlamıyla, çağrıştırdığı yasal organizasyon biçimlerini değil daha çok geçmişten gelen ve insan topluluklarını geleceğe taşıyan istikrarlı davranış tarzlarını ve düşünce alışkanlıklarını ifade etmektedir (Demir 1996:173).

Yeni Kurumsal iktisadın temsilcilerinden North (1991: 97) kurumları ekonomik, politik ve toplumsal etkileşimi düzenleyen ve insanlar tarafından tasarlanmış tahditler olarak tanımlamaktadır. Bugün kurum tanımı içinde yer alan organizasyonlarla kurumlar arasında North’a (1990) göre önemli farklılık söz konusudur. Kendi deyimiyle kurumlar bir oyunun kuralları ve örgütler ise bu oyunun oyuncularıdır. Kurumlar formel (mülkiyet hakları, kanunlar, anayasalar) ve enformel (yaptırımlar, gelenekler, alışkanlıklar) kurallardan oluşur. Örgütler ise ortak bir hedefe ulaşmak amacıyla bir araya gelmiş bireylerden oluşan gruplardır ve siyasi kuruluşlar (siyasi partiler, senato, şehir konseyi...), iktisadi kuruluşlar (firmalar, ticaret odaları, kooperatifler...), sosyal kuruluşlar (kiliseler, klupler...) ve eğitim kuruluşlarından (üniversiteler, eğitim kampları...) oluşur (North 1990).

Hodgson (1998:179) eski ve yeni kurumsalcıların tanımlarından hareketle daha geniş bir tanımlama yapmayı tercih etmiştir. Buna göre kurumlar yalnızca bankalar, üniversiteler, firmalar gibi basit organizasyonlardan ibaret değildir. Para, dil ve kanun gibi sistematik ve bütüncül toplumsal varlıkları da kapsar. Kurumlara ait ortak karakteristikler ise aşağıdaki gibidir:

-Kritik bilgi birikimleriyle tüm kurumlar iktisadi birimler arası etkileşimi gerektirir.

-Tüm kurumlar çok sayıda karakteristik, ortak kavram ve rutinlere sahiptir.

-Kurumlar süregelen bir yapıdadır ve ortak kavram ve bekleyişlerle devamlılık kazanırlar.

-Kurumlar ne sonsuz ne de değişmeyen nitelikte değildirler. Buna rağmen göreceli olarak dayanıklılık, kendi kendini güçlendirme ve kalıcılık gibi niteliklere sahiptirler.

-Kurumlar değerleri ve normatif değerlendirme süreçlerini bir araya getirirler.

Kurumlar üretim ve işlem maliyetlerini belirleyerek ekonominin performansını etkilerler (North 1991:97). Bu bağlamda iktisadi kalkınma artık geleneksel teorinin iddia ettiği gibi otarşiden serbest ticarete geçiş değildir. Kalkınma, bilgi maliyetini azaltan, sermaye oluşumunu ve mobilitesini teşvik eden, riskin fiyatlandırılmasına ve paylaşılmasına olanak tanıyan ve iktisadi birimler arası işbirliğini kolaylaştıran kurumların, potansiyel ticari tehditleri (fırsatçılık, kaytarma...) kontrol edebilme derecesine bağlıdır (Klein 1998:7).

Benzer şekilde Olson (1996) neden bazı milletlerin refah düzeylerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu sorusunun cevabını kurumların ve ekonomi politikalarının niteliği ile açıklamaktadır. Ona göre kalkınma, gelişmişlik veya refah düzeyi dünyanın üretken bilgi kapasitesine erişim, sermaye piyasalarına ulaşım, doğal kaynaklar üzerindeki nüfus oranı, insan sermayesinin kalitesi gibi alışılmış iktisadi faktörlerden ziyade uluslara ait kurumların ve ekonomi politikalarının kalitesindeki farklılaşmalara bağlıdır (Olson 1996:19).

Kurumların kalkınma açısından öneminden de böylece bahsettikten sonra kurum kavramının çok genel bir tanımı ve önemi kısaca özetlersek; yeni ekonomi coğrafyası anlayışı içinde kurumlar geniş anlamda, günlük kullanımda çağrıştırdığı gibi yalnızca firma, okul, banka, sendika gibi belirli bir amaca yönelik organizasyonlardan ibaret değildir. Kurum aynı zamanda kültürün temel bir parçası olarak kabul edilen iyi

kurulmuş ve örgütlenmiş grup davranışlarının genel adıdır. Dolayısıyla gelenekler, sosyal alışkanlıklar, hukuk, düşünce tarzları, yaşama biçimleri, devlet güvenlik sistemi de birer kurumdur.

Kurumlar her ne kadar yukarıda da belirttiğimiz gibi istikrarlı bir yapıya sahip olsalar da bu onların değişime uğramadıkları anlamına gelmez (North 1990). Oliver (1992) kurumsal değişimin kaynaklarını üç grupta toplamaktadır: Fonksiyonel, politik, sosyal (Dacin vd 2002:46). Kurumsal değişimin fonksiyonel kaynakları performans düzeyinde algılanan problemler veya kurumsallaşmış uygulamalarla ilişkili olarak fark edilen faydadan ileri gelmektedir. Bunlar kapsamlı çevresel değişimlerin nedeni olabilir. Örneğin kaynaklar için yoğunlaşan rekabet gibi. Politik nedenler var olan kurumsal düzenlemeleri meşrulaştıran ve destekleyen temel güç/iktidar dağılımlarında bir dönüşümden kaynaklanmaktadır. Bu dönüşümler performans krizleri, çevresel değişimler, organizasyonların belli bir uygulamanın meşruluğunu sorgulamaya zorlayan diğer faktörlerden oluşabilir. Üçüncü ve son neden gruplarda farklılaşma (örneğin artan işgücü çeşitliliği), heterojen ayrışık/çelişkili düşünceler, bir uygulama/alışkanlığın devamlılığını engelleyen toplumsal bekleyişler ve kurallarda değişimlerin varlığı ile ilgili toplumsal nedenlerdir (Dacin vd 2002:46-47)

North'un (1990) bu konuya verdiği örnek, ABD iktisat tarihi ile ilgilidir. 19. yüzyılda ekonominin büyümesi ve 19. yüzyılın başında gelişmeye başlayan temel kurumsal çerçeve (anayasa, kuzeybatı düzenlemesi ve ağır işlerle ilgili davranışları düzenleyen normlar gibi); ekonomik ve siyasi örgütlerin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur (kongre, yerel siyasi organlar, aile çiftlikleri, tüccar evleri, gemi şirketleri). Bu örgütlerin artan faaliyetleri eğitimle ilgili yatırımlara ihtiyaç duyulan bir ortam yaratıp, üretimi ve ekonomik büyümenin sürekli artmasını sağlamıştır. Eğitime yapılan yatırımlar da, sadece serbest kamu eğitim sistemine değil, aynı zamanda tarımsal deney istasyonlarının da kurulmasına ve böylece tarımsal üretimin hızlı bir şekilde gelişmesine katkıda bulunmuştur. Morill sözleşmesi, kamu üniversitelerine toprak bağışı verilmesi durumu yaratmıştır.

2.1.3. Temel Varsayımlar, Ekonomi ve Ekonomik Yönetişim: Yeni Kurumsallaşma

Kurum kavramının tanımına veya bu tanım üzerinde uzlaşılabilir ortak bir zeminin mevcudiyetine yönelik belirsizlik büyük ölçüde kurumsal iktisat akımı içinde geçerlidir. Bunun iki önemli sebebinden birisi Neo-klasik iktisattaki gibi a priori (önceden belirlenmiş) varsayımlara dayalı, mantıksal tutarlılığı olan sıkı bir teorik bütünlüğün olmayışıdır. Bir diğer neden ise kurumsal iktisat okulu içinde ortaya çıkan bölünmelerdir. Bu sebeple yaşanan teorik bütünlük tartışmalarına rağmen (Yılmaz 2000:75-76) kurumsal iktisadın belli başlı özellikleri ortaya konulabilir. Ancak burada amaç tek tek bu özellikleri incelemek değil, kurumsal perspektiften ekonomi coğrafyasını incelememizi kolaylaştıracak temel bazı varsayımların altını çizmektir. Amin (1999:366-367) üç temel varsayımdan hareketle ekonomide yaşanan dönüşümü ortaya koymaktadır. Bu varsayımlardan yola çıkarak ve çerçeveyi birazda genişleterek ekonomi coğrafyasında kurumsal ekonomilerin etkilerini incelemek mümkündür:

İlk olarak, geleneksel iktisat teorisi içinde yer verilmeyen kurumsal ve kültürel faktörlere vurgu yapmaktadır (Hodgson 1998:176). Kurumsalcılara göre sadece çözümleme amacıyla da olsa iktisadi sistemi daha genel bir çerçeve oluşturan sosyal sistemden yalıtma girişimi iktisadi süreçlerin sonuçları üzerinde araştırmaya değer etkileri olan birçok faktörün göz ardı edilmesinin ötesinde çok büyük sorunlar yaratır. Birkaç faktörün üzerine odaklanarak, oradan elde edilecek sonuçlara dayalı olarak genelleme yapmak kurumsal yaklaşıma göre ekonominin işleyen bir süreç yerine donuk bir yapı olarak algılanmasını gerektirir ki bu da elde edilen tüm sonuçları anlamsız kılar (Demir 1996:68).

Ekonomi ne sadece soyut evrensel kurallardan ne de kendi başına hareket eden ekonomik birimler tarafından belirlenmektedir. İktisadi davranışın zaman ve mekâna özgü biçimleri ile ekonomik yeniden üretimin genel gereksinimleri arasındaki sosyal aracılık iktisadi faaliyetin çok sayıdaki belirleyicisini oluşturur.

İkinci olarak, piyasalar sosyal birer kurumdur ve iktisadi davranışlar iktisadi birimler arası ilişki ağlarında yerleşiktir. Bu nedenle iktisadi eylem sonuçları ağların

oluşumunda etkili olan, uzun süreli ilişkilerde ortaya çıkan güven, karşılıklılık (reciprocity) ve işbirliği gibi ağ karakteristiklerinden etkilenirler. Kısaca toplumsal yerleşiklik/ gömülülük (social embeddedness) olarak nitelendirilebilecek bu olgu iktisadi eylemlerin sosyal ilişkilerle bağlantılı olarak düşünülmesini gerektirir.

Davranış ve kurumların sosyal ilişkilerden nasıl etkilendiği toplumsal teorinin klasik sorularından birisidir. Geleneksel iktisat teorisinde kendi çıkarları peşinde koşan ve rasyonel birimlerin toplumsal ilişkilerden minimum düzeyde etkilendikleri varsayılır. Ancak Granovetter (1985) ‘İktisadi Faaliyet ve Toplumsal Yapı: Gömülülük Problemi’ – Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness – adlı meşhur makalesinde kurum ve davranışları toplumsal ilişkilerden bağımsız olarak yorumlamanın çok büyük bir yanlış olduğunu ifade etmekte ve iktisadi eylemleri toplumsal eylemler olarak görmektedir (economic action is social action) (Granovetter 1985:481-482). İktisadi faaliyetleri toplumsal ilişkilere dayandıran bu yaklaşım, ticari bir eylemi karmaşık sosyo-ekonomik bir olgu olarak görmektedir (Johannisson. vd. 2002:298).

Granovetter’ın bu bağlamda üzerinde önemle durduğu hususlarda bir diğeri de zayıf bağların yer aldığı düşük yoğunluktaki ağların, güçlü bağların yer aldığı yüksek yoğunluktaki ağlardan daha dinamik bir yapı arz ettiğidir. Girişimcilerin yeni ve farklı bilgiye ulaşmasında ve yeni fırsatlar yakalamasında iktisadi birimler arası bağlılığa veya sözleşmeye dayalı (contract-based) güçlü bağların tahmin edilenin aksine etkili olmadığı vurgulanmaktadır. Zayıf bağlar hem iktisadi birimler arası işbirliği hem de hem de yenilik ve bilginin sağlayacağı fırsatlara erişim imkânı sağlarken, güçlü bağlar yeni gelişmeleri engelleyen geçmişteki kavram ve kurumlara bağlılık anlamında gelenekçilik veya yersel kilitleme (lock-in) yaratmakta hem de rekabetin yeni yüzü sayılan öğrenme ve beraberinde yenilikçilik için sınırlı sayıda alternatif sunmaktadır (Amin 1999:367)

Üçüncü olarak, neo-klasik yaklaşımın aksine iktisadi birimler sınırlı rasyoneldir (bounded rationality) ve karar ve eylemlerinde büyük ölçüde faaliyet gösterdikleri kurumsal yapıya bağımlıdır (Boschama ve Frenken 2006:277). Neo-klasik iktisadın

homoeconomicus 'u yani rasyonel bireyi kurumsal iktisatta yerini *homo institutionalis* 'e yani kültürel olarak rasyonel bireye bırakmaktadır (Yılmaz 2000:157).

Geleneksel yaklaşımda mükemmel rasyonalite veya kendisi için en uygunu seçen rasyonel birey varsayımı altında iktisadi birimler faydalarını veya karlarını maksimize etme davranışı içindedir. Olası tüm durumları önceden görebilen ve böylece tercih edebilecekleri tüm seçeneklerden haberdar olan iktisadi birimler tüm muhtemel sonuçları hemen ve maliyetsiz bir biçimde değerlendirebilmektedir. İktisadi birimlerin tek tip, her şeyi bilen ve rasyonel –representative agent- olduğu standart neo-klasik modellerin aksine kurumsal ekonomilerde evrimci ve bilişsel psikoloji ile davranış bilimlerinin etkisiyle, iktisadi birimlere ait farklı ussalıklar farklı iktisadi davranış yapıları ortaya çıkarır.

Amin (1999:367) üç farklı rasyonaliteden söz etmektedir. İlk olarak özsel (substantive) ya da aracı (instrumental) rasyonalite belirli koşul ve sınırlamaların yarattığı sınırlar çerçevesinde, amaçları elde etmenin en uygun yolunu bulmaya çalışan davranış biçimini ifade eder. Söz konusu koşul ve sınırlamalar iktisadi çevreye ait dışsal özelliklerdir. İktisadi birimler ortaya çıkabilecek problemlere bu belirli kurallara bağlı olarak (rule-following) ve değişmeden aynı kalan belli bir çevre içinde çözüm getirmeye çalışmaktadır. İkinci olarak, yöntemsel (procedural) rasyonalite, özsel rasyonaliteden iki yönüyle farklılaşmaktadır. İlk farklılık, iktisadi birimlerin davranışlarında dışsal kısıtların yanı sıra etkili olan içsel koşullarla ilgilidir. Bilgi yeterli ve tam olabilir. Ancak yalnız başına sonuç üretemediğinden bilgiyi kullanacak kişinin algı ve değerlendirme biçimi de önem kazanmaktadır. Karar vericinin bilgi sürecindeki bu kabiliyeti içsel kısıtlardır. İkinci farklılık ise problemlerin çözümünde iktisadi birimlerin koşul ve sınırlamalara bağlı kalmak yerine dışsal çevreyi bilişsel ve davranışsal yorumlarına bağlı olarak artan uyum ve uyarlanma (adjustment) söz konusu olması ile ilgilidir. Değişmeden aynı kalan bir çevre içinde ortaya çıkan sorunlara çözüm arama her iki rasyonalitenin ortak yönünü oluşturmaktadır. Ancak dışsal çevreyi etkileme ve şekillendirme yetisi ile üçüncü olarak dönüşlü (reflexive) veya tekrarlı (recursive) rasyonalite bu iki rasyonaliteden tamamen farklılaşmaktadır. *Stratejik gözlem, birlikte öğrenme, deneysel faaliyetler gibi yöntemler aracılığı ile*

çevre/mekân/bölge bireylerin kendi çıkarları/amaçları doğrultusunda kullanılabilir varsayımı altında temel eğilimi çok boyutlu ve stratejik düşünme ve hareket etme kapasitesine bağlı olarak iktisadi birimler arasında yaratıcı (creative) ilişki ağları oluşturmaktır.

Dördüncü olarak, ekonomi, bireysel tercihlerin yönlendirdiği kendi kendini düzenleyen mekanik bir sistem değildir. Ekonomi sürekli kolektif güçler tarafından yönlendirilen kurumsal bir süreçtir. Daha açık bir ifade ile geleneksel yaklaşımın temel inceleme birimi olan birey ve yer ve zamandan bağımsız mekanik denge fikrine karşı kurumsal yaklaşım grup davranışları ve süreçler üzerinde durmaktadır. “Sürekli kolektif güçler” ifadesi ile Amin (1999) aslında kurum kavramına vurgu yapmaktadır. Kurum kavramı en geniş anlamı ile formel olarak kurallar, kanunlar ve organizasyonlar ile enformel olarak alışkanlıklar, rutin davranışlar, sosyal ve kültürel normlar ile değerlerden oluşur. Bu kurumların tamamı asimetrik bilgi, piyasa belirsizliği ve sınırlı bilgi gibi Ortodoksi’nin iddia ettiğinin aksine gerçek dünyada ortaya çıkan piyasa başarısızlıkları bağlamında mevcut olasılık alanını sınırlandırma, toplumsal uzlaşma ve ortak anlayış yaratma ve bireysel eylemleri yönlendirme yolu ile istikrar sağlarlar. Zaman ve mekanda sürdürülen toplumsal ve kültürel ilişkiler enformel kurumların altyapısını oluşturur. Kurumsallaşma kapsamında toplumsal yapı içinde gömülü olarak tanımlayabileceğimiz bu kurumlar bağlam bağımlıdır (context-specific) ve zaman içinde evrilerek şekillenirler.

Beşinci olarak, iktisadi, toplumsal ve tarihsel gerçeklikten koparıp soyut bir mantık ve matematik sistemi haline getiren formel modellemeye ve buradan elde edilecek ekonometrik spesifikasyonlara karşı çıkar. Ortodoksinin evrensel teorileri, a priori yöntemleri yerine belli bir ‘yer’e özgü özellikleri ortaya çıkaran tümevarım yöntemine ve genellikle durum analizlerine (case study) yer verir. Kurumsal analizin amaçlarından birisi belirli bir yere özgü niteliklerin yerel ekonomik kalkınma üzerine etkisini anlamaktır. Bu nedenle kurumsal yaklaşım mekânlar arası farklılıkları analizlerinin başlangıç noktası olarak kabul ederek yere özgü (place specific) kurumların yerel ekonomik kalkınmayı nasıl etkilediğini analiz etmektedir (Boschama ve Frenken 2006:277).

Altıncı olarak, yeni ekonomi coğrafyasında ‘iktidar’ kavramı eski kurumsal iktisatçıların “karar verme”, “etkileme” ve “denetleme” şeklindeki kavramsallaştırmalarından farklı olarak iktisadi birimler arası işbirliği ilişkilerini ifade eder (Cumbers vd. 2003;328). Geleneksel iktisadın analiz mantığı içinde iktidarın topluma yayılması ve bunu sağlayan mekanizmalar kurumsal kısıtlar veya toplumsal yaptırım gücü ile eşdeğer görülerek bir dışsal değişken olarak görülmektedir. Dolayısıyla iktidarın başlangıçta nasıl dağıtıldığı ve sürdürüldüğü tam rekabetçi varsayımlar üzerine kurulu modeller içinde kendine yer bulamamaktadır. Kurumsal yaklaşımda iktidar herkes tarafından eşit olarak sahip olunanı değil, daha çok birileri lehine diğerleri aleyhine dağıtılmış gücü ifade etmek için kullanılır. Farklı bir ifade ile iktidar karar verme süreçleri üzerindeki dengesiz denetim gücüdür (Demir 1996:189-191). Yeni ekonomi coğrafyasına ait son çalışmalar veya yeni kurumsallaşmada eski kurumsal iktisadın iktidar kavramına bu yaklaşımı değiştirmiştir. Bu bağlamda kurumsalcılar firmalar arasında hâkimiyet ve çıkar ilişkilerinin ötesinde firmalar arası işbirliğini öngören bir iktidar anlayışından bahsetmektedirler (Cumbers vd. 2003:328).

Bölgelerin rekabet gücü elde etmesinde işbirliği ilişkileri son dönemlerde sıkça sözü edilen yönetim kavramını akla getirmektedir. Yönetişim kamu kurumları ile yerel yarı kamu ve sivil örgütler arasında yeni bir ilişki düzenini ifade etmektedir. Bu çerçevede karar verme sürecindeki iktidar ilişkilerinin yeniden belirlenmesi ve sivil kurumların doğrudan kararların oluşturulmasına katılımını ifade eder (Eraydın 2002:15)

Son olarak, toplum ve onu oluşturan kurumlar sürekli değiştiği için zaman ve mekandan bağımsız dışsal iktisadi gerçeklikten söz edilemez. Toplumsal hayatın sürekli hareketliliği ve değişimi zaman, mekân ve kültürel farklılıkların hesaba katılmadığı statik bir yaklaşımı geçersiz kılmaktadır. Bu nedenle dengenin yerine hareket/devinim söz konusudur. Kurumsalcılar göre bu nedir sorusu yerine bu nasıl oluşmuştur sorusu sorulmalı ve iktisadın temel temasını iktisadi kurumların işleyiş ve evrimi oluşturmaktadır.

Tüm bu varsayımlar ışığında atomise firmalar, rasyonel tercihlerle yönlendirilen piyasalar ve standart kurallar setinden oluşan bir ekonomi yerine bireysel faaliyetleri şekillendiren kurumlar ve ilişki ağları, belli bir mekân ve bu mekana özgü

sosyo-kültürel koşullara bağlı olarak aşırı derecede çeşitlenmiş faaliyetler, sosyo-kurumsal etkilere kaynaklanan yol-bağımlı (path-dependency) değişime bağlı bir iktisadi dönüşüm söz konusu olmaktadır.⁶

⁶ Amin (1998:5) bu varsayımları takiben kurumsal yaklaşımla bağlantılı olarak ekonomik yönetişime ilişkin genel bazı aksiyomlar ortaya koymaktadır:

Birincisi, fayda maksimizasyonu peşinde koşan bireyi veri almak yerine iktisadi birimler arası ilişki ağlarının güçlendirilmesi ile ilgilidir. Ağlar (networks) hem bir yönetim yapısı hem de karşılıklı yarar sağlayan ve sinerjik etki yaratan, uyumlu davranış ile birbirine bağlı farklı birimler ve organizasyonlar aracılığı ile oluşan bir sosyalleşme sürecidir. Bu tanımdan hareketle çok sayıda ağ türü ortaya konulabilir. Ancak kurumsal bağlamda son yıllarda yapılan çalışmalar bölgesel üretim ağlarının öneminden bahsetmektedir. Örneğin Storper ve Scott yerel kalkınmanın büyük ölçüde bölgeye özgü varlık/değer ağında veya ticari nitelikte olmayan karşılıklı bağımlılıklarda gömülü/yerleşik olduğunu vurgulamaktadır (Yeung 2000:302-303) Bölgesel düzlemde birlikte olmanın ve birlikte üretmenin avantajları olarak tanımlanan bu kavramlarla ilişkili en önemli öge birlikte üretilen ve edinilen bilgidir. Bu bilgi bilimsel bilgi ile sınırlı olmayıp eylemler içerisinde içselleştirilmiş bilgiyi de –sözsüz (tacit)- bilgi- kapsar. Bölge içinde bu bilgiyi paylaşan üretim ve diğer birimlerin kendi kendilerine yardım için bir araya gelmeleri ve sorun çözümüne yönelik birliktelik oluşturmalarının bölgenin gelişme potansiyelini arttırdığı görülmektedir (Eraydın 2002:12) **İkincisi**, bölgesel politika uygulamalarında çoğulcu (plurality) katılımdır. Yönetişim sürecinde çoğulcu katılımcı bir anlayış içinde özel ve kamu sektörüne ait birimler ve kuruluşlar, özel ve tüzel kişiler, gönüllü kuruluşlar ve alınan kararlardan etkilenebilecek çıkar gruplarının görüşünün alındığı ve toplumda dengeli bir uygulamayı sağlayan bir yönetim biçimi algılanır. Merkezi yönetim ile piyasa ve kamu sektörü ile özel sektör arasında köprü kurmaya çalışan ekonomik yönetişim (Leibovitz 2003:2615) kavramının temelleri kurumsal ekonomi, uluslar arası ilişkiler, örgütlenme ve kalkınma kavramlarından yola çıkarak yapılan çalışmalar, siyasal bilimler ve kamu yönetimi gibi farklı alanlara dayalı olduğundan eklektik niteliktedir (Stoker 1998:18) **Üçüncüsü**, yönetim yapısı içinde devletin rolü merkezi planlama veya piyasayı yönlendirici olmaktan ziyade kaynak sağlama, yerel kuruluşlar arasında arabuluculuk yapma, stratejik amaçlar oluşturma olmalıdır. Daha açık bir ifade ile devlete emredici işlevi dışlanarak, iktisadi faaliyetleri kolaylaştırıcı ve düzenleyici roller yüklenmelidir. **Dördüncüsü**, stratejik karar alma, öğrenme ve adaptasyon için kurallara bağlı davranış ya da ötsel rasyonaliteden ziyade tekrarlı (recursive-reflexive) ve yöntemsel rasyonelite ile birlikte politikaların tasarımı, uygulaması ve denetimi aşamalarında merkezi yönetim kuruluşları ile birlikte ilgili tüm diğer birimlerin kararlara katılımının sağlanmasıdır. **Beşinci** olarak, politikalara ait sorunlarda ‘yer’e özgü çözümler üretilmeli ve yerel yol-bağımlılığa duyarlılık söz konusu olmalıdır. **Son olarak**, girişimci destekleme merkezleri, politik kuruluşlar ve ilgili diğer grupları da içeren kurumsal yoğunluğun (institutional thickness) oluşturulmasıdır. Öğrenmeyi ve bilginin yayılmasını kolaylaştıran, iktisadi birimler arası işbirliğini arttıran kurumsal zenginliğin sağlanması ile kademeleşmiş bir ilişki sistemi yerine farklı kurumlar ve bunların işbirliği ile zenginleşen farklı düzlemlerde ve içerikte ilişki ağları oluşturulabileceği ve mevcut birimlerin birbirlerinin gelişimine katkı yapabileceği bir ortam yaratılmış olacaktır (Eraydın 2002:14).

2.2. Bölgesel Kalkınmada Kurumsal Dönüşüm

Ekonomi coğrafyası, iktisadi, fiziki ve sosyo-kültürel faktörlerin bölgesel kalkınmayı nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Ekonomi coğrafyacıları için, kurumsal ekonomilerin önemi iktisadi hayatın toplumsal boyutunu ve iktisadi büyümenin dinamik evrimci doğasını incelemesinden kaynaklanır. Bölgesel kalkınmada sosyal ve kültürel koşulların önemini vurgulayan kurumsalcı yaklaşımlara göre ‘bölge’ geleneksel yaklaşımdaki gibi sermaye birikiminin sağlandığı pasif bir alan olmaktan ziyade kalkınmada kendi kapasitesi, birikimi ve kimliği ile dünya içinde var olmaya çalışan aktif bir katılımcıdır (Cumbers vd. 2003:325; Eraydın,2002:17).

1970’lerde devlet müdahalesine dayalı bölgesel gelişme politikalarının sürdürülemezliğinin anlaşılması ile içsel dinamiklere dayalı büyüme kuramlarının gündeme gelmesine neden olmuştur. İktisadi faaliyetlerin belli bir alanda yığılması (agglomeration, spatial clustering) ve uzmanlaşmaya bağlı olarak ölçeğe göre artan getiri ve dışsallıkların varlığını kabul eden içsel büyüme kuramı, küreselleşen bir dünyada yerel yığılmalar için işlem maliyetlerinin azalması, yığılma ekonomileri ve uzmanlaşma ile ilişkili teknolojik avantajlar veya beceri avantajları gibi somut nedenler ortaya koymaktadır (Amin,1998;6) Büyük ölçüde ana akım iktisat (Krugman 1995;1998) ve Williamson’ın (1975;1985) öncülüğünü yaptığı Yeni Kurumsal İktisadın etkisinde gelişen bu yaklaşımlar yerel kümelenmelerin açıklanmasında ilk aşama yaklaşımlarıdır (Amin ve Thrift 1994;12). Bölgelerin rekabet gücünü etkileyen uzmanlaşma, emeği örgütlenme biçimi, üretimde dikey ve yatay ayrışma gibi iktisadi faktörler üzerinde duran ilk aşama yaklaşımları sosyal, kültürel ve kurumsal düzenlemelerin doğasında var olduğu ileri sürülen yerel üstünlüklerin kaynağını açıklayamamaktadır. Büyük ölçüde kurumsal sosyoloji (Granovetter 1985) ve düzenleme okulu etkisiyle gelişen ikinci aşama yaklaşımlarına göre bu avantajların kaynağı yerel yapıda gömülü sosyal, kültürel ve kurumsal düzenlemelerdir ve aynı anda başka bir yerde daha var olamayan karmaşık kurumsal koşullar bazı yerelliklerin neden yığılma merkezi haline geldiğini ortaya koymaktadır. Yeni ekonomi coğrafyası kuramları kurumsal ve evrimci iktisadın katkıları ile bilgi ve öğrenmenin kaynağı olan yakın olma ve birliktelik oluşturma arasındaki ilişkiyi araştırmakta ve küresel pazarların

oluşmasıyla ulusal ve bölgesel özellikler ve farklılıkların yok olmayacağına işaret etmekte ve bölgenin nasıl farklılaştığına vurgu yapmaktadır (Amin 1998:6-7)

1990'lerden bu yana gündemde olan bu yaklaşımla birlikte firmalar ve firmalarla kurumlar arası ağlar, sosyal sermaye, ekonomiyi yönlendiren kurumsal yapılanmalar, iktisadi mübadelelerle sosyal ilişki ve etkileşimlerin iç içe geçtiği sosyo-mekânsal yapı önem kazanmıştır (Taylor 2005:1). Bu yaklaşımın gelişme mantığı ise şöyle özetlenebilir: Küreselleşme ile artan rekabet karşısında yerel sanayi odakları oluşturup, bunların da hem kendi içlerinde hem bölgeler arasında hem de küresel alanda ağ yapılar aracılığı ile çalışmasının sağlanması sanayi odaklarının küresel ilişkilere daha kolay uyum sağlamasına neden olacak ve küresel pazarlara eklenmelerini kolaylaştıracaktır. Benzer şekilde Taylor (2005:2)'a göre ise yerel ağlar, yereldeki karşılıklı bağımlılığın yarattığı güven ve dayanışma, yerel kapasite/ yetenekler (competence) ve kurumsal destek verimlilik ve yenilikçiliği artırırken küresel iktisadi sistemin alt birimi olarak tanımlanan bölgeye uluslar arası alanda rekabet gücü kazandıracaktır.

Literatürde bölge ve/veya uluslara rekabet gücü kazandıran unsurlarla ilgili olarak üç farklı yaklaşımdan bahsedilmektedir. İlk yaklaşım geleneksel dış ticaret teorisi kapsamında iktisadi refahı ülke ve/veya bölgelerin sahip oldukları doğal kaynaklar ve ucuz işgücü ile ilişkilendirmektedir. D. Ricardo'nun ileri sürdüğü bu görüşe göre her ülke ve/veya bölge daha ucuza ürettiği mallarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve bu malların üretiminde uzmanlaşmalıdır (Comparative Advantage). Krugman ve Porter'ın öncülüğünü yaptığı ikinci yaklaşım iktisadi faaliyetlerin alanda yığılmasının yarattığı rekabet gücüne açıklık getirmektedir. Krugman iktisadi faaliyetlerin belli bir bölgede coğrafi olarak birbirine yakınlıklarının yarattığı dışsal ekonomilerin kümülatif büyümedeki rolünü incelerken (Helmsing 2001:278) Porter ise yerelin elde ettiği rekabet gücünü 'diamond' modeli ile açıklamaktadır. Rekabet avantajını belli bir alanda birbirlerini destekleyici yapıların varlığına dayandıran yaklaşıma göre rekabet gücü gerekli nitelikleri (üretim koşulları, bağlı ve destekleyici endüstriler, talep koşulları ve piyasa yapısı ve rekabet stratejileri) sağlayan ortamlarda artacaktır (Competitive Advantage). Her iki yaklaşımın eleştirilen yönü ise bazı bölgelerin refah düzeylerinin

neden diğerlerinden daha üstün olduğunu açıklayamamasıdır. Son olarak yeni bölgeciliğin hareket noktasını ağırlıklı olarak bilgiye dayalı bir ekonomide, kurumsalcılığın da baskın etkisiyle bölge-devlet-ekonomi-birey-firma ilişkilerinin yeniden tanımlanması oluşturur. Bu çerçevede elde edilecek rekabet gücünün (constructed advantage) unsurları ise aşağıdaki gibidir (Cooke ve Leydesdorff 2006:1-7):

***Ekonomi** (İktisadi kalkınmanın bölgeselleşmesi; farklı nitelikte ve farklı amaçlarla oluşturulan ağlar içinde yer alabilen ve bunlarla etkileşim içinde olan bölge; yaratılan bilginin entegrasyonu ve ticarileştirilmesi; gelişmiş bölgesel altyapı)

***Yönetişim (Governance)** (Farklı iktisadi birimler arası işbirliği; yenilikçiliğin desteklenmesi; AR-GE' ye ayrılan kaynağın artırılması...)

***Bilgi Altyapısı** (Üniversite, kamu araştırma kurumları, aracı kurumlar vb. arasında aktif işbirliği)

***Toplum ve Kültür** (Kozmopolitlik; sürdürülebilirlik; vasıflı insan sermayesi; yaratıcı kültürel çevre; toplumsal hoşgörü)

Kurumsal perspektiften hızla gelişen bölgelerin başarısını etkileyen iki farklı yaklaşımdan bahsedilmektedir. Birinci yaklaşım iktisadi birimler ve kurumlar arasında ticari nitelikte olmayan bağımlılıkların (untraded interdependencies) veya bölgeye özgü değer/varlıkların (relational assets) oluşması ve gelişmesi ile ilgilidir (Storper 1995). Toplumsal ve iktisadi birimler arası ilişki ağlarının sosyal unsurlarını ortaya çıkaran bu yaklaşım ticari olmayan öğelerin ekonomik başarı sağlamadaki önemini vurgular. Bu bağlamda eylemler içinde içselleşmiş bilgi –örtük bilgi- yüz yüze gerçekleşen mübadeleler, yerel kuruluşlar yerelliğe ait alışkanlıklar ve normlar iktisadi birimler arası yerel etkileşim ve iletişim gelenekleri ..vb unsurlar güvene dayalı ilişki ağlarının oluşmasına neden olacaktır (Amin 1998:6-7).

İkinci yaklaşım bölgelerin rekabet gücü elde etmesinde formel ve enformel bilgi arasındaki farklılıklara vurgu yapmakta ve enformel olarak oluşturulan bölgeye

özgü değer/varlıkların ortaya çıkmasında mekansal olarak bir arada olmanın önemini vurgulamaktadır. Örneğin Maskel ve Malmberg'e göre yakınlık ve bunun kolaylaştırıldığı yüz yüze ilişkilerle edinilen ve/veya üretilen bilgi yalnızca yakınlığın işlemsel (transactional) avantajının sonucu değildir. Ayrıca ortak kültür ve değerler aracılığı ile inşa edilen karşılıklı güven ve anlayış, eylemler içinde içselleşmiş bilginin açığa çıkmasında etkilidir. Benzer şekilde Becattini ve Rullani, Nooteboom, ve Asheim bilgiyi formel olarak kurumlarca (iş gezileri, kurslar, eğitim kurumları, yazılı bilimsel bilgi) ve yerel ağlar dışında oluşturulan (AR-GE laboratuvarları, büyük firmaların mesleki eğitimleri) bilimsel bilgi ve belirli bir bölge/mekanın endüstriyel atmosferine bağlı olarak ortaya çıkan (iş yeri becerileri vb) örtük bilgi olarak ikiye ayırmaktadır. Bunlar arasındaki temel farklılık bilimsel/sistematik bilgi her yerde aynı anda elde edilebilen (ubiquitous) bir nitelik taşıırken, örtük bilgi yakın ilişkiler içinde kökleşen taklit edilememesine bağlı olarak bölge/mekana önemli bir rekabetçi üstünlük sağlayan bir özelliğe sahiptir (Amin 1998:8).

Ekonomi coğrafyacıları yukarıda da belirttiğimiz gibi kurumsal iktisada ait iki yaklaşıma dikkat çekmektedir. Birincisi iktisadi eylemin toplumsal boyutu diğeri ise iktisadi faaliyetlerin yol-bağımlı (path dependency) bir süreçte şekillenmesidir (Cumbers vd. 2003:328). Birincisi ile ilgili olarak kurumcu iktisadi terminolojide kurum *bir insan grubunun alışkanlık veya töreleri içine gömülü düzenli ve sürekliliği olan bir düşünce veya eylem tarzını* (Demir 1996:182) ifade eder. Bu haliyle kurumlar iktisadi birimleri davranışlarını etkileyen/şekillendiren belli bir yerde, süregelen gelenekler, alışkanlıklar, rutin faaliyetler, değerler olarak enformel olguları içerir. Ancak ekonomi coğrafyacıları daha somut anlamda bölgesel kalkınmayı destekleyen bölgesel kalkınma ajansları, ticari birlikler, yerel kuruluşlar gibi formel organizasyonlarla ilgilenmektedirler (Amin ve Thrift 1994:16). Kurum kavramının bu şekilde farklı yazarlarca farklı anlamlarda kullanılması kurum kavramına ait net bir tanımın yapılamamasına neden olmaktadır. Jessop bu bağlamda üç farklı tür kurumsal dönüşümden bahsetmektedir: Ana tema olarak kurumlara odaklanan tematik dönüşüm, kapitalist bölge ekonomisinin belirli yönlerini araştırmak üzere kurumları başlangıç noktası olarak kabul eden metodolojik dönüşüm ve son olarak Polonyi'nin *ekonomi*

kurumsal bir süreçtir düşüncesinde işaret ettiği gibi belli bir bölgede iktisadi sürecin işleyişinde kurumları tabana oturtan ontolojik dönüşüm (Jessop 2001a:1214).

Gömülülük veya yerleşiklik kavramı belli bir alanda iktisadi kalkınma sürecini şekillendiren kurumsal ve sosyal faktörlerle ilgili bir kavramdır. Ekonomik sosyologlar tarafından geliştirilen *iktisadi eylem toplumsal bir eylemdir* düşüncesinden hareketle ekonomi coğrafyacıları gömülülük yaklaşımını yerelleştirmişlerdir. Bu alanda çok sayıda çalışma yerel ilişkiler ve yerelde yerleşik ve tekrarlanan davranış biçimlerini rekabetçi üstünlüğün önemli bir kaynağı olduğunu vurgulamak suretiyle gömülülük yaklaşımını firmalar ve firmaların yerel çevresini araştırmak üzere kullanmaktadır (Cumbers vd. 2003:328).

İkinci olarak, ekonomi coğrafyacılarının evrimci ve kurumsal iktisadın etkisiyle üzerinde önemle durdukları hususlardan birisi iktisadi gelişme sürecinin yol-bağımlılığıdır (Maskel ve Malmberg 1999:169). Bu kavram firmaların, teknolojilerin ve bölgelerin geçmişte alınan kararlara bağlı olarak belli bir gelişme yörüngesi izlediğine vurgu yapmaktadır. Daha farklı bir ifadeyle bu kavram geçmişte alınan kararların gelecekte alınacak kararları mutlaka etkileyeceği tezi üzerine kurulmuştur.

Kurumsal perspektiften hızla gelişen bölgelerin başarısını etkileyen farklı unsurlardan bahsedilmektedir. Kurumsal yoğunluk, yerel yerleşiklik, iktisadi faaliyetlerin belli bir alanda yığılma veya kümelenme eğilimleri, ticari nitelikte olmayan bağımlılıklar (untraded interdependencies), yönetim, ağ ilişkileri ve son olarak yerel kapasite ve bu bağlamda özellikle sosyal sermaye bunların en önemlileridir (Yeung 2005:40;Eceral 2006:461).

2.2.1 Kurumsal Yoğunluk/Kapasite

Yerelin kurumsal anlamda yeniden yapılanması anlayışı üzerinden gelişen kurumsalcı yaklaşım (Kayasü 2006:281) artan global rekabet baskısı altında güçlü yerellikler yaratan, ‘kurumsal yoğunluk’ sonucu gelişen, bölgelerden hareketle global yerel ilişkileri anlama çabası içindedir (Raco 1999:951). Kurumsal yoğunluk yerellikler bazında ortak bir amaç etrafında tüm tarafların temsil edilebildiği ve

kurumsal ilişkilerin karşılıklı etkileşim ve yönetim anlayışı içinde gerçekleştiği ortamı tanımlamaktadır (Kayasü 2006:281).

Bir yerelin iktisadi başarısı yalnızca iktisadi faktörler ve/veya finansal teşvikler tarafından belirlenmez. Bunun yerine bir ‘yer’de global süreçlerde yerel olarak yerleşik kapasite büyük ölçüde sosyal, kültürel ve kurumsal yapıların varlığına bağlıdır ve bu yapılar Amin ve Thrift tarafından “kurumsal yoğunluk” olarak tanımlanmaktadır (MacLeod ve Goodwin 1999:704). Böyle bir yapıyı oluşturmak dört temel unsurun bir arada varlığını gerektirir (Amin ve Thrift 1994:14-15): İlk olarak çok sayıda ve farklı nitelikte kurumun varlığı kurumsal yoğunluğun oluşmasının en önemli faktörüdür. Firmalar, finansal kuruluşlar, ticaret odaları, mesleki eğitim kuruluşları, ticari birlikler, yerel otoriteler, kalkınma ajansları, yenilikçi merkezler, sivil toplum kuruluşları, arazi ve altyapı sağlayan hükümete ait kuruluşlar vb. bölge ekonomisinin koordinasyonunda etkili en önemli kuruluşlar olarak sayılabilir. İkinci faktör kurumlar arasında yüksek düzeyde etkileşim ya da diğer bir ifade ile yerel kurumlar arası ilişkiler, toplumsal ve politik ağlar ve bunlar arası ilişkilerdir. Resmi otoriteler ve politika yapıcılar arasındaki resmi ilişkiler, kurumlar arası bilgi akışı ve kurumlar içinde bireyler arası sosyal ve enformel ağların önemi ise bunların içeriğini oluşturmaktadır (Raco 1999:955). Bu ilişki, etkileşim ve bilgi alışverişleri bölgede toplumsal atmosferin oluşmasına kaynaklık eden kurallar, gelenekler ve bilgi içinde somutlaştırılmıştır. Üçüncü faktör hâkimiyet ve kontrolü sağlamak için güçlerin yapılanması ihtiyacıdır. Kurumlar farklı kaynaklara ve farklı iktidar yapılarına sahiptir. Bazılarının sorumlulukları yerel alanla sınırlandırılmışken, bazıları kısa vadeli ve sınırlı bütçelere sahiplerdir. Bazıları ise merkezi yönetim politikalarındaki değişimlerle yetkilendirilmektedir (veya tersi). Kurumsal yoğunlukta işte bu ve benzeri farklılaşan iktidar yapılarını yansıtmaktadır (Raco 1999:955). Son faktör ise yerel kurumlar arasında ortak bir amacın varlığıdır.

Kısaca özetlemek gerekirse ağsal yapılanmaların gerçekleşmesi ve bilgi aktarımı için ilişkilerin organizasyonunda bir kurumun varlığı şarttır. Hâkimiyet ve kontrolü sağlamak için güçlerin yapılanmasına ihtiyaç duyulurken, kurumlar arası işbirliğini geliştirmek ve otoriteyi sağlamak için ise ortak bir hedefin varlığı şarttır (Kayasü ve Üçdoruk 2004:360).

Bu dört faktör kurumlar arası etkileşim ve sinerji, pek çok yapı tarafından kolektif temsil, ortak endüstriyel amaç ve ortak kültürel norm ve değerleri içeren unsurların bileşimi olarak tanımlanan yerel kurumsal yoğunluk oluşturur (Amin ve Thrift 1994:15). Toplumsal ilişkileri ve iktidar ilişkilerini meşrulaştıran, girişimciliği teşvik eden bu ortam ayrıca bölgenin yerel yerleşikliliğini pekiştirmektedir. Böylece kurumsal sürengenlik ve esneklik sağlanırken ve iktisadi birimler arasında güven, karşılıklılık, bağlılık ilişkileri gelişirken ayrıca tüm birimleri aynı amaç etrafında bir araya getiren ve kolektif faaliyeti teşvik eden aitlik (katılımcılık) (inclusiveness) duygusu yaratır (Taylor 2005:10).

Kurumsal yoğunluk öncelikli olarak kalkınma ajansları, ticari birlikler ve gönüllü kuruluşlar gibi aktif kurumsal yapılar tarafından oluşturulsa da yazarlar somut kurum ve kapasitelerden ziyade kurumsallaşma süreçleri üzerine odaklanmaktadır. Çünkü kurumsal yoğunluk ya da kurumsal kapasite fikri tek başına kurumların varlığı ile ilgili değildir. Kabul edilmiş davranış kuralları, destekleyici yapılar, bireylerin kolaylıkla gözlemleyebilecekleri uygulamalar olarak girişimciliği teşvik eden ve girişimciliğin temelini oluşturan kurumsallaşan süreçler olarak kurumsal süreçlerde kavramın içeriğine dahildir.

Yukarıda kurumsal yoğunluğa ait sıralanan faktörler önemli sonuçlar doğurmaktadır. İlk olarak kurumların kendi kendilerini yeniden üretebilmesi anlamında kurumsal devamlılık sağlar. Zaman içinde kurumların kendi kendilerini nasıl yeniden ürettiklerinin analizi kurumsal değişimi anlamak için gereklidir. Kurumsal değişim ise küresel dinamiklerle şekillenir. Bu değişim içinde yerel ve ulusal yönetimler değişik düzeylerdeki sorumluluklarını yeniden tanımlarlar. Ayrıca ekonomi ve politikadaki yerel özellikler bölgelerin küresel ekonomik süreçlerde yer alma düzeyini de belirler. Kurumsal yapılardaki dönüşümler küresel güçlerin mekansal yansımalarını tanımamıza yardımcı olur (Taşan-Kok 2006:317). İkinci olarak hem örtük (tacit) hem de formel bilgi birikiminin ortaya çıkmasına ve mevcut bilgi birikiminin de genişlemesine neden olur. Üçüncü olarak bölgedeki organizasyonların hem öğrenme becerisi hem de değişimlere ayak uydurabilmesi anlamında kurumsal esneklik sağlar. Dördüncü olarak yalnızca tek tek organizasyonlarla sınırlı kalmaksızın tüm bölgenin müşterek varlığı

olarak yüksek düzeyde yenilikçi kapasite sağlar. Beşinci olarak, iktisadi birimler arası güven ve karşılıklılık ilişkilerini geliştirirken son olarak hız ve etkinlik sağlayarak ortak bir projede tüm bölgeyi seferber edecek katılımcılığı geliştirir (Amin ve Thrift 1994:15).

Son yıllarda yapılan çalışmalarda yaratıcılığın mekânsal boyutlarını ve küresel güçlerin yerelle nasıl etkileşim içine girdiğine anlamak için kurumlar ve örgütlenmenin önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, bu ögelere eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşıldığı görülmektedir. Ekonomik ve teknik sorunları algılama ve bunları çözme kapasitesi olarak tanımlanan kurumsal yoğunluk kavramının da bu eleştirilerden pay aldığı izlenmektedir (Eraydın 2002:56). Bu eleştirel yaklaşımlar, kurumlar büyümede her zaman etkili midir, kurumlar ekonomik büyümeden önce mi yoksa sonra mı gelir ya da daha açık bir ifade ile kurumsal yapılar büyümenin sebebi midir yoksa sonucu mudur? gibi soruları akla getirmekte ve kalkınma ve kurumsal yoğunluk arasındaki doğrusal ilişkiye şüphe ile yaklaşmamıza neden olmaktadır (Taylor 2005:10).

Kurumsal yoğunluk ve iktisadi büyüme sorunsalı dengesiz yerel ekonomik kalkınma ile açıklanabilir (Amin ve Thrift 1994:17). Bu konuda üç farklı yaklaşım dikkat çekmektedir. Öncelikli olarak literatürde çoğunlukla kurumların nitelikleri ve bunlar arasındaki ilişkilerden ziyade bölgedeki kurumların sayısı ve bunlar arasındaki işlemlerin sıklığı üzerinde durulmaktadır. Örneğin bir bölge de güçlü bir kurumsal yapı söz konusu olabilir. Ancak kurumlar arası ilişkilerin gelişmemiş olması, bölge politika değişimlerine etki edilmesi gibi etkenler kurumsal yoğunluğun oluşumunu olumsuz etkileyebilir. İkinci husus kurumlar ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkilerde literatürün, büyük bölümünün büyümelerinin temelinde yatan unsurun pozitif ve gözle görülebilir bir etki yarattığı sanayi odakları ve yenilikçi bölgelerin analizinin yapılmasıdır. Bu başarılı bölgelerde kurumsal çevrenin büyümenin nedeni mi yoksa sonucu mu olduğu belli değildir ve bu başarı öykülerini tüm ekonomiler için genelleştirmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Son olarak yerelliklerin global ekonomide kendilerine bir yer edinmeleri için yerel kurumsal yapılara ihtiyaç olup olmadığı ile ilgilidir. Kurumsal yerleşiklik/gömülülük (embeddedness) ve sanayi odakları literatüründe kurumsal yapıların öneminden sürekli bahsedilirken yeni kurumsal

ekonomiler ve sosyoloji literatüründe ekonomi içinde yerleşik yapılar aslında çok da önemli değildir. Fakat ekonomi politiğin çağdaş araştırmacılarından Jessop (1992) ve Stoker (1990) gibi yazarlarca ‘ulus devletin içinin boşaltılması’ (hollowing out) ya da ‘devletsizleştirme’ tezi çerçevesinde sıkça vurgulanan ve uluslar arası yönetim yapılarının yükselişi ile hem yerel hükümetler hem de yerel yönetim yapılarının ve ekonomik regülasyonun önemi artmış olabilir (Gibbs vd. 2000:106; Amin ve Thrift 1994:17)

Kurumsal kapasiteye ilişkin eleştirilere farklı açılardan yaklaşmak mümkündür. Bir kısmı önceki dönemlerde büyümeyi destekleyen kurumsal yapıların zaman içinde büyüme ve üretim alanındaki girişimler için engel oluşturması anlamında ‘*kurumsal aşırı yükleme*’ (institutional overload) ile açıklanmaktadır. Hudson (1994) İngiltere’nin kuzey doğu bölgesine ilişkin yaptığı çalışmada bölgenin başarısızlığını kurumsal aşırı yükleme (overburden) ile açıklamakta ve yerel kurumsal yapılar ve toplumsal değişme arasında kesin doğrusal bir ilişki olmadığını ve yer ve zamana göre farklılık gösterebileceğini vurgulamaktadır (Hudson 1994:212).

İlgili bir diğer eleştiri önceki dönemlerde başarılı bir gelişme için ön koşul olarak gösterilen meslek eğitimin ve finansal sistemlerin yerel üretim süreçleri açısından bir engel teşkil ettiğidir. Örneğin Rabelotti (1997) Brenta (İtalya) ayakkabı sanayi bölgesinde değişime tepkinin yerel kurumlardan geldiğini, Shmitz (1998) ise Sinos Vadisinde (Brezilya) mevcut kurumların ortaya çıkan sorunları çözümünde ve değişimi başlatmada yetersiz olduğunu iddia etmektedir. Benzer şekilde Glasmeier (1994:119-132) İsviçre saat sanayinde yaptığı çalışmada ve Baden-Württemberg örneğinde kurumsal devinimsizlik ve yerel direncin bu bölgelerde sürdürülebilir gelişme açısından engeller oluşturduğunu göstermektedir (Eraydın 2002:56). Walneberg (2002) Arjantin tabakalama endüstrisinde sürdürülebilir yerel kalkınmanın yaratılmasında yalnızca yerel kuruluşların değil aynı zamanda uluslar arası kuruluşların (Dünya Bankası, AB) etkisinin de umulanın aksine az olduğunu ortaya koymaktadır (Taylor 2005:11).

Son olarak, kurumsal yoğunluğun kalkınma üzerindeki yararını sarsan bir diğer eleştiri ampirik analizlerde kurumsal kapasitenin iktisadi büyümenin sonucu olduğu ile

ilgilidir. Henry ve Pinch (2001) yaptıkları çalışmada büyümeyi kurumsal yoğunlukla değil kurumsal zayıflıkla (institutional thinnes) açıklamakta ve bölgenin başarısını etkileyen iki önemli kurumsal yapının firmalar arası ağlar ve emek piyasasının oluşturduğu bilgi havuzu olduğunu ortaya koymaktadırlar (Taylor 2005:11). Benzer şekilde Keeble vd. (1999:331) de Cambridge bölgesinde yaptıkları çalışmada kurumsal yoğunluğun bölgenin büyümesindeki etkisinin sınırlı olduğunu ancak bu dinamik ileri teknoloji sanayi kümesinin gelecekteki başarısında etkili olabilecek yeni kurumsal düzenlemelerin söz konusu olduğunu vurgulamaktadır.

Tüm bu eleştirilere rağmen ekonomik performansı belli bölgelerde kurumsal kapasite ile doğrudan ilişkilendiren çok sayıda çalışma söz konusudur. Raco (1999:951) kurumların, yerel sosyal ve ekonomik ağların ve ilişkilerin oluşumunu sağlamak suretiyle oluşan güçlü kurumsal ilişkilerin ekonomik başarı için bir başlangıç veya önkoşul olarak görülebileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle politik teşviklerin yerel firmalar arasında ağ yapıların ve işbirlikçi düzenlemelerin oluşumuna olanak tanıyan politik ve toplumsal kurumların, kurulmasına yönelik olarak verilebileceğini ortaya koymaktadır.

2.2.2 Yerel Yerleşik Değerler ve İlişkiler ⁷

Ekonomi coğrafyasında yerel süreçlerin önemini vurgulayan yerleşiklik kavramı (Taylor 2002:303) toplumsal yapı ya da toplumsal ilişkilerin iktisadi hayatı nasıl etkilediğini araştırmaktadır (Uzzi 1997:35). Bu bağlamda iktisadi süreçler ve toplumsal ilişkilerin iç içe geçmesi, ekonominin ve toplumsal yapının birlikte bir bütün oluşturması olarak tanımlanabilir.

Karl Polanyi (1944)'nin "Büyük Dönüşüm (Great Transformation)" adlı eserine atıf yapan ve ekonomik sosyolog Granovetter (1985) çalışmasını büyük ölçüde ödünç alan bu kavramı kuramsallaştıran ekonomi coğrafyacıları işlem maliyetleri teorisi ve yığılma ekonomileri (agglomeration economies) gibi yerelin önemini vurgu yapan yaklaşımlara alternatif olarak belli bir alanda yoğunlaşan firmalar arasındaki ilişki ağlarını bölgenin iktisadi başarısı üzerindeki rolünü incelemek üzere kullanılmaktadırlar.

⁷ Embeddedness kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır

Sanayi odakları, yenilikçi çevreler, öğrenen bölge, bölgesel yenilik sistemleri gibi pek çok adla anılan bu bölgeler ile ilgili olarak yeni bölgecilik geleneğinde pek çok çalışma yerel ve bölgesel sistemlerdeki iktisadi ve sosyal ilişkileri dikkate almakta ve iktisadi birimlerin yerel yerleşikliğinin globalleşen dünyada bölgeler için kritik bir faktör olarak görünen kurumsal yoğunluğa neden olduğunu tartışmaktadır.

Yerleşiklik literatürde oldukça popüler ancak bir o kadar da karmaşık ve çok anlamlı bir kavramdır (Jessop 2001b:223) Bu nedenle yeni ekonomi coğrafyasında kavramın ne ifade ettiğinin açıklanmasından önce tarihsel evrim sürecine kısaca değinmek yararlı olacaktır.

2.2.2.1 Yerleşiklik Kavramının Evrim Süreci

Yerleşiklik kavramının tarihi evrim sürecinde üç dönüm noktasından söz edilebilir. Birincisi yerleşiklik kavramının babası olarak bilinen Karl Polanyi'nin çalışmasıdır (Hess 2004:167; Granovetter 1985:482) İkinci olarak Granovetter'in yerleşikliğin kavramsallaştırılmasına katkısıdır. Son olarak toplumsal ilişkilerin yanı sıra kültür kavramını da analize dâhil eden DiMaggio (1994) ve kavramın daha iyi anlaşılması için en bilinen sınıflandırmayı ortaya koyan DiMaggio ve Zukin'in çalışmalarından bahsedilebilir (Hess 2004:167).

Polanyi'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarında yayınlanan *Büyük Dönüşüm* adlı eserinde yerleşiklik kavramını, 19. yüzyılda başta İngiltere olmak üzere Avrupa'da kurulan ve zaman içinde tüm dünyaya yayılan, kendi kurallarına göre işleyen piyasa sistemini çözümlemek amacı ile geliştirmiştir. Ekonomiyi mübadeleye dayalı piyasa ekonomileri ve parasal amaçlardan ziyade sosyo-kültürel ilişkilerde köklenen, ortak norm ve değerler temelinde oluşan 'kurumsal olarak yerleşik ekonomiler (institutionally embedded economies)' olarak ikiye ayıran Polanyi piyasa ekonomilerini toplumun sosyo-kültürel unsurlarından tamamen ayrışık olarak tasavvur etmektedir (çözümleme için bkz Jessop 2001b:216).

İktisadi sistemler baskın niteliklerinin yanı sıra baskın olmayan, sistemin temel niteliklerinden farklılık gösteren yani katışıklık sağlayan öğeleri de içerir. Ya da içermek zorundadır. Bu katışıklıklar sistemin sürdürülebilirliğini sağlar. Öyle ki baskın

sistematik ögeler ile baskın olmayan ve katışıklık sağlayan farklı sistematik ögelerin bir arada bulunması yani kurumsal çeşitlilik sistemin anti-sistemik şoklara direnç göstererek ayakta kalmasının ön koşuludur. Örneğin kendi koşullarına göre işleyen piyasa sistemi, gerektiğinde toplumsal koruma araçlarını harekete geçiren kurumları dışladığı sürece çökmeye mahkûmdur.

Polanyi'nin görüşlerini özetleyen yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak yerleşiklik kavramını iktisadi faaliyetlerin yer aldığı dışsal bağlamı oluşturan toplumsal yapı ile birlikte ele alınması ve piyasa ekonomisini çözümlediğinden “bırakınız yapsınlar” mantığının yaratacağı istenmeyen sonuçlar yerine sosyal denetimin sağlandığı pazar ekonomisinin yerleştirilmesi olarak tanımlamak mümkündür. Daha basit bir biçimde sosyal denetimin sağlandığı iktisadi süreçler, toplumsal yapılarla iktisadi süreçlerin iç içe geçmesi, ekonomi veya toplumsal yapının birlikte bir bütün oluşturmaları anlamında toplumsal iktisadi bütünlük olarak tanımlanabilir.

Ekonomi coğrafyası literatüründe sözü edilen yerleşiklik kavramı Polanyi'nin görüşlerinin merkezinde olmamakla birlikte karşılıklılığa (reciprocity) dayalı mübadele güvene dayalı uzun dönemli ilişkileri ima etmesi bakımından ağ ilişkileri üzerine yoğunlaşan bugünkü akademik literatürle ilişkilendirilebilir. Ayrıca Polanyi'nin analizlerinde bugün üzerinde önemle durulan herhangi bir coğrafi ölçekten bahsedilmemekte, mekânın açıklayıcı gücü olmadığı görülmektedir (Hess 2004:168).

Polanyi'den sonra yerleşiklik kavramının kavramsallaştırılmasında Granovetter adından söz edilmesi gereken bir diğer isimdir. Granovetter neoklasik teoride davranış ve kurumların toplumsal ilişkilerden minimum düzeyde etkilendiği (undersocialize) varsayımı ile Talcott Parsons'un yapısal işlevselcilik (structural functionalism) teorisinin kısmi etkisi altında sosyolojideki aşırı toplumsallaşma (over socialize) yani bireyselleşimin ve aykırı davranışların toplumsal sistem açısından olumsuzluğuna dayanan yaklaşımını ortadan kaldırma çabası içindedir (Granovetter 1985:483). Kendi deyişiyle (1985:487) iktisadi birimler toplumsal yapıdan bağımsız olarak davranabilme ya da karar verme yetisine sahip olmadıkları gibi toplumsal yapıya sıkı sıkıya bağlı aşırı

toplumsallaşmış bireyler de değildir. Amaçsal eylemlerinde girişimleri somut, süregelen toplumsal ilişki ağlarında yerleşiktir.

Yerleşikliğin kavramsallaştırılmasında Granovetter Polanyi'den farkı soyut ekonomi ve toplumlardan kişilerarası ilişki ağlarına doğru bir dönüşümün yaşanmasıdır. Ve yazara göre güvene dayalı ilişkilerin yaratılmasında ve fırsatçılık (opportunizm) gibi istenilmeyen davranışları caydırmada kişisel ilişkiler ve bu tür ilişki yapılarının (networks) yani sosyal ilişki ağlarının rolü önemlidir (Granovetter 1985:490). Sosyal ilişkiler ağı bir bireyin hem grup içinde hem de diğer gruplar ve kuruluşlarla olan bütün ilişkilerini içeren ağıdır. Sosyal ilişkiler ağını oluşturan bireyler arasında düzenli ilişkiler ortak hedefler ve birbirine ait olma duygusu olmayabilir. Granovetter (1973) kent gibi büyük bir grubun içindeki ilişkiler ağının, ilişkiler ağı kümeleri olarak ayrı ayrı ve bağlantılı olarak çizilebileceğini söyler. Granovetter'a göre bu ilişkiler ağı kümeleri arasındaki bağlar genellikle arkadaşlık ilişkilerinden çok tanıdıklık ya da aşina olma gibi zayıf bağlardır. Bu zayıf ağ ilişkisi içinde olan bireyler güçlü ilişkiler ağı içerisinde olan bireylere göre daha fazla bilgiye ulaşabilirler. Sıkı örülmüş ilişkiler ağı içindeki bireyler kapalı bir döngü içinde yer aldıklarından sahip oldukları bilgiye diğer tüm bireylerde sahiptir.

Granovetter Polanyi gibi analizinde herhangi bir yerel ölçekten bahsetmemektedir. Hatta *Büyük Dönüşüm* 'de Polanyi üstü kapalı biçimde yerel olarak belli/sınırlı bir toplumdan bahsederken Granovetter böyle bir toplumsal yapıdan ya da belli bir yerellikten hiç bahsetmemektedir. Temel vurgusu sürekli sosyal ilişkilerdir ve sosyal ilişki ağlarının geniş bir kurumsal yapının bir parçası olduğu göz ardı edilir (Hess 2004:171)

Son olarak bilişsel, kültürel, yapısal ve politik olmak üzere dört farklı yerleşiklik kavramı ortaya koyan DiMaggio ve Zukin'in çalışmasından bahsetmek gerekir. Bilişsel yerleşiklik iktisadi birimlerin muhakeme yeteneğini sınırlandıran zihinsel süreçlere ilişkin düzenlemelere atıfta bulunur. Ya da kısaca iktisadi birimlerin sınırlı rasyonelitesidir. Ancak bireylerin rasyonel kararlar verememesi yalnızca bilişsel sınırlamaların sonucu değildir. İktisadi strateji ve amaçları şekillendiren ortak

uzlaşım lar ya da sosyo-kültürel değ erlerde bu sınırlamalara dâhil edilebilir. Kültürel yerleşiklik anlamında bu yaklaşım ekonomi coğrafyası açısından belli bir yerde faaliyet gösteren firmaların amaç ve kararlarında etkili sosyo kültürel değ erleri ifade eder. Ekonomi coğrafyasında üzerinde önemle durulan ve büyük ölçüde Granovetter’ın yerleşiklik anlayışı ile aynı anlama gelen yapısal yerleşiklik yerellikte, yerel ilişki ağlarında girişimcileri bir araya getiren bilgi alışverişini ve mübadeleyi kolaylaştıran ve geliştiren davranışı tanımlar. Ya da kısaca iktisadi birimler arası güvene dayalı karşılıklı ilişkileri ifade eder. Son olarak politik yerleşiklik iktisadi faaliyetlerin kurumsal (politik, yasal vb) yapısını ve iktisadi birimler ve iktisadi olmayan kurumlar arasındaki iktidar mücadelesini yansıtır (Taylor 2002:303;Hess 2004:172). DiMaggio ayrıca Polanyi’nin toplumsal yerleşiklik ya da iktisadi faaliyetlerin yer aldığı toplumsal bağlamı oluşturan kurumsal yapının varlığını kabul etmekle birlikte kültür kavramının da önemini vurgulamaktadır (Williamson 2000:596).

2.2.2.2 Ekonomi Coğrafyasında Yerleşiklik

Yerleşiklik kavramı ekonomi coğrafyasında 1990’ların ilk yarısından bu yana sıklıkla kullanılmaktadır. Bu anlamda iktisadi faaliyetlerin sosyal ve organizasyonel temelleri ve kalkınma ile çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalarda yerleşiklik kavramı orijinal kavramsallaştırmalarından ziyade yerelle ilişkili olarak tasavvur edilmektedir. Kavramı ilk defa kullanan Dicken ve Thrift’e göre (1992:287), *ticari faaliyetler, içinde bulunulan mekanın/yerelin spesifik bilişsel, kültürel, toplumsal, politik ve ekonomik niteliklerinin etkileşimini içeren, tarihsel olarak yerleşik bir süreç aracılığı ile yaratılır*. Bu ifadeler daha açık biçimde şöyle ifade edilebilir: Bir yereli diğer yerelliklerden ayıran o yöreye özgü bilgi ve beceri stoğudur. Esnafılık (ticaret) ve zanaatkârlık (üretim) temelli kuşaklar arasında aktarılan bu bilgi ve beceri stoğu (girişimcilik) ve bu stoğun çeşitli dönemlerde ülke ve dünya konjonktürüne kendini ayarlaması bu yerelin sanayileşmesinin aynı zamanda evrim sürecidir. Yerel sosyal yapıya içsel olan bu stok çeşitli dönemlerde ortaya çıkan dışsal fırsatları etkin bir şekilde yerelliğe içselleştirme yetisi göstererek bugün kalkınma literatüründe öğrenen bölge, sanayi odakları, yenilikçi çevre gibi adlarla anılan ve küresel sisteme eklemlenmeyi başaran bölgeleri oluşturmuşlardır.

Yeni bölgeciliğin etkisi ile ekonomi coğrafyasına ilişkin pek çok çalışmada yerleşikliliğin yerel mantığı olarak yerel ağlar ve yerel sosyal ilişkilerin, yerel fetişizimden kaynaklanan, önemi vurgulanmaktadır (Lewis vd 2002:441). Daha öncede belirttiğimiz gibi yerel ve bölgesel ölçeğe vurgu yapan üç temel tartışmadan bahsedilebilir: Birincisi yerel üretim sistemlerinde dışsallıkların önemi, ikincisi bölgesel kültür ve yerel kurumsal yapıların veya diğer bir ifade ile kurumsal yoğunluğun önemi, üçüncü ve son olarak iktisadi birimler arasında güvene dayalı ilişkilerin gelişimine öncülük eden yakınlığın önemidir. İlk yaklaşımın kaynağı ya da çıkış noktası Alfred Marshall'ın yerelleşme ekonomileri kapsamındaki fikirleri ile ilgilidir. Zaman içinde geliştirilen bu yaklaşım bugün yeni sanayi bölgeleri ya da sanayi odakları literatüründe geniş yer bulmaktadır (Porter 1998; Krugman 1998:8). Marshall'ın "endüstriyel atmosfer" fikri ile bağlantılı son iki yaklaşım ise yerleşiklik kavramı ile yakından ilişkilidir.

Post-Fordist ekonomilerde firmalar arası esnek ilişkiler şüphesiz oldukça önemlidir. Asimetrik bilgi, ahlaki risk, fırsatçı davranışları (opportunizm) ve iktisadi etkinliği arttırmada firmalar arası ilişkiler artık büyük ölçüde karşılıklı güvene dayalıdır (Helmsing 2001). Yerleşiklik literatürü güven yaratmak için kişisel ilişkiler ve ağ ilişkilerinin merkezi öneminden bahsetmektedir. Bu bağlamda yerel ilişki ve değerlerin önemini vurgulayan kurumsalcıların yerel yakınlığın güvene dayalı ilişkileri kolaylaştırdığını vurgulamaktadır. Çünkü coğrafi uzaklık, güvene dayalı ilişkilerin yüz yüze iletişim ve etkileşim gerektiren doğası nedeniyle sorun teşkil etmektedir (Staber 1996:156)

Karmaşık ve değişken küresel rekabet ortamında mekâna özgü örtük bilgi ve yerel ilişkiler yerelliğin başarısının sürdürülmesinde hala önemini korumasına ve pek çok çalışmada gelişme sürecinin ilk aşamalarında yerel ilişkiler ve yerel bilgi gelişme için önem taşımasına rağmen, sonraki aşamalarda bölgenin yeni bilgi kaynakları yaratmazsa yenilikçi kapasitesini ve başarı düzeyini yitirdiği gözlenmektedir. İçsel gelişmenin önemli altyapısı olan yerel ağlar köklü değişimler yapabilmek, yarışabilir ve yenilikçi olabilmek için yetersiz kalmaktadır. Küresel koşullar ve teknolojik gelişmeler bilgi ve öğrenme süreçlerine dayalı çok daha dinamik bir sistemi gerektirmekte ve

bölgeleri daha açık sistemlere ve küresel ağlara eklemlenmeye zorlamaktadır. Bu koşullarda bir yerelin rekabet gücünü koruması ve geliştirebilmesi için yerele gömülü ilişkileri kadar diğer yerelliklerin bilgisine ve bilimsel bilgiye erişmekte önem kazanmaktadır. Bu nedenle yerel bilgi birikimine ve bölgesel ağlara gömülü kalmanın yarattığı olumsuzluklara karşı global ağların önemi de ortaya çıkmaktadır.

Ağ ilişkileri, toplumsal ve yerel ilişkilerin yerleşikliğini bir araya getiren ve aynı anda inceleyen bir çalışma Hsu ve Saxenian (2000) tarafından Silikon vadisinde Tayvan ticari ağları için yapılmıştır. Söz konusu çalışma bölgesel, bölgeler arası ve küresel ağların bölge ve ağ içindeki aktörlerin performansı ve gelişiminde kritik bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Ağların temelini oluşturan toplumsal ve yerel ilişki ve değerlerin yarattığı olumsuzluk bu başarıya katkıda bulunan en önemli faktördür. Tayvan'daki girişimciler bir taraftan yerel ticari ağ içinde aktif biçimde faaliyet gösterirken ayrıca toplumsal yerleşikliliğin bir göstergesi olarak Tayvan toplumu ile de güçlü ilişkiler sürdürmektedirler. Globalleşme bu nedenle yalnızca piyasa işlemlerine dayalı bir ayrışma süreci değildir. Ayrıca çeşitli ve ilişkili coğrafi ölçeklerde güvene dayalı ilişkilerin yaratıldığı ve sürdürüldüğü küresel ağların oluşum sürecidir (Hsu ve Saxenian 2000:2003-2004).

Tüm bu tartışmalar dikkate alındığında yerleşiklik asıl olarak hem iktisadi hem de iktisadi olmayan birimler arasındaki sosyal ilişkileri işaret eden ve iktisadi eylemleri toplumsal ilişkilere dayandıran bir olgu olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu bağlamda üç tür yerleşiklikten söz edilebilir:

Toplumsal yerleşiklik, bireyin ait olduğu toplumun özelliklerine atıfta bulunur. Veya biyolojik bir metafor kullanarak bireylerin veya grupların ait olduğu toplumda ve o toplumun dışında davranışlarını etkileyen ve şekillendiren genetik bir şifredir. Bu yerleşiklik tanımı Polanyi'nin büyük dönüşümde bahsettiği toplumsal iktisadi bütünlük kavramı ile büyük ölçüde eşanlamlıdır. Her ne kadar Polanyi açık biçimde kültürel yerleşiklikten bahsetmese de analizinde bireylerin hem bulundukları mekânda hem de bu mekânın dışında davranışlarını etkileyen sosyal ilişkiler ve kültürel etkiye (cultural imprint) de vurgu yapması bakımından bir referans noktası olarak kabul edilebilir (Hess

2004:176). Toplumsal yerleşikliği aynı zamanda bireylerin davranışlarını etkileyen tamamen de olmasa belirleyen kurumsal ve düzenleyici yapılar olarak da tanımlamak mümkündür. Örneğin bireylerin rasyonel karar vermesini engelleyen bilişsel algılar gibi.

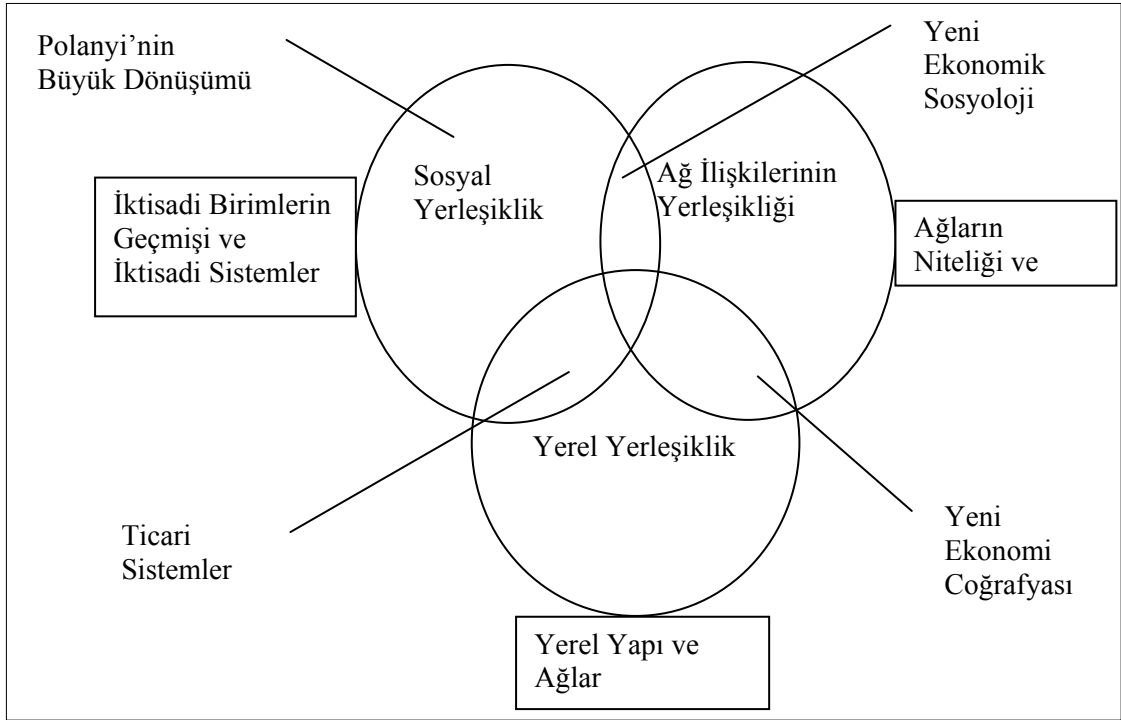
Ağ ilişkilerinin yerleşikliği birey ya da grupların ait oldukları ülke veya yerel dikkate alınmaksızın dâhil oldukları ağı ve bu ağların bu birim ve grupların kimlikleri, çıkarları, kapasiteleri ve eylemleri üzerinde değişen etkilerini tanımlamaktadır. Bu ilişkilerin hem formel olarak hem de enformel olarak sürekliliği ve istikrarı yerel kalkınma açısından önemlidir. Ağ ilişkilerinin yerleşikliğinin iki boyutundan söz edilebilir. Birincisi firmaların veya bireylerin diğer birey veya firmalarla olan ilişkilerine atıf yapmaktadır (relational aspect of the network embeddednes). İkinci boyutu belli mal veya hizmetlerin üretiminde, ticari birimlerin yanı sıra ayrıca devlete ait kuruluşlar ve devlete ait olmayan organizasyonlar gibi ticari olmayan öğeleri de içeren daha geniş bir kurumsal ağın varlığına işaret eder (structural aspect of the network embeddednes).

Ağ yerleşikliği, ağ ilişkilerine dahil olan birimler arasında başarılı ve istikrarlı ilişkiler için önemli bir unsur olan güvenin, yaratılması süreci olarak da tanımlanabilir. Eraydın (2002:10) ağ ilişkilerini rekabetten paylaşım kavramına geçişin bir aracı olduğunu düşünmektedir. Aynı üretim ve iletişim ağının içinde olmak bilgiye ulaşma ve paylaşma olanağı sağlamaktadır. Bilginin paylaşılması bu ilişkilerde önemli iken aynı zamanda birlikte planlama, birlikte üretme ve birlikte karar alma sürecinin gerçekleşmesi söz konusu olmaktadır.

Yerel yerleşiklik, iktisadi birimlerin ait olduğu yerel veya bölgeye vurgu yapar. İktisadi birimler bu yapı içinde yerleşiktir, bu yapı tarafından kısıtlanır ve ekonomik faaliyetler ve sosyal dinamikler bu yapı içinde var olur. Söz konusu kavram üzerinde özellikle yenilikçi çevre (innovative milieu) yaklaşımı durmaktadır. ‘Çevre (milieu)’ firmaların, kurumların ve işgücünün etkileşimi sonucu oluşan sosyo-ekonomik alanı ifade eder. Bu bölgenin, kendi ekonomik ve teknik problemlerini ortaya çıkaran ve bu problemlere kendi kendine çözüm getiren bir yapısı söz konusudur. Emeğin mobilitesi, müşteri-satıcı ilişkileri ve dayanışma aracılığı ile enformel bilgi alışverişlerinin ortaya

çıktığı böyle bir yapı yenilik sürecinde yaparak öğrenme, kullanarak öğrenme ve etkileşimle öğrenme aracılığı ile öğrenme sürecini desteklemektedir (Tödtling 1994:73).

Ticari nitelikte olmayan bağımlılıklar, güvene dayalı ilişkiler ve bölgesel olarak kodlanmış bilgilerin devinimi aracılığı ile ortaya çıkan yenilikçi atmosferin bir bileşimi olarak yerel gömülülüğün iktisadi büyüme ve kalkınmaya ilişkin sosyo-mekansal çalışmalarda uzunca bir süredir ön plana çıkarılmakta ve vurgulanmaktadır.

Kaynak: Hess 2004:176

Şekil 2.1 Temel Yerleşiklikler

Bu üç yerleşiklik türü, birbiri ile yakından ilişkilidir ve sosyo-ekonomik faaliyetlerin hem zaman hem de mekân boyutunu aynı anda analize katarak statik bir analiz yerine dinamik bir analiz yapma imkânı sağlamaktadır. Dolayısı ile yer ve zamanı dikkate alan bir kavramsallaştırma için birimler ve toplumsal yapıyı dikkate alan statik bir yaklaşım yerine bu önerilen üç yerleşiklik türünün zaman içindeki gelişimi ve farklı yerel ölçeklerde ağların oluşumundaki değişimler dikkate alınmalıdır.

2.2.3.Yığılma Eğilimleri ve Ticari Nitelikte Olmayan Bağımlılıklar

İktisadi faaliyetlerin belli bir coğrafi alanda toplanmasına yığılma (agglomeration) ve bu yığılma sonucu ortaya çıkan etkilere yığılma ekonomileri (agglomeration economies) denir. İçsel bağlantılı bir ekonomide mal ve hizmet üretimlerinin mekânsal yakınlığından sağlanan yararlar olan yığılma ekonomileri alansal yapının etkinliğini arttırmakta ve yenilikçiliği arttırarak büyümeyi hızlandırmaktadır. Yığılma ekonomileri kaynağını, alan ekonomilerinin ve ölçek ekonomilerinin artmasına neden olan coğrafi bir alanda firmalar, kurumlar ve altyapı arasındaki bağlantılar aracılığı ile oluşan süreçlerden alır (Malmberg ve Maskell 1997:31).

İktisadi faaliyetlerin alanda yığılmasının nedenleri üç temel farklı düşünce okulunun düşünceleri ile açıklanabilir. Birincisi endüstriyel yığılmanın ortaya çıkmasında yol bağımlılık ve kümülatif nedenselliğe odaklanır. Hirschman, Myrdal, Pred, Ullman gibi yazarlarca daha önce vurgulanan bu yaklaşımın günümüz en önemli temsilcisi Krugman'dır. Krugman'a (1991) göre yığılma sürecini belirleyen kümülatif kuruluş yeri seçimleri, endüstrinin uzun dönem coğrafi yapısını etkileyen tarihi tesadüflerden kaynaklanabilir. Daha açık bir deyişle herhangi bir alanda faaliyetlerin yığılmasının rastlantısal nedenlerle ilgili olabilir ve eğer merkezci güçler merkezkaç güçlerden daha baskın bir nitelikte ise yani net etki merkezci güçlerin lehine ise söz konusu alan yığılma merkezi haline gelir (Malmberg ve Maskell 1997:32; Krugman 1992:80; Krugman 1998:8)

Krugman'ın alanda yığılma ile ilgili olarak vurguladığı merkezci güçler ya da diğer bir ifade ile yığılmanın pozitif etkileri Marshall'ın yerelleşme ekonomilerine (localization economies) atıfta bulunur. Yığılma literatürü de aslında Marshall'ın bu yerelleşme ekonomileri ile başlar. Buna göre firmaların belli bir coğrafi alanda yığılması veya kümelenmesi uzmanlaşmış işgücü havuzu oluşturmakta, üretimi için gerekli girdi ve hizmetleri sağlamak ve bilginin yayılımını kolaylaştırmaktadır. Merkezkaç güçlerle Krugman'ın ifade ettiği şey yığılmanın belli bir aşamadan sonra olumsuz etkiler yaratabilmesi ile ilgilidir ve devinimsiz üretim faktörleri, toprak rantları ve pür negatif ekonomiler olarak üç grupta toplanabilir (Krugman 1998:8-9).

İkinci önemli düşünce okulu işlem maliyetleri yaklaşımı ile Kaliforniya Okuludur. Sanayi odakları, esnek üretim sistemleri, toplumsal düzenleme ve yerel toplumsal dinamikler literatürüne ait fikirleri bir araya getiren ve yeni endüstriyel alanlar olarak adlandırılan bu literatürün öncülerinden Storper ve Scott'e göre üretim sistemlerinde ayrışma firmaların işlem maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Esnek üretim sistemlerinin etkinliğini iktisadi faaliyetlerin alanda yığılmasına bağlayan bu yaklaşımda yığılma sössüz bilgi ve güvenin önemli olduğu belirli tür bazı işlemlerin minimizasyonunun sonucudur. Ancak üretim faaliyetlerinin basit biçimde belli bir coğrafi alanda yığılmasının ötesinde bu sistem ayrıca: a)firmalar arası işlemlerin koordinasyonuna b) yerel emek piyasasının organizasyonu ve işgücünün toplumsal olarak yeniden üretimine c)toplumsal yapı ve toplumsal yeniden üretim dinamiklerine ortam hazırlayan bir toplumsal düzenleme sistemidir (Newlands 2003:523; Moulaert ve Sekia 2002:292).

Kuruluşların aynı mekânda kümeleşmesini coğrafi uzaklıklardan doğan işlem maliyetlerini azaltma arayışına bağlayan ve bu nedenle kuruluşlar arasındaki ilişkileri “ticarete konu karşılıklı bağımlılıklar” (yerel girdi-çıktı ilişkileri) ile sınırlı tutan bu düşünce okuluna karşın, kümelerin kalıcılığını yayılan teknolojik dışsallık, emek pazarları, yerel konvansiyonlar, normlar ve değerler, kamu kurumları gibi yerel karakterli “ticarete konu olmayan karşılıklı bağımlılıklar” ile açıklanmasından sonra “bölge” kapitalist gelişme açısından yeni bir teorik konum kazanmış ve sosyal, beşeri ve kollektif karakterli “örtük bilgi” ile başlayan bölgesel sistem çözümlemesi küreselleşme ve yerelleşmeyi birlikte içeren bir modele doğru evrilmeye başlamıştır. Toplumsal ve iktisadi birimler arası ilişki ağlarının sosyal unsurlarını ortaya çıkaran bu yaklaşım ticari olmayan öğelerin ekonomik başarı sağlamadaki önemini vurgular. Bu bağlamda eylemler içinde içselleşmiş bilgi –söszüz bilgi- yüz yüze gerçekleşen mübadeleler, yerel kuruluşlar, yerelliğe ait alışkanlıklar ve normlar iktisadi birimler arası yerel etkileşim ve iletişim gelenekleri vb unsurlar güvene dayalı ilişki ağlarının oluşmasına neden olacaktır (Amin 1998:6-7).

Üçüncü ve son yaklaşım evrimci ve kurumsal iktisat bağlamında yığılmaların pür ekonomik nedenlerinden çok yukarıda “ticari nitelikte olmayan bağımlılıklar”

kapsamında bahsedilen sosyo-kültürel ve sosyo-mekânsal nedenlerinin açıklanması ile ilgilidir ve endüstrilerin belli bir alanda yığılmasının sürdürülebilirliği öğrenme, yaratıcılık ve yenilikçiliği arttırma yeteneklerine bağlıdır. Yerel toplumun bu yaklaşımdaki önemi, yerel endüstriye daha fazla dinamizm kazandıracak yerel veya bölgesel bir “çevre” aracılığı ile yeni yöntemler yaratmasından ileri gelir. Burada sözü edilen çevre yalnızca endüstriyel yapı ve işbirlikçi organizasyonlarla ilişkili nitelikleri içermez, ayrıca sosyal, kültürel, kurumsal faktörler de yerel çevre kapsamındadır. Böyle bir ortamda ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve kurumsal birimler arası etkileşim, değişen rekabet şartlarında ilgili birimlerin davranışlarını değiştirme ve yeni yol/yöntemler geliştirme yeteneğini arttıracaktır (Malmberg ve Maskell 1997:33)

Çağdaş kapitalizmin bugün ulaştığı seviyede, bu yaklaşım rekabetin doğasını anlamada oldukça yararlıdır. Standart iktisat teorisi, rekabeti belli bir faktör fiyat düzeyinde bir firmanın karşılaştırmalı üstünlüğünü maksimize eden bir üretim imkanı dahilinde bir kuruluş yeri olarak kavramsallaştırmaktadır. Rekabet monopol rantlarının minimizasyonu veya yokluğu ile nitelendirilen bir durumdur. Aksine Avusturya Okulu, kurumsal ve evrimci ekonomiler rekabeti, sürekli teknolojik değişimin tetiklediği bir iktisadi değişim süreci olarak görmektedir (Newlands 2003:525).

2.2.4.Yönetişim

Yönetişim (governance) kavramının kuramsal altyapısı yeni kurumsal iktisadın işlem maliyetleri iktisadına dayandırılabilir. Yeni kurumsal iktisadın ve ayrıca işlem maliyetleri iktisadının ortaya çıkışı Coase’un (1937) ‘Firmanın Doğası’ - The Nature of the Firm- adlı makalesi ile başlar. Williamson, Klein, Crowford, Alchian, Grossman, Hart ve Moore gibi iktisatçılarca genişletilen ve geliştirilen (Klein 1999:11) bu yaklaşıma göre bir mal veya hizmeti elde etmenin fiyatı dışındaki tüm masraflar işlem maliyetleridir ve bu maliyetler iktisadi etkinliğin temel belirleyicilerindendir. Dolayısıyla etkinliği artırmanın yolu bu maliyetleri azaltmaktan geçer.

Firmayı, girdileri çıktılara dönüştüren bir üretim fonksiyonu olarak tanımlamak yerine piyasa ile birlikte alternatif iki yönetim biçimi olarak tanımlayan Coase (1937) bu ikisi arasındaki seçimi de işlem maliyetleri arasındaki farklılığa dayandırmaktadır (Williamson 1999:1088). Coase’un firmayı yalnızca bir üretim birimi olarak değil de

serbest piyasa mekanizmasının yerini alarak, bir yönetim birimi haline getiren nedir? sorunun cevabı Coase'un makalesinde açıkça ortaya konmaktadır. Eğer üretim maliyetlerine ek olarak piyasayı kullanmanın da maliyeti varsa (ki bunlar işlem maliyetleridir) firmalar organizasyonel birimler olarak bu maliyetleri mümkün olduğunca azaltma ihtiyacı nedeni ile vardır. Daha açık bir ifade ile piyasa mübadeleleri sonucu oluşan işlem maliyetlerinin içselleştirilmesi firmaların var oluş nedenidir ve buradaki üstü kapalı varsayım, işlem maliyetlerini azaltabilen firmaların yaşama ve başarı şanslarını arttıracaktır (Özçelik 2006:89).

North ve Wallis (1994) Coase'un bu yaklaşımının veri teknoloji altında işlem maliyetlerini azaltacak kurumlar tercih edilebilir biçiminde dönüştürülebileceğini ileri sürmektedirler (Demir 1996:211) Ancak bu önerme farklı bir soruyu daha gündeme getirmektedir. Piyasa karşısında firmaların varlık nedeni işlem maliyetlerini azaltmak ise eğer piyasa dışı mübadele karşısında piyasa niçin vardır? Yeni kurumsal iktisadın geliştirdiği çerçevede olay şöyle özetlenebilir: İşlem maliyetlerinin minimum düzeye indirilmesi için en elverişli yapı firmadır. Ancak firmanın piyasayı tamamıyla ortadan kaldırarak tüm mübadele ilişkilerini bünyesinde barındırması imkânsızdır. Çünkü firmanın büyüme olanakları sınırlıdır ve firma büyüdükçe gittikçe karmaşıklaşan işletme ve eşgüdüm maliyetleri ile karşılaşır. Ölçeğe göre azalan getiri olarak bu durum tüm işlem maliyetlerinin firma tarafından tamamı ile içselleştirilmesini/minimize edilmesini engeller. Yani firma piyasaya göre daha etkin olsa da piyasanın kurumsal değişim ortamı olarak varlığını sürdürmesi kaçınılmazdır. Aynı durum piyasa dışı kurumlar içinde geçerlidir. Piyasa dışı kurumları konumuz çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşlarının oluşturduğu devlet veya hiyerarşi olduğunu kabul edersek yönetim kavramı piyasa ve hiyerarşi arasındaki hibrid yapılardır (Klein 1999:23).

Devlet ve piyasanın uğradığı başarısızlıklar karşısında geliştirilen üçüncü bir yol olarak yönetim kamu ve özel sektöre ait kuruluşlar, sendikalar, gönüllü kuruluşlar,...vb çok sayıda kuruma ait çok sayıda birimin katılımı ve bunlar arası etkileşim sonucu oluşan işbirlikçi yönetimi ifade eder (Leibovitz 2003:2613).

Teorik temelleri kurumsal ekonomilerin yanı sıra uluslar arası ilişkiler, örgütlenme, kalkınma, siyasal bilimler ve kamu yönetimi gibi farklı dallardan

etkilendiği için yönetim kavramına ilişkin literatür eklektik nitelikte ve göreceli olarak dağınıktır (Stoker 1998:18). Buna bağlı olarak yönetim kavramına ilişkin literatürde çok sayıda tanıma rastlanabilir. Birbiri ile ilişkili faaliyetlerin farklı düzenleme biçimleri (Jessop 1998:29), yeni bir kamu yönetimi biçimi (Osborne ve Gaebler 1992), birbirinden bağımsız birimler arasında sürekli ve belli düzeylerde etkileşim (Messner ve Meyer-Stamer 2000:3), kendi kendini düzenleyen birimler arası etkileşim (Jessop 1998:29), devletsiz yönetim yada minimum devlet bu tanımlardan yalnızca birkaçıdır. Stoker (1998:18) bu tartışmalar ışığında yönetim kavramına ilişkin beş temel önerme ortaya koymaktadır:

-Yalnızca devlete ait kurumlar ve birimlerin ötesinde ilgili diğer kurum ve birimlerin katılımı,

-Toplumsal ve ekonomik meselelerin çözümünde sınır ve sorumlulukların belirsizliği,

-Kollektif eylemlerde ilgili kurumlar arası ilişkilerde bağımlılık,

-Birbirinden bağımsız birimlerin kendi kendini yönetim ağları,

-Devlet güç ve yetkisine bağlı olmadan faaliyet gösterebilme yeteneği.

Yönetim kapsamında yer alan birimleri yönlendiren temel kurumlar ve ilgili birimlerin, amaçlarına ulaşmak için faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri ortamı sağlayacak bazı koşullar başarılı bir örgütlenme veya kendiliğinden gelişen bir sistem ile yaratılabilir. Jessop(1998) bu bağlamda üç yönetim biçimi tanımlamaktadır. Birinci ve en basit yönetim biçimi birbirleri ile ilişkilerini tanıdık olma üzerine kuran bireyler arasındaki ilişkilerin seçici biçimde formalize edilmesinden kaynaklanır. Her bireyin kendisini temsil ettiği ve ayrıca ait oldukları kurumlarda söz sahibi olduğu bu tür yönetimde oluşturulan işbirlikleri belli bir amaca yöneliktir ve ilgili birimler ortak bir toplumsal beklenti içindedir. İkinci yönetim biçimi bağımsız kurumlar arasında ortak bir sonuca ve karşılıklı çıkara dayanan düzenleme ve koordinasyon biçimidir. Bireylerin kendi güçlerinin ötesinde yarar bekledikleri bu yönetim biçiminde bireyler arasındaki sinerji etkisi ve kurumlar arası kapasiteleri oluşması önemlidir. Son yönetim biçimi karşılıklı anlaşmaya ve değişik kurumların birlikte evrimine dayanmaktadır. Bu

durumda ilişkiler yalnızca karşılıklı çıkara dayalı olmayıp fikir birliğine varılan konuları gerçekleştirmek için farklı yolların, kurumlar arası düzenlemelerin ve sürekli olarak değişen dış dünyaya yanıt verebilmek için gerekli eylemlerin tanımlanması şeklinde gelişmektedir (Eraydın 2002:40). Bu bağlamda yeni ekonomi coğrafyasında yerellikleri farklı nitelikteki ağların yardımıyla eşgüdümün sağlandığı, ortaklıkların kurulduğu ve fırsatların en çoğa çıkarıldığı alanlar olarak tanımlamak mümkündür (Eraydın 2002:40).

Küresel ve yerel ölçekte yönetim ve kurumsallaşma süreçlerinin kesişim noktasında yer alan yönetim bu farklı tanımlamalar aracılığıyla, ilgili birimlerin birlikte yönetim süreçlerini yürüttüğü ve denetlediği bir yönetim biçimi olarak da tanımlanabilir. Ekonomik ve toplumsal örgütlenme ile birlikte kurumsal örgütlenmeyi de bir arada ele alan yönetim kavramı birimlerin karar alma süreçlerini içeren, işbölümünü sağlamlaştıran bir araç olarak kavramsallaştırılabilir. Bu haliyle yönetim bir kurumdur ve politikaların uygulanmasında bir araçtır (Kayasü 2006:283). Veya çok daha basit bir ifade ile merkezi ve tek elden bir karar alma sürecinden çok sayıda birimin dâhil olduğu bir karar alma sürecine geçiştir.

Hirst (1994) yönetişimin (birlikte yönetim) kurumsal temellerini üç temel ifade ile açıklamaktadır (Leibovitz 2003:2616) :

Birincisi yönetişim sürecinin devamlılığını sağlayan en önemli organizasyonlar olarak kendi kendine yönetim birliklerinin önemidir. Kendi kendine yönetim, yerellikler temel alındığında yerel birimler ve onların oluşturduğu kurumların kendi kendini besleyen bir gelişme sürecinin temel unsurları olduğu yönetim tarzı olarak tanımlanabilir. Bu gelişme süreci yerel kapasiteden kaynaklandığı ve yerel ağlarla kolaylaştırılıp desteklendiği için merkezi ve yerel hükümetlerin işbirliğine dayanan bir süreçten farklı olmaktadır. Kendini yönetim ağlarında farklı yerel birimler yer almaktadır. Dolayısı ile böyle bir ilişki sisteminde değişik ilişki ağlarıyla birbirine bağlı temel birimlerin yanı sıra kolaylaştırıcı rol üstlenen farklı formel ve enformel kurumlarda yer alır.

İkinci kurumsal temel, federalleşme ve devletin yetkilerinin merkezden yerele aktarılması yani yerinden yönetimdir. Amaç katılımı, işbirliğini ve duyarlılığı

kolaylaştırmak/sağlamak amacı ile en küçük olası yerel ve fonksiyonel birim beraberinde yönetimi yeniden yapılandırmaktır.

Devletin yeniden organizasyonu üç temel yeniden yapılanma sürecini bünyesinde barındırır. Birincisi, ulus devlet idaresinden çıkarma ya da uluslaşsızlaşma (denationalization of the state), yerel ve/veya bölgesel ölçeğin yönetişimde artan rolünü vurgulamakla birlikte aslında beraberinde ulus devlet gücünün kaybı anlamına gelmemektedir. Bu devlet faaliyetlerinin içinin boşaltılması (hollowing out) tezi diğer yeniden yapılanma süreçlerinin yalnızca bir parçasıdır. Politik sistemin devletsizleşmesi veya kısaca devletsizleşme (destatization of political system) ve politik rejimlerin uluslar arasılaştırılması veya kısaca uluslar arasılaştırma (internationalization of policy regime) olarak adlandırılan bu süreçler yerel ve bölgesel yönetişimde anahtar diğer unsurlardır. Bu iki süreçten birincisi devlet tarafından doğrudan yönetim ve sosyal ve ekonomik projelere doğrudan devlet desteğinde göreceli bir azalış ile birlikte yönetimden yönetişime geçiş şeklinde bir dönüşüme atıfta bulunur. Diğer devlete ait birimlerin politika arenası ve uluslar arası bağlamda büyüyen önemini vurgulamaktadır. Bu üç süreç bir ekonominin yalnızca iç performansının değil ayrıca uluslararası rekabet gücünün önemini varsayan bir dönüşümü işaret etmektedir (Gibbs vd. 2000:105).

Yerel kurumsal yapının genişletilmesi ve harekete geçirilmesi bu bağlamda en önemli politika eylemi olarak görülmektedir. Etkin bir bölge inşa edilmesi, bağımsız bir politik iktidarın ve yerel kapasitenin seferber edilmesine bağlıdır. AB’de bu varsayım ‘Avrupa Bölgeleri’ söyleminin merkezinde yer almaktadır ve politikaları bu bağlamda bölgeleri teşvik edip, bölgesel politikaların desentralizasyonuna yol açarak bölgelere kendi gelecekleri ve refahlarını belirleme de daha fazla sorumluluk verme yönündedir. Bunun iktisadi kalkınma ile ilişkisi, karar alma ve alınan kararların uygulanmasını kolaylaştıran yerel politik yetki/iktidarın, bölgeye kendi ekonomik gelişme yörüngesini yaratma ve sürdürme imkanı sağlaması ile ilgilidir (Amin 1999:14)

Ancak kurumsal yaklaşım basit bir biçimde bölgesel politik bağımsızlığın sağlanması değildir. Aynı zamanda ve belki de daha önemlisi kararları kimin ve nasıl alacağıdır. Bu bağlamda devlet ve devlete ait olmayan kurumlarca önemli ölçüde genişleyen politika arenasında demokratik ve etkileşim halinde bir çoğunluk bölgesel

yönetişimin önemli bir unsuru haline gelmektedir (Amin 1999:14). Böyle bir gelişme sürecinde devlete yüklenen yeni rol ise arabulucu, kolaylaştırıcı veya katalizör olarak ve emredici işlevi dışlanarak tanımlanmaktadır. Kısacası yönetimden yönetime geçişteki en önemli değişme merkezi hükümet kurumlarına daha az bağımlılık ve kamu-özel işbirliğinin öne çıkmasıdır (Eraydın 2002:41).

Üçüncü ve son kurumsal unsur yöneten ve yönetilenler arasında sürekli iletişimidir. Yönetişim yöneten ve yönetilenler arasında sürekli bilgi akışını teşvik etmeli ve ilgili tüm birimlerin görüşünün dikkate alındığı ve toplumda dengeli bir uygulamayı sağlayan bir yönetim biçimi olmalıdır.

Yönetişim, ayrıca norm ve düzen sistemleri ile kolektif eylemlerin sosyal koordinasyonu ve ortak meselelerin çok yolla ve çok sayıda birim tarafından yönetilmesidir. Bunun için çatışan ve farklı çıkarların barındırılması ve işbirlikçi eyleme dönüştürülmesi gerekir. Dolayısıyla sosyal sermaye farklı kategorilerdeki önemine paralel olarak yönetim nesnesi haline gelmektedir. Hükümetler bu sürecin kurumsallaşmış aktörleridir. Politika yapımında yetkinliğinin bulunması işlenebilir bilgi ile birlikte kamusal ve özel kurumların yönetim yeteneklerini belirler. Yönetişimin bu anlamda işlerlik kazanması ağlar, pazarlık -uyuşma- ve çıkar koalisyonlarının politika yapımında kullanılması ile mümkündür. Dolayısı ile yönetişimde baskın aktör yoktur, farklı kurumların birlikteliği vardır. Köprü kuran sosyal sermaye de yönetişimin ana unsuru haline gelmektedir (Dulupçu 2006:245). Sosyal sermaye, ağlar, normlar ve güven gibi karşılıklı yarar için işbirliği ve koordinasyonu kolaylaştıran sosyal organizasyon türlerine atıfta bulunmaktadır. Fiziksel sermaye ve insan sermayesine yapılan yatırımların yararını arttıran ve dünya genelinde ekonomik kalkınmada önemli bir öge olarak karşımıza çıkan sosyal sermaye, iktisadi regülasyon ve yönetişimin de ana unsurudur.

Yerel ve bölgesel düzeyde yönetim iktisadi yapılanma ve toplumsal uzlaşma stratejileri açısından en uygun yönetim biçimi olarak görülmektedir. Yerelliğe bağlılıkta yüceltilen görüş, yerel yakınlığın ve yerel bütünleşmenin iktisadi performansta önemli bir rol oynadığıdır. Merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir

bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla kalkınma ajansı oluşumu işbirlikçi bir yapıyı güçlendirebilecek bir yönetim mekanizması örneğidir. Hirst'e göre bu firmalar, çalışanlar ve hükümet arasında görüşme, tartışma, ve işbirliğini kolaylaştırır. İktisadi birimler arasında işbirliğinin zayıf bir biçimde geliştiği rekabetin düzenlenmediği bölgeler pek çok problemle yüz yüze gelmekte ve ortaya çıkan bu problemler uzun süreli olmaktadır. Yarışabilir piyasaların hâkim olduğu bir dünya da kendilerine etkin düzenleme ve koordinasyon hizmeti sağlanan rakiplerle karşı karşıya gelen bu bölgeler oldukça kırılgan yapıdadır (Stoper ve Scott 1992:22). Diğer bir ifade ile bölgesel üretim sistemlerinin gücü ve yaşayabilirliği işbirliği ve destekleyici kuruluşların varlığı ve bunlarla etkileşime bağlıdır. Koordinasyon problemleri, belirsizlik, bilgi asimetrisi, ahlaki risk ve fırsatçı davranışlar gibi problemlerin üstesinden gelebilen sistemler sahip oldukları uyum kapasiteleri ile büyüme eğilimlerini sürdürürler. Dolayısı ile firmaların hem diğer firmalarla hem de bölgesel ve kamu kuruluşları ile arasında yeni yönetim biçimlerine ihtiyaç vardır (Helmsing 2001:295).

Farklı niteliklere sahip bölgelerin yönetim nitelikleri de farklılaşmaktadır. Genel de geleneksel sektörlerdeki birimlerin birlikteliğine dayanan sanayi bölgelerinde yerel üretim örgütlenmeleri ve toplumdaki değişik birimler arasındaki yerelleşmiş ilişkiler ön plana çıkarken, ileri sanayi bölgelerinde yerel buluşçuluğa dayalı üretim ile iletişim ve bilgi ağları bu bölgelerin gelişme potansiyelini tanımlamaktadır. Öte yandan az gelişmiş ülkelerde uydu şeklinde gelişen sanayi bölgelerinde ve öncü sanayi birimlerine dayalı olarak gelişen sanayi bölgelerine ilişkin yazın devletin gelişme sürecindeki önemini vurgulamaktadır. Ancak bu yerel sanayi yığılmaları daha karmaşık yapılara dönüştüğünde yerel kurum ve kuruluşların ağırlık kazandığı görülmektedir (Eraydın 2002:41).

2.2.5. Ağlar ve Ağ Dışsallıkları

Ağlar, hem bir yönetim yapısı, hem de karşılıklı yarar sağlayan ve sinerjik etki yaratan uyumlu davranış ile birbirine bağımlı birimler ve organizasyonlar aracılığı ile oluşan bir sosyalleşme sürecidir (Yeung 2000:302).

Bir yönetim yapısı olarak ağların ortaya çıkışı, hızla değişen piyasa koşullarına hiyerarşik örgütlenme modelinin uyum sağlayamamış olmasından kaynaklanır. Bu

yerini firmalar arasında yatay ilişkilerin egemen olduğu yeni ve rekabetçi üretim biçimlerine bırakmıştır. Bu yeni model bir yandan maliyet ve riskleri paylaşıırken, diğer yandan hızla değişen yeni bilgiye ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Yeni organizasyonel gereksinimler ve teknolojik değişim küresel ekonomideki rekabetin temelini karşılıklı ilişkilerin gözetildiği ağların oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyalleşme (socialization) kavramı kolektif düzeyde toplumun tek tek öğelerinin basit bir toplamını olmanın ötesinde toplumun kendi kendini inşa etme sürecidir. Bu bağlamda ağlar toplumsallaşma sürecini temsil eden modellerden birisidir. Ağ, bireyler ve yerel faaliyetler sistemi arasında, ara bir düzeyde yerleşiktir. Bu nedenle sosyalleşmiş ağlar (socialization networks) yerel sistemi şekillendiren yapıları oluşturur (Conti 1994:121). Bu bağlamda:

- Yerel ve ağ ilişkilerinin eşanlı varlığı, iletişimi ve etkileşimi kolaylaştırır.
- Yerel/bölgesel kimlik sembolik sosyalleşme oluşturan bir unsurdur.
- Son olarak yerel, farklı kurumlara ve organizasyonlara ait birimlerin harekete geçirilmesine ve ilişkilerine izin verir.

Yerel, ağları asla doğrudan yaratmaz. Ancak toplumsal olarak birbirine yakın olan birimler arasında ilişkilerin oluşumunu destekler. Toplumsal varlıkların iki temel kategorisi olarak bireyler ve kurumlardan ikincisi yani kurumlar formel olarak çeşitli ağlarda yer alırlar ve bu bunlar arasındaki ayrışmayı azaltır. Ayrıca bu yerel toplumsal uygulamalara bağlanan toplumsal iktisadi birimlerin, özerkliğini kaybetmesi de önemli bir diğer husustur.

Ağlar daha teknik bir biçimde aktörlerin, kaynakların ve faaliyetlerin bir arada toplandığı sistemlerdir. Ağ yapıların varlığı ticari işlem maliyetlerinin azaltılmasından çok tarafların stratejik çıkarlarına uygun teknolojik ve diğer tamamlayıcı unsurların (kaynakların ve yeteneklerin) sağladığı sinerjik etkilerle açıklanır. Kuruluşların planlı biçimde desteklendiği etkileşimli bir yönetim modeli olan ağ yapı içinde, özellikle değer zincirinin aynı aşamasında yer alıp, benzer yetenekleri ve becerileri birleştiren kuruluşlar arasındaki “yatay işbirlikleri” önem kazanmaktadır. Aslında rakip olabilen bu kuruluşlar, ağ yapı dışındaki rakiplerine stratejik üstünlük sağlamak amacıyla

aralarındaki “esnek bağların gücü” sayesinde etkileşimin, öğrenmenin ve yenilikçiliğin uygun koşullarını sağlarlar (Durgut 2007:4).

Merkeziyetçi ve hiyerarşiye öncelik veren yönetimin karşısında duran ağ tarzı ilişkilerin bu bağlamda temel özellikleri aşağıdaki gibidir (Messner ve Mayer-Stamer 2000:6-8;Uğur 1993:162-164):

-Ağ yapıları üç temel unsur ile karakterize edilir: a) Birimler arası hiyerarşik ilişkilerden ziyade daha çok yatay ilişkileri tanımlar. b) Geleneksel politika araştırmaları tek tek organizasyonlara yönelirken ağlarda organizasyonlar arası ilişkiler önemlidir. c) Ağ içindeki birimler arasında zayıf bağlar söz konusudur.

-Ağ içindeki birimler arasındaki ilişkiler sıradan ilişkilerin ötesinde bir niteliğe sahiptir. Kişiler arası ortak hedeflerin paylaşılması, geçmişte birlikte zor anların atlatılmış olmasından ileri gelen bir güven boyutunu içermektedir. Kişilerarası bu ilişkiler kurumsal mantığın çerçevesinin dışına taşmaktadır. Zaten ağ ortamında bütünün üretkenliği, ağa dâhil olan kişilerin becerilerinin toplamından ziyade kişiler arası ilişkilerin kalitesine ve zenginliğine bağlıdır. İletişim yeteneği ağ ortamında teknik bilgiden daha değerlidir.

-Birimler kendi organizasyonlarının içinden ihtiyaç duydukları kaynakların tamamını sağlayamazlar. Bu nedenle ağ içindeki farklı kaynaklara sahip olan kişilerle ortak hareket ederler.

-Ağ tarzı örgütlenmelerde kişiler arası ilişkiler gayri resmi niteliktedir. Mevzutların çizildiği, kuralların belirlendiği, komutların harekete geçirildiği ilişki türünde değildir, karşılıklı güven üzerine inşa edilmiş ve tercih edilmiş bir işbirliği niteliğindedir. Ancak bu kuralsızlık anlamına gelmez. Ağ içinde kurallar yukarıdan dayatılmaz. Ağ üyeleri tarafından ilişki içinde üretilir ve geliştirilir. Bu kurallar hukuki değil daha çok ahlaki niteliktedir.

-Ağ, bağımsız fakat özerk birimleri bir araya getirir ve birimler birbirleri ile etkileşim halindedir. Ortak bir amacın elde edilmesi bu etkileşimin konusunu oluşturur.

-Ağ tarzında örgütlenmiş bir işletme bünyesinde ilişkiler hiyerarşik değildir. Bu nedenle ağ içindeki kararı tek bir birim almaz, ne kadar birim varsa o kadar da karar mercii var demektir. Ağı oluşturan birimler birbirlerinin aynı özelliklere sahip olmaktan çok farklı işlev ve becerilere sahiplerdir. Bir hiyerarşi varsa da üyeler arasında değil bu yapının bütününün içerdği işlevler arasındadır.

-Ağ içindeki ilişkiler karşılıklık ve güvene dayalı olduğundan ve daha eşitlikçi bir yapıda olmasına karşın farklı iktidar yapılarını içerir. Bu nedenle ağ yapıları içindeki farklı iktidar ilişkilerinin ayrımının yapılması önemlidir. İktidar yapısı organizasyonun büyüklüğü veya finansal güç tarafından zorunlu olarak belirlenmez. Stratejik kaynakları ile daha küçük ve finansal olarak daha zayıf organizasyonlar ağ yapılarında daha önemli rol oynayabilirler.

-Ağ içerisinde kendi kendini düzenleme süreci sözkonusudur. Ağ üyelerinden birinde bir diğer üyenin üzerinde anlaşılmış usullere uymadığına ilişkin bir intibanın doğması ağın diğer üyelerine de aktarılacağından usulleri çiğneyen kimse dışlanma riski ile karşı karşıya kalır.

-Ağ içindeki birimler arasında sürekli bir işbirliği söz konusu değildir. İşbirliği ve rekabet aynı anda etkilidir. Bu işbirlikçi rekabet (cooperative competition) veya muhalif işbirliği (antagonistik cooperation) gibi söylemlerle anılır.

-Bir ağ evrilmeye yatkın özelliktedir ve açık yapıdadır. Ağın iç etkileşimi sırasında edindiği deneyim ışığında ilişki kuralları da değişmektedir. Çevresine açık olduğundan kendisini geliştirme şansını elinde bulundurmaktadır. Öte yandan kemikleşip (lock-in) etkisizleşme şansını da elinde tutmaktadır. Ağ üye sayısı bakımından da açıktır. Bir taraftan yeni üyeler ağa dahil olurken, bazı eski üyelerin varlığı yavaş yavaş hissedilmez hale gelebilir.

Ağ içerisinde sürekli kolektif uygulamalar ve organizasyonlar olarak tanımlanabilecek olan ağların kurumsal yapısı, üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Bu yönetim ve düzenleme kurumları ve formel kurumlar, ayrıca yerleşik sosyo-kültürel normlar ve değerleri ve ağların yeniden üretim yapısını oluşturan gelenekleri içerir. Dolayısı ile kurumsal yapı ağların devam eden nitelikleri, istikrarı ve

uyum derecesi, kolektif etkinliği ve bunun ötesinde onun tüm yönetim yapısını tanımlar.

Bölgesel düzeyde ağ oluşturma Moulert ve Sekia (1999:31)'a göre aşağıdaki amaçları içermelidir: a) Temel insan ihtiyaçlarına cevap veren amaçlar söz konusu olmalıdır b) Kùltürler arası iletişime bağlı olarak karar verme ve iletişim c) Yenilikçi kurumsallaşmış amaçlar (ortak sorumluluklar, temel işlevler üzerinde doğrudan demokratik kontrol, temel işlevlere eğilim), d) İktidar ve ölçek bağlarının entegrasyonu.

2.2.6. Yerel Kapasite/ Beceriler⁸

Yerel kapasite kavramı globalleşme ile ilişkilendirilerek açık bir biçimde ifade edilebilir. Önceden kıt ve değerli olan üretim faktörleri küreselleşme ile birlikte her yerde aynı anda bulunabilen faktörlere (ubiquitous) dönüşmektedir. Diğer bir deyişle faktörler bulunduğu 'yerel' veya 'mekân' dikkate alınmaksızın yaklaşık olarak aynı nitelikte ve aynı maliyette elde edilmektedir. İktisadi faaliyetlerin alanda dağılımını belirleyen, bir yerden başka bir yere hareketi zor ya da imkânsız olan, taklit edilemeyen faktörler hangileridir?⁹ sorusunun cevabı bu bağlamda yerel kapasitedir. Daha öz bir biçimde bir ÷lke veya bölge içinde ve arasında iktisadi faaliyetlerin dağılımını belirleyen yerel faktörlerin spesifik bir biçimi olarak tanımlanabilir (Malmberg ve Maskell 2006:3).

Firmaların kuruluş yeri olarak seçmelerine neden olan ve böylece firmalara görel bir üstünlük sağlayan yerel kapasite unsurları Malmberg ve Maskell'e (1999:173) göre aşağıdaki gibidir:

- Bölgenin altyapısı ve yaratılmış çevre (build environment)
- Bölgedeki doğal kaynaklar
- Bölgeye özgü kurumsal yapı
- Bölgeye ait bilgi ve beceri stoku

⁸"Local competence" kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır.

⁹ Geleneksel kuruluş yeri teorisinde Weber (1909) üretim faktörlerini her yerde bulunan bu nedenle kuruluş yerini etkilemeyen "mebzul materyal" ve sadece belirli yörelerde bulunduklarından işletmeyi bulundukları yöreye çeken "yerel materyaller" olarak ikiye ayırmaktadır. Bu ikinci grup girdiler işletmenin kuruluş yerini belirlemektedir (Dinler 2005:13).

Yerel kapasite tarihi süreçte şekillenir. Bölgede yaratılmış çevre ve altyapı en azından bir yüzyıl önce geriye götürülebilirken doğal kaynaklar genellikle tarih öncesi dönemlerden mirastır. Dahası bölgede mevcut kaynaklar hem bölgenin kendi kaynaklarını hem de dünyanın çeşitli yerlerinden ithal edilmiş kaynakları içerir. Bölgenin ticaret rejimi bu nedenle yerel kapasitenin ayrılmaz bir parçasıdır (Malmberg ve Maskell 1999:173).

Yerellikler hem güven, karşılıklık ve ortak kültürle beslenen firmalar arası ilişkilere ortam sağladığından hem de öğrenme için gerekli bilgi temeli oluşturduklarından bugünün rekabetçi ortamında önemli büyüme merkezleri olarak görülmektedir. Bu bağlamda yukarıda yerel kapasiteyi oluşturan unsurlardan özellikle kurumsal yapı ve bilgi ve beceri stoku özel önem arz etmektedir.

Kurumsal yapının yerel kapasitedeki önemini vurgulayan Heidenreich (2005:741–742) bir yerelin kurumsal perspektiften avantajlarını stratejik, normatif ve bilişsel boyutları ile analiz etmektedir. Stratejik açıdan yerelin işlem maliyetlerini yerel yakınlık ve enformel, güvene dayalı ilişkiler aracılığı ile azaltılabildiğini vurgulamaktadır. Normatif açıdan piyasaya dayalı olmayan, ticari nitelikte olmayan bağımlılıklar (untraded interdependencies) olarak nitelendirilen bölgesel ağ ilişkileri bölgesel yönetim yapılarının sonucudur. Bilişsel açıdan ise temel yığılma avantajları enformel, örtük bilgi alışverişi ile ortaya çıkan yenilikçilik ve öğrenmedir. Yerel kapasiteyi bu bağlamda bölgeye rekabet gücü kazandıran mallar üreten ve bölgedeki firmalar, okullar, üniversiteler, AR-GE kuruluşları ve politik birimler ve yönetim birimleri arasında işbirliği ve iletişimi teşvik eden ve istikrarlı hale getiren kapasite olarak tanımlamaktadır (Teece vd. 1997:516)

Kurumsal yapı geniş anlamda yerel olarak emek, sermaye ve doğal kaynak arzı ve mal ve hizmetler için bölgesel piyasa ile ilişkili tüm kurallar, rutin faaliyetler, alışkanlıklar, gelenekler ve adetlerdir. Ayrıca girişimcilik ruhu, ahlaki değerler, politik gelenekler, kültür, din ve bölgeyi niteleyen diğer temel değerleri de kapsamaktadır. Bu nedenle bölgenin kurumsal yapısı çok eskiye ait din, inançlar ve değerler.. vd ile bugüne ait endüstriyel standartlar, düzenlemeler gibi farklı dönemlere ait öğeler arasındaki etkileşimi temsil etmektedir (Malmberg ve Maskell 1999:173).

North (1994:360) kurumları insanlar arası etkileşimi düzenleyen ve yine insanlar tarafından şekillendirilmiş sınırlamalar topluluğu olarak tanımlamaktadır. Kurumları kurallar, kanunlar, gibi formel sınırlamalar ve normlar, gelenekler, davranış kuralları gibi enformel kurallardan olarak analiz eden North’a göre hem formel hem de enformel kurumlar toplumun ve daha spesifik olarak ekonominin teşvik yapıları olduğunu ortaya koymaktadır.

Literatürde yerel kapasite veya daha spesifik bir biçimde kurumsal yapı ve yerel kalkınma arasındaki korelasyonu vurgulayan çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu anlamda “doğal kaynaklar, insan sermayesi ve fiziksel sermaye hesaba katıldıktan sonra bölgesel kalkınma farklılıklarını ortaya koymaya yardım eden, birimler arası işbirliği, güven ve toplumsal altyapı” olarak tanımlanan sosyal sermaye özel önem arz etmektedir. Sanayi bölgeleri ile ilgilenen teorisyenlerin çoğu sanayi kümeleri ya da sanayi odaklarını, sosyal sermaye aracılığı ile bir arada tutulan sosyal sermayenin teşvik ettiği ve kendi kendini güçlendiren (self reinforcing) sosyal bir sistem olarak görmektedir. Pek çok araştırmacı Putnam’ın bir bölgedeki sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma faaliyetleri arasında kurduğu ilişkiyi desteklemektedir (Staber 2007:507) Putnam 1993 yılında “Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy” adlı çalışmasında kurumsal yapıdaki farklılıkların etkisini ortaya koymaktadır. Güney İtalya ile karşılaştırıldığında Kuzey İtalya’da ekonomik hareketliliği söz konusu bölgedeki sivil bağlılık, güven, erdem ve uyum olgularına bağlı olarak açıklayan yazar, Kuzey İtalya’daki belirli toplumların ekonomik kalkınma ve bölgesel idareleri güçlendirmede sosyal sermaye birikimini sağlayabildiği, sosyal sermayeyi koruyabildiği ve kullanabildiğini oraya koymaktadır. Bunun aksine Güney İtalya’da sosyal sermaye ekonomik ve politik gelişimi engelleyen müşteri patron ilişkileri ile sınırlı kaldığını vurgulamaktadır.

Bir diğer örnek İngiltere ve Japonya arasında iktisadi performans farklılıklarında Dore’nin (1973) gözlemleri ile ilgilidir. Büyük ölçüde birbirinden farklı kurumsal düzenlemeler veya Hirshman’ın (1970) ülkeler veya bölgeler arasındaki iktisadi kalkınma farklılıklarını ortaya koymada kullandığı güven, sadakat/bağlılık gibi kurumsal öğelerle ilgilidir (Malmberg ve Maskell 1997:26).

Kurumsal yapı bölgesel kapasitenin diğer unsurları ile sürekli etkileşim halindedir ve bu unsurlar birlikte bölgenin rekabet gücünü etkilemektedir. Yerel kalkınmanın kurumsal boyutunu inceleyen çalışmalarda aslında anahtar unsur bilgidir ve bu bilgi daha ziyade eylemler içerisinde içselleştirilmiş örtük bilgidir. Sössüz bilgi organizasyonel ve coğrafi kuruluş yerine özgüdür. Bu içsel hareketini arttırırken, dışsal erişimini engeller (Amin ve Wilkinson 1999:121) Polanyi'nin (1966) "söylediğimizden daha çok şey bilebiliriz" şeklindeki ifadesi ile bilimsel bilgi ile arasındaki farklılığı vurguladığı (Gertler 2003:77) bu bilgi türünün aktarılması temelde sosyal etkileşimler aracılığı ile ve aynı organizasyonu, yereli ve bireysel bağları paylaşarak gerçekleşir.

Mevcut fiziksel kaynakları ve insan kaynaklarını etkileşimi aracılığı ile bilgi yaratılmasına olanak sağlayan bölgenin kurumsal yapısı bölgenin kapasitesini oluşturur. Ve bölgedeki firmaların rekabet gücünü attırır. Böyle bir kapasitenin yörünge bağımlı doğası bu unsurların taklidini güçleştirirken sürdürülebilir rekabetçi avantaj yaratır (Malmberg ve Maskell 1999:181).

Yerel kapasite ilgili yazında bir bölgedeki mevcut yerel kapasitenin ve kurumsal yoğunluğun bu bölgenin göreceli üstünlüğünü uzun süre korumasını sağlayamadığını belirtmektedir. Bu durum sadece yerel kapasitelerin sağladığı rekabet gücünün niteliğinden değil aynı zamanda küresel ekonomik kaynaklarla şekillenen dışsal koşullardan kaynaklanmaktadır. Örneğin küresel ekonominin bir parçası olmaya çalışan yeni sanayi bölgeleri, başarılı sanayi bölgelerini taklit etme eğilimi içindedir. Malmberg ve Maskell (1999:176) yerel kapasitenin sürdürülebilir rekabet gücü yaratabilmesi için dört niteliğin önemini vurgulamaktadır:

-Bölgedeki firmaların kar elde etmelerine izin vermeli ya da daha öz bir ifade ile değerli (valuable) olmalıdır.

-Yerel arzı kıt olmalıdır.

-İkame edilememelidir.

-Mükemmel biçimde taklit edilememelidir.

Malmberg ve Maskell (1999:176-177) ayrıca taklidi engelleyen üç ana etkenden bahsetmektedir: Birincisi ve belki de en önemlisi kaynakların verimliliğidir (asset mass efficiency). Altyapı, uzmanlaşmış emek, deneyime dayalı bilgi ve AR-GE stokuna sahip bölgeler bu tür başlangıç kaynaklarının sınırlı olduğu bölgelere göre yenilik yaratma konusunda daha üstün bir konumdadırlar. Söz konusu faktörler aslında ölçeğe göre dışsal ekonomiler, yığılma ekonomileri, kümülâtif nedensellik, bilgi yaratma becerisi gibi kavramların önemini vurgulayan geleneksel bölgesel kalkınma yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. İkinci neden, bölgenin gelişmeye uygun yapısının diğerlerince taklit edilmesi için gereken zamanın yarattığı negatif ekonomilerdir (time compression diseconomies). Bir bölgenin zaman içinde gelişen yerel kapasitesi taklit sürecinin başlaması için caydırıcı niteliktedir. Üçüncü ve son olarak, yerel, bölgesel ve ulusal kurumlar gibi mevcut gelişmede önem kazanan değerlerin ve kaynakların birbirine bağımlılığıdır.

2.3. Yerelleşmiş Öğrenme, Yenilikçilik ve Kurumlar

Yenilik, modern bir ekonomide yalnızca firma düzeyinde karar verme ve politika geliştirme süreci değildir. Bunun yerine yenilik kavramının aslında firma ve içinde bulunduğu ortamın karmaşık ve karşılıklı etkileşimini gerektiren bir süreç olduğu ifade edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle bu süreç içinde firmalar diğer firmalarla (müşteriler, finansal kaynak sağlayıcılar ve hatta rakipler... vb), faktör piyasasıyla (özellikle kalifiye iş gücü), kamu sektörü ile (üniversiteler, teknoloji kuruluşları... vb) ve bu kurumların faaliyet gösterdiği ‘çevre’(milieu) ile etkileşim halindedirler. Bu kurum ve çevresel etmenlerin tamamı genellikle spesifik coğrafi ve politik sınırlara sahip bir yenilik sistemi oluşturur (Smith 1994:16).

Günümüz ekonomisinde yenilik kavramına ilişkin bu özellikler yenilik sürecinin iki yönünü ortaya koymaktadır. Birinci boyutu etkileşimli niteliği ile sosyolojik, ikincisi ise bir ‘yer’e ait koşullar ve “yerel tarih” ile ilişkili olarak mekânsaldır.

Sosyolojik boyutu ile etkileşimli yenilik modeli Fordist üretim biçimi ile özdeşleşen ve AR-GE faaliyetleri ile formel bilgi yaratılmasına dayalı doğrusal yenilik modeline alternatif bir yaklaşımdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaygınlık kazanan doğrusal yenilik modelinde, yenilikçiliğin akademik fikirler ile başlayıp

teknoloji ürünleri ile sonlanan doğrusal bir hat üzerinde olduğu kabul edilir. Smith(1994) bu modeli iki yönden eleştirmektedir. İlk olarak yeni teknolojilerin kaynağı olarak araştırma faaliyetlerine aşırı vurgu yapılmaktadır. Bu açıdan, düşük yenilikçi kapasite, düşük AR-GE faaliyetleri ile açıklanabilir. Ya da daha açık bir ifade ile daha az AR-GE faaliyeti, daha az yenilikçilik anlamına gelir. İkincisi, yenilikçiliğin bütünüyle teknolojik bir faaliyet olarak görülmesidir (yenilikçiliğin teknokratik görüşü). Yenilikçilik bu açıdan yeni bir teknik aracın üretimidir.

Modern yenilik teorisi, yenilik sürecinin bir yönü olarak görülen etkileşimli öğrenmede yenilik süreci daha sosyolojik bir görüşü ima eder (Lundvall 1993:61). Lundvall öğrenmenin büyük ölçüde etkileşimli ve böylelikle onun kurumsal ve kültürel nitelikleri dikkate alınmaksızın, anlaşılamayacak, toplumsal olarak yerleşik (social embeddedness) bir süreç olduğunu vurgulamaktadır (Lundvall 1992:1). Benzer şekilde Camagni'e (1992:1) göre teknolojik yenilik hem bölge içinde "birlikte öğrenme" (colletive learning) süreçlerinde hem de firmaların farklı yerleşmiş yenilikçi kapasitelere ulaşımını kolaylaştıran bölgeler arası ağlar aracılığı ile oluşan bir süreçte toplumsal olarak yaratılır. Bu nedenle bu alternatif model bilginin en temel kaynak ve öğrenmenin en önemli süreç olduğu Post-fordist öğrenen ekonomide ve büyük ölçüde yerel olarak yığılmış ağlarda KOBİ'lere uyarlanan etkileşimli bir yenilik modeline atıfta bulunabilir (Asheim ve Isaksen 1996:7-8; Lundvall ve Johnson 1994). Bu alternatif modelin temel nitelikleri aşağıdaki gibidir (Tödtling ve Kaufman 2001:203-204):

-Yenilik hem firma içinde hem de diğer firma ve organizasyonlarla etkileşimli bir süreç olarak görülmektedir. Etkileşim kısa dönemli piyasa ilişkilerinin ötesine geçmekte, daha çok güvene dayalı ve sürekli ilişkileri içermektedir.

-Yenilikçilikte bilgi en önemli kaynaktır ve geniş anlamda tasavvur edilir. Sadece AR-GE faaliyeti ile ortaya çıkmaz. Ayrıca pazarlama, dağıtım, üretim ve üretimin yapıldığı yerdeki diğer faaliyetlerde öğrenmede etkilidir. Ayrıca firmalar arasında araştırarak öğrenme, yaparak öğrenme, kullanarak öğrenme ve etkileşimle öğrenme gibi farklı öğrenme türleri de ortaya çıkmaktadır.

-Yenilik sistemlerinde, yenilik süreçlerinde genellikle etkileşim içinde olan çok sayıda birim vardır: Müşteriler, hizmet sağlayan firmalar, satıcılar, üniversiteler, AR-GE kuruluşları, teknoloji merkezleri en önemlileridir.

-Sözsüz-örtük- bilgi alışverişi özellikle yüz yüze etkileşim ve yerel yakınlık gerektirir. Dahası, ilgili kurumlar “bölge” ve “ülke” gibi sınırlı spesifik bir alanda faaliyet gösterirler. Bu nedenle yenilik sistemlerinin mekânsal bir boyutu söz konusudur.

Yenilik sistemlerinde “yerel”, “bölge” veya “çevre” gibi adlarla anılan mekânsal boyutun ne anlama geldiği ve önemi bu bağlamda üzerinde durulması gereken bir diğer husustur.

Yerel bir sanayi kümesi, aynı yerelde veya bölgede yer alan, söz konusu yerelin/bölgenin sosyal, kültürel ve kurumsal niteliklerini paylaşan ilişkili firma ve/veya faaliyetlerin yoğunluğu olarak tanımlanmaktadır. Yerel/bölge ise bu bağlamda bir ulus olabileceği gibi bir şehir/kent veya fonksiyonel olarak tanımlanan ulus-üstü bir bölge de olabilir. Burada önemli husus mekânın coğrafi olarak sınırlandırılması değildir. Dolayısı ile kurumları, kültürü, endüstriyel sistemi ve toplumsal düzenlemeleri ile ilişkili olarak davranışsal uygulama/yöntemlere bağlı olarak belli bir tutarlılıkla karakterize edilen bir mekan parçası olarak tanımlanabilir (Malmberg vd. 1996:91). Temel bazı nitelikleri şöyledir (Larsson ve Malmberg 1999:3-4; Malmberg vd. 1996:91):

-Yerelde, karar verme ve strateji geliştirme açısından çok sayıda birim (firmalar, kurumlar) vardır ve bu birimler arasında aynı anda rekabet ve işbirliği söz konusudur.

-Bölge kendine özgü unsurları ile nitelendirilir. Somut olarak altyapı, firmalar..vb, soyut olarak üretim bilgisi (know-how), teknik bilgi (knowledge) ve kurumsal olarak yasal düzenlemeler, yerel yönetim...vb. Bu unsurlar firmaları, müşterileri, araştırma kuruluşlarını, eğitim sistemini ve yerel yönetimi birbirine bağlayan karmaşık ağ ilişkileri oluşturur. Yerel bu bağlamda Eraydın’a (2004:127) göre değişen dünya düzeni ve artan küresel ilişkilerle bağlantılı olarak, potansiyeli, ilişkileri ve kurumları ile farklı ağlar içinde yer alabilen bir bütündür. Ancak burada bölge

1960'ların yarı kapalı bir ekonomik sistemi değil dünyadaki farklı nitelikli ve amaçlı ağlar içinde yer alabilen ve bunlarla etkileşim içinde olan bölgedir.

-Bölgede ekonomik, sosyo-kültürel, politik ve kurumsal birimler arasında etkileşim hem öğrenme dinamiklerini hem de değişen rekabet koşulları karşısında yeni çözüm yolları yaratma ve davranışları değiştirme yeteneğini artırır.

-Yerel çevre yalnızca yerel faktörleri bir araya getiren bir mekan parçası değildir. Ayrıca çok sayıda birim arasında yoğun etkileşim sonucu birlikte öğrenme yeteneğini de artırır.

-Yerel çevre, öğrenme için hem bir sonuç hem de bir ön gerekliliktir. Diğer bir ifade ile pasif bir alan olmaktan ziyade sürekli yeniden üretilen aktif bir varlıktır. İçindeki fiziksel sermaye ve insan sermayesinin yaratıldığı bu spesifik alan, zaman içinde kurumsal yapının da katkısıyla bunları sürdürülebilir rekabetçi avantaja dönüştürür (Maskel ve Malmberg 1999:181).

-Bölgede bilginin açığa çıkması güç ve maliyetli olduğunda bilgi akışı ortak iletişim ve etkileşim kodları aracılığı ile sağlanır. Yani endüstriyel firmalar için ortak bir mekân, iletişimin kolaylaşmasını sağlayan bir dil ve kültürel benzerlikler sunacaktır.

Evrimci ve kurumsal ekonomiler ile ekonomi coğrafyasında yenilikçiliği etkileyen ya da diğer bir ifade ile firmalara ve ilişkili oldukları kurum ve kuruluşlara ev sahipliği yapan iki tür yerellikten bahsedilebilir (Amin ve Cohendet 2005:467).

Birincisi 1990'lar boyunca etkili olan ulusal yenilik sistemleridir (Lundvall ve Johnson 1994, Amable 1999).¹⁰ Ulusal yenilik sistemleri firmaların hem yenilikçilik hem de öğrenmede bir ülkeye ait kurumların niteliğinden nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bunlar ulusal bilim ve teknoloji kuruluşları, eğitimin niteliği ve bunların ticari sistemle olan bağlantısı, bilgi ve iletişim altyapısı, yenilikçi ve riskli ticari girişimlere finansal kuruluşların politikaları, ticaret, endüstri ve teknoloji ile ilgili kamu politikaları, ulusal sistem içerisinde yerleşik normlar, değerler ve uygulamalar ile

¹⁰ Hem akademisyenler hem de politika yapımcılar arasında 1990'lardan bu yana ulusal yenilik sistemi güncellik kazanmasına karşın aynı zamanda pek çok yazar bu kavramı farklı düzeylerde ele almıştır: Global düzeyde (Nelson 1996), bölgesel düzeyde (Cooke 1992,1998,2001;Howells 1999) ve sektörel düzeyde (Nelson 1996) (Oughton ve Morgan 2000:3)

endüstriyel kültür ilişkilerini içerir. Ülkeden ülkeye değişen bu kurumsal yapı firmaların rekabet güçlerinde ve kuruluş yeri seçimlerinde etkili olan teknolojik ve bilgi dışsallıklarının yere özgü arz yapısını oluşturur ve aynı zamanda yenilik ve öğrenme türlerini şekillendirir (Amin ve Cohendet 2005:467).

İktisadi başarı için bir toplumun öğrenme kabiliyeti ve yeteneği olarak “öğrenen ekonomi”nin önemini vurgulayan Lundvall’a göre ulusal yenilik sistemi yaklaşımı iki varsayıma dayandırılmaktadır. Birincisi ve en önemlisi bugün kapitalizmin ulaştığı aşamada bilgi en strateji kaynak ve öğrenme en önemli süreçtir. İkincisi öğrenme bir ulusun kültürel ve kurumsal bağlamı dikkate alınmaksızın anlayamayacağımız baskın bir biçimde etkileşimli bir süreçtir (Hudson 1999:60-61)

Ulusal yenilik sistemi Lundvall’a göre şöyle tanımlanmaktadır: ...Bir sistem temel bazı unsurlardan ve bu temel unsurların birbirleriyle olan etkileşimlerinden meydana gelmektedir. Buradan hareketle yenilik sistemi yeni ve ekonomik açıdan yararlı bir bilginin üretim, yayılma ve kullanımında ilişki içerisinde bulunan unsurlar ve bu unsurların etkileşimi olarak ifade edilir (Lundvall 1992:2).

Yerelliğin ikinci ve bugün üzerinde en çok durulan ve tartışılan boyutu bölgesel yenilik sistemleridir.

2.3.1. Bölgesel Yenilik Sistemleri

Bölgesel yenilik sistemleri en genel ifade ile bir bölgenin üretim yapısı içinde yenilikçiliği destekleyen kurumsal altyapı olarak düşünülebilir (Asheim ve Coenen 2005:1177). İlk olarak ulusal düzeyde Lundvall, Freeman ve Edquist tarafından geliştirilen ulusal yenilik sistemi Cooke (1998) tarafından ulusal düzeyde ele alınmıştır. Bölgesel yenilik sistemlerinin hem geniş hem de dar anlamda iki tanımı yapılabilir. Dar anlamı ile üniversitelerin AR-GE fonksiyonlarını, kamu ve özel araştırma kuruluşlarını bir araya getirilen ve merkezi olarak yönetilen bir model karşımıza çıkar. Ve aslında yenilik yaratılmasında üniversite-endüstri-hükümet işbirliğini yansıtan bu sistem (Asheim ve Coenen 2005:1179;Cooke ve Leydesdorff.20056:1) doğrusal yenilik modeline işaret etmektedir (Asheim ve Isaksen 1996:10). Geniş anlamda ise firmalar arası iletişim ve karşılıklı bağımlılığın yanı sıra öğrenme ve araştırmayı etkileyen kurumsal yapı da önemlidir (Asheim ve Coenen 2005:1179) ve etkileşimli yenilik

modeli ile ilişkilidir (Isaksen ve Asheim 1996:10). BYS'lerinin bu geniş tanımı ayrıca bölgesel kalkınma literatüründe 'öğrenen bölgeler' olarak adlandırılan ve yerel olarak yönetilen etkileşimli yenilik modelinin unsurlarını bir araya getirir (Asheim ve Coenen 2005:1179) Bu bağlam da BYS'de teknolojik bilgi hem yenilikçi ortamın yani farkında olmadan bilgi paylaşımı ve üretimi olarak tanımlanabilecek olan birlikte öğrenmenin gerçekleştiği çevrenin hem de resmi kurumsal çerçevenin (üniversiteler ve kamu-özel AR-GE kuruluşları) bir ürünü olarak ele alınmaktadır.

BYS'ni oluşturan unsurlar buna göre firmalar, araştırma kuruluşları, odalar ve borsalar gibi sivil toplum kuruluşları, mesleki eğitim kurumları..vb'dir. Cooke vd.(1998) etkileşimli öğrenmenin gerçekleştiği böyle bir yer de enformel kurumların (güven, normlar gibi) önemini vurgulamaktadır. Bu dinamik ve karmaşık etkileşim yenilikçi firmaların ortaya çıkmasına ve bölgenin yenilikçiliğinin artmasına neden olacaktır.

Öğrenen firma ve öğrenen bölge kavramlarını entegre ederek kuruluşları belli bir ekonomik faaliyet etrafında koalisyonlar/kümeler oluşturmaya teşvik eden bölgesel inovasyon sisteminin *ilk* önemli konusu, a) arz ve talep ile ilgili tanımlamadır (Durgut ve Akyos 2001:16).

-*Arz yönü*, yenilik için gerekli bilgiyi yaratanlardır (araştırmacılar, üniversiteler).

-*Talep yönü*, bilimsel ve teknolojik çıkıyı kullananlardır (firmalar, yenilikten yaralananlar, pazar vb). Firmalar ayrıca kendi içlerinde mevcut bilgi birikimi ve AR-GE çalışmaları ile aynı zamanda arz eden konumdadır.

-*Yenilik destek kuruluşları*, arz ve talep tarafı arasında köprü vazifesi görenlerdir.

b)*İkinci* önemli husus "bölgesel yenilik sisteminin çevresi"ni oluşturan unsurlardır:

-*Pazar yeniliğin nihai alıcısı ve temel uyarıcısıdır*.

-*Eğitim ve yetiştirme sistemi* kalifiye işgücü sağlar.

-*Kamu otoriteleri*, yenilik sistemini destekleme, düzenleme ve yönlendirmeyi sağlar.

-*Yerel kültür, girişimcilik, ortak kimlik, güven ortamı, ortaklaşa çalışma* şeklinde etkileşimi kolaylaştırır.

c) *Üçüncü* önemli husus bölgenin hizmet altyapısı, altyapının sağlamış olduğu destektir. Bunlar iletişim, ulaşım, teknolojik altyapı, bilgi kaynaklarına erişebilirlik vb'dir.

d)Dördüncü önemli husus bölgesel birimler/aktörlerdir. Bunlar araştırma kurumları, firmalar ve yenilik destek kuruluşlarından oluşur.

Bölgesel yenilik sistemlerinin en temel özelliklerinden birisi bölgenin ana sanayi birimlerinde yer alan firmalar ve onları destekleyen sanayilerin varlığı yani kümelenme eğilimidir. Kümelenmenin ileri ve geri bağlantılar aracılığı ile bilgi akışını teşvik ettiği, üretimde uzmanlaşmayı sağladığı (Porter 1998:78-81) ve kalifiye işgücünün belli bir alanda yoğunlaşmasının yerel üretim bilgisini (know-how) arttırdığı ve ayrıca emeğin mobilitesi aracılığı ile fikir ve bilgilerin yayılmasına olanak sağladığı öne sürülmektedir (Malmberg vd 1996:92)

Bölgesel üretim sistemlerine ilişkin vurgulanması gereken bir diğer husus hem bölge içerisinde hem de dışındaki firma ağlarıdır. Sanayi bölgelerindeki üretim ağları incelendiğinde iki temel ilişki kurma biçiminin önem kazandığı görülmektedir. Bir uçta düzenlenmiş ilişkilere ve etkileşime dayalı, diğer uçta kendiliğinden oluşan güven ilişkilerine dayanan üretim ağları üç önemli hususu ortaya koymaktadır. Birinci olarak, güven ilişkilerine dayanan ağsal ilişkiler resmi anlaşmalara göre daha üstündür. İkincisi üretim ağlarının oluşumunda bir düzenleme sistemi aracılığı ile belli bir hedefe kilitlenme ilk motivasyonu teşkil ederken, olgunluğa erişmiş üretim ağlarında asıl motivasyonun kâra dayalı üretim olduğu görülmektedir. Son olarak düzenlenmiş etkileşimde asıl vurgu firmalardan ziyade düzenlemeyi gerçekleştiren kurumsal yapı üzerinedir. Bu iki temel ilişki kurma biçiminin üç farklı tür ağ yapısı ile çalıştığı söylenebilir. Bunlar sırası ile Akademgorodok, Taedok ve İsviçre Jura Ark'ın ilk dönemlerinde gözlemlenen bürokratik ağ yapıları, Silikon Vadisi dışındaki tüm ileri teknoloji bölgelerinde görülen esnek kumandaya dayalı ağ yapıları ve son olarak gözlemlenen aşırı esnek-aşırı uzmanlaşmış ağ yapılarıdır. Dünya tecrübesi kaçınılmaz olarak son iki ağ yapısının yenilikçi atmosfer oluşumuna en açık en uygun ağ yapısı olduğunu göstermektedir (Beyhan 2001:27-28).

İleri teknoloji üretim sistemlerinin bu bağlamda en önemli özelliği yatay uzmanlaşmalara ve tamamlayıcılıklara dayalı olmasıdır. Bilginin daha verimli ve hızlı şekilde devinmesini sağlayan yatay ağ ilişkileri yenilikçi kapasitenin oluşmasında önemli rol oynar. Zayıf bağların gücü ilkesine dayanan bu yapılanmada etkileşimli öğrenme her türlü kademeleşmeyi, yenilikçi kapasite oluşumunu engelleyen en önemli tehdit kabul eder (Asheim 1997:11-12) Yatayda uzmanlaşmaya ve örgütlenmeye dayalı ağsal ilişkilerin asıl aktörleri küçük ve orta ölçekli firmalardır. Yeni teknoloji geliştirmenin içerdiği riskin karşılıklı güven ilişkilerinin ön plana çıktığı ağlar aracılığı ile en aza indirilmesi bağımsız küçük firmaların küresel ölçekte yarışmacı kalabilmesini sağlamaktadır. Bilginin gizli kodlar aracılığı ile aktarılması bu yarışmacı üstünlüğün sağlanmasında firmalar arası asıl işbirliği ortamını yaratmaktadır (Beyhan 2001:28)

Bir bölgedeki üretim yapısını kurumsal yapıya bağlayan üç farklı bölgesel yenilik sistemi tanımlanabilir (Asheim ve Coenen 2005:1179)

Birincisi, bir bölgedeki üretim yapısı ve kurumsal altyapının bölgesel olarak gömülü olduğu ve katılımcı bir şekilde yaratıldığı yenilik sistemidir. Bu tür bir sistemde firmalar yenilik faaliyetlerinde bilgi yaratan kuruluşlarla doğrudan etkileşimleri söz konusu değildir. Öğrenme coğrafi ve sosyo-kültürel yakınlığın etkisi ile gerçekleşir. Cooke (1998) bu tür yenilik sistemini “yerleşik (grassroots) yenilik sistemi” olarak adlandırmakta ve Lundvall’ın (1992) geniş anlamda tanımladığı yenilik sistemine atıfta bulunmaktadır (Asheim ve Coenen 2005:1179;Asheim ve Isaksen 1996:14).

Yerel olarak yerleşik yenilik sistemlerinin en güzel örneği sanayi odaklarındaki KOBİ ağlarıdır. Bu nedenle, örneğin İtalya’da Emilia-Romagna belli bir bölge içinde yerel olarak yerleşik bir yenilik sistemi olarak tanımlanabilir. Çünkü bölgedeki KOBİ’ler büyük ölçüde eylemler içerisinde içselleştirilmiş bilgiye bağımlıdırlar, yerel ağ tamamlayıcılıklarından yararlanırlar ve bölgede birlikte öğrenme söz konusudur. Ayrıca bölgeye ait kurum ve kaynaklar yenilik sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Tödtling ve Kaufman (2001:204) bu bölgelerin özelliklerini şöyle ifade etmektedir: İlk olarak sanayi odaklarında güvene dayalı yerel ve bölgesel ağlardan ve yerel kurumlardan yararlanan KOBİ’ler ürün ve süreçlerinde daha küçük değişikliklerle artan

düzeyde yenilikçilik elde edeceklerdir. İkinci olarak yenilikçi çevre yaklaşımı özellikle enformel ilişkilerin yenilik sürecinde yarattığı yerel sinerjinin önemini vurgulamaktadır. Ancak gelişmenin ilk aşamalarında bölgedeki birimler arasında yerel ilişkilerin önemi vurgulanırken, değişen küresel şartlara uyum sağlayabilmek ve uzun dönemde yenilikçi kalabilmek için bölgelerarası ve küresel ağların önemine de işaret edilmektedir. Son olarak ileri teknoloji bölgeleri ve teknoloji yaklaşımında, bölgede birimler arasında bilginin/yeniliğin yayılmasına öncülük edecek AR-GE kuruluşları, girişim sermayesi gibi spesifik önkoşulların bulunması halinde KOBİ'lerin radikal yeniliklerin öncüsü olabileceği vurgulanmaktadır.

KOBİ'lerin yenilikçiliğe katkısına dair yapılan araştırmalar şu sonuçları ortaya koymaktadır (Stenberg 2000:390-395):

- KOBİ'ler açık biçimde büyük firmalardan çok bölgesel ağlara bağımlıdırlar.
- Firmalar arası ilişkiler, araştırma kuruluşları ile ilişkilerden daha önemlidir.
- Teknoloji merkezleri ve teknoloji transfer birimleri gibi destekleyici kuruluşlardan beklenenden daha az yararlanılmaktadır.

İkinci bölgesel yenilik sistemi, ağlar aracılığı ile bölgesel olarak kurulmuş BYS'dir. Firma ve kurumlar yine spesifik bir alanda yerleşiktir ve firmalar arasında etkileşimli öğrenme söz konusudur. Ancak bölgenin kurumsal altyapısı kamu-özel sektör işbirliği ile planlı bir biçimde geliştirilmiştir. Yenilik süreçlerinde AR-GE kuruluşlarının, merkezi eğitim kurumlarının ve diğer kuruluşların rolünün artırılması ile oluşturulan bu tür sistem en ideal tür BYS olarak görülmektedir (Asheim ve Coenen 2005:1179-1180).

Yenilikçi kapasiteyi ve işbirliğini arttırmak amacıyla ağlar aracılığı ile bölgesel olarak oluşturulan yenilik sistemleri politik bir müdahalenin sonucudur. Uzun dönemde bir bölgedeki çok sayıda firma yalnızca enformel bilgiye dayalı olarak radikal yenilikler yaratamayabilirler. Üniversite ve AR-GE kuruluşları ile işbirliği veya teknoloji transfer birimlerinin kurulması firmaların yerel olarak elde ettikleri bilgi ve becerilerin gelişip genişlemesine neden olur ve daha geniş bir bilgi havuzunun oluşmasına yol açar. Bu

yalnızca bölgenin kollektif yenilik kapasitesini arttırmaz. Bölgesel bir sanayi kümesi içinde firmaların, teknolojik kilitlenmeyi de önlemelerine yardım eder. Teknolojik kilitlenme mevcut fakat eski bir teknolojik yörüngeden ayrılamama yeteneğidir. Ya da Eraydın'ın (2002:53) deyişi ile yeni gelişmeleri engelleyen geçmişten kopamama ve geçmişteki önemli kavram ve kurumlardan aranamamayı ifade eder.

Üçüncü tür yenilik sistemi, bir bölgedeki üretim yapısı kurumsal altyapının ulusal yenilik sistemine ait olduğu bölgeselleşmiş ulusal yenilik sistemidir. Bu BYS, ilk iki modelden oldukça farklıdır. İlk olarak kurumsal altyapı ve endüstri fonksiyonel olarak ulusal veya uluslar arası sisteme entegredir. Örneğin, yenilik faaliyeti bölge dışındaki firma ve kuruluşlarla işbirliği içinde ortaya çıkar. Dolayısı ile bu sistem dışsal birim ve ilişkilerin çok büyük rol oynadığı bir kalkınma modelini temsil eder. İkinci olarak bu tür yenilik sistemi içinde kurumlar arası işbirliği büyük ölçüde doğrusal yenilik modelini çağrıştırmaktadır. Çünkü işbirliği daha çok formel bilgiye dayalı daha radikal yenilikler geliştirmek için spesifik projeleri içerir (Asheim ve Coenen 2005:1180).

Bu sistemin en tipik örneği teknoparklar/teknopollerdir. Teknoparklar, sanai, teknoloji ve kentsel gelişme amaçlarının bütünleştiği bir sanayi odağı geliştirme aracı olarak tanımlanabilir. Özellikle son yıllarda bilimsel bilgiyi teknolojinin hizmetine en kısa sürede sunabilmenin önemi göz önüne alınarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde üniversite, araştırma kurum ve kuruluşları ile kamu ve sanayi kesimi arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla çok sayıda bilim ve teknoloji parkı, teknoloji geliştirme bölgeleri (teknopol-teknopolis) oluşturulmuştur. Teknolojik yeniliğe dayalı bu tür sanayi bölgelerine teknopark denir (DPT 2000:167) Ancak Asheim ve Coenen (2005:1180) teknopollerin yerel endüstri ile sınırlı bir ilişkisinin olduğunu, firmalar arası işbirliği ve etkileşimi öğrenmeye dayalı yenilikçi ağlar geliştirmede genellikle başarısız olduğunu ileri sürmektedir.

Teknoparkların amaç ve işlevleri şu şekilde sıralanabilir (DPT 2000:167):

-Bölgesel ve yerel ekonominin AR-GE ağırlıklı faaliyetlerle yeniden yapılanmasını sağlamak,

- Özellikle sanayinin gerilediği bölgelerde ürün ve süreç yeniliklerinin oluşmasına yardım ederek yerel sanayinin canlanması ve modernizasyonunu teşvik etmek,
- İleri teknoloji ve yenilik için gerekli altyapının oluşturulmasını sağlamak,
- İleri teknoloji kökenli firmaların oluşmasını ve gelişmesini teşvik etmek,
- Üniversite buluşlarının ve bilimsel bilginin ticarileşmesini sağlamak,
- Teknoloji transferine katkı yapmak,
- Akademik personel için iş ve danışmanlık fırsatları yaratmak,
- Yeni istihdam alanları açmak,
- Ekonomik verimliliği arttırmak,
- Eğitim olanaklarını arttırmak ve kullanmak,
- Yörenin ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmek

2.3.2. Etkileşimli Yenilik Modelinin Unsurları: Öğrenen Bölgeler

Önceki kısımda “bölgesel yenilik sistemleri” başlığı altında sanayi ekonomisinden bilgi ekonomisine geçişte bilginin, öğrenme süreçlerinin ve bu süreçlerde kurumların öneminden bahsedilmiştir. Bu bölümde ise kurumsal ve evrimci iktisat bağlamında bölgelerin rekabet güçlerini etkileyen daha soyut nitelikler ya da diğer bir ifade ile aynı anda başka bir yerde daha bulunmayan karmaşık kurumsal nitelikler “öğrenen bölge” başlığı altında incelenecektir. Aslında bu kavram, son dönemde ortaya çıkmış olan “bölgesel yenilik” yaklaşımlarının bir sentezi niteliği taşımaktadır.

Öğrenen bölge kavramına ilişkin tanımlamalar, oldukça çeşitli ve kavrama ilişkin açık bir tanım bulmak ise bir o kadar güçtür. Ancak en genel ifade ile, öğrenen bölgeyi birbirleri ile güçlü fakat esnek bağlarla bağlı bölgesel birimlerin (politika yapıcılar, ticaret odaları, sendikalar, yüksek eğitim kurumları, kamu araştırma kuruluşları, firmalar vb) bölgesel yenilik stratejisi olarak tanımlamak mümkündür (Hassink 2005:524). Böyle bir sistem içerisinde iktisadi başarı, bilginin yaratılması ve bilgidен yararlanılması, ağlaşmış işbirliği süreçleri ve aracı sosyal ve iktisadi kurumlar

arasındaki dinamik ilişkilere bağlıdır (Raco 1999:954). Bazı kavram ve niteliklerden ikinci bölümde, kuramsal arayışlar kısmında bahsedildiğinden bu kısımda yalnızca öğrenen bölgelerin diğer yenilik sistemlerinden farklılaşan bazı yönlerinden bahsedilecektir

İlk olarak, küreselleşme ile birlikte artan rekabet farklılıklar üzerine kurulduğundan, bilgi hızlı bir şekilde üretilmeye ve kullanılmaya başlanmış, öğrenme odaklı sürekli gelişim esas alınmıştır. Bilginin her yerde aynı anda bulunabilen bir nitelik kazandığı bir dünyada öğrenen bölgeler de bu bağlamda önemli avantajlar sağlayan sössüz, uzmanlaşmış yerel bilginin kaynağı olmaktadır. Dolayısı ile globalleşmeyi mekana özgü üstünlüklerin tüketilmesinden ziyade bilgi yaratılması çerçevesinde yeni yerel kümelenmelerin ortaya çıkışı ile ilişkilendirmek mümkündür (Florida 1995;Cooke vd. 1998).

İkinci özellik, iktisadi olmayan bağımlılıklar ile ilgilidir ve aslında öğrenen bölgeyi diğer yerel gelişme yaklaşımlarından farklılaştıran temel husustur. Çoğunlukla bölgesel düzeyde ortaya çıkan, firmalar ve kurumlar arasındaki ilişkilerde kökleşen bu maddi olmayan güven, karşılıklık gibi unsurlar, bölgelerin dışsal piyasa çevresinde meydana gelen değişimlere etkin biçimde cevap verme ve adapte olmasını sağlayarak öğrenmenin kaynağı olmaktadır (Storper 1995).

Üçüncü husus, öğrenen bölgelerde yerel yakınlık ve bilgi türü arasındaki ilişkiyi esas almaktadır. Bilginin rekabetçi avantajın bir kaynağı olarak artan önemi, belirli alanlarda ilişkili ve uzmanlaşmış endüstrilerin kümelenme eğilimlerini de arttırmaktadır. “Orada olmanın önemi” ifadesiyle Gertler (1995) iktisadi faaliyetlerin belli bir alanda yığılmasını, bireysel ve özgül nitelikteki örtük bilginin yenilik sürecinde oynadığı rolü ile açıklamaktadır. Çevreleri ile etkileşen kuruluşlar bazı işlevlerini dışsallaştırmak istediklerinde, eğer bu işlevler yenilikte olduğu gibi örtük bilgiye dayanıyorsa bu bilginin iletimindeki güçlükler nedeni ile dış ilişkilerini ancak kısa mesafeler içinde gerçekleştirebilirler. Durağan teknolojiler için açık nitelikte olan bilgi, artımsal inovasyona gelindiğinde kısmen örtük hale gelirken, radikal yenilikler söz konusu olduğunda tamamen örtük hale gelmektedir. Yenilik, bilgiyi formüle eden

kodların ve iletişimin esnekleşmesini gerektiren bir değişiklik olduğundan standartlaşmayı bozmakta ve yeni teknoloji paradigmalarının yaratıldığı radikal yenilikte, üretici ve kullanıcı arasında standart kriterlerin yerini, karşılıklı güven ve anlayış gibi sübjektif unsurlara bırakmaktadır. Dolayısı ile teknoloji yenilik süreci radikalleştikçe örtük bilgi ve bu bilginin iletişimi için mekansal yakınlığın öneminin arttığını söyleyebiliriz (Morgan 1997;Cooke vd. 1998).

İktisadi eylemlerin belli bir alanda kümelenmesini teşvik eden, birlikte öğrenme süreçleri öğrenen bölgeler hususunda diğer önemli bir noktadır. Birlikte öğrenme, bireylere problem çözümlerini araştırmada, eylemleri koordine etmelerine izin veren ortak kural ve prosedürlere bağlı olarak kümülatif bilginin toplumsal bir süreci olarak tanımlanabilir (Capello 1999:3). Dolayısı ile birlikte öğrenme kavramı ikili işbirliğini içeren basit öğrenmeden farklılaşmaya ihtiyaç duyar. İktisadi birimlerin mekansal yakınlığı ile mümkün olan bu öğrenme süreçleri firmalar arası ilişkilerde istikrar ve devamlılığı gerektirir.

Birlikte öğrenme sürecinin kümülatif bir nitelik taşıması ve etkileşimli bir süreç olması iki önemli özelliğidir. Yeni bir bilgi diğer birimlere ortak teknolojik, organizasyonel ve kurumsal rutin ve davranışlar aracılığı ile transfer edilir. Bilgi bu haliyle bir kamu malı niteliğindedir ve rakipsizlik ve dışarıda tutulamama şeklinde kamu mallarının bölünememezlik özelliğinden kaynaklanan nitelikleri taşır (Capello 1999:8).

İktisadi birimler arasında güven ilişkilerinin yaratılması birlikte öğrenme süreçlerinde kritik bir faktör olarak görülmektedir (Lorenz 1996:310). Bu tür güven ilişkileri, iktisadi mübadelelerde neo-klasik kavramların temelini oluşturan bireysel optimizasyon dinamiklerinin ötesine geçmektedir. Firmalar, aşırı güvene dayalı ağlar içinde karşılıklı bilgi alışverişinden yararlanırlarken, ancak aynı zamanda Granovetter'ın (1985) “zayıf bağların gücü” ilkesi ile vurguladığı gibi, kötüye kullanmayı (malfeasance) engelleyen ve davranışları düzenleyen güçlü bağların etkisi ile yenilik ve bilginin sağlayacağı fırsatlara erişim imkânı sağlamada sınırlandırılmaktadırlar. Ancak burada asıl vurgulanmak istenen güven ilişkilerinin

olumlu yanı olup, öğrenen bölge literatüründe bununla ilgili üstü kapalı varsayım coğrafi olarak birbirine yakın olarak yerleşen ilişkili firma ve üreticiler arasında, daha dağınık biçimde yer seçenlere göre güven düzeyinin daha yüksek olmasıdır. Fakat, güven ilişkilerine yapılan bu vurgu rekabetçi üstünlük ve öğrenmenin kaynağı olarak firmalar arası ağların büyüyen önemini vurgularken, bir kapitalist ekonomik sistem içerisinde böyle işbirlikçi ağlara katılmanın zorlukları yeterli biçimde aydınlatılmamaktadır.

Son olarak, öğrenen bölgeleri (OECD 2001) politikacılar, sendikalar, eğitim merkezleri, kamu araştırma kurumları gibi, belli politika amaçları çerçevesinde birbirlerine esnek bağlarla bağlı ve yenilikle ilişkili bölgesel birimlerin, yenilik stratejisi olarak tanımlamak mümkündür. Tanımda sözü geçen politika amaçları öğrenen bölge stratejisinin temel unsuru olup, bazı amaçlar şöyle sıralanabilir (Hessink 2005:525):

- Vasıflı işgücünün arz ve talebinin dikkatli biçimde koordinasyonu,
- Yalnızca ileri teknoloji sektörlerine odaklanmayan, ayrıca yenilikçi kapasitesini geliştirme potansiyeline sahip tüm sektörlerde organizasyonel öğrenmeyi geliştirici bir yapı geliştirme
- Bölgede iktisadi gelişmeye engel olabilecek kaynakların dikkatli bir biçimde tanımlanması,
- Bilgi toplumu için eğitim ve araştırma altyapısının geliştirilmesi,
- Bölgesel stratejileri belirleme ve uygulamada geniş kesimlerin katılımını sağlama.

2.4. Bölüm Değerlendirmesi

1990'lardan itibaren yoğun bir biçimde tartışılan kurumsal yaklaşımlar yakınsama hipotezi ile neo-klasik iktisada ve bölgeler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırmada devlet müdahalesini öngören Keynesyen iktisada alternatif üçüncü bir yaklaşımdır. Bölgesel gelişmede neoklasik iktisadın özellikle bireycilik ile zaman, mekan ve kültürel farklılıkları hesaba katmayan statik yaklaşımını eleştirmekte, bunun

karşısında çoğulcu katılımcılık ile toplum ve o toplumu oluşturan kurumların evrimsel bir gelişme çizgisinde sosyal değişimin dinamik altyapısını oluşturduğunu öngörmektedir.

Kurumlar bu yaklaşımda resmi kanunlar, kurallar ve firma, okul, banka gibi belirli bir amaca hizmet eden organizasyonlar dışında toplumda yerleşik ve tekrarlanan davranış biçimlerini ifade eder.

Kurumsal yaklaşımın ortaya koyduğu kurumsal yoğunluk, yerel yerleşiklik, ticari nitelikte olmayan bağımlılıklar ve sosyal sermaye gibi kurumsal unsurların tamamı bölgenin yenilikçi kapasitesi ile ilişkilendirilmektedir. Karmaşık, etkileşimli ve doğrusal olmayan bir süreç olarak tanımlanan yenilik süreci doğrusal yenilik modelinin yerini almış ve bu yeni süreç mekan ve toplumun niteliklerinin de analize dahil edilmesini gerekli kılmıştır. Dolayısı ile bölgenin yenilik performansı firmalar, araştırma kuruluşları, üniversiteler gibi kurumların bireysel çabalarının yanı sıra, bütüncül bir sistemin unsurları olarak karşılıklı etkileşimlerine ve bölgedeki sosyal kurumlarla ilişkilerine bağımlı hale gelmiştir. Kurumların burada önemi, işbirliği, güven ve sosyo-kültürel normları güçlendirerek risk, belirsizlik ve istikrarsızlığı azaltmasında yatmaktadır.

Küreselleşen dünyada, küresel sistemin alt birimi olarak görülen yerelliklerin yeniden yapılanması anlayışı üzerine gelişen kurumsal yaklaşım, bölgede kurumlar arası ilişki ağının “kurumsal yoğunluk” oluşturmak üzere kurgulanmasını savunur. Kurumsal yoğunluk, yerel toplumsal ve kültürel ilişkilerin bölge ekonomilerinin gelişiminde “yerel yerleşiklikten” kaynaklanan önemini vurgulamaktadır. Çok sayıda ve farklı nitelikte kurumun varlığı, yüksek düzeyde karşılıklı etkileşim, iktidar yapıları ve yerel müşterek girişim bu kurumsal yoğunluğun oluşmasında etkin dört faktördür. Bir yerelde oluşacak kurumsal yoğunluk, kurumsal kapasiteyi arttırırken, böyle bir yapı da yerelin gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır. Özellikle esnek bir kurumsal yapının varlığı bilgiye ulaşma ve onu geliştirme kapasitesi yerelliklerde yenilik ve buluşçuluğu destekler.

İktisadi faaliyetlerin yerelleşmesi ve bu bölgelerin küresel sistem içerisinde iyi bir performans gösterebilmeleri maddi ve maddi olmayan değerler yaratan güven, karşılıklılık ve işbirliğini içeren bağımlılıklarla da açıklanmaktadır. Toplumsal ve iktisadi birimler arasında ilişki ağlarının sosyal unsurlarını öne çıkaran böyle bir ele alış, ticari nitelikte olmayan unsurların yerel kalkınmada önemini vurgulamakta ve aslında kurumsal yaklaşımların bu konudaki temel tezini ortaya koymaktadır. Bu anlamda yerelde yerleşik ve tekrarlanan davranışlar ve mekansal yakınlık örtük bilginin üretilmesi, yayılması ve iktisadi birimler arasında güvene dayalı ilişki ağlarının oluşmasına neden olacaktır.

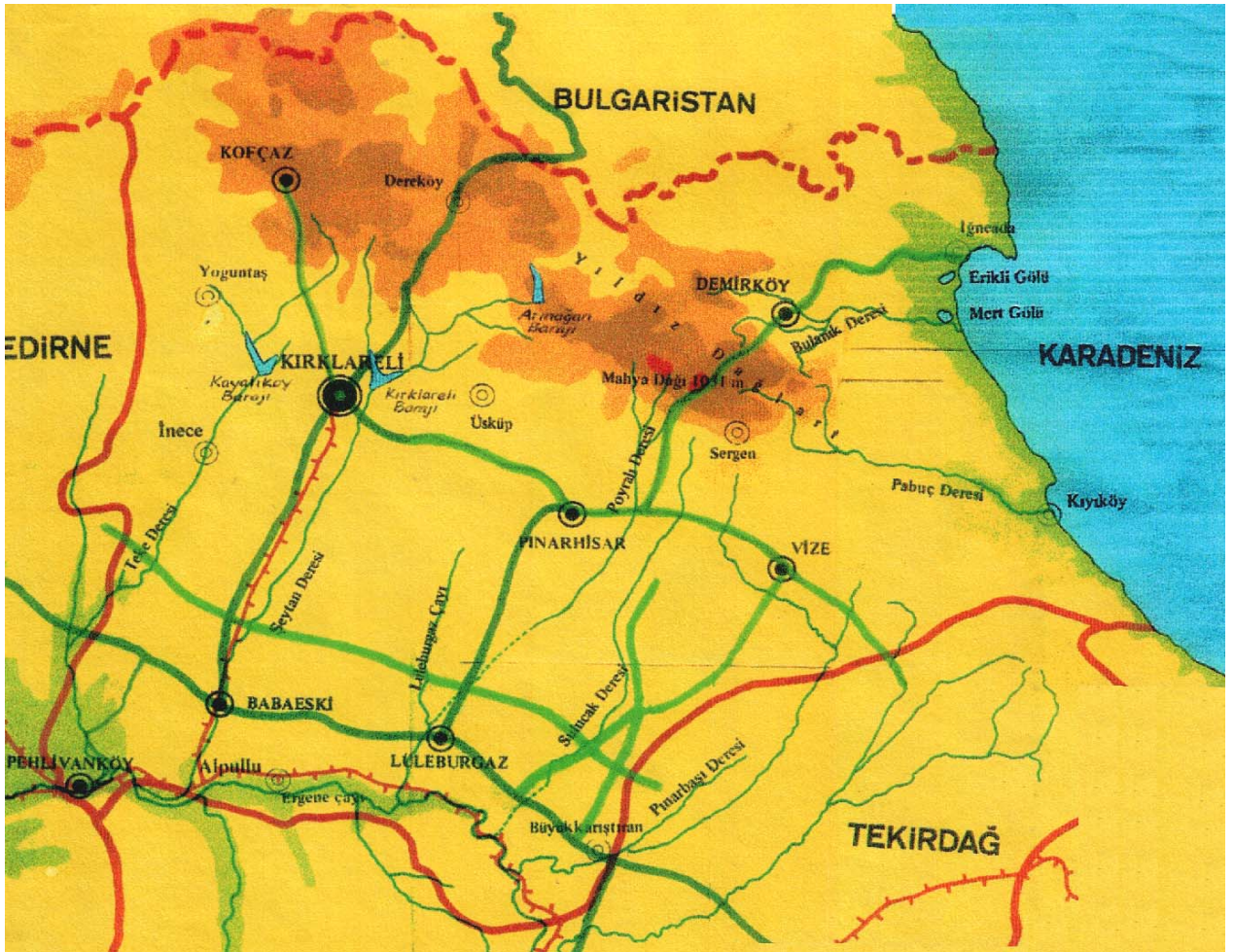
Kurumsal perspektiften bölgenin rekabet gücüne etkili olduğu ileri sürülen yerel yerleşiklik kavramı, firmaların yerel yakınlığından kaynaklanan iktisadi eylemler de dahil tüm faaliyetlerin somut, süregelen bir toplumsal ilişki sisteminde gerçekleştiğini ima eder. Bu ilişkiler nihai olarak kişiler arası ilişki ve bağlılık ağı olarak tasavvur edilmekte ve dinamik bir etkileşim ve işbirliği ortamı sağlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Ticari nitelikte olmayan bağımlılıklar, örtük bilgi, yerel yerleşiklik, kurumsal yoğunluk gibi üzerinde ısrarla durulan bu kavramların somutlaştırılmasında çeşitli güçlükler olduğu ve bunların literatürde farklı içeriklerle tanımlandığı görülmektedir. Bu bağlamda bu yaklaşımın aslında en zayıf noktası çok sayıda ve sayısallaştırılması güç bu değişkenlerin bölge politikası oluşturmada gerekli çözümleri ve ipuçlarını yeterli ölçüde verememesi ve her bölge için farklı bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymasındır. Dolayısı ile bu kavramları uygulamaya yol gösterecek biçimde kullanmak kolay değildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRKLARELİ’NİN GELİŞMESİNDE KURUMSAL UNSURLARIN ROLÜ

Önceki iki bölümde bölgesel/yerel ekonomik kalkınmada İkinci Dünya Savaşından günümüze kadar ortaya atılan kavram ve kuramlarla, son dönemde sıkça tartışılan ve bölgesel gelişmede önemli bir etkisi olduğu iddia edilen kurumsal unsurlara ait literatür araştırmasından sonra, bu bölümde Kırklareli ili için bu unsurların geçerliliği tartışılacaktır.

Harita 3.1 Kırklareli

Marmara Bölgesinin Istıranca (Yıldız) Dağları ve Ergene Ovası bölümleri üzerinde yer alan Kırklareli, kuzeyinde Bulgaristan, kuzey doğusunda Karadeniz, güney doğusunda İstanbul, güneyinde Tekirdağ ve batısında Edirne ile çevrilmiştir. Yüzölçümü 6550 kilometrekaredir. İlin Bulgaristan'a 180 kilometre kara, Karadeniz'e 60 kilometre deniz sınırı bulunmaktadır.

2008 Adrese Dayalı Nüfus Sayımı sonuçlarına göre toplam il nüfusu 336.942 'dir. Nüfusun yüzde 65'i şehirlerde, yüzde 35'i kırsal kesimde yaşamaktadır. Kırklareli'de yıllık nüfus artış hızı (2000 yılı itibariyle) binde 5.94'dür. Nüfus büyüklüğü bakımından ilçe merkezi 98.128 kişi ile Lüleburgaz başta yer almakta, bu ilçeyi 61.880 kişi ile Merkez, 28.200 kişi ile Babaeski izlemektedir.

Kırklareli'nin nüfus yoğunluğu (kilometre kareye düşen kişi sayısı) 50'dir. 1965 yılına kadar Kırklareli yoğunluğu ülke ortalamasının üzerinde olmuştur. Bunun nedeni ilin mübadele ve muhaceret yoluyla Balkan ülkelerinden aldığı göçtür. 1940-1945 yılları arasında II.Dünya Savaşı nedeniyle Kırklareli'nin nüfusu azalmış, 1950-1955 arasında ise yeniden yurtdışından gelen göçmen aileler ile nüfus artmaya başlamıştır. 1960'a kadar yüksek olan nüfus yoğunluğu bu yıldan itibaren il dışına göçün başlamasıyla beraber 1965'den sonra azalmaya başlamıştır. Bir sınır ili olması nedeni ile Kırklareli, Balkan ülkelerinden gelen göçmenlerin ilk yerleştikleri illerden biri olmuştur. Bu nedenle nüfusu öteden beri göç hareketlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir.

Kırklareli 2001 yılı verilerine göre, 3590 dolar olan kişi başına gayri safi yurt içi hasıla ile iller sıralamasında Kocaeli ve Bolu'dan sonra üçüncü sıradadır (TÜİK)

Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında on birinci sırada yer alan Kırklareli (DPT 2003) Türkiye'nin gelişmiş illerinden birisidir. 2001 yılı itibari ile ilin GSYİH'sının sektörel dağılımı incelendiğinde %59'luk pay ile birinci sırada sanayi sektörünü, %30.9 pay ile hizmetler ve %10.1 pay ile tarım sektörü izlemektedir. 1987-2001 döneminde %6.7 ile sanayi ilin en hızlı büyüyen sektörü olmuştur.

3.1. Kırklareli Sanayinde Kurumlar Sosyo-Kültürel Yapılar ve Yerel Potansiyeli Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma

Bir bölgenin gelişmesinde kamu politikaları küresel gelişmeler gibi dışsal faktörlerin yanı sıra “neden bazı bölgelerin daha başarılı yığılma alanları olarak ortaya çıktığı” sorusunun yanıtı yöreye özgü özellikler ya da diğer bir ifadeyle içsel faktörlerde yatmaktadır. Dolayısıyla bölgesel gelişmede yerel kurumlar ve örgütlenmeler ile sosyo-kültürel öğelerde önem taşımaktadır. Kırklareli’de kuşkusuz sanayinin gelişiminde ya da firmaların burayı kuruluş yeri olarak seçmelerinde İstanbul’un metropolitenleşme sürecinin bir sonucu olarak sanayinin dışarı çıkması, planlama çalışmaları ve devletin teşvik politikaları etkili olmuştur. Ancak bu unsurların yanı sıra yerel kaynaklar, yerel sosyo-kültürel yapı ve ilişkiler ile yerel bilgi ve becerilerde görülen farklılıklar mevcut sanayi yapısındaki farklılıkları da (sektörel uzmanlaşma, teknolojik gelişme düzeyi, ihracat yapıları vb.) beraberinde getirmekte ve bunların incelenmesini gerektirmektedir.

Bir bölgenin iktisadi tarihi içinde, kurumsal yapı aşınabilir, dönüşebilir yada yeniden oluşturulabilir. Bu yeniden üretim sürecinde paylaşılan ortak değerlerden oluşan sistemin özün korunmasına karşın farklı birimlerin rollerinde ve fonksiyonlarında bazı değişikliklere yol açar. Çünkü belli bir yöreye özgü kurumsal yapı , o bölgede faaliyet gösteren kurumların belirli gereksinimlerine bir cevap olarak ortaya çıkmaktadır. Hakim bir kurumsal yapı oluştuğunda bu hakim kurumsal yapıyla uyumlu firmaları bölgeye çekecektir. Uygun kurumsal yapı, ayrıca belirli bir endüstride faaliyet gösterecek olan firmaların belirli bir alanda başarılı olma isteği ile bölgeyi cazip kılacaktır (Malmberg ve Maskell 2001:13). Bir bölge içinde gelişen kurumlar açık bir biçimde bölgeye özgü olduğundan bir bölgeden diğerine farklılaşacaktır. Bölge içinde bilişsel uzaklığı azaltan bu mekanizmalar bölgeler arası bilişsel uzaklığı artırma eğilimi içinde olacaktır. Ancak büyüme sürecinin başlangıcında hayati önem taşıyan bazı kurumsal yapılar gelişme için yeni yapıların üretilmesi gerektiğinde engelleyici bir duruma gelebilir. Kurumsal kilitlenme denilen bu olgu yeni fikirlere artan direnç, büyüyen bir bürokratik atalet ve genel bir organizasyonel dejenerasyonla, özellikle de firmalar büyük piyasalarda faaliyet gösteriyorsa, el ele gidebilir. Bu nedenle iyi bir iktisadi performans esnek bir kurumsal yapıyı gerektirmektedir.

3.1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma bölgesel/yerel gelişme sürecinde sosyal, kültürel ve kurumsal faktörlerin etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sanayi bölgelerinin gelişmesinde yöreye özgü sosyal, kültürel ve kurumsal faktörlerin de önemli rolleri vardır. Krugman'ın (1991) işaret ettiği gibi tarihi tesadüfler veya başlangıç avantajı gibi nedenlerle başlayan ve dinamik sosyo-kültürel çevre etkileriyle endüstriyel yığılmalar gerçekleşmekte ve bunlar küresel sistemin alt birimleri olarak ortaya çıkmaktadır.

3.1.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma, Kırklareli ilinde imalat sanayinde faaliyet gösteren firmaları kapsamaktadır. Ankete konu olan anakütlenin tespitinde ise Sanayi ve Ticaret Odası'nın imalat sanayinde faaliyet gösteren kayıtlı firmaların yer aldığı 2008 yılı raporu dikkate alınmıştır. Bu raporda merkezde ve ilçelerde kayıtlı 267 firmanın 61'i ile anket gerçekleştirilmiştir. Ancak ankete katılan firmaların soruları en iyi şekilde cevaplayabilmeleri için mümkün olduğu kadar tek elden ve yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Dolayısı ile anket aslında, firmalarla birebir görüşmede bir soru cetveli niteliğinde kullanılmıştır.

3.1.3. Araştırmanın Yöntemi

Ankette yer alan sorular bu alanda yapılmış olan çalışmalar incelenerek hazırlanmıştır. Sorular yörede imalat sanayinde iş gücü piyasasının özellikleri ve işçi işveren ilişkileri, üretim organizasyonunun özellikleri, piyasa ilişkileri, gelişme sürecinde kurumların ve toplumsal örgütlerin rolü, firmalar arasında iş birliği, dayanışma ve rekabet, kamu politikalarının gelişme sürecinde etkisi, bölgede yerel girişimin niteliği, yaratıcılık/yenilikçilik faaliyetleri ve bunların oluşumunda enformel ilişkilerin rolü ve firmaların karşılaştıkları sorunlardan hareketle Kırklareli'de kurumsal yapıyı değerlendirmeye yönelik soruları kapsamaktadır.

3.1.4. Araştırmanın Değerlendirilmesi

Elde edilen bilgiler SPSS programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Alınan cevapların frekans dağılımı belirlenmiş, gerekli durumlarda Ki-Kare bağımsızlık testi ve çapraz tablolar kullanılarak veriler analiz edilmiştir.

3.1.5. Araştırma Sonuçları ve Değerlendirme

3.1.5.1. Tarihsel Gelişim

Kırklareli’de sanayinin gelişimini, Türkiye’de yerleşim sisteminin evrimine paralel olarak üç aşamada incelemek mümkündür. Birinci evre, tarım ve ticaret sermayesi birikimine dayalı gelişmenin söz konusu olduğu 1923-1953 dönemidir. 1923 sonrası dönem devletin ekonomik, sosyal ve yönetsel araçları kullanarak ulusal pazarı bütünleştirme amacıyla olduğu evredir.

1933-1937 yıllarında birinci beş yıllık sanayileşme planı doğrultusunda ülkenin çeşitli yerlerinde şeker, dokuma, maden, selüloz ve seramik fabrikalarının kurulması plana bağlanmıştır. Bu dönemin ürünü olan Kırklareli-Alpullu Şeker Fabrikası 1926 yılında işletmeye açılmış olup Türkiye’nin ilk şeker fabrikası olma özelliğini taşımaktadır ve kuruluşuyla birlikte kentte iktisadi faaliyetler hızlanmasına neden olmuştur. Dönem boyunca Kırklareli’de kentleşme dinamikleri zayıftır. Yörede ortaya çıkan sınırlı orandaki iş gücü gereksinimini karşılamada Balkan ülkelerinden gelen göçmenler etkili olmuştur. Bu durum kentte nüfus yoğunluğunun 1965 yılına kadar Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına neden olmuştur. Ancak 1960’lara kadar yüksek olan nüfus yoğunluğu bu yıllardan itibaren kenttin dışına başlayan göç nedeniyle azalmıştır.

Sanayinin gelişiminde ikinci evre ithal ikameci sanayileşme politikaları altında sanayi sermaye birikimine dayalı gelişme sürecidir. Sermaye birikim süreçleri ve egemen sınıfların şekillenmesi bakımından önemli bir dönüm noktasını oluşturan ithal ikameci sanayileşme aynı zamanda sermayenin ve emeğin, dolayısıyla nüfusun alanda yeniden dağılımı bakımından önemli gelişmeler yaratmış, ülke içindeki nüfus hareketlerine hız kazandırmıştır (Boratav 2006:118).

İktisadi yapıda söz konusu dönemde üç ana yatırımcı aktör belirlenmiştir. Bunlardan birincisi, 1970’lere doğru Türkiye de artık holding biçiminde örgütlenmiş, hemen her sektörde faaliyet gösterebilen, banka sahipliği ile bütünleşen, TÜSİAD’da bir araya gelmiş, genellikle İstanbul da yerleşik yabancı sermaye ile ortaklık kuran büyük burjuvazidir. İkincisi dönem boyunca önemli sanayi yatırımlar üstlenmiş, özellikle ara mallarında yoğunlaşmış olan devlettir. Üçüncüsü ise Anadolu’nun çeşitli

kentlerine yerleşmiş yerel sermayedir. Devlet ve büyük burjuvazi üretim ve mal zincirlerinin genellikle büyük sermayeli yatırım gerektiren, ithal teknolojiyi yüksek katma değerli aşamalarında, küçük ve orta büyüklükteki sermaye ise daha küçük ölçekli ve sermayeli yatırımla kurulabilen emek yoğun aşamalarında yer almıştır. Bu gelişmelerin yerleşim sisteminin evrimi bakımından en önemli sonucu ithal ikame sanayinin İstanbul merkezli olarak kurulmaya başlamasıdır. Dönem boyunca, Ankara, Adana, İzmir, Eskişehir gibi kentlerde ilk birikimi sağlayan bir kesimin İstanbul'a taşındığı gözlenmektedir. Kamu sektörünün gerçekleştirdiği yatırımların görece dengeli dağılımına rağmen bölgesel dengenin kurulmasına yetmemiş, özel sektör yatırımları İstanbul, İzmir, Kocaeli ve çevresinde yoğunlaşmıştır ve sanayinin ülkede eşitsiz dağılımı bölgelerarası eşitsizliği daha da arttırmıştır (Ataay 2001:5-6).

Sanayileşmenin yukarıda özetlenen gelişme dinamikleri, geri kalmış bölgelerden gelişen bölgelere göçle sonuçlanmıştır. Özellikle ülkenin doğusunda gelişme odakları yaratılamaması bu bölgelerden göçüde beraberinde getirmiştir. Kırklareli de söz konusu döneme ilişkin olarak bahsedilmesi gereken husus, sanayileşmenin yoğunlaştığı havzalardaki çevre illerin kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) ilan edilmesi ve organize sanayi bölgeleriyle (OSB) yapılan yatırımların çeşitli teşviklerle desteklenmesidir. İstanbul-Kocaeli hattının özel sektörün sanayinin yer seçim bölgesi olması bu bölgedeki kentleşme çevre sorunlarını attırması, arsa maliyetlerini yükseltmesi gibi nedenlerle alınan bu önlemler Kırklareli'nin de içinde olduğu, Marmara, Ege ve Güneydoğu Anadolu' da çok sayıda ilin KÖY statüsüne alınması ve OSB'lerin kurulması nedeniyle, 1970'lerden başlayarak özel yatırımlar için çekim merkezi olmuştur (Ataay 2001:8).

Sanayileşmede üçüncü evre 1980'lerden günümüze kadar süren dışa açık dönemdir. Ancak bu dönemde Türkiye'nin uluslararası iş bölümünde önemli bir yer elde edebilecek sanayi atılımı gerçekleştiremediği, gelişmenin ağırlıklı hizmetler sektöründe gerçekleştiği, imalat sanayinde ise dünya ekonomisinde başta gıda ve tekstil olmak üzere, emek ve hammadde yoğun ürünler ihraç eden bir ülke olarak eklemlendiği görülebilir.

1980 sonrasında Kırklareli sanayinin gelişiminde İstanbul metropolitan alanının ard bölgesi olması belirleyici olmuştur. Özellikle 1990'lardan itibaren İstanbul içindeki kısıtlamalar, büyük ve ucuz arsa temini nedeniyle sanayi il dışına çıkmıştır. Büyük

sanayi kentler arası ana yollar üzerinden daha uzaklarda yer seçerek kentin saçaklanmasında temel rol üstlenmiştir.

Tablo 3.1. Firmanın kuruluş tarihi nedir?

Sektörler/Zaman aralığı	1923-1955	1956-1969	1971-1979	1981-1989	1990--
Gıda, tütün ve içki imalatı	-	5	2	3	11
Tekstil, giyim ve deri sanayi	-	-	-	2	8
Orman Ürünleri ve Mobilya İmalatı	-	-	-	-	1
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım İmalatı	1	1	-	-	1
Kimya, Petrol, Kauçuk ve Plastik Ürünleri	3	1	2	-	1
Taş ve Toprağa Dayalı Ürünler İmalatı	-	-	2	-	-
Metal Ana Sanayi	-	-	-	-	-
Metal Eşya, Makine ve Teçhizat İmalatı	-	-	2	3	2
Diğer İmalat Sanayi	-	3	2	3	2
Toplam	4	10	11	11	26

Araştırma kapsamında, Tablo 3.1’de görüldüğü gibi, bu tarihsel gelişmeye paralel olarak 61 firmanın 4’ü 1955 öncesi dönemde, 21’i de Kırklareli’nin KÖY kapsamına alındığı ithal ikameci sanayileşme döneminde kurulmuştur. İhracata yönelik sanayileşme ve İstanbul’un metropolleşmesi sonucu sanayinin çevre illere yayılmasıyla 1980’lerde hızlanan sanayileşme sürecinde kurulan firma sayısı ise 37’dir. Özellikle, 1990’lardan sonra yalnızca mevcut sektörlerde değil diğer üretim sektörlerinde de önemli bir artış söz konusudur.

3.1.5.2. Sanayinin Niteliği ve Öne Çıkan Sektörler

Kırklareli, Trakya’da sanayileşmesine devam eden ve bölgedeki üç il içinde (Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli) Tekirdağ ilinden sonra en fazla sanayileşmiş ildir. Kırklareli’de sanayi kuruluşlarının büyük bir bölümü gıda ve tekstil sektöründe, ağaç, taş-toprağa dayalı sanayide ve kimya sektöründe faaliyet göstermektedir. Gıda

sektöründe genellikle bölgenin tarım ürünü olan ayçiçeği, buğdayı değerlendirmeye yönelik yağ, un fabrikaları ile mandıralar bulunmaktadır. Gıda sektörünün istihdam bakımından en büyüğü, Türkiye'nin ilk şeker fabrikası olan Babaeski ilçesinin Alpullu Beldesindeki Alpullu Seker Fabrikasıdır. Kırklareli ili Lüleburgaz ilçesinde 1926 yılında Alpullu Seker Fabrikası'nın yapılması ile birlikte iktisadi canlanma gözlenmiştir. İldeki sanayileşme 1990'lı yıllardan sonra hızla gelişmeye başlamıştır. Sanayileşme en çok Lüleburgaz, Babaeski ve Merkez ilçelerinde, Büyükkarıştıran, Ahmetbey, Evrensekiz ve Misinli Kavaklı Beldesinde olmuştur.

Tablo 3.2.Kırklareli İlinde Sanayi Tesislerinin İlçelere ve Sektörlere Göre Dağılımı

İlçe Adı	Gıda, içki ve tütün	Tekstil, giyim ve deri sanayi	Orman ürünleri ve mobilya imalatı	Kağıt, kağıt ürünleri ve basım	Kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünleri	Taş ve toprağa dayalı ürünler	Metal Ana Sanayi	MetalEşya,Makine ve teçhizatı imalatı	Diğer imalat	Toplam
Merkez	24	21	7	-	3	7	-	9	8	79
Babaeski	19	7	-	-	1	5	-	1	1	34
Demirköy	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Kofçaz	1	-	-	-	-	1	-	-	-	2
Lüleburgaz	39	30	4	1	14	7	-	6	20	121
Pehlivanköy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pınarhisar	4	1	-	-	1	4	-	-	1	11
Vize	4	6	1	-	1	2	-	3	-	18
Toplam	91	66	14	1	20	26	-	19	30	267

Kaynak: Kırklareli İli 2008 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu

Kırklareli’de toplam 267 sanayi tesisi bulunmaktadır (Tablo 3.2). Bunların yüzde 86’sı Merkez, Babaeski ve Lüleburgaz ilçelerinde geri kalan yüzde 14’ü diğer ilçelerde yer almaktadır. Merkezde 79, Babaeski’de 34, Demirköy’de 2, Kofçaz’da 2, Lüleburgaz’da 121, Pınarhisar’da 11, Vize’de 18 sanayi tesisi mevcuttur.

Gıda, içki ve tütün imalatı yapan 91; tekstil, giyim ve deri imalatı yapan 66; orman ürünleri ve mobilya üretimi yapan 14; kağıt, kağıt ürünleri ve basım imalatı

yapan 1; kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürün imalatı yapan 20; taş ve toprağa dayalı 26; metal eşya, makine ve teçhizat imalatı yapan 19; diğer imalat yapan 30 tesis bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında Kırklareli merkez ve ilçelerinde bu 267 firmanın 61'ini kapsayan bir araştırma yapılmıştır. Seçilen firmaların 21'i gıda, içki, tütün imalatı, 10'u tekstil, giyim ve deri sanayi, 7'si kimya, petrol, kauçuk ve plastik ürünleri sanayi, 7'si metal eşya ve makine ve teçhizatı imalatı sanayine ve kalan 16 firma diğer sektörlerle aittir (Tablo 3.3).

Tablo 3.3. Firmanın faaliyet gösterdiği sektör hangisidir?

Sektörler	Sayı	Yüzde
Gıda, içki ve tütün imalatı	21	34,4
Tekstil, giyim ve deri sanayi	10	16,4
Orman ürünleri ve mobilya	1	1,6
Kağıt,kağıt ürünleri ve basım	3	4,9
Kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünler	7	11,5
Taş ve toprağa dayalı ürünler imalatı	2	3,3
Metal eşya ve makine ve teçhizatı imalatı	7	11,5
Diğer imalat sanayi	10	16,4
Toplam	61	100,0

Böyle bir örneklem Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin (2006:315) illerde öne çıkan sektörlerde araştırmasını destekleyici niteliktedir.

3.1.5.3. Yerel Girişimcilik

Kırklareli'de girişim sürecini kimin başlattığı bu konuyla ilgili sorulabilecek önemli sorulardan biridir. Araştırma sonuçlarına göre Kırklareli'deki girişimcilerin büyük kısmı Tablo 3.4'te de görüldüğü gibi diğer illerdendir. Ancak merkezdekilerin yani o yöredeki girişimcilerin sayısı da azımsanmayacak sayıdadır. Bu durum özellikle 1970'lerden sonra daha da belirginleşmektedir. Araştırmaya katılan firmalardan

özellikle 1980 sonrası kurulanlar diğer illerden gelen girişimciler olup, merkezdeki girişimcilerin söz konusu dönem için oranı %27, ve diğer illerden gelen girişimcilerin oranı %73'tür.

Tablo 3.4.Girişimcinin kökeni nedir?

Köken	Sayı	Yüzde
Merkez	25	41,0
Diğer iller	36	59,0
Toplam	61	100,0

Bölgede özellikle yerel kaynağa dayalı gıda sektöründe üretim birimlerinin mevsimsel karaktere sahip olmaları nedeniyle sanayi sektörüyle tarım ve hayvancılık birbirini tamamlayıcı nitelikte faaliyet göstermektedir.

Yörede faaliyet gösteren üretim birimleri arasında iş birliğinden çok rekabet ilişkisi söz konusudur. Firmalar, fikirler ve teknolojiyi kendilerine saklayarak paylaşmama eğilimi içindedir. Ancak diğer sanayi bölgelerinde olduğu gibi başarılı örneklerin taklidini engellemekte imkansızdır.

Bölgedeki girişimlerde göze çarpan önemli bir diğer özellik yeni yatırımların oluşturulmasında ortaklıklar kurulmasıdır. Bu ortaklık ilişkisi aynı aileye mensup kişiler arasında olduğu gibi, tanıdıklık ilişkisi üzerine kurulanları da söz konusudur. Araştırma kapsamındaki girişimlerin %44'ü ortaklık ilişkisi ile kurulmuş firmalardır. Çok ortaklı bu girişimler, iş kültürünün ve girişimciler arasında iletişim ağının geliştiğini gösterir. Nitekim bölgede bir üretim kültürünün varlığından bahsedebilir miyiz? sorusuna girişimcilerin yaklaşık %56'sı olumlu yanıt vermiştir.

Mevcut verilerin değerlendirilmesiyle yöre dışından gelen girişimcilerin yerel kaynaklara daha az ilgi gösterdiğini söylemek mümkündür. Diğer bölgelerden gelen girişimciler özellikle tekstil, giyim ve deri sanayi, kimya, petrol, kauçuk ve plastik ürünler sanayi, metal eşya ve makine ve teçhizatı imalatı sanayinden olup kaynak avantajından çok yörenin sanayi ortamı ve alt yapısıyla teşvik tedbirlerinden yararlanmak için yatırımlarını burada gerçekleştirmektedirler.

Tablo 3.5. Girişimcilik yeteneğinizin gelişmesindeki temel faktör sizce hangisidir?

Faktörler	Sayı	Yüzde
Aile	27	44,3
Sektörel deneyimler	32	52,5
Eğitim kurumları	2	3,3
Toplam	61	100,0

Girişimcilik yeteneğinin gelişmesinde en etkili faktör, yüzde 53 oranla girişimcilerin sektörde elde ettikleri deneyimlerdir. Ayrıca ailede girişimcilik yeteneğinin gelişmesinde önemli bir unsurdur ve ankete katılan firmaların %44'ünün babadan kalma bir işi devam ettirdikleri görülebilir. Bu firmaların kuruluş tarihlerinde (Tablo 3.2) görülen geniş zaman diliminin işaret ettiği gibi bir üretim kültürünün varlığına delalet eder.

3.1.5.4. Emek Piyasasının Özellikleri ve İşçi İşveren İlişkileri

Sanayi ve Ticaret odası verilerine göre (2008) Kırklareli imalat sanayinde çalışanların oranı 1970'te % 6 iken bu rakam 1990 yılında %9 ve 2000 yılında %19 olmuştur. 1990'lardan itibaren sanayileşmenin hız kazanmasına paralel olarak böyle bir sonuç gayet doğaldır.

AB'nin KOBİ tanımına göre 10 kişiden az istihdam eden işletmeler mikro işletme, 50 kişiden az çalışan istihdam eden işletmeler küçük işletme ve 250'den az çalışan istihdam edenler ise orta ölçekli işletme olarak tanımlanmaktadır. 250'den fazla çalışanı olan işletmeler ise bu bağlamda büyük ölçekli işletmelerdir.

Tablo 3.6. Firmada kaç kişi çalışmaktadır?

Ölçek	Sayı	Yüzde
1-9	14	23,0
10-49	17	27,9
50-99	12	19,7
100-250	8	13,1
250'den fazla	10	16,4
Toplam	61	100,0

Kırklareli sanayinin gelişimi Tablo 3.6 'ya göre küçük ve orta ölçekli firmalara dayalı olup bunlar araştırma kapsamında toplamın yaklaşık %84'ünü oluşturmaktadır. 250'den fazla kişi çalıştıran firmalar ise toplamın yaklaşık %16'sıdır.

İşgücü ile ilgili genel olarak en yaygın sorun, işgücü arzı ile işgücü talebi arasında görülen dengesizliktir. Her zaman niteliksiz işgücü arzı fazlasına karşılık nitelikli işgücü açığı bulunmaktadır. Nitelikli, uzman işgücünün oluşturduğu işgücü havuzunun rekabet gücüne katkıları artmaktadır. Kırklareli imalat sanayine ilişkin olarak karşılaşılan en önemli sorun da bu bağlamda vasıflı işgücü temininde yaşanan güçlüklerdir (yaklaşık %60 oranla)(Tablo 3.7). İşgücü piyasasına ilişkin bu sorunu, işin gerektirdiği nitelikleri kazanmak için gerekli sürenin uzun olması izlemektedir. Vasıfsız işgücünün büyük kısmının sanayide çalışma konusunda deneyimlerinin az olması ve fabrikada çalışma koşullarına uyma konusunda isteksiz olmaları nedeniyle niteliksiz işçi bulma sıkıntısı da söz konusudur. Deneyimli işçi ve teknisyenler tarafından sağlanan iş başı eğitim tek eğitim kaynağı olup yalnızca büyük firmalarda hizmet içi eğitim sunulmaktadır. Öyle ki firma içinde “yaparak öğrenme” oranı ortalama %50 civarındadır (Tablo 3.11). Hizmet içi eğitim verilmesinin birkaç nedeni sıralanabilir. Öncelikle firmaların çoğu işçilerin kısa zamanda işlerini kolayca öğrenebilecekleri ve kısa zamanda uzmanlaşabilecekleri teknolojilere sahiplerdir. İkinci olarak bilgi eksikliği ve finansal yetersizlikler firmaların hizmet içi eğitim vermesini kısıtlamaktadır.

Tablo 3.7. İşgücü ile ilgili olarak karşılaştığınız temel sorunlar nelerdir?

Sorunlar	Sayı	Yüzde
İşgücü hareketliliğinin yüksek olması	2	3,3
Vasıfsız işgücü temininde yaşanan zorluklar	6	9,8
Vasıflı işgücü temininde yaşanan zorluklar	31	50,8
İşin gerektirdiği nitelikleri kazanmak için gerekli sürenin uzun olması	16	26,2
Ücret ve benzeri ödemelerin yüksek olması	6	9,8
Toplam	61	100,0

Tablo 3.8. Üretim faaliyetlerinde çalışanların uzmanlaşma durumu nedir?

Beceri Düzeyi	Sayı	Yüzde
Temel beceri kazanmış işgücü	12	19,7
Orta derecede beceri kazanmış işgücü	16	26,2
İleri derecede beceri kazanmış işgücü	33	54,1
Toplam	61	100.0

İş gücünün % 19.7'sini temel beceri sahibi olanlar oluştururken, % 26.2'si yarı uzmanlaşmış olup bir çok sektörde verimliliği yükseltme yeteneğine sahiptir. Verimlilik, yenilik ve teknolojik kaynağın temelini oluşturabilecek ileri derecede uzmanlaşmış işgücünün oranı ise %54.1'dir (Tablo 3.8). İşgücü piyasasının %46'sını oluşturan temel becerili ve yarı uzmanlaşmış işgücü, uzmanlaşma ekonomilerine bağlı olarak işgücü piyasası dışsallıklarının ortaya çıkmasını engellemektedir. Daha az uzmanlaşmış işgücü havuzu, ancak çeşit ekonomilerine hizmet etmektedir. Bu nedenle bölgede oluşan, geniş fakat nitelik açısından gerekli koşulları taşımayan işgücü piyasasının gelişmeye katkısının sınırlı kaldığı düşünülmektedir. Ayrıca uzmanlaşma durumunun firmaların faaliyet alanlarına göre farklılık gösterip göstermediği test edilmiş ve Ki-Kare analizine göre %5 anlamlılık düzeyinde ($p=0.001$ ve $p<0.05$) farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Uzmanlaşmanın hangi alanlarda yoğunluk gösterdiğini belirlemek için ise aşağıda çapraz tablo düzenlenmiştir (Tablo 3.9). Buna göre, orman ürünleri ve mobilya imalatı ile taş ve toprağa dayalı sektöründe uzmanlaşmış işgücü kıtlığı olduğu saptanmıştır. Tekstil, giyim ve deri imalatı, kağıt, kağıt ürünleri ve basım ile metal eşya ve makine ve teçhizat imalatı sektörlerinde ise büyük ölçüde ileri derecede uzmanlaşmış işgücü kullanılmaktadır.

Tablo 3.9. Faaliyet Alanlarına Göre Uzmanlaşma Durumu

		Uzmanlaşma			Toplam
		Temel beceri kazanmış işgücü	Orta derecede beceri kazanmış işgücü	İleri derecede beceri kazanmış işgücü	
Sektör	Gıda içki ve tütün	7	10	4	21
	Tekstil giyim ve deri	1	0	9	10
	Orman ürünleri ve mobilya imalatı	0	1	0	1
	Kağıt,kağıt ürünleri ve basım	0	0	3	3
	Kimya petrol kömür kauçuk ve plastik ürünler	0	2	5	7
	Taş ve toprağa dayalı ürünler imalatı	2	0	0	2
	Metal eşya ve makine ve teçhizatı imalatı	0	0	7	7
	Diğer imalat sanayi	2	3	5	10
Toplam		12	16	33	61

Uzmanlaşma durumunun çalışan sayısına göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Ki-Kare analizine göre ise, %5 anlamlılık düzeyinde, uzmanlaşma ile firmada çalışan sayısı ya da diğer bir ifade ile firma büyüklüğü arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı ($p=0.063$ ve $p>0.05$) tespit edilmiştir.

Uzmanlaşmanın hangi firmalarda olduğu çapraz tablo (Tablo 3.10) yardımıyla incelenmektedir. Anlamlı bir ilişki bulunmamasına rağmen, firma büyüklüğü arttıkça uzmanlaşma derecesinin de arttığı söylenebilir. Örneklemde 250’den fazla çalışanı olan 10 firmadan sekizinde çalışanların uzmanlaşma durumu ileri derecede beceri kazanmış işgücüdür. Orta ölçekli 18 firmadan 11’inde (yaklaşık %12’sinde) ileri derecede uzmanlaşmış işgücü söz konusu iken, firma ölçeği küçüldükçe uzmanlaşma derecesinin de azaldığı söylenebilir.

Tablo 3.10. Çalışan Sayısına Göre Uzmanlaşma Durumu

		Uzmanlaşma			Toplam
		Temel beceri kazanmış işgücü	Orta derecede beceri kazanmış işgücü	İleri derecede beceri kazanmış işgücü	
İstihdam	1-9	6	3	5	14
	10-49	4	4	9	17
	50-99	0	3	9	12
	100-250	2	4	2	8
	250'den fazla	0	2	8	10
Toplam		12	16	33	61

Tablo 3.11. Çalışanlarınız hizmet içi eğitimi nereden almaktadır?

Eğitim	Sayı	Yüzde
Firma tarafından finanse edilen eğitim kurumlarından	23	37,7
Kamu kuruluşlarından	1	1,6
Kamu-özel kuruluşlardan	5	8,2
Firma içinde (yaparak öğrenme)	30	49,2
Diğer	2	3,3
Toplam	61	100,0

İşgücü piyasası ile ilgili sorunlar, işgücünü geliştirmeye yönelik eğitim faaliyetlerin önemine dikkat çekmektedir. İşgücünün sektörün talebine uygun geliştirilmesini sağlayan meslek öncesi eğitim ya da meslek eğitimi (hizmet-içi eğitim) ya hiç verilmemekte ya da yetersiz kalmaktadır. Hizmet-içi eğitim eksikliği, yani mesleki bilginin sınırlı olması, düşük verimliliğe ve uluslar arası piyasalarda rekabet gücünün olumsuz etkilenmesine yol açmakta, işgücü verimliliğinin düşük olması ise maliyetleri arttırmaktadır.

Üretim içinde eğitimin yaygınlaştırılması, iş verimini işveren ve işgücü açısından arttırmaktadır. İşgücünün, bilgi ve nitelik artırıcı eğitim eksikliklerinin giderilmesine

yönelik eğitim bu bağlamda önem taşımaktadır. Söz konusu eğitim ise çeşitli kaynaklardan sağlanabilir. Hizmet-içi eğitimin kaynaklarını gösteren Tablo 3.11'e göre katılanların yaklaşık %50'si firma içinde eğitilmektedir. Yaklaşık %38'i firma tarafından finanse edilen kurumlardan eğitim alırken, kamu kuruluşlarının çalışanların eğitimine katkısı sınırlı (yaklaşık %2) kalmaktadır. Kamu-özel kuruluşların eğitime katkısı ise yaklaşık % 8'dir. Bu konuda kamu ve özel sektör işbirliği sağlanmalı, yerel işgücü en fazla ihtiyaç duyulan alanlarda yetiştirilmelidir.

İş gücü ile ilgili bahsedilmesi gereken diğer bir husus bölgedeki işçi-işveren ilişkisidir. Bazı bölgelerin diğerlerinden daha başarılı olmasının bir nedeni olarak gösterilen işçi-işveren ilişkisi bölgede de gelişmenin kaynağı olarak gösterilebilir. Kırklareli'de pek çok girişimci çalışanlarıyla iyi ilişkilere sahip olduğunu ve onlarla ilişkilerinde önemli sorunlarla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3.12. Son beş yıl içerisinde emeğin devir hızındaki değişme nasıldır?

	Sayı	Yüzde
Artış	8	13,1
Değişmemiştir	48	78,7
Azalmıştır	5	8,2
Toplam	61	100,0

Emeğin devri, işyerinde, istifa, terk, işten çıkarılma ve işe alınma neticesinde çalışanların sayısında meydana gelen değişikliklerdir. Her ne sebepten olursa olsun işten ayrılma oranının artması önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bunların en önemlileri yetişmiş insan kaybı, yenisinin eğitimi ve işe kazandırılması için harcanacak emek, zaman ve para, işlerin yavaşlaması, verimin düşmesi ve en önemlisi de işyeri moral motivasyonunda yaşanacak yıkımlardır. Tablo 3.12'de görüldüğü üzere Kırklareli'de imalat sanayinde faaliyet gösteren örneklem dahilindeki firmaların %79'unda çalışan sayısı değişmezken, %13'ünde artış ve %8'inde azalış söz konusudur.

Tablo 3.13. Çalışanlarınızın işten ayrılarak, elde ettikleri üretim bilgisi ile kendi işlerini kurması yani sosyal mobilite söz konusu mu?

	Sayı	Yüzde
Evet	16	26,2
Hayır	45	73,8
Toplam	61	100,0

Sosyal mobilite, sanayi odakları literatürünün önemli bir özelliğidir. Ancak Kırklareli’de, ankete katılan 61 firmanın %26,2’si (Tablo 3.13), böyle bir durumun söz konusu olmadığını dile getirmektedir. Aslında daha çok küçük ölçekli firmalar için geçerli olabilecek böyle bir durumda, sosyal mobilite ile firma ölçeği arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair yaptığımız analiz % 5 anlamlılık düzeyinde ($p=0.04$ ve $p<0.05$) gerçekten, çalışanların elde ettikleri üretim bilgisi ile kendi işlerini kurması olgusunun daha çok küçük ölçekli firmalarda söz konusu olduğunu göstermiştir.

Tablo 3.14. Çalışanlarınız bir sendikaya üye mi?

	Sayı	Yüzde
Evet	17	27,9
Hayır	44	72,1
Toplam	61	100,0

Tablo 3.14’e göre çalışanların %27,9’si herhangi bir sendikaya değildir. Yine görüşülen firmalardan yapılan çıkarsamalardan yola çıkarak, firma ölçeği ile sendikalaşma arasında anlamlı bir ilişki bekleyişimiz nedeniyle oluşturduğumuz çapraz tablo ve Ki-Kare analizi bu bekleyişimizi doğrular niteliktedir. Özellikle büyük ölçekli firmalarda mavi yakalı çalışanların çoğunluğu bir sendikanın üyesi iken, firma ölçeği küçüldükçe sendikalaşma da azalmaktadır.

3.1.5.5. Piyasa ve Dünya Piyasalarıyla Bütünleşme

Sanayi bölgeleri hakkında yapılan kuramsal ve görgül çalışmalarda bu alanların dış satım kapasitesine büyük önem verilmektedir. Dış satıma yönelik üretimin artırılması sırasında, üretim örgütlenmesi ve ürün çeşitlenmesinde bir değişim olmaktadır. Çeşitli bölgelerin gelişim çizgilerinin incelenmesi, bölgedeki ilk gelişme

evresinin dış satıma dayalı sanayileşme politikaları ile desteklenmesinin önemli olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.15. Satış yüzdeniz dikkate alındığında ürünlerinizin çoğu kime satılmaktadır?

	Sayı	Yüzde
Yerel piyasalar	12	19,7
Yerel firmalar	10	16,4
Yerel tüketiciler	20	32,8
Komşu iller	4	6,6
Diğer bölgeler	6	9,8
Yurt dışı	9	14,8
Toplam	61	100,0

Girişimcilerle yapılan görüşmelerden araştırma kapsamındaki firmaların Tablo 3.15'te de görüldüğü gibi yaklaşık %20'sinin yerel piyasa için üretim yaptığı görülmektedir. Üretimin yaklaşık %7'si diğer illere olmak üzere yurt içine pazarlanırken toplam üretimde dış satımın payı yaklaşık % 15'tir. Ancak bu ortalama veriler firmaların artan dış satım dinamizmini ve kapasitesini tam olarak yansıtmamaktadır. Bunun nedeni firmalara göre dış satım rakamlarının birbirinden oldukça farklı olmasıdır. Bu farklılık yalnız sektörlere göre oluşmamakta, aynı sektörde yer alan firmalarda da büyük farklılık göstermektedir. Örneğin araştırma kapsamında metal eşya ve makine ve teçhizatı imalatı sektöründe 7 firmanın 4' ü yani yaklaşık %58'i dış piyasa için üretim yapmaktadır. Genel ortalama ile karşılaştırıldığında bu oran oldukça yüksektir.

Dünya piyasalarıyla bütünleşmenin seviyesi ve özelliğini anlamak için dış satımın nasıl örgütlendiğini tanımlamak önem taşımaktadır. Kırklareli'de dış satım ya yabancı bir firma aracılığıyla örgütlenmekte ya da ürünü talep eden firmalarla doğrudan bağlantı kurularak gerçekleştirilmektedir. Yabancı müşterilerle ilişki kurmada fuarların önemli olduğu da dikkat çekmektedir. Fuarların yanı sıra dış pazara ait bilgiler diğer bölgelerdeki ve yabancı ülkelerdeki girişimcilere yapılan ziyaretlerle de elde edilmektedir.

Tablo 3.16. Fason iş yaptırıyor musunuz?

	Sayı	Yüzde
Evet	28	45,9
Hayır	33	54,1
Toplam	61	100,0

Fason ilişkiler, yeni sanayi bölgeleri literatüründe vurgulandığı gibi Kırklareli’de çok önemli değildir. Araştırmaya dahil olan firmaların %54’ü fason iş yaptırmamaktadır (Tablo 3.16). Yani diğer sanayilerle sınırlı ölçüde veya hiçbir bağlantı olamayacak şekilde tamamıyla entegre bir üretim örgütlenmesine sahiptir. Fason iş yaptıran firmaların yüzdesi yaklaşık %46’dır.

Tablo 3.17. Üretimi desentralize etmenizın temel nedeni nedir?

	Sayı	Yüzde
Uzmanlaşmış işgücü yoksunluğu	1	1,6
Uzmanlaşmış makine gereksinimi	3	4,9
Daha fazla uzmanlık gerektirme	5	8,2
Daha fazla esneklik	3	4,9
Kalite geliştirme ihtiyacı	3	4,9
Maliyetleri düşürme	8	13,1
Yeni yatırımlar yapamama	5	8,2
Diğer	33	54,1
Toplam	61	100,0

Firmalar tarafından fason iş vermenin en önemli sebebi maliyetleri düşürmektir. Diğer iki önemli sebep daha fazla uzmanlık gerektirmekte ve yeni yatırımlar yapamamadır. Ayrıca uzmanlaşmış makine gereksinimi, kalite geliştirme ve daha fazla esneklikte Tablo 3.17’de de görüldüğü gibi fason iş yaptırmamanın etkili nedenlerindendir.

Sektördeki işletmelerin girdi kaynaklarına göre dağılımı da yerel girdi ve hizmet piyasasının işleyişi konusunda önemli ipuçları vermektedir. Tablo 3.18’de işletmelerin girdi kaynaklarına göre dağılımı verilmektedir.

Tablo 3.18. Üretim girdilerini nerelerden sağlıyorsunuz?

	Sayı	Yüzde
Yerel piyasa	34	55,7
Diğer bölgeler	11	18,0
Yurt dışı	10	16,4
Hepsi	6	9,8
Toplam	61	100,0

Firmaların %18'i üretimde kullanılan hammadde ve ara girdileri ulusal piyasalardan sağlarken, %56'sı yerel piyasalardan, %16'sı ise uluslararası piyasalardan ve %10'u ise bu piyasaların tamamından girdi sağlamaktadır. Uzmanlaşma düzeyi dikkate alındığında üreticilerin %56'sının girdi ve hammaddeleri yerel piyasalardan sağlaması, hem dikey bütünleşmenin yeterli düzeyde oluştuğunu hem de yerel girdi ve hizmet piyasasının geliştiğini göstermektedir (Tablo 3.18).

3.1.5.6. Gelişme Sürecinde Kurumların Rolü

Sanayi bölgelerinin gelişme süreçlerine yönelik olarak son tartışmalar kurumların ve toplum örgütlerinin rolünü vurgulamaktadır. Burada konu edilen yalnızca merkezi ve yerel yönetimler değil, toplumun farklı birimlerince değişik amaçlarla oluşturulmuş kurumlardır.

Kırklareli'de yerel ekonomik kalkınmayı destekleyen örgütsel yapı genel olarak incelendiğinde kurumların genellikle ulusal ölçekte oluşturulmuş yerel birimleri olan ve yerel sanayileri destekleyen birimler olduğu söylemek mümkündür. Türkiye'de idari yapının merkeziyetçi olması nedeniyle yerel ekonomik kurumları ulusal sistemden bağımsız kabul etmek mümkün değildir. İktisadi gelişmeyi destekleyen bu kurumlar Tablo 3.19'da da görülmektedir. Ancak söz konusu tablodan tüm firmaların çok sayıda kurumdan farklı alanlarda destek sağladığı düşünülmemelidir. Çünkü araştırma kapsamında değerlendirdiğimizde firma ölçeğine göre firmaların kurumlardan elde ettikleri faydada değişmektedir. Küçük ölçekli firmalar, daha çok bankalardan sağladıkları kredilerden etkin biçimde yararlandıklarını söylerken, farklı sektörlerdeki yerel birliklere ise sadece üye olduklarını ancak hizmetlerinden yararlanmadıklarını

belirtmişlerdir. Küçük ölçekli firmalarda son dönemde KOSGEB'in sağladığı hizmetlerden yararlananların sayısı da azımsanmayacak ölçüdedir.

Tablo 3.19. Hangi kurumlardan ne konuda yararlanıyorsunuz?

	Finansman	Eğitim	Altyapı	İşgücü	Dışsattım	Sektörel	Pazarlama	Araştırma	Teknoloji	Dayanışma	Kalkınma	Politikalar
Sanayi ve Ticaret Bak.					x	x	x		x		x	x
KOSGEB	x	x						x		x		x
İGEME					x		x	x	x	x		x
İhracatçı Birlikleri		x	x		x	x	x	x	x	x		
Patent Enstitüsü				x	x	x	x	x				
Dış Ticaret Müsteşarlığı				x	x	x				x		
İşçi Sendikası	x			x						x		x
TESK								x		x		
TOBB	x	x				x			x	x		x
Ab bilgi bürosu							x			x		
Sektörel Dış Ticaret Firm						x	x	x	x	x		
Sanayici ve İş Adamları Dernekleri						x				x		x
Sosyal Dernekler										x		
Valilik						x		x		x		x
Belediye	x		x	x				x		x		x
Üniversite		x		x		x		x	x			
Teknik Okullar		x		x								
Eğitim Merkezleri		x		x								
OSB			x									
Küçük Sanayi Siteleri			x		x			x	x			
Odalar	x	x			x	x				x	x	x
Bankalar	x									x		

Orta ölçekli firmalar yerel birliklerden, banka kredilerinden faydalandıklarını az sayıda firma ise bölgedeki teknik okul ve eğitim merkezlerinden yararlandıklarını, yerel sanayici ve iş adamları derneklerine ise sadece üye olduklarını belirtmektedirler.

Kurumlardan her yönüyle yararlananlar büyük ölçekli firmalardır. Aslında yukarıda verdiğimiz tablo büyük ölçüde bu firmalara uygunluk göstermektedir. Bunlar ulusal ve yerel sanayici ve iş adamları derneklerinden, teknik okullar, eğitim merkezleri

ve üniversitelerden, odalardan, bölgesel dış ticaret firmalarından etkin bir biçimde yararlandıklarını vurgulamaktadırlar. Az sayıda firma ise ulusal kuruluşlardan, uluslararası kuruluşlardan, uluslararası sanayici ve iş adamları dernekleri ile sektörel birliklerden, sosyal derneklerden ve üniversitelerden yararlandıklarını ifade etmişlerdir.

Kırklareli’de yerel ekonomik gelişmede etkisi olan örgütsel yapı içerisinde, firmaların yerel kurumlarla olan ilişkileri genel olarak değerlendirildiğinde, küçük ölçekli firmaların yerel ekonomik kurumlarla ilişkilerinin yok denecek kadar az olduğu, orta ölçekli firmaların üyelikler dışında yerel ekonomik kalkınmaya ilgisiz görüldüğü, büyük firmaların ise yerel ekonomik kurumlarla ilişkisinin en yoğun yaşandığı firmalar olduğu ve bu firmaların, odaların, ihracatçı birliklerin, sektörel birliklerin, sanayici ve iş adamları derneklerinin ve sosyal derneklerin yönetiminde ve yeni girişimlerde oldukça etkin olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 3.20. İlinizde sosyal ve kültürel faaliyetlere firma düzeyinde veya bireysel katkılarınız var mı?

		Sayı	Yüzde
	Evet	42	68,9
	Hayır	19	31,1
	Toplam	61	100,0

Sosyo-kültürel faaliyetlere firma düzeyinde veya bireysel katkılarınız oluyor mu? sorusunun cevabına araştırma kapsamındaki firmaların yaklaşık %69’u olumlu yanıt vermiştir (Tablo 3.20). Bu katkı genellikle bağışlar şeklinde olmaktadır. Özellikle düşük gelirli ailelerin çocuklarına burs verilmesi bunun en yaygın şeklidir. Girişimcilerin yerel gelişime ve sosyo-kültürel faaliyetlere katkıları onların bu tip etkinlikleri destekleme sorumluluğu yüklendiğine işaret etmektedir. Ancak bu tür faaliyetlerde çok aktif rol üstlenmemekte ve farklı alanlara parasal katkı sağlamak için informal yöntemleri tercih etmektedirler.

3.1.5.7. Teknoloji/Bilgi Kaynakları

Yenilikçilik faaliyetleri ile ilgili girişimcilerin verdikleri yanıtlar başlangıçta girişimcilerin fuarlar ve ziyaretlerin yardımıyla yeni teknolojileri inceledikleri ve daha

sonra onları kendi koşulları çerçevesinde taklit etmeye çalıştıklarını göstermiştir. Her ne kadar taklit etme veya öncü firmalar tarafından geliştirilen fikirlerin kullanılması, teknolojiyi satın alama veya kendilerinin yaratması oranı kadar olmasa da Tablo 3.21’de görüldüğü gibi firmaların piyasadaki varlıklarını sürdürmek için kullandıkları temel yöntemlerdendir. Araştırma sırasında verilen cevapların %21’i firmaların yeni teknolojiyi/bilgiyi firma içinde geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu süreçte tedarikçilerle iş birliğinin önemi toplam firmaların %21’i tarafından vurgulanmaktadır. Buna karşılık aynı alanda çalışan firmalar arası etkileşim ve iş birliği oldukça zayıftır. Rakiplerinin bir bilgi kaynağı olduğunu 61 firmadan yalnızca ikisi vurgulamaktadır. Büyük firmalarda ise bu durum biraz farklılaşmaktadır. Araştırma kapsamındaki firmaların çoğu Tablo 3.22’de sıralanan unsurların hepsinin bilgi kaynağı olduğuna dikkat çekmektedir. Her ne kadar firmaların büyük bir yüzdesi teknolojiyi satın aldığını söylese de genel anlamda değerlendirdiğimizde firmaların daha çok teknolojik uyumlaşma ve firma içi yaratıcı faaliyetlerde informal ilişkilerden de yaralandığını söylemek mümkündür.

Tablo 3.21. Teknolojiyi/bilgiyi nasıl sağlarsınız?

	Sayı	Yüzde
Satın alarak	33	54,1
Var olan bilgiyi kopyalayarak	7	11,5
Kendiniz yaratarak	13	21,3
Hepsi	8	13,1
Toplam	61	100,0

Genel olarak değerlendirildiğinde, araştırma ve geliştirmeye dayalı etkinliklerin firma içinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu alanda kamu kuruluşları ve üniversitelerle sınırlı ilişkiler bu kuruluşlar tarafından yapılan piyasaya yönelik araştırmaların eksikliğinden ve işbirliği için fırsatların az olmasından kaynaklanır. Ürünlerin kalitesini arttırma çabaları firma içi faaliyetler arasında yer almakta ve firma dışından destek sınırlı olmaktadır. Girişimciler bu alanda bireysel düzeyde çalışmakta olduklarından teknoloji ve tasarım konularında firmalar arası işbirliği sınırlı kalmaktadır.

Tablo 3.22. Teknoloji/bilgi kaynaklarınız nelerdir?

Bilgi Kaynakları	Sayı	Yüzde
Müşteriler	4	6,6
Tedarikçiler	13	21,3
Çalışanlar	2	3,3
Rakipler	2	3,3
Size hizmet veren çeşitli firmalar	4	6,6
Üniversite ve araştırma enstitüleri	4	6,6
Fuarlar	15	24,6
Danışmanlar	2	3,3
Çeşitli sanayi birlikleri	1	1,6
Hepsi	14	23,0
Toplam	61	100,0

Bilgi akışı firmalar arasında iki yolla gerçekleşir: Ya çeşitli resmi bilgi ağları/işbirlikleri gibi resmi bir yolla veya farklı firmalarda çalışan ve günlük hayatlarında görüşen kimselerin paylaştığı bilgi, fuarlar, konferanslar gibi gayri resmi yollarla. Yaptığımız çalışmada görüşülen kişiler bilgi paylaşımında resmi kanalların daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak kısmi de olsa resmi olmayan kanallarında bilgi paylaşımında etkilidir. Sosyal faaliyetler bunların en önemlisidir ve onu fuarlar takip etmektedir. Diğer yöntemlerin bilgi paylaşımındaki etkisi oldukça sınırlıdır (Tablo 3.23).

Tablo 3.23. Bulunduğunuz bölgede aşağıda belirtilen resmi olmayan kanalların hangileri ile bilgi akışı gerçekleşir?

	Sayı	Yüzde
Fuarlar	20	32,8
Konferanslar	1	1,6
Seminerler	1	1,6
Sosyal faaliyetler	27	44,3
Diğer	11	18,0
Hepsi	1	1,6
Toplam	61	100,0

Tablo 3.24. Resmi olmayan kanallarla hangi tip bilgiler paylaşılmaktadır?

	Sayı	Yüzde
Genel bilgiler	41	67,2
Standart Ekipmanlarla/ürünlerle ilgili bilgi	5	8,2
Yeni ekipmanlarla /ürünlerle ilgili bilgi	6	9,8
Diğer	9	14,8
Toplam	61	100,0

Gayri resmi ilişkiler veya sanayi bölgeleri literatüründe sıklıkla vurgulanan güvene dayalı ilişkiler örtük bilginin kaynağı olarak gösterilmekte, bu da bölgenin rekabet gücü kaynağı olmaktadır. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kırklareli’de resmi olmayan ilişkilerin bilgi paylaşımında çok da önemi olmadığı ve paylaşılan bilgilerin daha çok faaliyet alanına dair genel bilgiler olduğu anlaşılmaktadır..

Tablo 3.25.Yenilik yatırımlarınız toplam harcamalarınızın yüzde kaçını oluşturmaktadır?

Yenilik Harcama Yüzdesi	Sayı	Yüzde
%0-%5	28	45,9
%6-%10	19	31,1
%11-%15	6	9,8
%16-üzeri	8	13,1
Toplam	61	100,0

Yenilik yatırımlarının toplam harcamalar içindeki dağılımına baktığımızda, firmaların %46’sı yenilik yatırımlarına %0 ile %5 arasında değişen oranlarda bir pay ayırırken, % 31’inde bu oran %6-%10 arasında değişmektedir. Verilen bu değerler Türkiye ortalamasının üzerindedir. %10’un üzerinde harcama yapanlar ise örneklemin yaklaşık %23’ünü oluşturmaktadır.

Tablo 3.26.Tescilli marka yada patentiniz var mı?

	Sayı	Yüzde
Evet	37	60,7
Hayır	24	39,3
Toplam	61	100,0

Bölgedeki 61 firmanın %61'inin kendine ait bir marka veya patenti mevcutken, %39'unun kendine ait bir marka yada patenti bulunmamaktadır.

Tablo 3.27. Bir araştırma geliştirme departmanınız var mı?

	Sayı	Yüzde
Evet	23	37,7
Hayır	38	62,3
Toplam	61	100,0

Tablo 3.28.Araştırma geliştirme departmanınız hangi alanlarda çalışma yapıyor?

Yenilik Alanları	Sayı	Yüzde
Ürünle ilgili	11	18,0
Üretim süreci	7	11,5
Hepsi	5	8,2
Diğer	38	62,3
Toplam	61	100,0

Yöredeki firmaların %62'sinde AR-GE departmanı bulunmamaktadır (Tablo 3.27). AR-GE departmanı bulunan firmalar ise daha çok ürün ve üretim süreci ile ilgili alanlarda çalışma yapmaktadır (Tablo 3.28). Ayrıca gözlemler doğrultusunda AR-GE departmanı bulunan firmaların daha çok büyük ölçekli firmalar olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda AR-GE departmanı ile firma ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığına yönelik analiz ($p=0.000$ ve $p<0.05$) bu tezi doğrular niteliktedir.

Tablo 3.29. Firmada, çalışanlarınızın yenilik geliştirme konusunda katkıları oluyor mu? Üretim sürecinin iyileştirilmesine yönelik fikir geliştiriyorlar mı?Küçük çapta da olsa firma içi buluş yapıyorlar mı?

	Sayı	Yüzde
Evet	56	91,8
Hayır	5	8,2
Toplam	61	100,0

Bölgesel gelişme literatüründe bölgesel yenilik modellerinin çalışanlar da dahil olmak üzere firma içi ve firmanın dışsal çevresi ile bir işbirliğini/etkileşimini öngörmektedir. Bu çerçevede, Tablo 3.29'a göre firmalar bu tezi doğrular nitelikte, %98'i firmada çalışanları yenilik geliştirmeye katkılarının olduğunu düşünmektedir.

3.1.5.8. Rekabet

Kırklareli'de bu tür güçlü dayanışma ve işbirliği ilişkilerini görmek pek mümkün değildir. Yerel girişimcilerin çoğu birbirini tanımamasına rağmen aralarında işbirliği ilişkisinden çok rekabet ilişkileri göze çarpmaktadır.

Tablo 3.30. Rakipleriniz kimlerdir?

Rakip Firmalar	Sayı	Yüzde
Yerel firmalar	25	41,0
Diğer bölgedeki firmalar	23	37,7
Uluslar arası firmalar	13	21,3
Toplam	61	100,0

Bölgedeki firmaların rakipleri, Tablo 3.30'a göre büyük ölçüde ildeki firmalardır. Firmaların %41'i kendilerine rakip olarak yerel firmaları görürken, ikinci sırada %38 oranla diğer bölgelerdeki firmalar ve % 21'le uluslar arası firmalar bulunmaktadır. Ancak ülke dışındaki rakiplerinin oransal seçimine bakıldığında dışa açılma sürecinde yetersizlikler olduğu görülmektedir.

Firmaların %51'i Tablo 3.31'e göre fiyat rekabeti içindedir. Fiyat rekabetini yaklaşık %35 oranla kalite rekabeti takip ederken, tasarıma ilişkin rekabetin oranı %8 ve hızın oranı %5'tir. Esneklik unsuru sorunun seçenekleri arasında yer almasına rağmen, firmalar arasında rekabet konusu olmadığı görülmektedir. Firmalardan yalnızca

bir tanesinin esnekliği de kapsayacak şekilde rakipleri ile her konuda yarıştığı görülmektedir. Ancak fiyat rekabetinin öncelikli olması bölgenin rekabet gücünün geleceği hakkında olumlu ip uçları vermemektedir.

Tablo 3.31. Rakiplerinizle en çok hangi konularda yarışyorsunuz?

	Sayı	Yüzde
Fiyat	31	50,8
Kalite	21	34,4
Tasarım	5	8,2
Hız	3	4,9
Hepsi	1	1,6
Toplam	61	100,0

Rekabet gücü açısından, öncelikler büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle rekabetçi önceliklerin faaliyet alanına, çalışan sayısına, yöneldikleri piyasalara göre farklılık gösterip, göstermediği analiz edilmiştir.

- Rekabetçi öncelikler faaliyet alanına göre % 5 anlamlılık düzeyinde farklılık göstermemektedir ($p=0.150$ ve $p>0.05$).
- Rekabetçi öncelikler çalışan sayısına göre % 5 anlamlılık düzeyinde farklılık göstermemektedir ($p=0.075$ ve $p>0.05$).
- Rekabetçi öncelikler yöneldikleri piyasalara göre %5 anlamlılık düzeyinde farklılık göstermemektedir ($p=0.196$ ve $p>0.05$).

Bölgede faaliyet gösteren tüm firmaların önem verdiği ve rekabetçi önceliğin faaliyet alanına, çalışan sayısına ve yöneldikleri piyasalara göre değişmediği belirlenmiştir.

3.1.5.9. Dayanışma ve İşbirliği

Ortak sosyo-kültürel geçmiş başarılı sanayi bölgelerinin en önemli özelliklerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Bu özelliklerin firmalar arasında işbirliğini arttırdığı, üretimin farklı birimleri arasında dayanışmanın oluşmasını sağladığı ve yakınlık ilişkilerinin bilginin yayılmasına katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Genellikle ortak kültürel ve sosyal geçmiş, üretim kültürüne ve

üretimin belli aşamalarında başarıya öncülük ettiğine inanılan uzmanlaşmaya ve artan bilgi birikimine yol açmaktadır.

Tablo 3.32. Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz?

İşbirlikçiler	Sayı	Yüzde
Rakip firmalar	8	13,1
Fason iş yapan firmalar	7	11,5
Hammadde/girdi sağlayan firmalar	6	9,8
Müşteriler	8	13,1
Üniversiteler	1	1,6
Çeşitli organizasyon ve birlikler	31	50,8
Toplam	61	100,0

Bölgede firmalar daha çok KOSGEB ve sanayi odaları gibi gelişmede etkili çeşitli organizasyon, kurum ve birliklerle işbirliği ilişkisi içindedir (Tablo 3.33). Girişimcilerin çoğu diğer firmalarla işbirliği ilişkilerinin rekabet gücüne katkısı olacağını düşünmemektedir. Oysa işbirliği ilişkileri kaliteyi artırma, maliyetlerde azalış, üretim sürecinde riskleri paylaşma, yeni bilgiye ve yeni piyasalara erişme gibi hususlarda yararlı olabilmektedir. Çünkü toplumsal temeli bir etkileşim sisteminde iş ilişkilerinin resmi olması gerekmemekte, mevcut toplumsal örgütlenme ve yüz yüze görüşmeler farklı birimler arasında güven ilişkilerinin geliştirilmesine ön ayak olmaktadır.

Tablo 3.33. Diğer firmalarla işbirliği içinde olmanızın en önemli nedeni nedir?

	Sayı	Yüzde
Uzmanlaşmada artış	3	4,9
Kalite geliştirme	7	11,5
Maliyetlerde azalma	11	18,0
Riski paylaşma	6	9,8
Bilgi artışı	16	26,2
Yeni piyasalara erişme	11	18,0
Diğer	7	11,5
Toplam	61	100,0

Diğer firmalarla işbirliğinin rekabet gücünü arttıracığını düşünenler ve dolayısı ile diğer firmalarla işbirliği ilişkisi içinde olanlar toplamın yaklaşık %13'üdür ve bu firmalar işbirliği gerekçe olarak bilgi artışı, yeni piyasalara erişme, kalite geliştirme ve risk paylaşımını öne sürmektedir (Tablo 3.34). Yerel girişimci birlikleri tarafından organize edilen görüşmeler, yerel yakınlık ve sosyal ilişkiler ise bu işbirliğine aracılık eden faktörler olarak görülmektedir (Tablo 3.35).

Tablo 3.34. Bu bölgedeki diğer firmalarla işbirliği yapmanızda en etkili faktör hangisidir?

Faktörler	Sayı	Yüzde
Yerel yakınlık	8	13,1
Sosyal ilişkiler	8	13,1
Toplumsal/sosyal fırsatlar	6	9,8
Yerel girişimci birlikleri tarafından organize edilen görüşmeler	22	36,1
Diğer	17	27,9
Toplam	61	100,0

3.1.5.10. Sosyal İlişkiler

Sanayi bölgeleri literatüründe firmaların yığıldığı alanlarda güven ve karşılıklı ilişkileri gelişmiştir (Dei Ottati 1994). Yöredeki insanlar birbirini tanıdığından iktisadi ilişkiler, kişisel ilişkiler aracılığı ile düzenlenmektedir. Kiralama işlemleri, mal ve hizmet mübadeleleri, taşeron ilişkiler ve finansal işlemler çoğunlukla enformeldir ve güvene dayalıdır. Yerel norm ve değerler daha formel düzenleyici yapıların yerini almıştır. İş yeri sahipleri ve çalışanlar arasındaki ilişkilerde patron-çalışan ilişkisinin katı bir görünümü sergilenmez ve çalışanların da üretim sürecinde söz sahibi olduğu daha işbirlikçi bir yapıdan söz edilir.

Tablo 3.35. Sanayiciler arasında bir güven var mı?

	Sayı	Yüzde
Evet	37	60,7
Hayır	24	39,3
Toplam	61	100,0

Sanayi bölgeleri literatüründe, yerel üretim sistemini oluşturan birimler arasındaki güven ve bu güven ortamının oluşmasını sağlayan sosyo- kültürel kimlik ve etkili yerel kurumların gelişmeye önemli katkı sağladığı tezini Kırklareli sanayicileri de doğrulamaktadır. Ankete katılan sanayicilerin %60'ı birimler arasında güven ilişkisinin olduğunu vurgulamaktadır. %40'ı ise güven ilişkisinin olmadığını düşünmektedir (Tablo 3.36).

Tablo 3.36. İş bağlantısı kurmada (hammadde, üretim, bilgi aktarımı vs) yada işçi alırken hemşerilik ilişkileri önemli midir? Hemşerinize daha çok mu güvenirsiniz?

	Sayı	Yüzde
Evet	17	27,9
Hayır	44	72,1
Toplam	61	100,0

Hemşerilik ilişkisi iş bağlantısı kurma ya da işçi alımında Tablo 3.37'ye göre firmaların % 72'sine göre önemli değilken, yalnızca %28'i için etkili bir faktör olarak görülmektedir.

Tablo 3.37. Başka illerden gelip burada yatırım yapılmasını nasıl karşılıyorsunuz? Böyle kişiler iş hayatına rahat uyum sağlayabiliyorlar mı? Yoksa dışlanıyorlar mı?

	Sayı	Yüzde
Evet, uyum sağlayabilir	46	75,4
Hayır, dışlanır	15	24,6
Toplam	61	100,0

İlin kendi içine kapalı bir iş çevresi mi var? Bu sorunun yanıtını almak amacıyla sorulmuş bu soruya firmaların yüzde %75'i başka illerden gelen firmaların kolaylıkla uyum sağlayabileceğini yani kapalı bir iş çevresinin olmadığını vurgulamaktadır (Tablo 3.38). Bu tür aile, hemşerilik ilişkileri ve dışa kapalı bir toplum yapısı literatürde öğrenme ve yenilikçiliği engelleyici bir unsur olarak görülebilir. Amin'in (1999:367) dışsal çevreyi etkileme ve şekillendirme yetisi olarak tanımladığı dönüşlü (reflexive) veya tekrarlı (recursive) rasyonalite, stratejik gözlem, birlikte öğrenme, deneysel faaliyetler gibi yöntemler aracılığı ile bölgenin bireylerin kendi çıkarları/amaçları

doğrultusunda kullanılabilir varsayımı altında temel eğilimi çok boyutlu ve stratejik düşünme ve hareket etme kapasitesine bağlı olarak iktisadi birimler arasında yaratıcı (creative) ilişki ağları oluşturmaya bağlıdır. Dolayısı ile böyle bir bağımlılık kültürü oluşturulmaması öğrenme ve uyum sağlam ile ilgili davranışların desteklenmesine neden olmuştur.

3.1.5.11.Kamu Politikaları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970’lerin başına kadar egemen olan ulusal ve bölgesel kalkınma yazını gelişme sürecini başlatmak için devlet müdahalesi, kamu yatırımı ve hizmet sunumunun önemini vurgulamaktadır. Bu vurgu 1970 bunalımı sonrasında ulus devletlerin öneminin ve işlevlerinin azalması nedeni ile önemini kaybetmiştir. Bu değişiklikler sanayi bölgelerinde gelişme sürecini başlatmak ve sürdürmek için oluşturulmuş politikaların dönüşümüne neden olmuştur. Yeni dönemde Neo-liberal politikalar nedeniyle devletin bölgesel kalkınma ve eşitsizlikleri giderme konusunda etkinliği azalmıştır. Bu nedenle özellikle sanayi bölgelerinin ortaya çıkış süreçlerinde merkezi yönetimler tarafından gerçekleştirilen destek programlarının ve kamu yatırımlarının fazlaca katkısı olmadığı, buna karşılık yerel yönetimlerin ve yerel birimlerin gelişmede katkıları önem kazanmıştır.

Kırklareli’de yerel gelişmede merkezi kamu desteğinin, özellikle de merkezi yönetim politikalarının gelişmede katkısı olmadığını savunan yukarıda bahsettiğimiz hipotezi desteklememektedir. Merkezi yönetim hala bölgede destekleyici bir rol üstlenmektedir. Tablo 3.39’da da görüldüğü gibi Kırklareli’de kamu, başta altyapı ve sosyal hizmetler olmak üzere bazı verimli alanlara yatırımlarını sürdürmektedir. Yatırımların büyük bölümü ulaşım hizmetlerine yöneliktir (% 61.52). İmalat sanayine yönelik yatırımların kamu yatırımları içindeki payı yaklaşık %1 ile sınırlıdır.

İl de 2008 yılı itibariyle, devam eden önemli kamu yatırımları arasında, Otoyol Ayrımı-Kırklareli-Dereköy-Aziziye-Bulgaristan Hudut Yolu, Kırklareli Organize Sanayi Bölgesi, Kırklareli Sulaması, Demirköy Beğendik Balıkçı Barınağı, Kırklareli Kültür Merkezi, Yurt-Kur Kırklareli Öğrenci Yurdu, Demirköy Devlet Hastanesi, İğneada Devlet Hastanesi yer almaktadır.

Tablo 3.38. Kırklareli’de Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (2008)

Sektörler	Kamu Yatırım Yüzdesi
Tarım	4.435
Madencilik	9.780
İmalat	0.091
Enerji	0.167
Ulaştırma	61.720
Haberleşme	0.022
Turizm	0.042
Eğitim	3.800
Sağlık	0.090
Diğer	19.145
Toplam	100

Kaynak: Kırklareli Sanayi ve Ticaret Odası verileri aracılığı ile tarafımızca hesaplanmıştır.

Merkezi yönetimlerin yerel gelişmeye katkısı doğrudan yatırımlarla sınırlı değildir. Bölge de araştırma kapsamında girişimcilerin %18’i devletin sağladığı hem reel hem de finansal teşviklerden yararlanmaktadır. % 13’ü yalnızca finansal teşviklerden yararlanırken, %21 ise reel teşviklerden yararlanmaktadır (Tablo 3.40). Reel teşviklerin önemli bir yüzdesi, ürün ve süreç yeniliğine yöneliktir.

Tablo 3.39. Devletten hangi tür teşvikler aldınız?

Teşvikler	Sayı	Yüzde
Teşvik almadım	29	47,5
Finansal teşvik	8	13,1
Reel teşvik	13	21,3
Hem finansal hem de reel	11	18,0
Toplam	61	100,0

Tablo 3.40. Yatırım yaparken hükümet politikaları ile ilgili olarak karşılaştığınız en önemli sorun hangisidir?

Sorunlar	Sayı	Yüzde
Bürokratik işlemler	34	55,7
İletişim hizmetleri	3	4,9
Eğitim sisteminde eksiklikler	1	1,6
Mesleki eğitim sisteminde eksiklikler	9	14,8
Ulaşım hizmetlerinde eksiklikler	1	1,6
Diğer	13	21,3
Toplam	61	100,0

Devlet politikaları ile ilgili olarak karşılaşılan en önemli sorun %56 oranla bürokratik engellerdir. Bunu %15 oranla mesleki eğitim sistemindeki eksiklikler takip ederken, iletişim hizmetlerindeki eksiklikler karşılaşılan bir diğer önemli sorundur.

3.1.5.12 Rekabet Gücü ve Bölgede Gelecek

Tablo 3.41. Globalleşme ile birlikte artan rekabet koşulları sizi nasıl etkiliyor?

Globalleşme Etkileri	Sayı	Yüzde
Rekabet koşullarından etkilenmiyorum	11	18,0
Kar marjları düşüyor	14	23,0
Sipariş sayım azalıyor	4	6,6
Daha hızlı hizmet vermek zorundayım	9	14,8
Müşteriye yenilik sunmak zorundayım	11	18,0
Müşteri kaybediyorum	1	1,6
Diğer	2	3,3
Hepsi	9	14,8
Toplam	61	100,0

Tablo 3.41'e göre globalleşme ile artan rekabet firmaların en çok kar marjlarını etkilemektedir. Müşteriye yenilik sunmak zorunda olanların yüzdesi ikinci sırada, yer alırken, bu rekabet koşullarından etkilenmediklerini düşünenler %13'le üçüncü sırada yer almaktadır. Rekabet gücünün globalleşmeden etkilenmesi ile sektörler arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığına dair korelasyon analizi, bu ikisi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.42. Firmanızın bölgedeki geleceğinde hangileri etkili olur?

	Sayı	Yüzde
Maliyetler	31	50,8
Yörenin doğal kaynakları	3	4,9
Hükümetin teşvik politikaları	4	6,6
Çeşitli sanayi birlikleri	6	9,8
Globalleşmenin getirdiği rekabet koşulları	9	14,8
Bölgedeki sosyo-kültürel unsurlar	7	11,5
Hepsi	1	1,6
Toplam	61	100,0

Tablo 3.42'ye göre firmaların bölgedeki geleceğini etkileyecek birincil unsur, %51 oranla maliyetlerdir. Firmaların %14'ü globalleşmenin getirdiği rekabetin bölgede kalıcılıklarında etkili olacağını düşünürken, yaklaşık %11'ine göre bölgeye ait sosyo-kültürel unsurlar etkilidir. Bunları sırası ile yöredeki çeşitli sanayi birlikleri, hükümetin teşvik politikaları ve yörenin doğal kaynakları takip etmektedir.

3.1.6. Bölgede Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesine Ait Bir Uygulama

Kırklareli'nin gelişiminde etkili kurumsal unsurların belirlenmesine yönelik anket çalışmasının sonuçları ve bunlara ilişkin değerlendirmelerin ardından, bu bölümde amaç kalkınmada etkili faktörlerin türünü ve sayısını belirlemektir. Kullanılan veriler anket çalışmasında yer alan tüm soruları kapsamamaktadır. Bölgede girişimciliğin gelişimi konusunda girişimcinin kökeni ile ilgili 2.soru, çalışanların elde ettikleri üretim bilgisi ile kendi işlerini kurması anlamında sosyal mobilité ile ilgili 10.soru, firmaların faaliyet gösterdiği piyasalara ilişkin 13, 14 ve 15.soru, firmaların teknoloji ve bilgi kaynakları ile ilgili 20, 21, 22, 26, 27 ve 28.sorular, rekabet ve işbirliği ile ilgili 30, 34, 35.sorular, sosyal ilişkilere ilişkin 36.soru ve son olarak küreselleşmenin de etkisi ile rekabet gücünü etkileyen ve gelecekte etkileyeceği düşünülen faktörlere ilişkin olarak 42 ve 43. sorular yer almaktadır.

Elde edilen veriler Çok Değişkenli analiz tekniklerinden olan “Faktör Analizi” tekniği kullanılarak SPSS for Windows 16.0 istatistiksel paket programında çözümlenmiştir.

Değerlendirmede kullanılan faktör analizi, genel olarak değişkenler arasındaki bağımlılık yapısını yok etme ve boyut indirgeme yöntemidir. Faktör analizi değişkenler setinin varyans-kovaryans yapısını bu değişkenlerin doğrusal bileşimleri vasıtasıyla daha az sayıdaki faktörle açıklayarak, yorumlanmasını sağlar. Dolayısı ile faktör analizinin ilk aşaması korelasyon matrisinin elde edilmesidir. Çalışmada belirlenen sorulara verilen cevaplar için 17x17 boyutlu bir korelasyon matrisi oluşturulmuştur. Buradan analize ait ilk bilgiler Tablo 3.43'te Açıklanan Toplam Varyans tablosunda verilmiştir.

Tablo 3.43 Açıklanan Toplam Varyans

Bileşenler	Başlangıç Özdeğerleri			Döndürülmüş Kareli Yüklerin Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	4,936	29,034	29,034	3,319	19,526	19,526
2	2,201	12,944	41,979	2,480	14,590	34,116
3	1,573	9,256	51,234	2,277	13,396	47,512
4	1,474	8,673	59,907	1,622	9,540	57,052
5	1,067	6,279	66,186	1,553	9,134	66,186
6	,920	5,410	71,596			
7	,906	5,328	76,925			
8	,777	4,570	81,495			
9	,710	4,179	85,674			
10	,573	3,370	89,044			
11	,506	2,974	92,018			
12	,386	2,273	94,291			
13	,331	1,949	96,239			
14	,274	1,613	97,852			
15	,220	1,294	99,146			
16	,087	,509	99,655			
17	,059	,345	100,000			

Başlangıç Metodu: Temel Bileşenler Analizi

Bu tabloda görüldüğü gibi özdeğerleri 1’den büyük olan faktör sayısı 5’dir. Bu beş faktörün tümü toplam varyansın %66.22’sini açıklamaktadır. Temel bileşenler yöntemi ile elde edilen ilk çözüme Varimax yöntemi uygulanmıştır. Bunlara ait çözümler Tablo 3.44’de verilmiştir. Elde edilen beş faktör sırasıyla toplan varyansın %19.52, %14.59, %13.39, 9.54 ve %9.13’ünü açıklamaktadır.

Her bir faktör üzerinde yüklemde bulunan değişkenlerin yorumlanmasında 0.50 seviyesi uygun faktör yükü olarak kabul edilmiştir. Ankette faktörlere katkıda bulunan değişkenler Tablo 3.44’de sırasıyla koyu puntolarla işaretlenmiştir. Faktörlerden birincisi “firmaların üretim yöntemi”, ikincisi “teknolojik bilgi kaynakları”, üçüncüsü “firmaların AR-GE faaliyetleri”, dördüncüsü “kalkınmada etkili sosyal ilişkiler” ve son faktör “işbirliği ilişkileri”dir.

Tablo 3.44 Döndürülmüş Faktör Matrisi (Varimax Yöntemi)

	Faktörler				
	1	2	3	4	5
X13	0,92	-,165	,126	-,116	-,046
X15	0,89	-,209	,105	-,023	,051
X14	0,86	,150	,197	-,079	-,042
X10	-0,56	,270	,072	,026	,349
X30	-0,5	,418	-,163	,372	,188
X2	-0,1	0,78	-,044	-,085	,063
X42	-,090	0,68	-,099	,261	-,042
X20	-,141	0,64	-,099	-,039	-,182
X21	,054	0,53	-,298	-,172	-,478
X28	,065	-,121	0,92	-,068	,041
X27	,228	-,216	0,88	-,047	,092
X26	,402	-,390	0,42	-,224	-,326
X43	,029	-,050	,114	0,7	-,146
X36	,139	,088	,283	-0,65	,179
X22	-,217	,351	-,039	0,59	,197
X34	-,016	-,050	,166	-,148	0,76
X35	-,214	-,150	-,384	-,142	0,58

İlgili sorularla belirlenen bu beş faktörün her birine ayrı ayrı güvenilirlik analizi (reliability tests) yapılmıştır. Analiz sonucunda yalnızca “firmaların üretim yöntemi”, “firmaların AR-GE faaliyetleri” ve “teknolojik bilgi kaynakları” adı altındaki faktörler anlamlı bulunmuştur. Bu nedenle anlamlı bulunmayan faktörlere ait sorular analiz dışı bırakılmış ve kalan sorular ile analiz tekrarlanmıştır. Söz konusu bu üç faktöre ait analiz sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.45 Açıklanan Toplam Varyans

Bileşenler	Başlangıç Özdeğerleri			Döndürülmüş Kareli Yüklerin Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif i%
1	3,458	38,425	38,425	2,592	28,800	28,800
2	1,847	20,521	58,945	2,145	23,835	52,636
3	1,350	14,998	73,944	1,918	21,308	73,944
4	,656	7,289	81,232			
5	,641	7,125	88,358			
6	,576	6,402	94,759			
7	,304	3,383	98,143			
8	,090	1,003	99,145			
9	,077	,855	100,000			

Başlangıç Metodu: Temel Bileşenler Analizi

Tablo 3.46 Döndürülmüş Faktör Matrisi (Varimax Yöntemi)

	Faktörler		
	1	2	3
X13	0,95	-,192	,096
X14	0,89	,111	,162
X15	0,88	-,234	,099
X42	-,152	0,73	-,064
X20	-,112	0,72	-,078
X2	-,103	0,72	-,034
X21	,131	0,64	-,330
X28	,096	-,089	0,96
X27	,255	-,221	0,91

Bu üç faktörün tümü toplam varyansın %73.94'ünü açıklamaktadır. Faktörler ise sırasıyla toplam varyansın %28.8, %23.8 ve %21.3'ünü açıklamaktadır. Bu üç faktörden birincisi “firmaların üretim yöntemi”, ikincisi teknolojik bilgi kaynakları” ve sonuncusu “AR-GE faaliyetleridir. Gerçekten de sorularına verilen cevapların

değerlendirildiği yukarıdaki açıklamalara paralel olarak bölgelerin gelişmesinde Evrimci ve Kurumsal iktisadın iddia ettiği güven, karşılıklılık, işbirliği ve dayanışma gibi sosyal ve kurumsal faktörlerin çok da etkili olmadığı, bu analiz kapsamında da, kalkınmanın iktisadi ve coğrafi unsurların sonucu olduğunu görmek mümkündür.

3.2. Bölüm Değerlendirmesi

Türkiye’de metropol alanlar ile literatüre sanayi odağı olarak geçen Denizli, Kahramanmaraş, Gaziantep gibi illerin dışında sanayileşme başarısı gösteren sanayi kümelenme alanlarında bahsetmek mümkündür. Kırklareli bu sanayi bölgelerinden biridir.

İktisadi faaliyetlerin belli alanlarda yığılması literatürde farklı nedenlerle açıklanmaktadır. Tarihi tesadüfler, işlem maliyetlerinin minimizasyonu, üretim örgütlenme biçimi gibi nedenlerin dışında son dönemde sıkça sözü edilen sosyal sermaye, örtük bilgi ve güven gibi kurumsal unsurlardır. Bu kurumsal unsurların bölgenin kalkınmadaki etkinliğini değerlendirmek üzere bu bölümde girişimin tarihi, gelişmede kurumların rolü, rekabet, işbirliği, teknoloji kaynakları, sosyal ilişkiler gibi başlıklar altında incelenmiştir.

Yörede sanayinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, Birinci Beş Yıllık Sanayileşme dönemi (1933-1937) yörede iktisadi canlanmanın başladığı dönem olarak görülmektedir. Ancak sanayileşmenin hız kazanması 1980’lerde ihracata dönük sanayileşme ile olmuştur. Metropol bir kentin yakınında olma, coğrafi konum itibari ile bir geçiş bölgesi olması ve devlet teşvikleri bölgede sanayinin gelişmesinde belirleyici özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sanayide öne çıkan sektörler gıda, tekstil, ağaç, taş-toprağa dayalı sanayi ve kimya sektörüdür. Özellikle gıda sektörü bölgede gelişen tarım ve hayvancılıktan elde edilen ürünleri değerlendirmeye yönelik olup, yerel kaynağa dayalı gelişmeyi destekleyici niteliktedir.

Yöre belli sektörlerde uzmanlaşmış, küçük ve orta ölçekli işletmelerin egemen olduğu bir yapı sergilemektedir. Özellikle tekstil ve gıda sektöründe böyle bir yapı daha da belirgindir.

Bölgede üretim daha çok yerel piyasa için yapılmakta, dış piyasa için yapılan üretim ise gözlemlendiği kadarıyla firma ölçeği ile orantılı olarak değişmektedir. Diğer sanayilerle sınırlı ölçüde bağlantı ya da hiçbir bağlantı olmaksızın, tamamıyla entegre bir üretim örgütlenmesine sahip olan bölgede buna paralel olarak fason iş yaptırma oranı sanayi bölgeleri literatüründeki bekleyişlerimizin aksine düşüktür.

Bölgedeki girişimcilerin kökeni incelendiğinde, tam anlamıyla yerleşik bir üretim kültüründen bahsetmenin mümkün olmadığı görülmektedir.

1965'lere kadar Balkan ülkelerinden aldığı göçle Türkiye ortalamasının üzerinde bir nüfus yoğunluğuna sahip olan Kırklarelinin, bu tarihten sonra ülke dışına verdiği göçle nüfusu azalmaya başlamasına rağmen 2000 yılı itibari ile %18'lik net göç hızı ile (TUIK) halen göç almaya devam etmektedir. Bölgede çalışanların büyük bölümü sosyal güvenceye sahip ancak herhangi bir sendikaya bağlı değildir.

Firmaların bölgedeki kurumlarla ilişkisi değerlendirildiğinde, küçük ölçekli firmaların bankalar ve son dönemde KOSGEB'ten sağladığı finansman desteği dışında kurumlarla ilişkisinin yok denecek kadar az olduğunu söylemek mümkündür. Firma ölçeği büyüdükçe ilişki içinde oldukları kurumlar ağı da genişlemektedir.

İleri teknolojiden yararlanma ve AR-GE faaliyetleri de bölgede firma ölçeği ile birlikte değişkenlik göstermektedir. Küçük ölçekli firmalarda taklit veya öncü firmalar tarafından geliştirilen fikirlerin uygulanması temel teknoloji kaynağıdır. Bölgede formal ve enformel kurumların etkileşiminden ve aynı mekanı paylaşan üretim birimleri arasında çok etkin olmasa da ortak bir öğrenme sürecinin varlığından bahsedilebilir. Firma içinde "yaparak öğrenme" süreci yanında firmalarla müşteriler ve firmalarla tedarikçiler arasındaki ilişki ağı da öğrenme yaygındır. Eğitim kurumları ve üniversitelerle üretim sürecinde yeterli işbirliğinden söz etmek mümkün değildir. Dolayısı ile üniversitelerin ve eğitim kurumlarının sanayi ile işbirliğine yönelmesi, teorik bilgi üreten bir kurum olmanın yanında, bunu işletmelerle birlikte uygulamaya dönüştüren ve geliştiren kurumlar niteliğine kavuşturulması gerekmektedir. Ayrıca kamu ve özel araştırma kurumlarının yaygınlaştırılmalı ve daha etkin hale getirilmelidir.

Piyasaların taşıdığı risk ve finansal yetersizlikler firmaların yenilik yapmasının önündeki en önemli engeller olarak görülmektedir. Böyle bir durumda kendi kişisel merak ve çabası ile yeni bir düşünce veya yeni bir yöntem geliştiren, bunları

uygulamaya koyabilecek bilgi ve beceri birikimine sahip ancak parasal imkanları kısıtlı olan girişimcilerin desteklenmesi gerekmektedir.

Geleneksel yaklaşımlarda sözü edilmeyen, ancak son dönemde bölgenin rekabet gücünü etkilediği düşünülen ortak davranış kültürü, dayanışma ve yardımlaşma olgularını Kırklareli’de gözlemlemek ne yazık ki güçtür. İşbirliğinden çok rekabet ilişkilerinin gözlemlendiği bölgede, rekabet de daha çok fiyata dayalıdır. Bu tür rekabette üreticilerin birincil amaçları maliyetlerini minimize etmektir. Firmalar sürekli değişen piyasa talepleri konusunda yeterli donanımına sahip olmadıkları gibi değişen teknolojilerden de haberdar değildirler. Bu durum ise rekabet gücünün geleceği hakkında önemli ipuçları vermemektedir.

Sanayiciler arasında güvene dayalı ilişki ağlarının geliştiğini söylemek güçtür. Ayrıca hemşerilik, tanıdıklık ilişkileri üzerine kurulu geleneksel ilişki biçimlerinden söz etmek de mümkün değildir. Bölgede güven ilişkilerine öncülük eden bu tür ilişkilerin aşırılığı veya diğer bir ifade ile dışı kapalı bir toplum yaratacak biçimde ortaya çıkışı öğrenme ve yenilikçiliğe engel teşkil eder.

Son dönemde yerel yönetimler ve yerel birimler gelişmede önem kazanmış olsa da yerel gelişmede merkezi yönetimlerin desteği, halen devam etmektedir. Doğrudan yatırımların yanı sıra devlet çeşitli teşviklerle bölgedeki sanayicileri desteklemektedir. Her ne kadar bu teşviklerden daha çok büyük ölçekli firmalar yararlansa da küçük ölçekli firmalarda belirli düzeyde yarar sağlamaktadır. Özellikle son dönemde küçük ve orta ölçekli girişimlerin gelişimi için kurulan KOSGEB önemli bir kamu desteği olmasına rağmen, iletişim yetersizliği gibi problemler nedeni ile etkisi sınırlı kalmaktadır. Bu bağlamda, yönetim tartışmaları da dikkate alınarak, bölgede temel altyapı eksiklikleri giderilmeli, yerel yönetimlere bölge planlaması ve yapılandırması konusunda daha fazla yetki, sorunların tespit ve çözümünde öncelik verilmelidir. Ayrıca yenilikçi faaliyetleri desteklemeye yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlar arasında etkileşimin az olması nedeniyle, kurum ve kuruluşlar arasında sinerjik etki yaratılmasını sağlayacak çalışmalar özendirilmelidir.

SONUÇ

Ekonomi coğrafyası ve bölgesel gelişme çalışmalarında yaşanan kurumsal dönüşümün değerlendirildiği bu çalışmada anahtar düşünce, ekonomin toplumsal olarak inşa edildiği ve bu nedenle spesifik kurumsal yapılar tarafından şekillendirildiğidir. Kurumsallaşma bu bağlamda ekonomi coğrafyasında coğrafi bir analizle iktisadi hayatın sosyo-kültürel boyutunu birleştirmeye çalışan oldukça kapsamlı bir dönüşümün parçası olarak görülebilir.

Coğrafi niteliklerden çok iktisadi birimlere odaklanma, alan analizlerine dayalı ampirik çalışmalarla desteklenen mikro düzeyde bir muhakeme, istikrarlı iktisadi ilişkilerde kurumsal bir odak, toplumsal ve iktisadi süreçleri anlamada daha derin bir yaklaşım sağlamak için yerel tanımlamanın ötesine geçen güçlü bir eğilim, iktisadi organizasyonda globalizasyonun etkilerinin analizi ve global-yerel ilişkiler ile ağ ilişkilerine dayalı bölgesel politika perspektiflerinin gelişimi bu yaklaşımın en temel özellikleridir.

Bireyler ve firmaları bir araya getiren ekonomik ve toplumsal ilişkilerden bağımsız biçimde bir bölgeyi analiz etmek imkansızdır. Fakat bu yerel yakınlığın otomatik olarak güçlü yerel ağlar kurmaya öncülük ettiğini göstermez. Daha ziyade yakın/sıkı bir toplumsal etkileşim sağlayan ilişkisel (relational) yakınlık güçlü yerel ağların ve rekabet gücünün kaynağı olmaktadır.

Kurumsal yaklaşımlar geleneksel yaklaşımın tanımlamalarından farklı olarak iktisadi eylem ve etkileşimlerinin karmaşık realitelerini anlamamıza yardımcı olur. Fakat bu ekonomi coğrafyasında mekânın rolünü değiştirmemizi gerekli kılar. Mekânı bir araştırma objesi veya açıklayıcı değişken olarak kullanmak yerel bir perspektif uygulamasını gerektirmektedir. Bu görüş ekonomi coğrafyacılarının disiplinlerini, toplum bilimlerinde diğer disiplinlerle iletişim ve etkileşim halinde olan bir sosyal birim olarak gördüklerini ima eder. Bu yerel perspektif, ekonomik eylem ve etkileşimlerin her zaman belirli mekân ve bu mekânlar arasındaki ilişkilerde temellendiğini onaylar. Sonuç olarak farklı mekânlar, bölgeler, ulus devletler içinde ve bunlar arasında ekonomik, sosyal ve kültürel süreçler arasında temel karşılıklı bağımlılıklar yaratılır.

İktisadi faaliyetler ister istemez aynı mekânda yer alan diğer birimlerle de etkileşim halindedir. Aynı birimler çeşitli süreçlerde eş anlı olarak yer alırlar. Ayrıca farklı süreçler çoğunlukla aynı grubun birimlerini içerir. Süreçler ya aynı bölgeler içinde, aynı yerelin paylaşılması nedeniyle birbirine bağımlıdır. Yerel yakınlık, sosyal sermayenin gelişimine neden olabilecek ve birlikte öğrenmeyi teşvik edecek yüz yüze etkileşim için fırsatlar için önemlidir. Fakat bu tür öğrenme süreçleri asla belirli bir yerel alanla sınırlandırılmamıştır.

Kırklareli ili için yapmış olduğumuz çalışmada elde edilen sonuçlardan kurumsal yapısı şöyle değerlendirilebilir. İlk olarak, bölgede firmaların bir araya gelmesi özellikle gelişmenin ilk yıllarında devletin teşvik ve politikalarıyla gerçekleşmiştir. Dolayısıyla kamunun bölgesel büyüme süreçlerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ancak 1990'lardan sonra hız kazanan sanayileşmede İstanbul metropoliten alanının ard bölgesinde yer almasından kaynaklanan gelişme sürecinin katkısı büyüktür. Bölgede ekonomik gelişmeyi destekleyen ve yönlendiren üretim kültürünün daha çok yerel kaynağa dayalı sektörlerde söz konusu olduğu görülebilir.

Son dönemde gündeme gelen ve bölgesel gelişmeyi destekleyici yerel kurumların diğer az gelişmiş bölgelerde olduğu gibi ülkemizde de gelişmediği ve devletin merkezi kurumlarının gelişme sürecinde daha etkin olduğu görülmektedir. Kırklareli'de de kurumsallaşma fazlaca gelişmemiştir ve sosyal bilimlerin bir arada hareket etmesini sağlayacak kapasite yetersizdir. Kurumlar arası etkileşim zayıf düzeydedir.

Bölgede faaliyet gösteren firmaların teknolojik alt yapı ve gelişiminden ziyade bölgede bulunan yerel hammaddelere ve devletten aldıkları teşviklere bağlı olarak sektörel faaliyetlerde bulundukları gözlenmektedir. Bölgede tarım ve hayvancılığın gelişimine paralel olarak sanayi sektöründe gıda sektörü öne çıkan sektörler arasında bulunmaktadır.

Yerel kaynaklara dayalı imalatın yanı sıra bölgedeki girişimcilerin teknolojiyi daha çok satın alma ya da taklit yoluna başvurmaları teknolojik gelişmeyi engelleyen diğer nedenlerdendir. Özellikle taklit etme alışkanlığı, diğer birimlerle aynı mekânda olma isteği ile ortaya çıkmakta ancak sonuçta yaratıcı örgütsel dönüşüm ve teknolojik değişim için bir engel teşkil etmektedir.

Bölgesel öğrenme ve yeni koşullara adapte olma yeteneğine katkıda bulunacak faktörler açısından değerlendirildiğinde Kırklareli de bu konuda yeterli birikime sahip olduğu söylenemez. Firmalar gerçekleştirdikleri yenilikleri hemen hemen kendi birikimlerine ve çabalarına bağlamaktadırlar. Bu durum bölgedeki yenilikçi birimler arasındaki aktörlerin etkileşiminin zayıflığına işaret eder.

Yapılan araştırmalarda bölgedeki firmaların çoğu AR-GE çalışmasını yaptığını belirtmiştir. Fakat yapılan bu çalışmaların birçoğunun fuarları dolaşma, aynı faaliyet alanında faaliyet gösteren firmaları araştırma biçiminde piyasa araştırması niteliğinde olup, bilimsel anlamda geliştirme çabaları daha düşük düzeydedir. Bölgede AR-GE işbirliği yapan firmaların büyük bölümü bunu KOSGEB desteği ve özellikle büyük firmalarda üniversitelerde işbirliği ile gerçekleştirmektedir. Yenilik amaçlı finansal ihtiyaç ise büyük ölçüde bankalardan ve KOSGEB'ten sağlanmaktadır.

Bölgedeki sosyal ilişkileri dikkate aldığımızda hemşerilik ve tanıdıklık ilişkilerine dayalı olarak oluşmuş geleneksel sosyal ilişki biçimlerinden bahsetmek güçtür. Görüşme kapsamındaki firmaların çoğu bu tür geleneksel ilişkilerin ne ticari faaliyet yaratma, ne iş bağlantısı sağlama, ne de işçi alırken etkili olmadığını ortaya koymaktadır. Yalnızca işçi alımında mekana bağlılık nedeniyle bölgedeki iş gücü tercih edilmektedir. Ayrıca bölgede faaliyet gösteren firmalar arasında işbirliğinden çok rekabet ilişkileri gözlenmekte, girişimciler işbirliğinin bölgesel katkısı olmadığını düşünmektedir. Dolayısıyla böyle bir ortamın güvensizlik yarattığı ve bu güvensizliğin “herkesin kendi yağında kavrulması” ifadesindeki gibi kendi çabalarıyla ayakta kalmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Bölgede böyle bir bağımlılık kültürünün oluşmaması diğer yandan olumlu bir yöne de işaret etmektedir. Şöyle ki geleneksel ilişkilerin yoğun olduğu bir yörede ürün ve üretim sürecinde teknolojilerin kolaylıkla kopyalanması ve yayılması kısa dönemde bir avantaj sağlasa da, uzun dönemde değişmeden aynı kalan bir çevre içerisinde öğrenme ve yenilikçilik için bir engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla Kırklareli de böyle bir ortamın yokluğu öğrenme ve uyum sağlamayla ilgili davranışları da destekleyici niteliktedir.

Bölgesel kalkınma politikaları açısından konuyu değerlendirecek olursak, kurumsal yaklaşımların temel tezi, her bölgenin kendine özgü kurumsal bir ortam

ürettiği ve çözümlerinde buna bağlı olarak yerel koşullara bağlı olarak değişebileceğidir. Dolayısı ile burada önemli olan husus bölgesel yönetim düzeyinde uygulanabilecek gerçekçi, tutarlı ve uygun politik müdahaleleri belirlemek yerel ekonomilerin nasıl ve hangi öğelere dayalı olarak irdelenmesi gerektiğidir.

KAYNAKLAR

Amable, Bruno

1999 “Institutional Complementarity and Diversity of Social Systems of Innovation and Production”, CEPREMAP, ss1-52.

Amin, Ash- Thrift, Nigel

1994 “Living in The Global” içinde Amin A. and Thrift N. *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*, pp. 1–22. Oxford: Oxford University Press.

Amin, Ash

1999 “An Institutional Perspective on Regional Economic Development”, *Blackwell Publishers*, ss.365-378.

Amin, Ash- Cohendet, Patrick

1999 “Learning and Adaptation in Decentralised Business Networks”, *Environment and Planning D: Society and Space*, Vol. 17, ss.87-104.

Amin, Ash- Wilkinson, Frank

1999 “Learning, Proximity and Industrial Performance: An Introduction”, *Cambridge Journal of Economics*, 23, ss.121-125.

Amin , Ash- Cohendet, Patrick

2005 “Geographies of Knowledge Formation in Firms”, *Industry and Innovation*, Vol.12, No.4, ss.465-468.

Amin, Ash- Thrift, Nigel

2000 “What Kind of Economic Theory for What Kind of Economic Geography?” *Antipode*, Vol.32, ss.4–9.

Asheim, Bjørn T.- Isaksen, Arne

1996 “Location, Agglomeration and Innovation: Towards Regional Innovation Systems in Norway?” *STEP report*, N-0155 Oslo, ss.1-64.

Asheim, Bjørn T.- Coenen, Lars

2005 “Knowledge Bases and Regional Innovation Systems: Comparing Nordic Clusters”, *Research Policy*, 34, ss.1173–1190.

Ataay, Faruk

2001 “Türkiye’de Kapitalizmin Mekansal Dönüşümü”,
<http://www.praksis.org/files/002-03.pdf>, Erişim Tarihi:17.13.2008.

Aydın, Tuğba

2007 “Assessment of ‘Institutional Thickness’ within the Context of Tourism-Led Local Economic Development: The Case of Beypazarı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Bathelt, Harald.- Glückler, Johannes

2003 “Toward a Relational Economic Geography”, *Journal of Economic Geography*, 3, ss.117-144.

Becattini, Giacomo

2004 *Industrial Districts*, Edward Elgar Publishing, Inc.

Beyhan, Burak

2001 “Kuramlar ve Dünya Tecrübesi Bağlamında Türkiye’nin İleri Teknoloji Bölgelikleri Oluşturma Çabası”, ODTÜ Gelişme Dergisi, 28(1-2), ss.15-82.

Boratav, Korkut

2006 *Türkiye İktisat Tarihi*, Gözden Geçirilmiş Onuncu Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Boschma, Ron- Frenken, A., Koen

2006 “Why is Economic Geography not a Evolutionary Science? Towards an Evolutionary Economic Geography”, *Journal of Economic Geography*, Vol.6, ss.273-302.

Boyer, Robert

1999 “The Regulation Approach as a Theory of Capitalism: A New Derivation”, CEPREMAP, ss.1-44.

Capello, Roberta

1999 “Spatial Transfer of Knowledge in High-Tech Milieux: Learning vs. Collective Learning Processes”, *Regional Studies*, ss.1-25.

Coase, R.H

1937 “The Nature of the Firm”, *Economica*, New Series, Vol. 4, No. 16, ss. 386-405.

Conti, Sergio

- 1993 “The Network Perspective in Industrial Geography:Towards A Model”
Geografiska Annaler Series B. Human Geography, Vol.75, No.3 ss.115-130.

Cooke, Phil- Uranga, M.G. - Etxebarria, G.

- 1998 “Regional Systems of Innovation: An Evolutionary Perspective”, *Environment and Planning*, Vol.30, ss.1563-1584.

Cooke, Phil- Leydesdorff, Loet

- 2006 “Regional Development in the Knowledge-Based Economy: The Construction of Advantage”, *Journal of Technology Transfer* 31, ss. 5–15

Coriat, Benjamin- Dosi, Giovanni

- 1998 “The Institutional Embeddedness of Economic Change: an Appraisal of the 'Evolutionary' and 'Regulationist' Research Programmes” (http://esnie.u-paris10.fr/pdf/textes_2007/Dosi-chap-12.pdf), Erişim Tarihi:16.05.2008.

Cumbers, Andrew- MacKinnon, Danny – McMaster, Robert

- 2003 “Institutions, Power and Space : Assessing the Limits to Institutionalism in The Economic Geography”, *European Urban and Regional Studies*, Vol.10, ss.325-442.

Dacin, M.Tina- Goodstein, Jerry - Scott, W.Richard

- 2002 “Institutional Theory and Institutional Change:Introduction to the Special Resarch Forum” *Academy of Management Journal*, Vol. 45, No. 1, ss.45-57.

Dawkins, Casey. J.

- 2003 “Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works, and Recent Developments, *Journal of Planning Literature*, Vol.18, No.2, ss.131-172.

Devlet Planlama Teşkilatı

- 2000 *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu*, Ankara.

Dei Ottati, Gabi

- 1994 “Trust, Interlinking Transactions and Credit in the Industrial District”, *Cambridge Journal of Economics*, 18, ss.529-546.

Digiovanna, Sean

1996 “Industrial Districts and Regional Economic Development: A Regulation Approach”, *Regional Studies*, Vol.30,4, ss.373-386.

Demir, Ömer

1996 *Kurumcu İktisat*, Vadi Yayınları, Ankara.

Dicken, Peter- Thrift, Nigel

1992 “The Organization of Production and the Production of Organization: Why Business Enterprise Matter in the study of Geographical Industrialization”, *Transactions of the Institute of British Geographers NS*, 17, ss.279–91.

Dinler, Zeynel

2005 *Bölgesel İktisat*, Yenileştirilmiş Yedinci Basım, Ekin Kitabevi, Bursa.

Dulupçu, Murat A.

2006 “Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi? Bölgeselleşme Karşısında Bölgeselcilik”, *Bölgesel Kalkınma Ve Yönetişim Sempozyumu*, ss.233-255.

Durgut, Metin

2007 “Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Bölgesel İnovasyon Sistemi Çerçevesi” Erciyes Üniversitesi Kayseri Bilgi ve Araştırma Merkezi Sempozyumu: *Ortaklık Esaslı Üniversite-Sanayi İşbirliği (ÜSİ) ve Kentsel Yenilik (İnovasyon) Siteminin Altyapısı*, 19-21 Ocak 2007, Kayseri.

Durgut, Metin- Akyos, Müfit

2001 “Bölgesel İnovasyon Sistemleri ve Teknoloji Öngörüsü”, *Sabancı Üniversitesi ve Teknoloji Yönetimi Derneği "Teknoloji Öngörüsü ve Stratejik Planlama" Konferansı*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul

Eceral, Ö. Tanyel

2006 “Ekonomi Coğrafyaya Kurumsal Yaklaşım: Denizli Örneği” içinde Eraydın, A. (editör), *Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003*, Dost Kitabevi, Ankara.

Eraydın, Ayda

2002 *Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.

Eraydın, Ayda

- 2004 “Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler” *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt I, ss.126-146.

Ettlinger, Nancy

- 1994 “The Localization of Development in Comparative Perspective” *Economic Geography*, Vol. 70, No. 2, Global-Local Relations, ss. 144-166.

Fielding, A.J.

- 1994 “Industrial change and regional development in western Europe”, *Urban Studies*, Vol.31, Issue 4/5.

Florida, Richard

- 1995 “Toward the Learning Region”, *Futures*, Vol.27, No.5, ss.527-536.

David C. Gibbs- Jonas, Andrew E. G. – Reimer, Suzanne – Spooner, Derek J.

- 2001 “Governance, Institutional Capacity and Partnerships in Local Economic Development:Theoretical Issues and Empirical Evidence From the Humber Sub-region”, *Royal Geographical Society*, ss.103-119.

Gertler, Meric S.

- 1992 “Flexibility Revisited: Districts, Nation-States, and the Forces of Production, Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 17, No. 3, ss. 259-278.

Getrler, Meric S.

- 2003 “Tacit Knowledge and The Economic Geography of Context, or The Undefinable Tacitness of Being (there), *Journal of Economic Geography*, 3(1), ss.75–99.

Goodwin, Mark

- 2001 “Regulation as Process: Regulation Theory and Comparative Urban and Regional Research”, *Journal of Housing and the Built Environment*, 16, ss.71–87.

Granovetter, Mark

- 1973 “The Strength of Weak Ties”, *American Journal of Sociology* 78, ss.1360–81.

Granovetter, Mark

- 1985 “Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness”, *American Journal of Sociology*, Vol.91, No.3, ss.481-510.

Hassink, Robert

- 2005 “How to Unlock Regional Economies from Path-dependency? From Learning Region to Learning Cluster”, *European Planning Studies*, 13:4, s.521 – 535.

Hsu, Jinn-Yuh- Saxenian, AnnaLee

- 2000 “The Limits of Guanxi Capitalism: Transnational Collaboration between Taiwan and the USA”, *Environment and Planning A* 2000, Vol. 32, ss.1991-2005.

Heidenreich, Martin

- 2005 “The Renewal of Regional Capabilities: Experimental Regionalism in Germany” *Research Policy*, 34, ss.739–757.

Helmsing, A. H. J. (Bert)

- 2001 “Externalities, Learning and Governance: New Perspectives on Local Economic Development”, *Development and Change*, Vol. 32, ss. 277-308.

Hess, Martin

- 2004 “Spatial Relationships? Towards a Reconceptualization of Embeddedness”, *Progress in Human Geography*, Vol.28,2, ss.165–186.

Hodgson, Geoffrey M.

- 1998 “The Approach of Institutional Economics”, *Journal of Economic Literature*, Vol. XXXVI, ss.166-192.

Hudson, Ray

- 1994 “Institutional Change, Cultural Transformation and Economic Regeneration : Myths and Realities from Europe’s Old Industrial Areas” içinde Amin A. and Thrift N. *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*, ss. 1–22. Oxford: Oxford University Press.

Hudson, Ray

- 1999 “The Learning Economy, The Learning Firm and The Learning Region: A Sympathetic Critique of The Limits to Learning”, *European Urban and Regional Studies*, Vol.6(1), ss.59-72.

Jager, Johannes- Raza, G. Werner

- 2001 “French Regulation Theory and Political Ecology: A Proposed Framework For Integration with an Illustration in Urban Studies” (<http://euroecolecon.org/old/frontiers/Frontiers1/F1Contributions/F1papers/129-paper.pdf>), Erişim Tarihi:26.03.2009.

Jessop, Bob

- 1993 “Towards a Schumpeterian Workfare State? Preliminary Remarks on Post-Fordist Political Economy”, *Studies in Political Economy*.

Jessop, Bob

- 1998 “The Rise of Governance and the Risks of Failure: the Case of Economic Development”, *International Social Science Journal*, Vol.50, 155, ss.29-45

Jessop, Bob

- 2001a ‘Institutional Re(turns) and the Strategic-Relational Approach’, *Environment and Planning*, 33, ss.1213–1235.

Jessop, Bob

- 2001b “Regulationist and Autopoieticist Reflections on Polanyi’s Account of Market Economies and the Market Society”, *New Political Economy* 6, ss.213–232.

Johannisson, Bengt- Marcela- Pasıllas, Ramirez - Karlsson, Gösta

- 2002 “The Institutional Embeddedness of Local Interfirm Networks : A Lverage for Business Creation”, *Enterpreneship &Regional Develpoment*, Vol.14, ss.297-315.

Kayasü, Serap- Doyduk, Uğraş

- 2004 “Yeni Ekonomi Anlayışı İçinde Kurumsallaşma:Kurumsal Ekonomi ve Yönetişim”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, s. 358-363.

Kayasü, Serap

- 2006 “Kentsel ve Bölgesel Gelişme ve Planlama: Yeni Kurumsalcı Yaklaşım” içinde Eraydın, A. (editör), *Değışen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003*,Dost Kitabevi, Ankara.

Keeble, David- Lawson, Clive – Moore, Barry – Wilkinson, Frank

- 1999 “Collective Learning Processes, Networking and the “Institutional Thickness” in the Cambridge Region’, *Regional Studies*, 33, ss.318–331.

Kırklareli İli 2008 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu.

Klein, Peter G.

1998 “New Institutional Economics”, *Encyclopedia of Law and Economics*.

Kliksberg, Bernardo

1994 “The Necessary State: A Strategic Agenda for Discussion,” *International Review of Administrative Sciences*, Vol.60, No.2, 1994, ss.183-196.

Krätke S.

1999 “A Regulationist Approach to Regional Studies”, *Environment and Planning*, Vol.31, ss.683-704.

Krugman, Paul

1991 “History and Industry Location: The Case of the Manufacturing Belt”, *The American Economic Review*, Vol. 81, No. 2, ss.80-83.

Krugman, Paul

1998 “What’s New About The Economic Geography”, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol 14, No:2, ss.7-17.

Kumral, Neşe

2006 “Bölgesel Rekabet Gücünü Arttırmaya Yönelik Politikalar”, *Bölgesel Kalkınma Ve Yönetişim Sempozyumu*, ss.275-287.

Larsson, Staffan- Malmberg, Anders

1999 “Innovations, Competitiveness and Local Embeddedness A Study of Machinery Producers in Sweden” *Geografiska Annaler* ,81 B-1, ss.1-18.

Leibovitz, Joseph

2003 “Institutional Barriers to Associative City-Region Governance: The Politics of Institution-Building and Economic Governance in Canada’s Technology Triangle”, *Urban Studies*, Vol.40, No.13, ss.2613-2642.

Lewis, Nick- Moran, Warren – Perrier, Philippe -Cornet- Barker, John

2002 “Territoriality, Enterprise and re’glementation in Industry Governance, *Progress in Human Geography* 26, s.433–62.

Lipietz, Alain

1993 “Uluslararası İşbölümünde Yeni Eğilimler: Birikim Rejimleri ve Düzenleme Tarzları”, *Toplum ve Bilim*, 56-61, s.58-82 (çev. Bülent Peker).

Lovering, John

- 1999 “Theory Led by Policy? The Inadequacies of the New Regionalism’ (Illustrated From the Case of Wales)”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 23, ss. 379–395.

Lundvall, Bengt- Johnson, Åke-Björn

- 1994 “The Learning Economy”, *Journal of Industry Studies*, 1, 2, 23-42.

Maskell, Peter- Malmberg, Anders

- 1999 “Localised Learning and Industrial Competitiveness”, *Cambridge Journal of Economics*, 23(2), ss.167–185.

MacKinnon, Danny- Cumbers, Andrew – Chapman, Keith

- 2002 “Learning, Innovation and Development: A Critical Appraisal of Recent Debates”, *Progress in Human Geography*, 26,3, ss.293-311.

MacLeod, Gordon- Goodwin, Mark

- 1999 “Reconstructing an Urban and Regional Political Economy: on the State, Politics, Scale, and Explanation”, *Political Geography* Vol.18, ss.697–730.

Malmberg, Anders- Sölvell, Örjan – Zander, Ivo

- 1996 “Spatial Clustering, Local Accumulation of Knowledge and Firm Competitiveness”, *Human Geography*, Vol. 78, No. 2. ss. 85-97.

Malmberg. Anders- Peter, Maskell

- 2006 “Localized Learning Revisited”, *Growth and Change*, Vol.37, No.1, s.1-18.

Maskell, Peter- Malmberg, Anders

- 1997 “Towards an Explanation of Regional Specialization and Industry Agglomeration”, *European Planning Studies*, Vol.5, No.1, ss.25-41.

Maillat, Denis

- 1995 “Territorial Dynamic, Innovative Milieus and Regional Policy” *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*, 1464-5114, Volume 7, Issue 2, ss.157 – 165.

Martin, Ron

- 2001 “Geography and Public Policy: The Case of the Missing Agenda”, *Progress in Human Geography*, 25, ss. 189–210.

Messner, Dirk- Meyer-Stamer, Jörg

- 2000 “Governance and Networks, Tools to Study the Dynamics of Clusters and Global Value Chains” IDS/INEF Project "The Impact of Global and Local Governance on Industrial Upgrading".

Morgan, Kevin

- 1997 “The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal”, *Regional Studies*, Vol 31.5, ss.491-503.

Moulaert, Frank- Swyngedouw, E.A.

- 1988 “Survey 15: A Regulation Approach to the Geography of Flexible Production Systems”, *Environment and Planning*, ss.327-345.

Moulaert, Frank- Sekia, Farid

- 1999 “Innovative Region, Social Region? An Alternative View of Regional Innovation”, Regional Studies Association Conference.

Moulaert, Frank- Sekia, Farid

- 2003 “Territorial Innovation Models: A Critical Survey”, *Regional Studies*, Vol. 37(3), ss. 289–302.

Moulaert, Frank- Nussbaumer, Jacques

- 2005 “Defining the Social Economy and its Governance at the Neighbourhood Level: A Methodological Reflection”, *Urban Studies*, Vol. 42, No. 11, ss. 2071–2088.

Newlands, David

- 2003 “Competition and Cooperation in Industrial Clusters: The Implications for Public Policy”, *European Planning Studies*, 11(5), ss.521-532.

North, Douglas, C.

- 1990 “An Introduction to Institutions and Institutional Change”, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, çev. Bernur Açıkgöz.

North, Douglas, C.

- 1991 “Institutions”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol.5, No.1, ss.97-112.

North, Douglas C.

- 1994 “Economic Performance Through Time,” *American Economic Review*, 84/3, ss.359-369.

North, Douglas, C.

1997 “The Contribution of the New Institutional Economics to and Understanding of the Transition Problem”, UNU/WIDER 1997 Annual Lecture, 7March 1997.(<http://www.wider.unu.edu/northpl.htm>), Erişim Tarihi:18.08.2008.

Olson, M.

1996 “Big Bills Left on the Sidewalk”, *Journal of Economic Perspectives*, 10/2, ss. 3-24.

Oughton, Christine- Morgan, Kevin

2000 “The Regional Innovation Paradox: Innovation Policy and Industrial Policy”, *Journal of Technology Transfer*, Vol 27, No 2, ss.1-26.

Özaslan, Metin

2004 “Küresel–Yerel Etkileşiminin Yeni Örgütlenme Biçimleri: Ağ-Şebeke (Network) Tarzı Firma ve İdari-Kurumsal Örgütlenmeler”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt 3, ss.66-93.

Özçelik, Emre

2006 Institutional Political Economy of Economic Development and Global Governance, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.

Paniccia, Ivana

2002 *Industrial Districts : Evolution and Competitiveness in Italian Firms*, Cheltenham, UK : Edward Elgar.

Perroux, Francois

1950 “Economic Space: Theory and Applications”, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 64, No. 1, ss. 89-104.

Peters, B. Guy-Pierre, John

1998 “Governance without Government? Rethinking Public Administration”, *Journal of PA Resarch &Theory*, 8, ss.223-244.

Pezzini, Mario

2003 “Cultivating Regional Development: Main Trends and Policy Challenges in OECD Regions”, OECD (<http://www.oecd.org/dataoecd/44/20/2489826.pdf>), Erişim Tarihi: 12.03.2009.

Plummer, Paul-Taylor, Mike

- 2001 “Theories of Local Economic Growth (part 1): Concepts, Models, and Measurement”, *Environment and Planning*, 33, ss. 219-236.

Porter, Machael E.

- 1998 “Clusters and the New Economics of Competition” *Harvard Business Review*, ss.75-90.

Rabellotti, Roberta

- 1997 *External Economies and Cooperation in Industrial Districts: A Comparison of Italy and Mexico*, Macmillan Press.

Raco, Mike

- 1999 “Competition, Collaboration and The New Industrial Districts: Examining The Institutional Turn in Local Economic Development”, *Urban Studies*, Vol.36, ss.951-968.

Scott, Allen J.

- 2000 “Economic Geography:The Great Half-Century”, *Cambridge Journal of Economics*,24, ss.483-504.

Smith, Keith

- 1994 “New Directions in Research and Technology Policy: Identifying the Key Issues, STEP-report No. 1, ss.1-32.

Staber, Udo

- 2007 “Contextualizing Research on Social Capital in Regional Cluster s”, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 31.3, ss.505–521.

Sternberg, Rolf

- 2000 “Innovation Networks and Regional Development-Evidence from the European Regional Innovation Survey(ERIS): Theoretical Concepts, Methodological Approach, Empirical Basis and Introduction to the Theme Issues” *European Planning Studies*, Vol.8, No.4, ss.389-407.

Stoker, Gerry

- 1998 “Governance as Theory: Five Proposition”, Unesco.

Storper, Michael- Christopherson, Susan

- 1987 “Flexible Specialization and Regional Industrial Agglomerations: The Case of the U.S. Motion Picture Industry”, *Annals of the Association of American Geographers*, 77(1), ss. 104-117.

Storper, Michael

- 1995 “The Resurgence of Regional Economies, Ten Years Later: the Region as a Nexus of Untraded Interdependencies’, *European Urban and Regional Studies* 2, ss.191–222.

Stöhr, Walter B.

- 1986 “Regional Innovation Complexes”, Interdisciplinary Institute for Urban and Regional Studies (IIR), Volume 59, 1, ss.29 – 44.

Şengül, H.Tarık

- 2004 “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Kentsel Gelişme ve Yönetim Paradigmalarında Yaşanan Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt 3, ss.218-231.

Taşan-Kok, Tuna

- 2006 “Küresel Bütünleşme Sürecinde Kurumsal ve Mekansal Değişim: Budapeşte, İstanbul ve Varşova Örnekleri” içinde Eraydın, A. (editör), *Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003*, Dost Kitabevi, Ankara.

Taylor, Michael

- 2002 “Enterprise, Embeddedness and the Exclusion: Business and Development in Fiji”, *Blackwell Publishers*, Vol.93, No.3, ss.302-315.

Taylor, Michael

- 2005 “Clusters: The Mesmerising Mantra”, Regional Studies Association Conference, Aalborg, Denmark.

Taymaz, Erol

- 1993 “Kriz ve Teknoloji” *Toplum ve Bilim*, 56-61, ss.1-41.

- Teece, David. J., - Pisano, Gary- Shuen, Amy
 1997 “Dinamic Capabilities and Strategic Management”, *Strategic Management Journal*, Vol. 18:7, ss.509-533.
- Tickell, Adam- Peck, Jamie
 1995 “Social Regulation *after* Fordism”, *Economy and Society*, 24, ss. 357–386.
- Tödtling, Franz
 1994 “The Uneven Landscape of Innovation Poles: Local Embeddedness and Global Networks” içinde Amin A. and Thrift N. *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*, pp. 1–22. Oxford: Oxford University Press.
- Tödtling, Franz-Kaufman, Alexander
 2001 “The Role of The Region For Innovation Activities of SMEs”, *European Urban and Regional Studies*, 8(3), ss.203-215.
- Uğur, Aydın
 1993 “İletişim, İşletmecilik ve Örgüt sosyolojisinin İlk Randevusu: "Ağ Tarzı Örgüt Modeli", *Toplum ve Bilim*,56-61, ss.148-166.
- Uzzi, Brian
 1997 “Social Structure and Competition in Interfirm Networks: The Paradox of Embeddedness”, *Administrative Science Quarterly*, Vol.42, ss.35-67.
- Wheeler, Stephen M.
 2002 “The New Regionalism: Key Characteristics of an Emerging Movement”, *Journal of the American Planning Association*, 68:3, ss.267 – 278.
- Williamson, Oliver, E.
 1999 “Strategy Research: Governance and Competence Perspectives”, *Strategic Management Journal*, 20, ss.1087-1108.
- Williamson, Oliver, E.
 2000 “The New Institutional Economics: Taking Stock and Looking Ahead”, *Journal of Economic Literature*, Vol.XXXVIII, ss.595-613.
- Wilson, Patricia A.
 1995 “Embracing Locality in Local Economic Development”, *Urban Studies*, Vol. 32, No 4- 5, ss.645-658.
- World Development Report (Entering the 21st Century) 1999-2000.

Yavilioğlu, Cengiz

2002 “Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri (Eleştirel Bir Yaklaşım)”, *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* ,Cilt 3 Sayı 2, ss.49-70.

Yentürk, Nurhan

1993 “Post-Fordist Gelişmeler ve Dünya İktisadî İşbölümünün Geleceği”, *Toplum ve Bilim*, 56-61, ss.42-57.

Yeung, Henry W.

2000 “Organizing the Firm in Industrial Geography I: Networks, Insitutions and Regional Development”, *Progress in Human Geography*, 24(2), ss.301-315.

Yeung, Henry W.

2005 “Rethinking Relational Economic Geography”, Royal Geographical Society (with The Institute of British Geographers), ss.37-51.

Yılmaz, Ferudun

2000 *Heterodoks İktisat Okulları İçinde Kurumsalcıların Yeri: Yöntem Bilimsel Bir Tahlil*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa.

You Joung-II.-Wilkinson, Frank

1994 “Competition and Cooperation: Towards Understanding Industrial Districts”, *Review of Political Economy*, Vol. 6(3), ss.259.

EK.1

“YEREL/BÖLGESEL KALKINMDA KURUMSAL DÖNÜŞÜM” ADLI ÇALIŞMANIN KIRKLARELİ İLİ ALAN ARAŞTIRMASI ANKET SORULARI

Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisadi Gelişme ve Uluslar arası İktisat Bilim Dalı’nda Prof. Dr. Zeynel Dinler danışmanlığında, Arş. Gör. Bahar Baysal (2009) tarafından hazırlanan bu anket Kırklareli ilinin gelişmesinde sosyal, kültürel ve kurumsal faktörlerin önemini ölçmek üzere hazırlanmıştır. Vakit ayırdığınız için teşekkür ederiz.

A) GENEL BİLGİLER

1)Firmanın faaliyet gösterdiği sektör

.....

B) GİRİŞİMCİ

2)Girişimcinin kökeni

a) Merkez b)İlçeler c)Diğer iller e)Yabancı ülke

3) Girişimcilik yeteneğinizin gelişmesindeki temel faktör sizce hangisidir?

a)Aile b)Sektörel Deneyimler c)Eğitim Kurumları

C) GİRİŞİMİN TARİHİ

4)Firmanın kuruluş tarihi

.....

D) İSTİHDAM

5) Firmada kaç kişi çalışmaktadır?

- a)1-9 kişi
- b)10-49 kişi
- c)50-99 kişi
- d)100-199 kişi
- e)200’den fazla

6)İşgücü ile ilgili olarak karşılaştığınız temel sorunlar nelerdir?

- a)İşgücü hareketliliğinin yüksek olması
- b)Vasıfsız işgücü temininde yaşanan güçlükler
- c)Vasıflı işgücü teminde yaşanan güçlükler
- d>İşin gerektirdiği nitelikleri kazanmak için gerekli sürenin uzun olması
- e>Ücret benzeri ödemelerin yüksek olması

7)Üretim faaliyetlerinde çalışanların uzmanlaşma durumu nedir?

- a)Temel beceri kazanmış işgücü
- b>Orta derecede beceri kazanmış işgücü
- c>İleri derecede uzmanlaşmış işgücü

8)Çalışanlarınız hizmet içi eğitimlerini nereden almıştır?

- a>Firma tarafından finanse edilen bazı eğitim kurumlarından
- b>Kamu kuruluşlarından
- c>Kamu-özel kuruluşlarından
- d>Firma içinde (yaparak öğrenme)
- e>Diğer

9)Son beş yıl içerisinde emeğin devir hızındaki değişme nasıldır?

a)Artış söz konusudur b)Değişmemiştir c)Azalmıştır

10)Çalışanlarınızın işten ayrılarak, elde ettikleri üretim bilgisi ile kendi işlerini kurması yani sosyal mobilité söz konusu mu?

a)Evet b)Hayır

11)Çalışanlarınız bir sendikaya üye mi?

a)Evet b)Hayır

E) PİYASA

12)Satış yüzdeniz dikkate alındığında ürünlerinizin çoğu kime satılmaktadır?

a)Yerel piyasalar

b)Diğer firmalar

c)Doğrudan tüketiciler

d)Diğer iller

e)Ülkenin diğer bölgeleri

f)Yurtdışı

13)Fason iş yaptırıyor musunuz?

a)Evet b)Hayır

14)Üretimi decentralize etmeniz temel nedeni nedir?

a)Uzmanlaşmış işgücü yoksunluğu

b)Uzmanlaşmış makine gereksinimi

c)Daha fazla uzmanlık gerektirme

d)Daha fazla esneklik

e)Kalite geliştirme ihtiyacı

f)Maliyetleri düşürme

g) Yeni yatırımlar yapamama

15)Fason olarak çalıştığınız firmalar,

a)Yerel firmalar

b)Ulusal firmalar

c)Uluslararası firmalar

16)Üretim girdilerini nerelerden sağlıyorsunuz?

a)Yerel piyasadan

b)Diğer bölgelerden

c)Yurtdışından

G) KURUMLAR**17) Hangi kurumlardan ne konuda yararlanıyorsunuz?**

	Finansman	Eğitim	Altyapı	İşgücü	Dışsatım	Sektörel	Pazarlama	Araştırma	Teknoloji	Dayanışma	Kalkınma	Politikalar
DPT												
Sanayi ve Ticaret Bak.												
KOSGEB												
İGEME												
İhracatçı Birlikleri												
Patent Enstitüsü												
Dış Ticaret Müsteşarl.												
İşçi Sendikası												
TESK												
TOBB												
TOSYÖV												
IKV												
AB Bilgi Bürosu												
Sektörel Dış Ticaret Firmaları												
Sanayici ve İş Adamları Dernekleri												
Sosyal Dernekler												
Valilik												
Belediye												
Üniversite												
Teknik Okullar												
Eğitim Merkezleri												
OSB												
Küçük Sanayi Siteleri												
Odalar												
Bankalar												

18) İlinizde sosyal ve kültürel faaliyetlere firma düzeyinde veya bireysel katkılarınız var mı?

a) Evet b) Hayır

19) Kırklareli’nde bir üretim kültüründen bahsetmek mümkün mü?

- a)Evet b)Hayır

H) TEKNOLOJİ/BİLGİ KAYNAKLARI

20)Teknolojiyi/bilgiyi nasıl sağlarsınız?

- a)Satın alarak
b)Var olan bilgiyi/teknolojiyi kopyalayarak
c)Kendiniz yaratarak

21)Teknoloji/bilgi kaynaklarınız nelerdir?

- a)Müşterileriniz
b)Tedarikçileriniz
c)Çalışanlarınız
d)Rakipleriniz
e)Size hizmet veren çeşitli firmalar
f) Üniversite ve araştırma enstitüleri
g)Fuarlar
h)Danışmanlar
i)Çeşitli Sanayi Birlikleri(TSO, KOSGEB)
j)Diğer

22)Bulunduğunuz bölgede aşağıda belirtilen resmi olmayan kanalların hangileri ile bilgi akışı gerçekleşir?

- a)Fuarlar
b)Konferanslar
c)Seminerler
d)Sosyal Faaliyetler
e)Diğer

23)Resmi olmayan kanallarla hangi tip bilgiler paylaşılmaktadır?

- a)Genel Bilgiler
b)Standart ekipmanlarla/ürünlerle ilgili teknik bilgiler
c)Yeni ekipmanlar/ürünlerle ilgili teknik bilgiler
d)Diğer

24)Yenilik yatırımlarınız toplam harcamalarınızın % kaçını oluşturmaktadır?

- a)% 0-%5
b)%6-%10
c)%11-%15
d)%16-%20

25)Yeni ürünler/dizayn/modeller yaratır mısınız?

- a)Evet b)Hayır

26)Tescilli marka yada patentiniz var mı?

- a)Evet b)Hayır

27)Bir araştırma geliştirme departmanınız var mı?

- a)Evet b)Hayır

28)Araştırma geliştirme departmanınız hangi alanlarda çalışma yapıyor?

- a)Ürünle İlgili
b)Üretim süreci ile ilgili
c)Organizasyonla ilgili

d)Uygulama ile ilgili

29)Firmada çalışanlarınızın yenilik geliştirme konusunda katkıları oluyor mu? Üretim sürecinin iyileştirilmesine yönelik fikir geliştiriyorlar mı?Küçük çapta da olsa firma içi buluş yapıyorlar mı?

a)Evet b)Hayır

İ) REKABET

30)Rakipleriniz,

a)Yerel Firmalar

b)Diğer bölgelerdeki Firmalar

c)Uluslar arası firmalar

31)Rakiplerinizle en çok hangi konularda yarışıyorsunuz?

a)Fiyat b)Kalite c)Tasarım d)Hız e)Esneklik

32)Rekabetin bilginin yenilenmesine katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?

a)Evet b)Hayır

J) İŞBİRLİĞİ

33)Bu bölgedeki diğer firmalarla işbirliği yapmanızda en etkili faktör hangisidir?

a)Yerel yakınlık

b)Sosyal ilişkiler

c)Toplumsal/Sosyal fırsatlar

d)Yerel girişimci birlikleri tarafında organize edilen görüşmeler

e)Diğer

34)Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz?

a)Rakip firmalarla

b)Fason iş yapan firmalarla

c)Hammadde girdi sağlayan firmalarla

d>Müşterilerle

e)Üniversitelerle

f)Çeşitli organizasyon ve birliklerle (KOSGEB, Ticaret ve Sanayi Odası)

35)Diğer firmalarla işbirliği içinde olmanızın en önemli nedeni nedir?

a)Uzmanlaşmada artış

b)Kalite geliştirme

c)Maliyetlerde azalma

d)Riski Paylaşma

e)Bilgi artışı

f)Yeni piyasalara erişme

g)Diğer

K) SOSYAL İLİŞKİLER

36) Sanayiciler arasında bir güven var mı? Sizin güven duyduğunuz sanayiciler var mı?

a)Evet b)Hayır

37)İş bağlantısı kurmada (hammadde, üretim, bilgi aktarımı vs) ya da işçi alırken hemşerilik ilişkileri önemli midir? Hemşerinize daha çok mu güvenirsiniz?

a)Evet b)Hayır

38)Başka illerden gelip burada yatırım yapılmasını nasıl karşılıyorsunuz? Böyle kişiler iş hayatına rahat uyum sağlayabiliyorlar mı? Yoksa dışlanıyorlar mı?

- a)Evet, Uyum sağlayabiliyorlar b)Hayır, dışlanıyorlar

L) KAMU POLİTİKALARI

39)Devletten hangi tür teşvikler aldınız?

- a)Finansal Teşvik
b)Reel Teşvikler

40)Eğer reel teşvik aldıysanız, ne amaçla alınmıştır?

- a)Süreç yeniliği
b)Ürün yeniliği
c)Eğitim
d)İhracat
e)Diğer

41)Yatırım yaparken hükümet politikaları ile ilgili olarak karşılaştığınız en önemli sorun hangisidir?

- a)Bürokratik işlemlerle ilgili zorluklar(Yapı/bina lisansları alma, vergi prosedürleri, teşvikler)
b)İletişim Hizmetleri
c)Eğitim sisteminde eksiklikler
d)Mesleki eğitim sistemindeki eksiklikler
e)Ulaşım hizmetlerindeki eksiklikler
f)Diğer

M) REKABET GÜCÜ VE BÖLGEDE GELECEK

42)Globalleşme ile birlikte artan rekabet koşulları sizi nasıl etkiliyor?

- a)Rekabet koşullarından etkilenmiyorum
b)Kar marjları düşüyor
c)Sipariş sayısı azalıyor
d)Daha hızlı hizmet vermek zorundayım
e)Müşteriye yenilik sunmak zorundayım
f)Müşteri kaybediyorum
g)Diğer.....

43)Firmanızın bölgedeki geleceğinde hangileri etkili olur?

- a)Maliyetleriniz
b)Yörenin doğal kaynakları
c)Hükümetin teşvik politikaları
d)Çeşitli sanayi birlikleri (TSO, KOSGEB)
e)Globalleşmenin getirdiği rekabet koşulları
f)Bölgedeki sosyo-kültürel unsurlar

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : Hayrabolu-Tekirdağ 1984

Öğr.Gördüğü Kurumlar	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	: 1998	2002	Hayrabolu Anadolu Lisesi
Lisans	: 2002	2006	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	: 2006	2009	Uludağ Üniversitesi

Doktora :

Medeni Durum : Bekar

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi: İngilizce İyi

Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama	ve	Ayrılma Tarihleri	Çalışılan Kurumun Adı
1.	2009	-		Kırklareli Üniversitesi

...

Yurtdışı Görevleri :

Kullandığı Burslar :

Aldığı Ödüller :

Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Topluluklar :

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri :

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler :

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:

Yayımlanan Çalışmalar

:

“Türk İmalat Sanayinde Yoğunlaşma ve Rekabet”
Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 46
Sayı:528, 2009.

Diğer :

Tarih-İmza

16/06/2009

Adı Soyadı

Bahar BAYSAL